

27

BIBLIOTHECA ANTI-TRINITARIORUM,

five

Catalogus Scriptorum, & succincta narratio
de vita eorum Auctorum, qui præterito & hoc seculo,
vulgo receptum dogma de tribus in unico Deo
per omnia æqualibus personis vel impugnarunt, vel
docuerunt solum Patrem D. N. J. Christi esse
illum verum seu altissimum Deum.

OPUS POSTHUMUM
CHRISTOPHORI CHR. SANDII.

Accedunt

alia quædam Scripta, quorum seriem pagina
post præfationem dabit.

Quæ omnia simul junctâ

**COMPENDIUM HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ
UNITARIORUM,**

qui SOCINIANI vulgo audiunt, exhibent.

FREISTADII,
Apud **JOHANNEM ACONIUM.**

clō lōc Lxxxiv.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1891

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1891

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1891

B. W.

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

DIu est ex quo literatorum orbis, optavit velut in theatro sisti, illius religionis viros, quæ ad hodiernum usque diem hæreseos nomine audit. Horum Catalogum, cura ac labore *Christophori Sandii*, quo nuper orbatifumus, concinnatum, tibi candidè Lector, en! offerimus. Auctoris laudibus non immorabor: sublimes namque animi ejus dotes, in

* 2

mo-

monumentis ipsius, quæ hæcenus lucem vidēre, abunde cernere licet. Immo & in hoc posthumo fœtu ipsius, ingenii ejus indefessique laboris clarum elucet specimen. Susceperat ille tractatum hunc elaborandum, à nonnullis literarum taliumque amatoribus stimulatus. Verùm plurimis occupationibus distractus, post morbo impeditus, ac tandem morte immatura ereptus, opus hoc pertexere non potuit, ac proinde imperfectum id nobis reliquit. At nequaquam cum eo, eorum qui dudum id præstolabantur, extinctum est desiderium, qui auctorem debita gloria, se verò fructu, quem inde percepturi essent, privari, querebantur. His ergo probè perpensis, & nemine alio se offerente, haud dubitavi, iisdem calcar ad dentibus, pro modulo meo opus hoc

con-

continuatione. Haud ignarus quidem
sum non vulgare ingenium iudicium-
que requiri, ad aliorum posthuma
scripta augenda, exornataque in lu-
cem emittenda. Verum cum à longo
tempore notus mihi fuerit foetus is
Viri Clarissimi, ipseque sæpius de eo
mecum consilia iniverit, immo & e-
mendandi plenam facultatem conces-
serit; eò audentius laborem hunc ag-
gressus sum. Et quam vivo in corri-
gendis augendisque non paucis, ope-
ram navavi, eandem defuncto ami-
cisque ejus, denegare nequaquam po-
tui. Antequam igitur ad libri hujus
lectionem accedas lector benevole,
paucis licentiam nostram qua in edi-
tione ejus usi sumus, accipe. Operæ
pretium me facturum duxi, si quos
adhuc hujus generis nossem auctores,
à nostro Auctore prætermisissos, in re-

liquorum censum referrem : quorum
ferè septuaginta collectos, hîc infe-
rui. Simul etiam in id incubui, ut non
tantum exactum nativitatis ac obitus
cunctorum, quantum fieri potuit, tem-
pus notarem ; sed etiam unde orti fue-
rint, ubi vixerint, quid egerint, quid-
ve docuerint, ac denique ubi vitam
finierint, hac oblata occasione in-
nuerem Multorum insuper librorum
titulos, præsertim verò manuscripto-
rum (quorum plurimos videre mihi
contigit) in lucem protraxi, aucto-
ribus eorum honorem debitum vindi-
cavi. Quem etiam asserui his, qui ob
modestiam scripta sua suppresso no-
mine ediderant. Inter cœtera quo-
que, quæ haud obfutura fore ratus
sum, ad codicem hunc augendum, &
illud est ; quod cunctos titulos libro-
rum aliis linguis exaratorum, Lati-
nitate etiam donaverim. Por-

Porro qualiscunque tandem in his labor meus sit, nequaquam eum cum auctoris lucubrationibus comparari volo. Neque enim me latet facilius esse inventis addere: & via jam trita aliorum premere vestigia. Ideoque opus hoc, magno ipsius nomini consecrare minimè dubitamus. Utinam diutius ipso frui potuissemus, ut non tantum hunc, sed & alios quos inchoavit vel inchoare in animo statuerat, ad finem perduxisset labores. Quid tamen effecerit, per tam breve, quo inter mortales commoratus est temporis spatium, suo dabimus loco. In animo etenim est & nostrum auctorem, in horum virorum censum referre: quamvis haud defuerint qui adhuc viventem, erasum inde cupiebant. Jamque brevi ante obitum ipsius, sinistra sparsa fuerat fama, ab his qui id

libenter vidissent, eum prioribus suis opinionibus nuncio misso, in adversa castra transiisse. Verùm de his non est hic multis agendi locus.

- Tu verò, quisquis es ô Lector, ne dedigneris laborem hunc, eo quo tibi offertur suscipere animo. Si igitur aliquid secus ac oportuit exaratum reperies, benigne corrige ac mone: sin verò omissum quidpiam animadvertes, & plura his quæ ad notitiam nostram pervenêre scias, enixe rogamus, ne ea (prout nos fecisse vides) orbi literato communicare graveris. Deus verò providentia sua te semper protegat ac tueatur, largiaturque tibi ut quàm optimè valeas!

S E R I E S

TRACTATUUM

hoc volumine contentorum.

B ibliotheca Anti-Trinitariorum.	Pag. I
Joh. Stoinii <i>Epitome Historiæ Originis Unitariorum in Polonia.</i>	181
Georgii Schomanni <i>Testamentum ultimæ voluntatis: continens vitæ ipsius, nec non variorum Actuum Ecclesiasticorum succinctam historiam.</i>	189
<i>De Typographiis Unitariorum in Polonia.</i>	199
<i>Brevis Relatio de Joh. Tyſcovicii martyrio.</i>	203
Andr. Wiſſowatii <i>narratio compendiosa quomodo in Polonia à Trinitariis Reformatis separati sint Christiani Unitarii.</i>	207
<i>Accedit Historia de Spiritu Belga.</i>	216
Anonymi <i>Epistola exhibens vitæ ac mortis Andree Wiſſowatii, nec non Ecclesiarum Unitariarum ejus tempore brevem historiam.</i>	219
<i>Vindiciæ pro Unitariorum in Polonia Religionis libertate ab Equite Polono conscriptæ.</i>	265

TRACTATUM

hoyvohing contentum

181

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

**BIBLIOTHECA
ANTI-TRINITARIORUM.**

ALPHABETICUS INDEX

Nominum propriorum, quae in

Bibliotheca Antiquaria

ordine Chronologico

recensentur.

BIBLIOTHECA

A.	B.
A damus Borel. 144	Christophorus Arcon. 144
A dams Francus. 141	Bernardus Ochus
Adamus Gollavus. 108	
Adamus Neulenus. 61	
Adamus Pastoris. 38	
Albertus Callius. 94	Christophorus Francus 88
Alonius Lincurius. 40	Christophorus Cellius
Alexander Virclius. 46	Christophorus Dunder
Andreas Chastovius. 108	Christophorus Dunder
Andreas Dadius. 61	Christophorus Fous
Andreas Fricius Modie-	Christophorus Fous
vius. 31	Christophorus Fous
Andreas Lubienicus. 89	Christophorus Fous
Andreas Voldovius. 92	Christophorus Fous
Andreas Willowatus. 141	Christophorus Fous
Anna Princeps Radivilis	Christophorus Fous
Angores Anonymus. 112	Christophorus Fous

INDEX ALPHABETICUS

Nominum propriorum, quæ in
Bibliotheca Anti-Trinitariorum
ordine Chronologico
recensentur.

A.

A Darnus Boreel.	144
Adamus Francus.	141
Adamus Gossavius.	108
Adamus Neufnerus.	61
Adamus Pastoris.	38
Albertus Calissius.	94
Alfonfus Lincurius.	40
Alexander Vitrelinus.	46
Andreas Chraftovius.	108
Andreas Dudicius.	61
Andreas Fricius Modre- vius.	35
Andreas Lubieniecus.	89
Andreas Voidovius.	92
Andreas Wiffowatius.	145
Anna Princeps Radzivilia.	54
Auctores Anonymi.	172

B.

B Enectus Arcosi.	156
Bernardinus Ochinus.	2

C.

C Hristianus Franken	86
Christophorus Crellius.	162
Christophorus Dindersta- dius.	97
Christophorus Eous,	97
Christophorus Lubienie- cius Stan. F.	90
Christophorus Lubienie- cius Chr. F.	142
Christophorus Morstinus.	95
Christophorus Ostorodus.	90
Christophorus Sandius Phi- lippi F.	150
Chri-	

I N D E X

Christophorus Sandius Chr.

F. 169

Christophorus Stegman-
nus. 133

Conradus Graferus. 86

Conradus Vorstius. 98

Cornelius Moorman. 143

D.

Daniel Brenius. 135

Daniel Zwickerus. 151

Demetrius Huniades. 86

E.

Elias Arcissevius Se-
nior. 95

Elias Arcissevius Junior.
141

Erasmus Johannis. 87

Erasmus Otvinovius. 83

Ernestus Sonerus. 96

Everardus Spangenber-
gius. 88

Eustachius Gizelius. 143

F.

Faustus Socinus. 64

Florianus Crusius. 140

Florianus Morstin. 83

Franciscus Bethlen. 145

Franciscus Davidis. 55

Franciscus Lismaninus. 34

G.

Georgius Blandrata. 28

Georgius Enjedinus.

93

Georgius Niemiricius. 145

Georgius Otvinovius. 84

Georgius Schomanus. 47

Gregorius Pauli. 43

Guilielmus Henricus Vor-
stius. 143

H.

Hermanus Montanus.

134

Herman van Vleckwijck.

60

Hieronymus Moscoro-

vius. 105

I.

Iacobus Ostens. 168

Jacobus Palæologus. 58

Jacobus Rynievicius

Trembecius. 142

Jacobus Sieninius. 97

Jan Pieterssoon Beeldhou-
wer, 160

Jeremias Felbingerus. 157

Joachimus Pastorius ab

Hirtensberg. 149

Joachimus Rupnovius.

122

Jo-

A L P H A B E T I C U S.

Joachimus Stegmannus Senior. 132

Joachimus Stegmannus Junior. 162

Johannes Becius. 164

Johannes Bidellius. 159

Johannes Campanus. 17

Johannes Cazanovius. 49

Johannes Crellius. 115

Johannes Falconius. 54

Johannes Geisteranus. 113

Johannes Glirius. 60

Johannes Hartigveld. 161

Johannes Kifzka de Ciechanowicz. 82

Johannes Licinius. 94

Johannes Ludovicus Wolzogenius. 137

Johannes Niemojovius. 49

Johannes Paulus Alciatus. 27

Johannes Preussius. 163

Johannes Somerus. 57

Johannes Stoinius. 121

Johannes Sylvanus. 60

Johannes Valdefius. 2

Johannes Valentinus Gentilis. 26

Johannes Volkelius. 96

Jonas Slichtingius. 126

K.

K Isciana Palatina Vitepsensis. 54

L.

L Ælius Socinus. 18

Lancelottus à Brederode. 134

Laurentius Criscovius. 54

Laurentius Stegmannus, al. Tribander. 134

Ludovicus Hetzerus. 16

M.

M Arcellus Squarcialupus. 81

Martinus Cellarius. 15

Martinus Crovicius. 45

Martinus Czechovicius. 50

Martinus Ruarus. 114

Matthæus Gribaldus. 17

Matthæus Radecius. 84

Matthias Glirius. 60

Melchior Schafferus. 143

Michaël Gittichius Vene-
cianus. 108

Michaël Servetus. 6

N.

N Athanaël Stuckey. 172

Nicolaus Cochanovius. 83

Nicolaus Paruta. 25

Nicolaus Sienicius. 49

P.

P Etrus Geisteranus. 114

Petrus Gonesius. 40

Petrus Maczynski. 83

Pe-

INDEX ALPHABETICUS.

Petrus Morfcovius. 141
 Petrus Statorius. 47
 Petrus Statorius Stoinski. 92
 Philippus Cosmius, *vide*
 Theodorus Simonis. 143

R.

R Aphaël Ritterus. 84
 Remigius Chelmus. 48
 - - - Reychelius. 134

S.

S Amuel Jarai. 132
 Samuel Przipcovius. 123
 S. Dominici Montanus. 135
 Simon Budnæus. 54
 Simon Bonenbergius. 83
 Simon Pistorius. 107
 Sophia Siemichovia. 83
 Stanislaus Budzinius. 55
 Stanislaus Cicovius. 48
 Stanislaus Farnovius. 52
 Stanislaus Lubieniecus
 Stan. F. 89
 Stanislaus Lubieniecus Chr.
 F. 165
 Stanislaus Lucomirsius. 42
 Stanislaus Paclesius. 53
 Stanislaus Tafzycki. 82

Stanislaus Wisnovius. 53
 Stephanus Balius. 90
 Stephanus Curcellæus. 109
 Stephanus Pauli. 168

T.

T Heodorus Raphaëlis
 Camphuyfius. 112
 Theodorus Simonis, al.
 Philippus Cosmius. 143
 Theodosius Schimbergius. 86
 Thomas Falconius. 54
 Thomas Pifecius. 107

V.

V Alentinus Baumgar-
 tus. 144
 Valentinus Radecius Mat-
 thæi F. 106
 Valentinus Radecius Val.
 F. 156
 Valentinus Smalcus. 99

W.

W Illem Davidsz. Re-
 doch. 168
 Wolfgangus Fabricius Ca-
 pito. 1
 Wolfgangus Schlichtin-
 gius. 94

BIBLIOTHECA

ANTI-TRINITARIORUM.

WOLFGANGUS FABRICIUS

CAPITO, Argentinenſis eccleſiæ mi-
niſter, natus anno 1481. Denatus a. 1541.

De eo Miniſtri & ſeniores Tranſilvaniæ,
in libro de Mediatoris hominis Jeſu Chri-
ſti divinitate, hæc ſcribunt: *Fabricius Ca-*

*pito vir pietate & eruditione inſignis, poſtquam Cellarii ſui
commilitonis excellentes animi dotes, & libelli [nimirum
de operibus Dei] utilitatem deprædicavit, enumerat aliquot
religionis capita, de quibus cum Cellario privatim diſſerue-
rat; de cognitione ſcilicet unius Dei & Chriſti, de Spiritu
Sancto, &c. Opera ejus hæc ſunt:*

Epistoſta præliminaris, ſeu præfatiuncula, ſcripta Ar-
gentinæ a. 1527, 12. Julii, & præfixa D. Martini Cellarii
ſcripto de Operibus Dei, edito à memoratis Miniſtris
Tranſylvaniæ Albæ Juliæ a. 1563. in 4o.

Inſtitutiones Hebraicæ.

Commentarii in aliquot prophetas.

Auctor ipſe in modo allegata præfatione, de operibus
ſuis hæc habet: *Quin hoc opus Cellarii de operibus Dei
(quamlibet egregium) & Buceri Matthæus, qui multa ſuper
vulgi judicium ſobriè docet: item Hoſeas, Malachias, &
Jonas noſter, in quibus pro mediocritate noſtra, quæ Dei &
veritatis ſunt proſequebamur, non alieno nimium ingenio à
phraſi Cellarii, opera inquam noſtra cum ſuis authoribus
hoc eſt nobiſcum, ut eſt hominum conditio, omnia cadent ac*

interibunt, nobis nolentibus. Hoc scimus, & scribimus, tamen in præsentem duntaxat usum, dum majora Dominus revelabit.

JOHANNES VALDESIUS, Nobilis Hispanus, Juris consultus, Secretarius Regis Neapolitani. Fertur ex Germania secum Neapolim adduxisse scripta Lutheri, Bucerii & Anabaptistarum. Ab eo Bernardinus Ochinus sententiam suam contra receptam de Trinitate opinionem imbibisse perhibetur. Floruit a. 1542. De eo Ministri ecclesiarum consentientium in Sarmatia & Transylvania lib. 1. cap. 3. de falsa & vera unius Dei Patris, Filii & Spiritus Sancti cognitione, hæc scribunt: *De Ioanne etiam Valdesio, genere & pietate clarissimo, quid dicendum? Qui scriptis publicis suæ eruditionis specimina nobis relinquens, scribit, se de Deo ejusque Filio nihil aliud scire, quam quod unus sit Deus altissimus Christi Pater: & unicus Dominus noster Iesus Christus ejus filius, qui conceptus est de Spiritu Sancto in utero virginis: unus & amborum Spiritus.*

Dialogi Charon & Mercurius impressi Italicè.

Considerationes piæ & doctæ.

In Psalmos aliquot.

In Evangelium Matthæi.

In Evangelium Johannis.

Commentarius in epistolam Pauli ad Romanos. a. 1556,

Comentario breve, ó declaracion compendiosa, y familiar, sobre la primera epistola de san Pablo à los Corinthios, muy util para todos los amadores de la piedad Christiana. *id est*; Commentarius brevis, seu declaratio compendiosa & familiaris, super primam epistolam sancti Pauli ad Corinthios, valde utilis pro amatoribus pietatis Christianæ. Liber is prohibetur in indice expurgatorio Hispanico, cum & sine nomine auctoris.

BERNARDINUS OCHINUS Senensis Italus. Fuit Maximo Romanorum Pontifici (ut quidam memoriæ prodiderant) à sacris confessionibus: immo & Generalis ac caput ordinis Capucinorum, prout Zacharias Boverius in Annalibus Capucinorum, teste Bzovio an. 1542, §. 34, refert. Monasterium a. 1542. reliquit. Bzovius d. l. propterea cum Italia excessisse ait quod Romam citatus fuerit, ideo

deo quod pro concione quadam secus dicta effudisset. Nimirum (prout alii scripto consignarunt) quod in Dominica palmarum, factum Papæ Romani in ipsius præsentia ex suggestu acriter perstrinxerit (facta comparatione Domini Jesu, in pauperi statu Hierosolymam ingredientis) & Pontificum Romanorum vitam. Qua concione finita, unus Cardinalium Papam offensum esse ipsi significat, atque ut protinus præsentis periculo fuga sese eripiat suadet: Mox itaque itineri se commisit, ac Venetias concessit. Fugam ejus Ducissa Ferrariensis, vestes & alia necessaria ei suppeditando, adjuvit: prout Bzovius d. l. testatur. Magna etenim ipsius, tunc temporis in illis oris, doctrinâ, facundiâ, ac potissimum morum integritate, parva, auctoritas fuit. Prout id vel ex unico ipsius Bzovii, quod haud dubitavit ipsi perhibere, patet elogio: sic enim ibidem de Ochino dicit; *In tanta tum erat existimatione, ut unus optimus totius Italiae concionator haberetur, ut qui admirabili quadam quum actione, tum linguæ facundiâ, auditorum animos quocunque vellet raperet, ac tanto magis, quod vita doctrinæ resonaret.* Huc etiam facit testimonium, quod ipsi dat Fulvia Morata, lib. II. epistolarum ad Victoriam Moratam sororem, in literis scriptis 7. Id. Aug. anni (ut ex proximè præcedentibus epistolis colligo) 1555. ubi hæc refert; *Audio Bernardinum Ocellum [id Ochinus lingua Italica sonat] Senensem, virum sincerè Christianum, ex Anglia Genevam profugisse. Adeo ubique ferenda crux ei, qui velit esse Christianus.* Anno 1563. natus annos 76. (teste Petro Perna in epistola ad Czechovicium) à Tigurinis pulsus est: asperrima hyeme viis omnibus nive & glacie impeditis, ut refert Bzovius ex Dudicii ad Bezam epistola. d. l. § 28. Unde in Poloniam se contulit. De obitu ipsius varii diversimodè scribunt. Budzinius testatur Historiæ Ecclesiarum Polonicarum sui temporis MS. cap. 26. eum mandatis contra peregrinos, qui diversam à communi de Trinitate opinionem fovebant, anno 1564. latis, Poloniâ exactum, amissis peste grassante duobus filiis, & filia natu majore, in Moraviam concessisse, ibidemque Slavcoviæ elapsis tribus hebdomadis decessisse. Quidam (ut Hoornbeekius) non benè intellecto Zarnovecii, in libro contra Faustum Socinum, loco, putarunt eum Lælii Socini

magistrum fuisse : verum de Fausto Zarnovecius d. l. id asserit , qua in re fallitur , neque enim F. Socinus (nisi fortè Lælium patrum) ullum habuit in Theologicis præceptorum.

Prediche , *id est* , Conciones , quatuor voluminibus , 8º.

Deinde denuò tomis duobus , quorum prior 50. posterior 65. sermones complectitur , Italicè , Basileæ excudit Isingrinus.

Libellus de Beneficio Christi.

Expositio epistolæ Pauli ad Romanos , Italicè.

Eadem Latinè ex versione Sebastiani Castalionis, Genevæ: & Augustæ Vindelicorum apud Philippum Ulhardum 8º. Ex cujus præfatione haud obscurè colligi potest Castalionem interpretationis auctorem esse : sic enim illic typographus lectorem alloquitur. *Nolo te ignorare , pie Lector , has expositiones ab Ochino primum Latinè scriptas non fuisse , sed Italicè. Deinde ab erudito atque pio quodam viro Latinissimè redditas , qui elegantie studio scripturæ sæpe phrasas Latino inducens habitu , Theologis rem obscuram fecit , &c.*

Sermones tres de officio Principis Italicè.

Quinque Declamationes sacræ : eadem lingua. Uterque horum librorum à Cœlio Horatio Curione , Cœlii secundi filio , in Latinum versus , prodiit Basileæ a. 1550.

Commentarius in epistolam ad Galatas. Italicè.

Idem Germanicè.

Centum apologi sacri , Italice & Latinè , Genevæ.

Idem ex Italico versi Germanicè.

Idem ex Germanico versi Belgicè. Dordraci 1607. 8º.

De purgatorio Dialogus Italicus & Latinus Thaddæo Duno interprete. Tiguri apud Gesneros. 1555. 8º.

Idem Gallicè : sub hoc titulo ; Dialogue de M. Bernard Ochini Senois touchant le purgatoire. 1562.

Idem Belgicè.

De cœna Domini contra Joachimum Westphalum Italicè & Latine , Duno interprete. Basileæ. nisi fortè

Homiliæ de cœna Domini , ibi sunt impressæ.

Labyrinthi de prædestinatione & libero arbitrio. Basileæ. 8º.

Libe-

Liber de Polygamia, in Polonia conscriptus, & Sigismundo II. Regi Poloniae dedicatus: teste Bzovio sub an. 1542, §. 30.

Dialogi triginta in duos libros divisi, quorum primus est de Messia, continetque Dialogos XVIII. Secundus est, cum de rebus variis, tum potissimum de Trinitate. Italicè. Prior liber dedicatus est Comiti Bethfordiæ: alter verò Principi Nicolao Radzivilio in Olichia & Niesuvis Duci, Palatino Vilnensi, Ducatus Litvaniae Archicancellario, & supremo Mareschalco, ac militiae Imperatori.

Iidem Latine Basileæ per Petrum Pernam a. 1563. interprete Castalione. Bullingerus tamen a. 1568. mense Augusto, scribit; *Ochinum clancularia adjutum, Italorum quorundam, quemadmodum & ipse Italus erat, opera, suos illos lingua Italica scripsisse Dialogos quos conversos in linguam Latinam, opera Italorum ut ajunt quorundam, insciis Tigurinae ecclesiae ministris, Basileæ, per Italum quendam ipsi admodum familiarem & amicum excudi curavit.* Verum constantem famam de versione Castalionis, præter Thuanum lib. 35, & Bzovium a. 1542, §. 30, confirmat Dudicius notis MS. in hos Dialogos Ochini, (quas mihi videre contigit) quando ad hæc verba dialogi 18. pag. 13, *Te Spiritus Sanctus invadet, & supremi vis inumbrabit: itaque sanctus iste parvus dicetur, hoc est, erit Dei filius:* hæc in margine annotat; *Vel hinc apparet Castalionis esse interpretationem.* Ideo videlicet quod memorata verba ex Castalionis versione sunt allegata. Verum clarissimè id demonstratur, ex ipsius Castalionis confessione, quæ legitur in ejus epistola ad Consulem & Senatum Basiliensem, cujus exordium tale est: *Est mihi, mei clementissimi Domini, à Magnifico Domino Rectore, & cæteris Ecclesiae Doctoribus, & Pastoribus demonstratum, quemadmodum vobis scriptæ fuerint literæ, in quibus ego gravissimè accusarer: cujus accusationis partes sunt due: Una ex libro Theodori Besæ sumpta, altera super mea dialogorum Bernhardini Ochini translatione.* Ad quam posteriorem accusationem in calce epistolæ, hoc pacto respondet: *Quod ad accusationis partem secundam attinet, videlicet quod Bernhardini Ochini Dialogos transtulerim, non*

puto id mihi fraudi esse debere. Transtuli enim (sicut & alia ejus opera transtuleram) non ut judex , sed ut translator , & ex ejusmodi opera , ad alendam familiam quæstum facere solitus : & typographus librum se dixit obtulisse , eumque secundum Basileensia instituta , fuisse censura approbatum. Huc etiam facit , quod eodem anno , quo isti Dialogi Basileæ evulgati sunt , ibidem Castalio vixerit : quo etiam anno die 29. Decembris defunctus est , annos natus quadraginta & octo. Horum Dialogorum exempla , in loco admodum celebri concremata esse , refert Bullingerus d. l.

Idem Belgicè.

Fuerunt præterea Dialogi isti in varias alias linguas conversi , prout asserit Bzovius in loco memorato. Ubi postquam dixit Ochinum Cracoviâ in Transylvaniam aufugere coactum fuisse , subjungit ; *ibi dialogos quosdam scripsit , qui postea in varias linguas , à Castellione verò in latinam translati sunt.* Idem testatur Hornbeeckius , Socinianismi confutati tomo primo.

Catechismus , quem a. 1591 , recusum fuisse , memorat Bzovius a. 1542. §. 31.

Dialogus rationis & hominis : quem quidam ex sermonibus ejus excerptit , & Germanicè edidit.

MICHAEL SERVETUS , alias Reves , seu Rennes , vel Rennes : (*Reves* impressum est in prima librorum ejus de Trinitate & Dialogorum editione , [quod per anagramma esset *Serve*] de *Renes* legitur in editione secunda : *Rennes* verò in Alfonso Lincurio :) ab Arragonia , Villanovani quoque nomine notus , Tarraconensis Hispanus , professione Medicus. Innotuit ejus sententia de Trinitate circiter anno 1523. cum scribat Beza præf. in Acta Gentilis , eum periisse , post triginta annorum blasphemias : & in vita Calvinii ; postquam totos annos triginta , tum voce , tum scripto , cælum ac terram infecerat. Calvinus tamen ipse dicit eum à viginti annis ante obitum dogmata sua sparsisse , in epistola N°. 156 , ad Sultzerum a. 1553. exarata : ubi sic ait ; *Quum Michaël Servetus , jam ante annos viginti , Christianum orbem virulentis suis ac pestiferis dogmatibus infecerit : no-*
men

men tibi non ignotum esse arbitror. Quod si librum non legisti, fieri tamen vix potest, quin de ipso genere doctrinae aliquid audieris. Is est de quo fidelis Christi minister, & sanctae memoriae D. Bucerus, cum alioqui mansueto esset ingenio, pro suggestu pronunciavit, dignum esse qui avulsis visceribus discerperetur. Sicuti ab eo tempore non desit venenum suum spargere: nuper Viennae majus volumen, sed ex iisdem erroribus consarcinatum excudi clanculum curavit. Re verò patefacta, in carcerem est conjectus. Unde nescio quomodo elapsus, per Italiam erravit ferè quatuor menses. Tandem huc malis auspiciis appulsum, unus ex syndicis, me auctore in carcerem duci jussit. Neque enim dissimulo quin officii mei duxerim, hominem plusquam obstinatum & indomitum, quoad in me erat compescere, ne longius manaret contagio. Videmus quam licentiosè passim grassetur impietas, ut subinde novi errores scaturiant, quanta sit eorum ignavia, quos Deus gladio armavit, ad vindicandam nominis sui gloriam. &c. Forfan tali pacto Beza cum Calvino conciliari poterit; ut is ab eo demum tempore initium horum annorum arcessat; quo Servetus sententiam suam typis evulgavit: anno etenim 1531, prima librorum ejus de Trinitatis erroribus editio, in lucem prodiit. Commoratus est potissimum Lugduni Gallorum, prout refert Petrus Hyperphrogenus Gandavus in Historia M. S. de Serveto & ejus morte. Illic inter Pontificios satis quietè vixit: quod etiam Daniel Chamierus Delfinas testatur, Panstratiæ catholicae tomo II. lib. I. cap. V. §. 4. ubi hæc scribit: *Hanc doctrinæ [scilicet de Trinitate] veritatem noluit Deus in Papismo cum aliis multis articulis suffocari. Hanc ipsam non tantum confessus est Calvinus, sed etiam constantissimè tutatus contra novos hæreticos, etiam stertentibus Papistis, apud quos Servetus, quam diu vixit, tuto vixit: tum demum & vim veritatis expertus in Calvino, & in pio Magistratu sanctam severitatem, cum Genevam venit, &c.* Illic Genevæ in transitu, dum Italiam petit, interceptus in carcerem conjicitur, atque post aliquot hebdomadas, ad rogum damnatur. Ad quem dum ducitur, subinde clamasse fertur; *O Deus serva animam meam: O Iesu Fili Dei æterni miserere mei!*

Strues lignorum erat ex fasciculis quernis viridibus, adhuc frondosis, admistis lignis taleis. Capiti ejus imponitur straminea corona, & ea sulphure conspersa. Corpus palo alligatum ferrea catena, collum autem fune crasso quadruplici aut quintuplici laxo, liber etiam femori alligatur. Memoratus Petrus Hyperphrogenus, hæc inter alia de exitu ejus memoriæ prodidit: *Atque ita demum Servetus eductus & abreptus est, atque lento igne ustulatus totus concrematur. In quo igne, cum horas tantum non duas aut tres circumcursitans, ac vehementiore vento suborto eoque flamma depulsa, emori non posset, postremo deficientibus lignis, ejulare & exclamare cœpit; Heu me miserum qui vitam hoc rogo finire nequeo! Anne ducen- ti coronati aurei mihi capto abrepti & non exusti lege reclamante, torquisque aureus de collo dependens, sufficiebant, quibus affatim lignorum coëmi, & huc congeri potuisset, mihi miserando consumendo? Aderat hic Guilhelmus Farellus Ecclesiæ Genevensis Senior Minister, Calvinii vicarius, qui non cessabat Serveto in extremis acclamare; Crede in æternum Dei Filium Jesum Christum: cui constanter Servetus; Ego credo Christum esse verum Dei filium, sed non æternum. Ac sic tandem exustulatus expirans peremptus est, in manus Dei Patris commendato spiritu. &c. Combustus est Servetus Genevæ anno 1553. die 27. Octobris: prout id clarè patet ex Calvinii epistola, No. 161, ad Farellum, Genevæ, 26. Octobris anni memorati scripta: ubi inter alia hæc refert; Cæsar Comicus simulato per triduum morbo in curiam tandem ascendit, ut sceleratum istum [videlicet Servetum] pœna eximeret. Neque enim erubuit petere, ut cognitio ad ducentos veniret: sine controversia tamen damnatus est. Cras ad supplicium ducetur. Fallitur itaque ac fallit hos qui auctoritatem ejus hac in re sequuntur, Bellarminus, in præfatione controversiæ de Christo: & qui cum eo Servetum anno 1555. exustum esse perhibent. Ea quæ ex Calvino produximus, confirmat Faustus Socinus lib. contra Vujekum & Bellarminum, cap. 2. ubi dicit, se ex testimonio eorum qui præsentibus aderant, cum Servetus supplicio afficeretur, accepisse mense Octobri an-*

no 1553, id accidisse. Huc etiam facit, quod anno 1554. à Calvino emissus sit in lucem liber, in quo de morte Serveti narratio habetur: sub hoc titulo; *Fidelis expositio errorum Michaëlis Serveti, & brevis eorundem refutatio: ubi docetur jure gladii coërcendos esse hæreticos.* Quot annorum fuerit Servetus cum mortem oppeteret, nondum assequi potui. Socinus d. l. dicit; *Certissimum est Servetum, cum supplicio affectus est, senem fuisse, & Calvino multo grandiore natu, &c.*

Fuit Servetus ejusdem ferè opinionis quam olim Paulus Samosatenus, Photinus & eorum asseclæ ac homodoxi (ut Patres nonnullos qui eadem docuerunt mitam) foverunt; nimirum, quod distinctionem fecerit, inter Jesum Christum Filium Dei, & Verbum illud de quo S. Johannes in Evangelii sui initio agit. Atque hac in re potissimum à cæterorum Unitariorum, qui nunc Socinianorum nomine plerumque audiunt, doctrinâ discrepavit. Quod etiam ipse Faustus Socinus innuit, in lib. contra Wujekum cap. 1. Non abs re itaque fore duxi, si ex libris ejus nonnulla, in quibus hac de re opinionem suam proponit, excerpta, huc producerem. Primo igitur libro de Trinitatis erroribus, pag. 6 & 7, sic inquit: *Lucas non dicit illam virtutem Filium vocari; sed id quod ab illa virtute genitum est, Filius Dei ideo vocabitur, quia illa Dei virtus est vice seminis viri. Nec animadvertunt, quanta & quam lata sint hujus Verbi & seminis arcana, ad cujus similitudinem dicitur, quod semen seminantis est Verbum Dei: quia sicut Verbo genitus & natus est Christus, ita Verbo Dei nos renascimur. Renati, inquit Petrus, per sermonem Dei viventis, & hoc semen immortale appellat, & genuit nos, Sermonem veritatis. Malè ergo philosophati sunt, hominem Filium esse negantes, ut de Verbo Filium faciant. Tamen aliter se habet rei veritas, & Iohannes aptius putavit dicere, Verbum, quam Filius, imò ratione Verbi caro dicitur Filius. De Verbo postea dicam, pro nunc proprium honorem & gloriam Iesu Christo servemus, &c. Eodem libro pag. 20. & 21, hæc fatur; *summa summarum, ut scias quo tendat animus meus, excepto illo unico Iohannis Verbo, dico universas scripturas, à prima usque ad ultimam, loqui de homine ipso Christo.**

Christo. Et Verbum illud Iohannis non loquitur de eo qui est, sed de eo qui erat, errorque latet in non intelligendo, quid illud fuerit, & quomodo sit caro factum. Nec te seducant imaginationes tuæ: sed hoc in visceribus cordis tui reponas, quod in universis scripturis Homo ipse Christus loquitur: & in illum semper dirigantur cogitationes tuæ. Deum oro ut tibi det hilarem animum ad audiendum, ego reddam tibi (seclusa omni calumnia, distinctione & equivocatione) scripturas planissimas, & Deum ipsum tibi ante oculos ponam, modo in faciem Christi semper respicias. Porro in libro secundo p. 48. de Evangelii Iohannis initio agens, hæc dicit: In principio, id est ante omnia. Et dicitur ante omnia facta esse Sapiencia: quia antequam homo loquitur, prærequiritur meditatio cordis. Et quia Dei Sermo est ipsamet Sapiencia: nam Deus non potest insipienter loqui. Et ita Ecclesiasticus se declarat cap. 1. Nam postquam dixit; Primò omnium creata est Sapiencia: adjecit statim; Fons Sapiencie Verbum Dei. Et cap. 24. Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Modo id quod ex ore prodit, Sermo est. &c. Et ibidem mox: Verbum ergo in Deo proferente est ipsemet Deus loquens. Post prolationem est ipsa caro seu Verbum Dei. Antequam sermo ille caro fieret, intelligebatur ipsum Dei oraculum, intra nubis caliginem nondum manifestatum, quia Deus erat ille Sermo. Et postquam Verbum homo factum est, per Verbum intelligimus ipsum Christum, qui est Verbum Dei & vox Dei. Nam quemadmodum vox est ex ore Dei prolatus. Et quod ipse nunc sit Verbum, est textus clarus Apoc. XIX. 11. Ipse est enim quem sedentem super equo albo vidit Iohannes, cuius nomen est Verbum Dei. Facto ergo transitu de Verbo in carnem, caro dicitur Verbum. Nam de quo serviret nobis, quod Verbum factum sit caro, si caro nunc non dicitur Verbum. Iohannes enim Verbum vitæ vidit & manibus contrectavit. Ibidem sequenti fol. 49. Potuit potentissimum Dei Verbum sine illo rerum coagulo in carnis transire materiam, & propterea Christus ipse nunc dicitur Verbum Homo, Verbum caro. Potest etiam intelligi Verbum caro factum, secundum quod de Christo dicitur: Ponam Verba mea in ore ejus, & in meo nomine loquetur

tur. Et Christus ipse : *A me ipso , inquit , non loquor , sed sicut docuit me Pater , ita loquor. Propterea dicitur ipse Sermo Patris , quia Patris mentem enunciat & ejus cognitionem facit. &c.* Jam verò librum tertium , hoc pacto orditur : *Verbum caro factum est , Iohannis est illustre præconium , quod in scrutandis Christi arcanis , semper est præmittendum. Ex quo facile intelligimus : Antequam Abraham nasceretur , ego sum. Ego enim sum illud Dei oraculum , quod ante Abraham prolatum & manifestatum , ab ipso Abraham est auditum & visum. Voce enim visibili ante Abraham , imo ante Adam prolata , Christus jam ab initio egreditur ex ore Dei. De quo æternitatis exitu Mich. 5. &c.* Hæc hisque similia passim libris ejus leguntur : ex quibus specimina hæc ideo visum est producere , quod opera hæc (utpote ab adversariis ejus pleraque flammis abolita) non adeò sint obvia , & quidam miras ipsi tribuant hac de re opiniones. Haud diffiteor quidem , nonnulla talia in eis contineri quæ à contradictionis implicatione vix excusari possint : attamen blasphemias tales , quales ipsi à quibusdam objiciuntur ob quas meruerit ut in cineres redigeretur , non potui illic reperire. Hi autem sunt libri quos conscripsisse fertur.

Thesaurus animæ , sive Thesaurus animæ Christianæ , alias Desiderius Peregrinus : primum Hispanicè excusus cum privilegio Regis.

Deinde in Latinam aliasque linguas versus , & sæpe præterito & hoc seculo impressus. Latine primum prodiit a. 1674. 24°. Roterodami : & adjunctus Compendio Theologiæ Erasmiæ D. Brenii a. 1577. 24°. Ibidem De libello hoc supplementum Bibliothecæ Gesnerianæ , inter anonymos , hæc habet *Desiderius dialogus de expedita ad Dei amorem via , ex Hispanico in Italicum , Gallicum , & Germanicum sermonem conversus , 16°. Dillingæ 1583.*

Idem Belgicè , dictus **Schat der Ziele** : impressus Rotterodami a. 1590, 8°. Harlemi , 1646. Dordraci 1654, 12°. Amstelædami , 1660 , 12°. Hagæ Comitum 1664, 12°. Amstelædami , 1678, 12°. quæ est nova versio figuris illustrata. Et alias , quam sæpius , typis est evulgatus.

Item

Item rhytmis Belgicis Roterodami a. 1679, 8°.

De Trinitatis erroribus libri septem. Basileæ a. 1531. 8°. Habui codicem hunc, à viro Clarissimo, proximè præterito 1681. anno, mecum communicatum, è typis expresso exemplari à quopiam (ob exemplarium penuriam) calamo descriptum : in cujus limine in talem incidi „ annotationem ; Possessor exemplaris ejus, unde hos „ libros Michaëlis Serveti descripsimus, fuerat Petrus Medmannys, isque primæ paginæ ejusdem exemplaris inscripserat tale elogium auctoris ; *Quæ intellexi proba sunt, credo & quæ non intellexi.* Porro typis expressum exemplar, fuit nuper adhuc in Bibliotheca Amplissimi viri Dn. Johannis Pesseri Consulis Roterodamensis, qui anno. 1678, è vivis excessit.

Idem Belgicè redditi per R. T. i. e. Renier Telle, al. Regnerum Vitellium, a. 1620. 4°.

Dialogorum de Trinitate libri duo. De Justitiâ Regni Christi capitula quatuor. Per Michaëlem Servetum alias Reves, ab Arragoniâ Hispanum. Anno M.D.xxxi i. Hunc titulum descripsi ex exemplari typis impresso in 8°. à viro Nobilissimo hoc currente 1682. anno, mihi exhibito. In cujus fronte talem reperi præfationem : *LECTORI SALUTEM. Quæ nuper contra receptam de Trinitate sententiam septem libris scripsi, omnia nunc candide lector retracto. Non quia falsa sunt, sed quia imperfecta, & tanquam à parvulo parvulis scripta. Precor tamen ut ex illis ea teneas, quæ ad dicendorum intelligentiam te poterunt juvare. Quod autem ita barbarus, confusus & incorrectus prior liber prodierit, imperitiæ meæ, & typographi incuriæ, adscribendum est. Nec vellem quod propterea Christianus aliquis offenderetur, cum soleat aliquando Deus, per stulta mundi organa suam sapientiam proferre. Observa igitur obsecro rem ipsam, nam si mentem adverteres, non te impediunt impedita mea verba. Vale.* In Dialogis his Michaël & Petrucius colloquentes introducuntur : quibus adjunctum opusculum, de Justitiâ Regni Christi ad justitiam legis collata & de Charitate, in quatuor partes divisit : hoc nimirum pacto, prout ipse in fronte ejus loquitur, *Præsentem tractatum quatuor capitulis distinguam ; In primo Paulinas sententias, quas de Justificatione*

ficatione protulit, exaggerabo: in secundo de Regno Christi verba faciam: in tertio legem Evangelio conferam: in quarto Charitatis vias enarrabo.

Ratio syruporum, Parisiis 1537. & Venetiis 1545.

Christianismi Restitutio, hoc est, totius Ecclesiæ Apostolicæ ad sua limina vocatio, in integrum restituta cognitione Dei, fidei Christi, justificationis nostræ, regenerationis, baptismi & cœnæ Domini manducationis, restituto denique nobis regno cœlesti, Babylonis impiæ captivitate soluta, & Antichristo cum suis penitus destructo. Codex is in sex tomos seu partes dispescitur, hoc ut sequitur modo:

De Trinitate divina, quod in ea non sit indivisibilibum Trium rerum illusio, sed vera substantiæ Dei manifestatio in Verbo & communicatio in spiritu. libris 7.

Liber primus agit, De homine Jesu Christo & simulacris falsis: seu continet tria de Christo axiomata, tres Phariseorum, totidem Sophistarum rationes & improbationes, cum absurdissimis invisibilibum illationibus.

Secundus viginti scripturæ locos exponit.

Tertius de personæ Christi in verbo præfiguratione, de visione Dei & Verbi hypostasi.

Quartus Nomina Dei ejusque essentiam omniformem manifestat, & rerum omnium principia.

Quintus de Spiritu Sancto, Deinde sequuntur Dialogi duo, qui constituunt sextum & septimum librum:

Primus agit de legis umbris, & Christi complemento, angelorum, animarum, & inferni substantia.

Secundus modum generationis Christi docet, quod ipse non sit creatura, nec finitæ potentia, sed verè adorandus verusque Deus.

II. De fide & justitia Regis Christi legis justitiam superantis, & de charitate lib. 3.

Liber 1. Cap. 1. De Fide. Cap. 2. De fidei essentia. Cap. 3. De Justificatione. Cap. 4. De Regno Christi.

Lib. II. De Legis ac Evangelii, ac Judæi & Christiani dif-

differentiis. Cap. 1. Quod Judæum excellat Christianus, cap. 2. Quod in Lege fuerit justitia carnis, cum in Evangelio sit justitia spiritus. Cap. 3. Quod in Lege fuerit justitia factorum, cum in Evangelio sit justitia fidei.

Lib. III. De Charitate cum fide collata, & operibus bonis. cap. 1. De mercede & gloriæ differentia. Cap. 2. De Charitatis illustribus titulis. Cap. 3. Quid fides efficiat, quid Charitas & opera. Cap. 4. De factorum origine & efficacia. Cap. 5. De Charitatis & fidei collatione ipsiusque charitatis excellentia.

III. De regeneratione ac manducatione superna, & de regno Antichristi lib. 4, proposita.

Lib. I. De orbis perditione & Christi reparatione. *secunda libri pars*, de cœlesti, terrestri, ac infernali satanæ & Antichristi potestate, & de nostra victoria.

Lib. II. De circumcisione vera, cum reliquis Christi & Antichristi mysteriis, omnibus jam completis: *in duas partes divisus*.

Lib. III. De ministeriis Ecclesiæ Christi & eorum efficacia: *in quo continentur*; De prædicationis Evangelii efficacia, de Baptismi efficacia, de Cœna Domini.

Lib. IV. De ordine mysteriorum regenerationis.

IV. Epistolæ triginta ad Ioannem Calvinum Genevensium concionatorem.

V. Signa sexaginta Regni Antichristi & revelatio ejus jam nunc præsens.

VI. De mysterio Trinitatis ex veterum disciplina ad Philippum Melanchthonem & ejus collegas apologia. Omnia hæc impressa sunt a. 1553 Viennæ Allobrogum in 8°. paginis 734. Aservatur unum ejus exemplar in Bibliotheca Illustrissimi Principis Hassiæ, quæ est Casselis. Vocatur liber is à quibusdam, secunda editio librorum de Trinitatis erroribus: verum multa in eo auctor immutavit, auxit, & emendavit; prout mihi patuit, cum utrosque codices inter se contulissem. Huic secundæ editioni librorum suorum in fronte præposuit Servetus hanc ex Apoclypsos cap. XII. 7. sententiam: *Factum est in cælo prælium magnum: Michael & Angeli ejus pugnantes cum Dracone.*

Inde videtur manasse, quod scribitur, eum se dixisse esse Michaëlem Archangelum. Hos libros fertur Calvinus curasse flammis aboleri.

Notanda hic etiam veniunt Alfonsi Lincurii præf. quinque librorum Declarationis Jesu Christi Filii Dei, verba hæc: *Servetus alias Rennes dictus, multa in Gallia & Germania passus, Venetias abire cogitabat, ut universum Vetus Testamentum commentariis illustraret, nisi Genevæ in transitu exustus fuisset. Sermones multos editurus erat, sub iis ni fallor, titulis; de vera scripturarum intelligentia, de origine defectus ab Apostolica doctrina, de potentia veritatis, de vera unius Dei cognitione, de errore Triadis, de Verbo & Spiritu sancto, de exaltatione hominis Iesu, de natura & ministerio angelorum, de zelo & scientia, de efficacia fidei, de vi charitatis, de corpore, anima & spiritu, de natis & regenitis, de vocatione & electione, de præscientiâ & prædestinatione, de humanis operibus & ceremoniis, de baptismo aquæ & spiritus, de cœna Domini, de peccato & satisfactione, de justificatione, de timore & amore Dei, de vera ecclesia, de capite & membris, de dormitione sanctorum, de resurrectione mortuorum & viventium immutatione, de die judicii, de beatitudine electorum, &c.*

MARTINUS CELLARIUS, qui postea BORRHATUS vocatus esse dicitur, Stuggardianus Germanus, natus a. 1499, obiit a. 1564, 3. Id Octob. Innotuit ab anno 1520. De eo Ministri Sarmatiæ & Transylvaniæ lib. 2. de falsa & vera Dei cognitione, cap. 1. hæc scribunt: *Luthero & Zwinglio dedit [nimirum Deus] referendos & justificationis & rei sacramentariæ fructus. Martino verò Cellariò, Serveto & Erasmo Roterodamo, fructus alios præcipuos cognitionis veri Dei & Christi: eodem enim tempore his de rebus scripserunt. Item: Oportet adhuc modicum varios Antichristos in reformatis ecclesiis regnare, qui tamen Dei verbo destituti, propediem una cum suis partibus, uti Capnio & Cellarius prædixerunt, perituri sunt. Et lib. 1. cap. 3. Quid Martinus Cellarius non est molitus, ut istas fores posteritati aperiret? ejus scripta legito. De eodem scribit Faustus Socinus ad Petrum Statorium Lucaviensem pastorem a. 1590, 15. Octobris*

bris: Mitto ad te Borrhai tantum testimonia, olim à Lælio patruo meo collecta, tametsi scio multo plura ex illo ejus libro colligi potuisse, sed eum librum non habeo, nec plura adscribenda curare, præ temporis angustia, potui alias, quod, ut spero, satis in tempore erit, aliorum testimonia mittam. Interim ea quæ Zuinglii habes, & hæc Borrhai, satis tibi esse debebunt. &c.

Scripsisse eum cum adhuc cum Anabaptistis sentiret, refert Hornbeeck in summa controversiarum. Cæterum edidit

Scriptum de operibus Dei, Argentinæ, a. 1527. ex quo homiliam de restauratione Ecclesiæ ediderunt Ministri & Seniores ecclesiarum consentientium in Transylvania, Albæ Juliæ 1568, 4°.

Præterea ejusdem sunt; (ut præteream opera ejus Philosophica, cujusmodi sunt, In Cosmographiæ elementa commentatio Astronomica; Geographica. Basileæ, 8°. De censura veri & falsi, libri 3. Basileæ. 1541. In Aristotelis Polit: libros octo, annotationes, Basil. 1545. *σοιχῆται* Mathematica, Paris. 1550. Commentarii in tres libros Aristotelis de arte dicendi, Basileæ, a. 1551.)

Commentarii in Ecclesiasten, Basileæ a. 1539.

De veteris & novi hominis ortu atque natura, axiomata, Basil. 1548.

De usu quem desperabundi Francisci Spiræ exemplum & doctrina adferat, judicium: excusum cum Spiræ historia Basileæ a. 1550.

De ortu, natura, usu atque discrimine eorum jubileorum, quos Deus instituit, quidque inter hos & falsos ab adversario confictos intersit. Paris. 1550.

Commentaria in quinque libros Moïsis. Basileæ 1555.

In libros Josuæ, Judicum, Ruth, Samuelis & Regum.

In Esaiam & Apocalypsin, in Jobum, in Ecclesiastem commentarii recogniti: singula Basil. fol.

LUDOVICUS HEIZERUS Bavarus, fuit è societate Anabaptistarum (ut vulgo audiunt) Moravarum. Docuit solum Patrem esse summum Deum: Christum non esse æqualem Deo Patri, sed eo longè inferiorem, nec

nec ejusdem cum eo essentiae: In uno Deo non esse tres personas; Deum enim nec esse personam, nec essentiam, nec quicquam eorum quæ nominantur: venerationem imaginum existimavit idololatriam & fornicationem. Prout id patet ex Chronico M. S. Fratrum Moravorum, & Sebastiano Franck. Ob hæc dogmata decollatus est anno. 1529, die 4 Februarii.

Liber contra Christi Deitatem à Zuinglio suppressus. Et quanquam alius hujus nominis fuerit, credo tamen ad hunc pertinere, quod sub nomine Ludovici Hezer in Bibliotheca Gesnero-Scinlero-Frisiana lego, ut sequitur:

Scripsit libellum contra usum imaginum in templis, Latine, verum absque auctoris nomine editum.

Idem prophetas majores atque minores ex Hebræâ in Germanicam linguam transtulit.

JOHANNES CAMPANUS, vel Cliviensis, vel Juliensis, Wittebergæ docuit, floruitque a. 1530 & 1532.

Scripsit contra mysterium Trinitatis, & Spiritus Sancti æternitatem: vel, ut ajunt, eum non esse personam distinctam à Patre.

MATTHÆUS GRIBALDUS Italus, Jurisconsultus Patavinus, pagi Forgiarum Dominus. De eo Beza scribit: *Fuit quoque in hac cohorte* [Alciati nimirum, Gentilis, & Blandrata. a. 1558.] *penè veteranus, Gribaldus jurisconsultus.* Idem in vita Calvinii testatur, eum supplicium, quod ipsi propter religionem præparatum erat, morte prævenisse. Mortuus est ante annum 1567, prout patet ex sæpius memorato libro Ministrorum Sarmatiæ & Transylvaniæ, qui hoc anno in lucem prodit, ubi lib. II. cap. I. hæc leguntur; *Lege & Calvinii in Servetum, Castalionem, & Franciscum Baldvinum convicia: Bezæ quoque in eundem maledicta & ledorias, in Esthusium, præterea in Alciatum & Blandratam: & postremò in demortuos etiam plurimos, præsertim in Origenem incomparabilem, atque in Erasmus nostri seculi ornamentum, in Ochinum virum optimum, Lismaninum, Matthæum Gribaldum, Valentinum Gentilem, & Lælium Sozzinum. &c.*

Imò mortuus est antequam Valentinus Gentilis in Sabaudiam anno 1566. rediret, qui tunc cum adhuc vivere putabatur.

Methodus & ratio studendi in jure civili lib. 3. Lugduni a. 1544, & 1556.

Commentarii in pandectas juris, Lugduni.

Comment. in legem, de rerum mixtura, & de jure fisci, excus. in Italia.

Historia Francisci Spiræ, (cui a. 1548. familiaris aderat) secundum quæ ipse vidit atque audivit. Basileæ a. 1550.

Recentiores Jurisconsulti singulis distichis comprehensi, Basileæ 4o.

Commentarii in aliquot præcipuos Digesti infortiati Novi, & codicis Justinianeus titulos atque leges, utilissimis conclusionibus illustrati; nunc primum singulari opera ac industria Conradi ab Offenbach, unâ cum annotationibus ejusdem editi. Francofurti fol.

Scriptum, in quo ait, se tres æternos Spiritus, non confusos Spiritus, sed gradu numeroque distinctos pia mente complecti; Deum Filium & Spiritum Sanctum, uni summo Deo & Patri rerum omnium authori ita subordinare, ut omnis ratio Deitatis, & Filii & Spiritus Sancti, aliorumque cœlestium Spirituum, ad unum illum solum Deum Patrem origine carentem & à seipso Deum, tanquam ad unicum fontem & caput omnis essentiae & divinitatis meritò referatur.

LÆLIUS SOCINUS Italus, Senensis Patricius, Mariani Socini junioris filius. Natus a. 1525. Circa annum 1546. instituerat cum sociis suis itidem Italis, quorum numerus quadragenarium excedebat, in Veneta ditione, collegia colloquiaque de religione, in quibus potissimum dogmata vulgaria de Trinitate ac Christi Satisfactione, hisque similia, in dubium revocabant. Memorantur autem in hac societate fuisse, Leonardus Abbas Bufalis, (qui, prout Ministri Sarmatiæ & Transilvaniæ lib. 1. cap. 3. testantur, patriâ ob religionem exactus, vitam arte sarcinatoria Damasci traducendo, finire coactus est) Lælius Socinus, Bernardinus Ochinus, Nicolaus Paruta, Valentinus Gentilis,

tilis, Julius Trevisanus, Franciscus de Ruego, Jacobus de Chiari, Franciscus Niger, Darius Socinus, Paulus Alciatus &c. Hac re palam facta, gravi obruti sunt persecutione, & quibusdam capitis supplicio affectis, ceteri dispersi vitam præsentissimo periculo subducentes, patriâ excessere, ac in diversas oras se contulere. Ex his & memoratus Lælius Socinus fuit, qui patriâ relictâ, Helvetiâ, Galliâ, Britannîâ, Belgio, Germaniâ, Poloniâ, peragratis, non paucis, in his regionibus, doctrinas receptis dogmatibus contrarias, sensim instillavit. Qua de re Zanchius in præfatione libri de tribus Elohim, tale perhibet testimonium: *Quum refutarem inquit, Lælii Socini impiam interpretationem in primum caput Evangelii secundum Iohannem: idcirco subticui ejus nomen, & nebulonem tantum vocavi: propterea quod neque certò sciebam, hunc fuisse illius commentarioli auctorem, neque tum legeram ejus nomen in libris adversariorum expressum. Nunc quia res est nimis manifesta, & illum Servetiani in numerum suorum sanctorum piorumque (scilicet) doctorum retulerunt: Ego quoque id tibi, Lector, notum facio. Fuit is Lælius, nobili honestaque familia natus: bene Græce & Hebraicè doctus; viteque etiam externæ inculpata: quarum rerum causa mihi quoque intercesserat cum illo non vulgaris amicitia; sed homo fuit plenus diversarum hæresum: quas tamen mihi nunquam proponebat, nisi disputandi causa: & semper interrogans, quasi cuperet doceri. Hanc verò Samosa tenianam in primis annos multos fovit: & quoscunque porro potuit in eundem pertraxit errorem. Pertraxit autem non paucos. Me quoque, diversis, ut dixi, tentavit rationibus, si eodem possit errore simul & æterno exitio, secum involvere: quemadmodum fecerat etiam antea Matthæus Gribaldus & alii. Hac Zanchius d. 1. Haud abludunt nonnulla quæ hic proferuntur, ab elogio quod ipsi Ministri Sarmatiæ & Transilvaniæ hoc pacto tribuunt: Quid dicemus de Lælio Soxzino Senensi, Hebraici sermonis peritissimo, cujus scripta per manus piorum nunc volitant, viro irreprehensibili, & qui diu versatus fuerat Vitebergæ, Genève, & Tiguri, cum omnium admiratione. Libro 1. de falsa & vera unius Dei Patris, Filii, & Spiritus Sancti cognitione,*

cap. 3. Porro Hornbeeckius in Summa Controversiarum scribit; Philippum Melanchthonem pro eo apud Maximilianum II. Imperatorem & Sigismundum Regem Poloniae intercessisse, ut eorum nomine Legati vicem Venetiis obire, eaque ratione paternam hereditatem, sibi, ob consuetudinem cum Protestantibus in Germania interclusam, tutius adire liceret. Is primus fuit, qui hoc ævo, sententiam de persona Christi, quam fratres Poloni, qui Socinianorum nomine audiunt, propugnant; in lucem protulit: prout testatur Faustus Socinus contra Eutropium cap. 4. & alibi. Qui plura de vita actisque ejus cognoscere avert, adeat Fausti Socini, ex fratre ejus nepotis, vitam, à Samuele Przypcovio concinnatam. Decessit Tiguri anno 1562, die 16 Maji.

Contra libellum Calvini, in quo ostendere conatur hæreticos jure gladii coercendos esse: per dialogos inter Calvinum & Vaticanum. a. 1554.

Idem tractatus, in Hollandiâ denuò est impressus. a. 1612. 8°. Adjunctis nonnullis ad Historiam Serveti spectantibus, ut & aliquot Castellionis epistolis.

Idem Belgice, ibidem a. 1613. In 4°. Scriptum id vulgò Castellioni tribuitur, prout etiam in præfatione hujus posterioris editionis fit; Cloppenburgius tamen asserit Lælium Socinum esse auctorem, in Compendioli Socinianismi confutati præfatione, in qua de origine & progressu Socinianismi (ut vocatur) agit: ubi postquam de Serveti nece egit, hæc subjungit; *Quod adeò Lælium Socinum malè habuit ut ab ipso prodierit, (post editam anno 1554, à Capellione farraginem illam, quæ præ se fert Martini Bellii præfationem de Hæreticis an sint persequendi,) eodem anno excusum, & libro Calvini (post Serveti mortem de Servetano negotio edito) oppositum, acerbissimum scriptum, forma Dialogi inter Vaticanum & Calvinum: quod (in Hollandia Latine recusum, nec non vernaculè editum, anno 1612) vulgò tribuitur Castellioni.* Hornbeeckius etiam Lælium Socinum auctorem hujus opusculi esse arbitratur: in summa Controv.

De Sacramentis dissertatio ad Tigurinos & Genevenses: scripta a. 1560. edita a. 1654. 12°.

De resurrectione corporum, M.S. Anno 1654, 12°. Impressum est Lælii Socini de resurrectione descriptum ex D. Curcellæi excerptis, qui ex ipso Lælii Socini autographo hæc descripserat.

Idem Belgicè Lælio Socino adscriptum, sub hoc titulo : **Dan de opstandinge deeser Lichaamen.**

Idem Germanicè. *Von der aufferstehung der Leiber.*

De Hæreticis capitali supplicio non afficiendis, sub nomine Mini Celsi Senensis : quod opus quidam adscribunt Fausto Socino ; sed longè verisimilius est Lælii esse. Secunda hujus libri editio prodiit a. 1584. 8°. opera Valentis Titi Ligii, cum ejusdem epistola dedicatoria ad Christophorum Cnippium Saxonem. Adjunctæ sunt huic libro ejusdem argumenti, Theodori Bezæ & Andreæ Dudicii epistolæ duæ contrariæ ; quarum prior scripta Genevæ 18 Junii 1570. posterior Cal. Aug. 1570,

Rhapsodia in Esaiam prophetam. Citatur hoc scriptum à collectore sylloges locorum de Trinitate.

Paraphrasis in initium Evangelii S. Johannis, scripta a. 1561. prout testatur Faustus Socinus libri contra Eutropium „ cap. 4. ubi hæc leguntur : *Itaque cum vel nostri homi-*
 „ *nes vel qui nostri esse existimantur, ipsum Iohannem loquentem*
 „ *faciunt, & paraphrasi utuntur, vocem sui reticent. Quemadmo-*
 „ *dum in ea paraphrasi factum est, quæ anno 1561. ab eo ipso*
 „ *[in margine appositum est, Lælius Socinus] scripta fuit, qui*
 „ *sententiam, quam de Iesu Christi persona amplexi sumus, pri-*
 „ *mus omnium hac ætate nostra (quod sciamus) ex sacris literis*
 „ *docuit. Sic enim in ea legitur ; In Evangelii principio erat*
 „ *Dei sermo, &c. & in scripto illo, ubi adversarius legit*
 „ *eam interpretationem verborum, & Deus erat Verbum,*
 „ *quam, ut nostram tantopere vituperat, paulò ante hæc ver-*
 „ *ba extant ; Dicit ergo Johannes, In principio Evangelii*
 „ *erat Sermo, &c.* Hæc F. Socinus d.l. An præter hanc paraphrasin (quam hætenus nondum mihi videre contigit) Lælius Socinus explicationem in primum caput Evangelii S. Johannis scripserit, mihi non constat : prout etiam, quisnam sit auctor hujus scripti, ex quo Faustus Socinus ultimò allegata verba produxit. Nam in his initii Evangelii S. Johannis explicationibus, quæ nunc extant, ea non reperio.

Prodierunt autem circa memoratum tempus, duæ explanationes in initium Evangelii S. Johannis: quorum alterius exordium est tale; Cum plerique abutantur hoc Ioannis capite ad hominum commenta stabilienda, de Filio Dei Christo, quem fingunt æternum, bis genitum, duarum naturarum, incarnatum; hocque contra omnem veritatem faciant, quo non tantum tota Scriptura de Christo Filio Dei obscuratur, corrumpitur, atque pervertitur; sed etiam ille Christus Dei Filius à Mose, Prophetis, & in toto veteri testamento præannunciatus, & à piis omnibus semper ante expectatus, qui postea de Spiritu sancto conceptus, ex Maria natus, pro nobis passus & mortuus, funditus extirpatur. Quin & secundus Deus introducit, ad abolendum, solum, verum, altissimumque Deum Patrem Christi. Quare ne pii patiantur se abduci ab illo uno, soloque Deo Patre, & à Christo etiam; unico ejus Filio, quem nobis Pater de cælo commendavit; breviter summas tantum rerum in hoc capite controversarum attingam, &c. Porro altera explicatio, sic incipit; Quoniam (ut in epistola ad lectorem monuimus) quæ dicenda sunt, ut majore ex parte nova, & nostro seculo inaudita, suspecta fortasse prima fronte videbuntur, paucula quædam præfari visum est, quæ scilicet, & suspicionem tollere, & simul ad ea intelligenda non mediocriter conferre possint. &c. Harum explanationum prior reperitur in libro Ministrorum Sarmatiæ & Transilvaniæ de falsa & vera Dei cognitione, anno 1567. Albæ Juliæ excuso, ubi constituit libri secundi caput undecimum. Posterior verò cum alias, tum in Bibliotheca fratrum Polonorum Unitariorum, inter Fausti Socini opera, impressa est. Utramque earum Franciscus Junius, tertiæ suæ defensioni Trinitatis, inseruit. Verum non tam auctæ ac emendatæ, prout in memoratis codicibus leguntur, in manus ejus pervenere. Earum priorem typis impressam, posteriorem verò tantum Ms. (quam tamen accuratius exaratam dicit esse) adeptus est. Hæc posterior, in Polonicam linguam translata est prout id patet ex Fausti Socini verbis, quæ leguntur in libro contra Eutropium cap. 4. hoc pacto: Hæc autem quæ hic de Iesu Christi Evangelii principio diximus, potuit Adversarius in scriptis legere nostrorum hominum, ante annos plurimos editis, si ita in ipsis versatus est, ut

videri

„ videri vult. Idque in eo ipso loco, ubi fortasse legit verbum
„ sui ad Evangelii verbum additum. In ea videlicet expli-
„ catione primæ partis primi cap. Ioh. quæ annos ab hinc cir-
„ citer viginti duos Latine conscripta, & postmodum edita mox
„ Polonice quoque *naprzeczek* conversa atque edita fuit.
„ Sic enim ibi scriptum est: In principio erat Verbum; Hoc est
„ Christus Dei Filius in principio Evangelii sui, eo nimirum
„ tempore, quo Johannes Baptista ad frugem Israëliticum
populum revocare coepit, &c. Hæc omnia in explicatione
illa cuius initium est, Quoniam quæ dicenda sunt, &c. ad
verbum reperiuntur: excepto quod particula *sui*, non le-
gatur in postrema editione; id verò ideo, quod in ea non nul-
la ab auctore immutata sint. Interpres Polonicæ versionis
Gregorius Pauli fuisse perhibetur: cuius explicationis tunc
temporis Poloni Lælium Socinum auctorem esse arbitran-
tur. Quod etiam ex Budzinio patet, qui operis sui Historico-
Chronologici cap. 31. scribit, allatam fuisse in Poloniam an-
no circiter 1565. Interpretationem primi capituli Evangelii
S. Johannis, de qua dicit se non dubitare, quin fuerit Læ-
lii Socini: allegat verò ex ea nonnulla, quæ in proximè
memoratum scriptum optimè quadrant. Porro Faustus
Socinus, hujus explicationis, quæ in Polonicum fu-
it translata, atque à Polonis, ut & à Beza præfat. in A-
cta Valentini Gentilis a. 1567. & Zanchio præfat. in lib.
de tribus Elohim a. 1572. Lælio patruo suo tribueba-
tur; se auctorem esse asserit: sic enim ipse ad Morstini-
um epistola 2. scribit: *Labores mei hætenus editi sunt*
isti. &c. Explicatio initii Evangelii Iohannis quæ Polonice
quoque fuit edita, multò antequam huc advenirem. Ad Du-
dithium autem anno 1580. Nescio inquit, an unquam o-
culis tuis oblata sit, brevis quædam explicatio initii primi
capitis Iohannis, à Zanchio & Beza, & ex parte à
Polonis istis, Lælio ascripta: ea verò jam ante an-
nos octodecim, ex officina nostra prodiit. Cloppenburgi-
us tamen illam, quam Ministri Sarmatiæ & Transylva-
niæ ediderunt, teste Zanchio dicit esse Lælii Socini:
alteram verò (hanc nimirum de qua modò egimus) à
Junio priori adjunctam, Fausti. Similiter & Hornbeeckius
eandem esse putat quam Zanchius refutat, cum ea quam
dicti

dicti Ministri in lucem emiserunt. In summâ Controv. Sed hallucinantur atque distinguunt non distinguenda: eadem enim est quam Zanchius lib. 6. de tribus Elohim cap. 2. 1. refutat, cum illa quam Junius secundo loco posuit: illa nimirum, quæ incipit, *Quoniam quæ dicenda sunt, &c.* quam, non immerito, (prout vidimus) Cloppenburgius Fausto adscribit. Porro Petrus Melius in secunda disputatione Albana a. 1568, Lælio Socino (quem dicit se novisse cum esset Witembergæ) adscribit has sequentes explicationes: 1. Principium, pro initio prædicationis. 2. Habere gloriam apud Deum ante mundum conditum, pro delitescere in mundo. 3. Deus erat Verbum, i. e. præscientia aut imaginatione, sicuti creaturæ. 4. Verbum caro factum est, ita dici posse, ut illud: Qui cum esset dives, factus est pauper. 5. Unigenitum, i. e. obumbratione virtutis Altissimi, per Spiritum Sanctum conceptum. Prima in utramque memoratarum explicationum convenit. Porro secunda, tertia, & quinta, κατὰ τὸ πρῶτον in neutram. Quarta in solam illam quæ incipit, *Cum plerique abutantur, &c.* Ex his, ut & ex illis quæ supra ex Fausto Socino allegavimus, patet, nos hodie Lælii Socini opere, in S. Johannis Evangelii initium, carere. Quod, quo pacto interciderit, aut ubinam adhuc lateat, penetrare nondum potuimus. Prout etiam, quisnam sit auctor hujus explicationis, quæ Ministrorum Sarmatiæ & Transylvaniæ libro de falsa & vera unius Dei &c. cognitione, inserta est. Nam non esse Lælii Socini foetum arguit cum styli ab aliis ejus scriptis diversitas, tum etiam, quod in ea tales opiniones, & quorundam sacrae scripturæ locorum explicationes proponuntur, quæ discrepant à Lælii sententiis, & ab interpretationibus quas ei proprias fuisse, immò ab ipso adinventas, Faustus Socinus testatur. Konigius in Bibliotheca Veteri & Nova, tribuit Blandratæ Commentarium in cap. 1. Johannis: qui an idem sit, cum eo, de quo nunc agimus, certò affirmare non ausim; quamvis certum sit, Blandratam primarium auctorem esse memorati libri de falsa & vera unius Dei cognitione. Prodiit etiam anno 1623, 4°. linguâ Belgica, quædam brevis explicatio initii Evangelii Johannis, quæ incipit;

Paa

**Maademaal ick/ als oock andere Apostelen en disci-
pelen Christi gedaan hebben / &c.** Id est *Quoniam ego
prout & ceteri Apostoli ac discipuli Christi fecerunt, &c.*
Hujus etiam quis auctor sit, nondum mihi constat: nam
illa Belgica quæ edita est, anno 1664, 8°. sub nomine
Fausti Socini; est illa cujus exordium est, *Quoniam quæ
dicenda sunt.* Quam à Fausto Socino conscriptam esse,
nos etiam, ob superius allegatas rationes, non dubita-
mus.

Emissi sunt etiam in lucem, ab Italis illis, quos in
ditione Veneta collegia, ad sacræ scripturæ sensum
indagandum, instituisse memoravimus, sequentes tracta-
tus. Quos hic sub Lælio Socino, qui dictorum Italo-
rum magna pars fuit, visum est collocare.

Articuli Fidei.

Theses de Deo trino & uno, al. de Trinitate; pro-
dierunt in lucem circa a. 1562. nisi forte eædem sint The-
ses quæ Nicolao Parutæ tribuuntur, qui etiam unus fuit
ex memorata cohorte. Nescio verò an hæ sint Theses,
quæ impressæ sunt a. 1568, in fine disputationis Albanæ:
cujus præcipuus interlocutor fuit Georgius Blandrata, iti-
dem Italus.

Voces ambiguae in Sacra Scriptura; quarum præcipuæ
fuisse feruntur. *Principium, creare, facere, mundus,
Deus, omnia, &c.* Budzinio teste. Hæ non dubito
quin eæ sint, quæ in calce libri Ministrorum Sarmatiæ
& Transylvaniæ reperiuntur: Blandratâ (ut jam diximus)
potissimum auctore concinnati.

NICOLAUS PARUTA Italus. Fuit inter eos
qui circa annum 1546 in agro Veneto prope Vincentiam
congregationes de rebus sacris habebant, donec persecutio-
ne dispergerentur: prout sub Lælio Socino retulimus.

Theses. Meminit earum F. Socinus scribens contra
Eutropium, & Beza (ut conjicio) suppresso licet nomi-
ne, Præfat. in acta V. Gentilis. Perquam verisimile est
easdem has Theses esse, cum iis de quibus supra sub Lælio
Socino egimus.

Epistola ad Stanislaum Lubomirscium superintenden-
tem ecclesiarum minoris Poloniæ, agens de cerimonia

Baptismi a. 1574. M S. Qua in re sententiam Parutæ hanc fuisse refert Budzinius: nimirum, *baptizandos esse ad ecclesiam accedentes, ob evitanda pericula propter ceremoniam, non inquirendo an hæc rebaptisatio sit necessaria ad consequendam salutem.*

JOHANNES VALENTINUS GENTILIS Consentino-Campanus ex regno Neapolitano. Budzinius cap. 27, refert eum Senem jam fuisse, cum à Genevensibus persequeretur. Quorum opera captus, in oppido nomine Gajum in carcerem conjicitur: unde cum evadere non posset, quod esset pauper, à socio suo Paulo Alciato redimitur. Quem, utpote locupletem, præterea verò nobili genere ortum, immo & militem, simili modo non audebant aggredi. Ambo hi circa annum 1562, in Poloniam venerunt. Unde postea Gentilis in Sabaudiam remeavit: ubi iterum captus, examinatur an adhuc in opinione sua perseveraret? illo fatente, decollatur, Bernæ anno 1566. Sententia ejus, quam in Polonia in Synodo Pinczoviæ anno 1562, die 4 Novembris celebratâ, proposuerat, hæc fuit; *Deum creavisse in latitudine æternitatis, Spiritum quendam excellentissimum, qui postea in plenitudine temporis incarnatus est.* Prout idem Budzinius d. l. testatur.

Confessio illustrissimis Dominis Genevensibus oblata a. 1558.

Item altera confessio, jussu illustrium Dominorum exarata, &c. a. 1558. quæ extant impressæ in Actis Gentilis, fol. 3 — 13. a. 1567. 4o.

Antidota M S.

Confessio de Trinitate, cui præfixa est præfatio, sub typographi Theophili nomine ad filios ecclesiæ: illi additæ protheses, (quarum hic est titulus in Actis Gentilis: *Protheses Valentini Gentilis.* — *Quia tamen argutulus sibi visus est earum author, sive Gribaldus, sive alius quispiam similis, &c.*) & criminationes in Athanasium: impressa Lugduni licet Antverpiam præferant. Budzinius d. l. memorat eum Confessionem brevem cum annotationibus in symbolum Athanasii, Lugduni editam, dedicasse Præfecto memorati oppidi Gaji, à quo, operâ Alciati, è carcere emissus

missus fuit. Quamobrem Præfectum hunc Bernatibus suspectum fuisse: ideoque dum purgare se cupit, Gentilem in Sabaudiam reducem, iterum comprehendisse, atque Bernatibus (quorum jurisdictioni subiacebat) poscentibus, ad eos eum misisse. Ubi, præter Præfecti hujus opinionem (qui ægrè ferebat eum in Sabaudiam rediisse) capitis supplicio afficitur.

Liber propriâ manu scriptus, dedicatusque Poloniæ Regi Sigismundo, unâ cum proluxâ præfatione ad eundem. In hoc libro universa ejus doctrina est comprehensa, quamvis diceret locupletiolem haberi descriptam à Blandrata. Post præfationem repetit suas confessiones Genevæ exhibitas antequam revocâisset: ex quibus confessionibus quum ultima esset confutata à Genevensibus, subjecit ipse confutationi huic libellum Antidotorum, quem Lugduni pridem composuerat. Inde refutat cap. 13. lib. 1. Institutionum Calvini, quo loco negotium Trinitatis, ut hætenus in omnibus ecclesiis traditum est, in solidum damnat. His subjecit protheses ex Augustino, præsertim ex quindecim libris de Trinitate, quas unâ cum auctore optimo rejicit, ac calumniosè traducit. Adjecit nova collectanea ex Scripturâ, Patribus, & Alcorano, pro sua stabilienda sententia. Demum annotationes suas in Athanasium ad calcem libri addidit. Hæc excerpti ex historia Valentini Gentilis. Memoratae protheses ex Augustino, videntur esse illæ quæ impressæ sunt in opere Ministrorum Sarmatiæ & Transilvaniæ de falsa & vera cognitione Dei, lib. 11. cap. 6.

Carmina ipsius manu scripta de Trinitate.

Libellus Italicus etiam, & similis Latinè compositus de Christi incarnatione, reperti sunt inter scripta, quæ penes se habuit: an verò iidem eum agnoscant auctorem, mihi incompertum est.

JOHANNES PAULUS ALCIATUS Nobilis Italus, è Pedemontio, aliis Mediolanensis. Fuit è Societate illorum Italarum, de quibus sub Lælio Socino egimus: postea Valentini Gentilis (quem è carcere redemerat) circa an. 1562, in Poloniam comes. Unde postea in Moraviam eodem comite concessit. Obiit Gedani, prout testatur Martinus Bucerus in epistola ad Abrahamum Calovium, scripta

scripta Gedano a. 1640. & impressa in priori centuria selectarum epistolarum Buari, Amstelod. 1677. ubi hæc refert; *Tu noris Alciatum in hac urbe, vitam per aliquot annos, Christiano ritu, singulari cum pietate exegisse, & moriturum animam Christo servatori commendasse.* Quod porro testimoniis confirmat, & nonnulla alia de eo ibidem narrat.

Epistolæ ad Gregorium Pauli anno 1564, & 1565. Husterlitzii datæ: quibus eum ab hac sententiâ abstrahere conatur, quod Christus extiterit antequam ex Mariâ nasceretur.

Porro scripsisse eum præter hæc plura de simili materia, innuit, cum Budzinius cap. 27. tum Andreas Dudithius in epistolâ ad Bezam: cujus verba cum ad ipsum Dudithium ventum fuerit, referemus.

GEORGIUS BLANDRATA Saluciensis Italus, Ticino elapsus venit Genevam, & Genève, anno 1558. Calvini iram ob religionis diversitatem fugiens in Poloniam se contulit. Ubi factus est senior ecclesiarum districtus Cracoviensis. Verum cum nec hic quiete degere posset, Calvinio scriptis suis eum persequente, à Johanne Sigismundo Principe, circa an. 1563, evocatus, concessit in Transylvaniam atque illic egit ipsius, hinc Stephani & Christophori Bathoreorum Transylvaniæ principum; immo & Stephani ad regnum Poloniae jam evecti archiatrum & consiliarium intimum. Senex vocatur tempore contentionis quam habuit cum Fr. Davidis a. 1679. Superstes adhuc erat, quando Bellarminus scribebat de Christo, i. e. anno circiter 1585. Mortuus jam erat a. 1592, quando Socinus refellebat Wujekum; & fortasse jam anno 1586.

Commentarius in I. Caput Evangelii S. Johannis. Hunc ei Koingius tribuit: sed fortè intelligit illum, qui in libro de falsa & vera Dei cognitione insertus est: cujus libri (ut mox dicemus) Blandrata potissimum auctor fuit.

Quæstiones, ad quas respondit Calvinus, in Actis Valentini Gentilis. fol. 50 — 56.

„ Epistola ad Gregorium Pauli, in quâ eum suo quodam
„ jure, non tantum de illâ Pædobaptismi controversia, non
„ satis opportunè motâ, increpat; verum etiam apertè il-
„ lum à Tritheismo ad Samosatani dogma revocare nititur:
„ Prout Beza refert, qui epistolam hanc M. Sam. se ha-
bere

bere dicit. Non dubito quin epistola hæc, eadem sit, cum illa, cujus meminit Martinus Ruarus in Excerptorum libro MS. quâ dicit Blandratam a. 1565, ultima Novembris Albâ Juliâ Gregorio Pauli rescripsisse, eumque docere conatum esse, nos λόγος Filium Dei secundum scripturas, nisi in prædestinatione, appellare non posse.

Epistola ad ecclesias minoris Poloniæ Segesvariâ, a. 1568, 27. Januarii. MS. quam Budzinius cap. 32. Historiæ suæ exhibet.

Catechesis quam mediante Parutha, in publica seu generali Synodo Radnothini celebrata, pronunciari & publicari curavit.

Theses IX. de Deo & Filio ejus Jesu Christo. Insertæ sunt libro Fr. Davidis de Dualitate, cum ejusdem Fr. Davidis Observationibus.

Aliæ Theses ferme XXX, tribus thesibus Fr. Davidis oppositæ, a. 1578.

Loci aliquot insignes, ex scripturis Sanctis, pro vera & solida Jesu Christi invocatione asserenda, candidè depromti. Tractatus is adjunctus est, Judicio ecclesiarum Polonicarum de causa Francisci Davidis, ab Alexandro Vitreli-no conscripto, a. 1529, eodemque anno primùm, post verò sequenti. a. 1580, cum Jacobi Palæologi confutatione in lucem emissio in 8o..

Objectiones ad F. Socini Refutationem Thesium Fr. Davidis. Insertæ sunt cum Fausti Socini responsione, Disputationi ejusdem Socini, contra Franciscum Davidis de Jesu Christi invocatione, conscriptæ a. 1579. in lucem emissæ a. 1595.

Epistola ad Jacobum Palæologum. a. 1578. 3. Aug. Alba Julia.

—— ad eundem a. 1579, 18. Martii, Alba Julia.

—— ad eundem a. 1580, 10 Januarii, Alba Julia.

Epistolæ hæc ex parte editæ sunt in memorata palæologi Confutatione judicii Ecclesiarum Polonicarum a. 1580.

Epistola ad Reverendissimos Dominos, Gregorium Pauli, Georgium Schumannum, Martinum Czechovicium, & Alexandrum Vitrelinum, & cæteros Ministros Ecclesiæ Polonicæ Jesu Christi crucifixi, à Georgio Blandrata & Fausto Socino nomine Ecclesiæ Transylvanicæ ejusdem confessionis scripta, a. 1579, In ea de negotio Fr. Davidis agitur.

Hic

Hic sub Blandrata collocanda esse duximus, scripta quæ in Transylvania in lucem emissa sunt: is enim sententiam de uno Deo ac unico ejus Filio, primus in illas oras intulisse videtur: eamque sub patrocinio Johannis Sigismundi Principis qui eandem sententiam (opinionem de Trinitate repudiata) amplexus fuerat, ibidem latè propagavit. Præcipuus etiam interlocutor fuit, cum Francisco Davidis Ecclesiarum Transylvanicarum Superintendente, in disputationibus quæ ibidem sunt habitæ. Hi igitur sunt libri, qui è Transylvania illo tempore in lucem prodierunt:

Disputatio prima Albana seu Albensis, habita a. 1566. 24. Feb. impressa Claudiopoli eodem anno.

Demonstratio falsitatis doctrinæ Petri Melii, & reliquorum sophistarum, per Antitheses, unâ cum refutatione Antitheseon veri & Turcici Christi, nunc primum Debrecni impressarum. Albæ Julix. 4°. In secunda Antithesi, hæc leguntur: *Sed hæc fusius in disputatione, & in eo, qui mox sequitur, libro de vera & falsa Dei patris, filii & Spiritus Sancti cognitione, tractabuntur.*

De falsa & vera, unius Dei Patris, Filii, & Spiritus Sancti cognitione, libri duo; Authoribus Ministris ecclesiarum consentientium in Sarmatia & Transylvania. Albæ Julix 4°. Serenissimo ac Pietate Clarissimo Principi, DD. Ioanni secundo electo Regi Ungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Ministri Ecclesiarum consentientium, gratiam & pacem precantur. *Varia hæc virorum insignium fragmenta, ab omnibus tantopere expetita, jam tandem in duos congesta libellos, de unius Dei patris, filii, & Spiritus Sancti falsa & vera cognitione, instar Silenorum Alcibiadis, Majestati vestræ Serenissimæ, absque ullis verborum lenociniis, humiliter consecramus. &c.* Scripta est hæc dedicatio, Albæ Julix 7. Augusti, 1567. Cui subjungitur tale carmen ad lectorem:

Nil fucata juvant, quicquid sub imagine falsa

Exstitit, in lucem tempora docta trahunt.

Ignis succensus, stipulas consumet inanes,

Nulla Dei cursum, vis cohibere potest.

Qui sapit expectat, verbi mysteria scrutans,

Iudicio præcepit, multa pericla subit.

Primo libro codicis hujus, hæc continentur:

Cap. I. Præmonitiones Christi & Apostolorum, de abolendo vero Christo per Antichristum.

Cap. II. Quonam pacto Antichristus ecclesiam Dei, & verbi divini simplicitatem, sensim corruperit.

Cap. III. De origine & progressu Triadis; deque initio sophistices: & variis reclamatoribus.

Cap. IV. De horrendis simulacris, Deum trinum & unum adumbrantibus.

Cap. V. Quid summatim doceant Sophistæ, & quos fidei articulos proponant.

Cap. VI. Compendium librorum Augustini de Trinitate. Hujus opusculi Valentinum Gentilem auctorem esse arbitramur: prout supra innuimus.

Cap. VII. Quam variî fuerint, & inconstantes interpretes, & scripturas ad victoriam detorserint, ex annotationibus Erasmi Roterodami.

Cap. VIII. De vocibus & phrasibus portentosis, quibus uti coguntur Tritoiæ. In hujus capitis fine est *Amantibus veritatis divinæ adhortatio* quæ sic incipit;

Mente pii fratres, Domino fidissima Christo

Pectora, dilectæque animæ, quos sanguine fuso

Filius ipse Dei maledicta à morte redemit:

Excelsum Christi Patrem cognoscite verum

Unum illum esse Deum, qui condidit omnia verbo.

Uniusque Dei veri cognoscite Christum, &c.

Hoc carmen est Gregorii Pauli: prout colligo ex consonantia cum ejusdem carminibus similis generis.

Cap. IX. De ridicula Sophistarum de Dei Trinitate doctrina.

Libri secundi titulus talis est: *De vera unius Dei Patris, unius Domini nostri Iesu Christi, quem misit filii, & ambo- rum Spiritus cognitione.* In quo hæc continentur:

Cap. I. Quomodo Christus suam instauret ecclesiam.

Cap. II. De discrimine Legis & Evangelii.

Cap. III. De Logo.

Cap. IV. De uno Deo Patre cum omnibus suis potentiis, & fidei brevis confessio.

Cap. V. Prima confessionis explicatio, super illis verbis: *Hæc est autem vita æterna, Ioannis 17.*

Cap. VI. Secunda explicatio de uno Deo Patre Christi, juxta Patrum sententiam.

Cap. VII. Alia de Filio Dei explicatio, quæ nullum epitheton nostro Christo inditum, Filio illi æterno competere posse probat.

Cap. VIII. Tertia de eodem Filio explicatio: contra unionem & incarnationem Sophistarum, & quod nullus sit Dei Filius præter illum qui conceptus est de Spiritu Sancto in utero virginis.

Cap. IX. Locorum ferme omnium, ex utroque Testamento selectorum, quibus Sophistæ ad vocum prophandarum inanitatem retinendam, ad unitatem essentiae & personarum Trinitatem, filiique æternam generationem asserendam, abuti solent; brevis explicatio.

Cap. X. Sophistarum testimonia de æterna filii generatione, divinitate, & ante carnem existentia, ex veteri & novo Testamento.

Cap. XI. Brevis explicatio in primum Joannis caput: Quæ sic incipit. *Cum plerique abutantur hoc Joannis capite, &c.* Vide quid de ea sub Lælio Socino (cui à quibusdam tribuitur) annotaverimus.

Cap. XII. Brevis explicatio in primum Colossensium caput.

Cap. XIII. Brevis explicatio in primum caput ad Hebræos.

Cap. XIV. Phrasæ æquipollentes de Christo.

Cap. XV. Voces ambiguae quæ passim in Scripturis reperiuntur. Vide quæ de his sub Lælio Socino diximus.

Hucusque opus Ministrorum Sarmatiæ & Transylvaniae.

Brevis enarratio disputationis Albanæ [*secundæ nimirum*] de Deo trino & Christo duplici, coram Serenissimo Principe, & tota Ecclesia, decem diebus habita, anno Domini 1568. 8 Martii. Excusa Albæ Juliae, apud viduam Raphaëlis Hoffhalterii a. 1568. 4°. Præfationis subscriptio hæc est, *Seniores Ecclesiarum & Ministri Christi crucifixi, consentientes in Transylvania.* In Disputatione hac ex parte Unitariorum collocutores fuerunt; Franciscus Davidis Superintendens, Doctor Blandrata, Basilius Pastor Claudiopolitanus, Demetrius Hugnadinus al. Huniades, qui

qui Francisco Davidis in episcopatu successit anno 1579.) & Paulus Julensis. Amanuenses verò, quorum nomina in calce Disputationis exprimuntur, hi fuerunt; Joannes Synning Marosinus pastor ecclesiæ Dei quæ est in Kerestur Siculo- rum, Martinus Albanus minister ecclesiæ Dei in oppido Dhes, Benedictus Ovari Rector scholæ Albanæ, Gregorius Wagnerus Scholæ Albanæ collega. In fine adjunctæ sunt.

Antitheses interpretationis Melianæ in caput primum Joannis. Hinc post Errata typographica hæc leguntur,

Attexuimus in calce disputationis, Theses Antagonistis propositas, ut lectores totius controversiæ cardines apertius intelligerent, & de pædobaptismo quid tenendum sit solidius judicarent: Hic enim adeo acriter nostra hac tempestate impetitur, ut ruinam non obscure minari videatur. Theses sunt septemdecim: Argumenta verò quibus Pædobaptismus impetitur, Triginta & sex. Sub finem præfationis hæc addunt: Verum obsecramus Lectorem, ne adeo sit sollicitus de hac disputatione, cum propediem nostram evulgaturi simus sententiam, exquisitius testimoniis scripturæ confirmatam, quò eruditiores possint & docere, & ecclesiis consulere.

Antithesis Pseudo-Christi cum vero illo ex Maria nato. In cujus fronte hæc leguntur *Lucæ 2. Hodie (non ante secula) natus est vobis (non incarnatus) Salvator Christus Dominus in urbe Davidis (non in cælo ex essentia Dei) Albæ Julæ a. 1568. 4o.*

Æquipollentes ex Scripturâ phrasæ, De Christo Filio Dei ex Maria nato figuratæ, quas si quis intellexerit, & in numero habuerit, ad multa intelligenda in scripturis, juyari poterit. Albæ Julæ a. 1568. 4o.

De Mediatoris Jesu Christi hominis, divinitate, æqualitateque libellus. Item de restauratione ecclesiæ, Cellarii; cum epistola præliminari Fabricii Capitonis. Hoc opus editum est Albæ Julæ a. 1568, 4o. Ministri & Seniores ecclesiarum consentientium in Transylvania, inscripserunt Gaspari Behes Comiti in Fogaras, à consiliis sereniss. Principis, &c.

Refutatio scripti Petri Melii, quo nomine Synodi Debrecinæ, docet Jehovalitatem & Trinitarium Deum, patriarchis

riarchis, prophetis & apostolis incognitum. In lucem emissum circa an. 1568.

Refutatio scripti Georgii Majoris, in quo Deum trinum in personis & unum essentiâ, unicum deinde ejus filium in personâ, & duplicem in naturis, ex lacunis Antichristi probare conatus est. Auctoribus Francisco Davidis & Georgio Blandrata: Albæ Juliæ (nisi admodum fallor) impressum a. 1569. Opus per disputationes adornatum.

Refutatio Confessionis Petri Melii de Deo trino, facta à Ministris Transylvaniae, tribus partibus absoluta. Quarta parte, Stancari de Mediatore sententia refutatur.

Disputatio Blandratae, vel quæ Albæ Juliæ acta sunt coram Principe Transylvaniae Christophoro Bathoreo.

Fragmentum præterea aliquod vidi, quod Albæ Juliæ impressum videbatur, ob typorum cum typis Disputationis secundæ Albanæ convenientiam, quodque in eodem volumine post dictam Disputationem compactum inveni. Est illud, nescio cujus operis, liber secundus, pars prima, incipiens à lit. K. & finiens in lit. O. continens Explicationem primi capitis S. Johannis, quæ post præfationem incipit: *Quoniam* (*ut in epistola ad lectorem monuimus*) *quæ dicenda sunt*, &c. quamque (*ut supra sub Lælio Socino diximus*) Franciscus Junius, tantum manu exaratam nactus fuerat. Necdum verò resciscere potui, qualia scripta sint quæ huic operi defint, vel quid id præcedere, quid sequi debeat. Illud tamen monendum, quod in fine addatur.

Antithesis in primum Johannis caput, juxta doctrinam Sophistarum, quo opposita juxta se posita magis elucescant.

FRANCISCUS LISMANINUS Corcyrensis, Theologiæ Doctor, monachus Franciscanus. Circiter anno 1546, jam erat Bonæ Reginae (matri Sigismundi Augusti Regis) à concionibus Italicis & confessionibus sacris: nec non Franciscanorum seu Minoritarum in Polonia Provincialis, & omnium coenobiorum monialium regulæ Claræ Ephorus, qui vulgò Commissarius dicitur: atque Parochus Choviensis. Lælio Socino auctore (quem patriâ profugum, hospitio suo

fuò in Polonia excepit) cucullum deposuit. Regiomonti, ubi apud Ducem Borussiae degebat, in phrenesin lapsus, (cui à juventute obnoxius erat) in puteum decidit, atque ita submersus est, circa annum ut colligo 1563. Budzinius cap. 26, hunc casum narrans, dicit, cum ea de re scrutaretur, relatum sibi esse, uxorem ejus (quæ jam antea adulterio suspecta erat) hujus interitus causam fuisse.

Epistola ad conventum Pinczoviensem, data a. 1555, 11 Novembris. M S.

Literæ ad Generosum Dominum Stanislaum Ivanum Karninsecium, datæ Pinczoviae die 10 Septembris a. 1561. M S. in quibus sententiam Stancari oppugnat, ac multis testimoniis Patrum, probat, Patrem esse causam ac originem Filii, eoque majorem: porro se ipsum ab Arianismo sibi objecto purgat: Stancaro autem Sabellianismum imputat. Ab hoc tempore ansa ex hac epistola arrepta, coepit Gregorius Pauli, in ecclesia Cracoviensi, fortius urgere eminentiam Dei Patris: prout refert Budzinius, qui dictam epistolam operis sui historici cap. 20, inseruit.

Brevis explicatio Doctrinae de sanctissima Trinitate, quam Stancaro & aliis quibusdam opposuit, præmissa ad Regem Sigismundum Augustum epistola apologetica Kal. Junii 1563, Cracoviae scripta. Subscripserunt ei cum ipso, Felix Cruciger Superintendens ecclesiarum in minori Polonia, alique circiter triginta Seniores & Ministri: inter quos erat, Gregorius Pauli Senior in ditione Cracoviensi. Apologia hæc, excusa est typis, a. 1565.

Pervenerat in manus meas, Calvini Commentariorum exemplar, quod ex Georgii Schomani Bibliotheca prodierat, ipsi à Lismanino donatum, cum nonnullis notis manu Lismanini ad marginem adscriptis: inter quas reperi, ad Actorum XX. 28, ubi Calvinus Servetum vocat *Hispanicum canem*, ejusmodi distichon Lismanini manu appositum:

Cur tibi sum Calvine canis? tuus efficit ardor,

Ne canis heu dicar, sed miserranda cinis.

ANDREAS FRICIUS MODREVIUS Eques Polonus, Secretarius Sigismundi Augusti Regis Poloniae: Floruit circa a. 1546.

De Republica emendanda libri quinque, quorum 1. est de moribus. 2. de legibus. 3. de bello ad Regem. 4. de ecclesia. 5. de schola. Cracoviæ 1551. Basileæ 8°. & fol. 1554.

Dialogi duo de utraque specie eucharistiæ à laicis sumenda.

Explicatio verborum VII. Capitis. 1. ad Corinthios, & quædam alia impressa sunt cum libris de republicâ emendandâ.

Libri tres, quorum primus de peccato originis. 2. de libero hominis arbitrio. 3. de providentia & prædestinatione Dei æterna.

De Mediatore libri tres: quibus accessit, Narratio simplex rei novæ & ejusdem pessimi exempli: simul & querela de injuriis, & expostulatio cum Stanislao Orichovio Roxolano, Basileæ a. 1562.

Sylvæ quatuor.

I. De tribus personis & una essentia Dei: ad Sigismundum Augustum Regem Poloniæ. Scripta a. 1565. mense Decembri, Volborii.

II. De necessitate conventus habendi ad sedandas religionis controversias: ad eundem Regem, ibidem, eodem anno & mense scripta.

III. De Jesu Christo Filio Dei & hominis, eodemque Deo & Domino nostro: ad Pium Papam V. scripta a. 1568, mense Junio, Trepnicii.

IV. De Homousio, & de iis quæ huc pertinent: ad Jacobum Uchanium Archiepiscopum Gnesnensem, Legatum natum & Primate Regni Poloniæ. Scripta a. 1569, mense Junio, ex acuto prato Poticaniorum. Ex ipsius auctoris autographo expressæ. Adjecta est,

Quæstio Theologica non dissimilis argumenti ab eodem auctore examinata: In qua quæritur, *quomodo unio divinæ & humanæ naturæ Christi facta sit in persona, non in natura; cum tamen eadem prorsus res sint, natura & persona in Domino Deo nostro?* Omnia hæc in lucem edita sunt a. 1590, mense Julio. in 4°.

Concinnavit opus hoc Tricius, jussu Regis Augusti, eo fine, ut hi qui in Polonia circa dogma de Trinitate dissentiebant, in concordiam reducerentur: prout ipse refert in præ-

præfatione ad Regem Sylvæ primæ præfixa. Verùm dum Regi morem gerit, indignationem aliorum incurrit, in primis verò ipsius Pontificis Maximi Pii V. quem in præfatione silvæ tertiæ sic alloquitur; *Non abs re mihi facere visus sum, si ipse ad te has controversias deferrem, tibi que hunc librum dicarem, qui occasionem præberet tibi eas dijudicandi: simulque studia mea exilia tibi commendaret. De quibus tu videris sinistram opinionem concepisse: ac propterea iis, penes quos est potestas, edixisse, ut me de possessiunculis meis dejicerent: fortunis everterent: ac extorrem facerent domo, foro, penatibus, congressu hominum. Hoccine est præmium bene meritorum? Hoccine humanum factum sanctissime Pater?*

Ex eadem præfatione liquet, librum ejus in Germanicam, Gallicam ac Hispanicam linguam translatum fuisse: hæc enim illic ulterius habentur; *Quamobrem est qui laudando librum meum, dicat, nullum opus supra mille annos exiisse in lucem præclarius. Alius, à condito orbe nullum aliud, in hoc quidem genere, vel veterum, vel recentiorum simile illi hætenus editum esse, contendit. Quidam etiam citans quædam ex libris meis, ait me evangelicorum omnium ferè acutissimum & doctissimum. Est qui, scribendo ad me, Tanti inquit te facio, & tua scripta Frici, ut ne syllabam quidem interire velim. Non nemo etiam sic: Tanti ego tua omnia, & feci hætenus, & etiamnum facio, ut nullo cujusquam præjudicio illa mihi vilescere patiar. Hæc illi: verè an secus, ipsi viderint. Quid autem opus verbis, cum liber sit in manibus. Legitur enim non tantum Latine, ut à me scriptus est: sed & Germanicè, & Gallicè, & Hispanicè.*

Memorandum etiam hic venit, auctorem, sylvarum earum harum impressionem, sæpius tentasse; sed malevolos eam remoratos esse, atque penè opus hoc suppressisse. Quod ipse, in præfatione sylvæ quartæ, indicat: ubi hæc scribit: *Itaque inter me & Iohannem Oporinum constitutum fuerat, ut, cum Sylvas nostras typis excudisset suis, eas ex emporio Francofordiensi (quo ex omni ferè orbe Christiano solent convenire plurimi) transmitteret, cum ad viros quosque doctissimos, tum ad Academias, quæcunque Christum agnoscunt, seu Romanis, seu Lutheranis, seu sacramentariis (u-*

tor appellationibus usitatis) addictas , &c. Sed quominus , quæ dixi, excuderet, remora quædam intercesserant. Accesserat & studium popularis cujusdam mei:pium fortasse illud, sed, ut existimo, parum prudens. Is quibusdam technis, ne quid dicam aliud, usus, librum meum Basilea ablatum asportavit, quo volebat. Neque verò doleo, in manus Tigurinorum Theologorum summa eruditione præstantium eum pervenisse, &c. Sequens igitur primam animi inductionem, Sylvas priores duas, nonnullo auctario locupletatas, sub incudem dedi: ut typis evulgatæ, ad omnes omnium nationum viros eruditos perferantur: occasionemque dent eis de re longè omnium maxima censendi, & judicium ferendi. &c. Insidiarum hujc libro structarum, machinator fuit Trecius, prout refert Erasmus Otvinovius, in vita Andreae Fricii Modrevii, quam reliquis Heroum Christianorum vitis carmine Polonico descriptis inseruit. Ubi memorat, cum factum hoc innotuisset, tale distichum exaratum fuisse;

*Rex Augustus jussit, Fricz scripsit, Trecius astu,
Sub prælo scripta hæc, bis niger impediit.*

Budzinius eandem historiam, Historiæ suæ M S. cap. 36, referens, dicit post hoc Trecii factum, Fricium sylvas suas, ex adversariis suis, ac ferè rejectaneis chartis, iterum concinnasse, atque librorum Transylvanicorum (qui interim in lucem prodierant) adminiculo, eas auxisse.

Editio hujus operis prout memoravimus anno 1590 in lucem prodiit, facta est Racoviæ, sicut ex majorum relatione accepi. Bibliotheca Gesneriana a. 1583, edita meminit trium Sylvarum, dicitque eas tum nondum impressas fuisse: Prima inquit, de tribus personis & una essentia Dei: Secunda de necessitate conventus habendi ad sedandas religionis controversias: tertia de baptismo infantum. Verum fallitur, nihil enim in tertia Sylva, immo nec in reliquis, de infantum baptismo habetur. Fricio etiam adscribuntur.

De bello contra infideles consilia prudentia, é Latino in Hispanicum translata. M S. in Bibl. Imperat.

A D A M U S P A S T O R I S, antea dictus Rudolphus Martini, prout inter alios Bullingerus testatur Lib. III. contra Anabaptistas: ubi refert, sectam ejus exortam esse circa

circa annum 1546. habuisse eum disputationem cum Theodoro Philippi (vulgò **Dirk Philips**) in oppido Goch, de summa Christi divinitate, quam oppugnabat: quamobrem Menno Simonis ejusque sequaces acriter eum insectabantur. Eum tamen perstitisse in opinione sua, quam potissimum testimoniis ipsius Christi, Joh. XVII. 3. & XIV. 28. stabiliebat. Tandemque ideo à Mennone cæterisque Anabaptistis excommunicatum, parum id curasse, habuisseque non paucos sectatores: quorum differentia à reliquis Anabaptistis alias vix ulla, nisi quod quidam eorum, licitum putent esse interdum coram Magistratu jurare. Hæc hisque similia refert Bullingerus d. I. Porro opinio ejus de persona Christi, ac de Verbo, de quo S. Johannes in Evangelii initio agit (prout ex libris ejus, quorum titulos ecce subjunximus, colligere potui) eadem fere fuit, quam M. Servetum urfisse, supra docuimus.

Uñderscheit tusschen rechte leer unde valsche leer der twistigen articulen. I. e. Differentia inter veram & falsam doctrinam articulorum de quibus controvertitur, in 80. lingua Saxonica: Locus & tempus impressionis non sunt addita. Continentur autem in libello hoc hæc sequentia capita:

1. Differentia inter unicum, æternum, immensum, verum Deum: & inter falsos Deos.

2. Differentia inter veram & falsam doctrinam de incarnatione Jesu Christi.

3. Differentia inter verum reconciliatorem, redemptorem seu servatorem: & inter falsos reconciliatores, redemptores seu servatores.

4. Differentia inter verum mediatorem seu advocatum, & falsos mediatores.

5. Differentia inter veram & falsam doctrinam temporis gratiæ.

6. Differentia inter concionatores qui à Deo missi sunt, & falsos qui sponte sua circumeunt: item quinam audiendi sint.

7. Differentia inter veram & falsam poenitentiam.

8. Differentia inter veram & falsam fidem: inter veram

& falsam regenerationem ex Deo : inter veram & falsam ecclesiam Christi.

9. Differentia inter verum & falsum Baptisma.

10. Differentia inter veram & falsam coenam Domini.

11. Differentia inter Dei & hominum instituta.

12. Differentia inter doctrinam de veris & falsis fratribus : ubi agitur de magistratus gestatione, de polygamia, & aliis ad falsam libertatem pertinentibus.

13. Differentia inter veros & falsos libros. Huic codici adjungitur,

Disputation von der Godtheit des Vaders, des Söns und des hilligen Geistes, So A. P. mit sijnen vorwanten in voryaren tho Lubeck Muntlick und Schriftlick gehandelt hefft; mit M. S. und sinen vorwanten. I. e. Disputatio de divinitate Patris, Filii & Spiritus sancti, quam Adamus Pastoris cum suis asseclis habuit Lubecæ ore & scripto; contra Mennonem Simonis & ejus asseclas. Ejusdem est.

Disputation mitt Dirk Philips. I. e. Disputatio cum Theodoro Philippi.

ALFONSUS LINGURIUS Tarraconensis Hispanus.

Libri quinque Declarationis Iesu Christi Filii Dei : sive, de unico Deo, & unico Filio ejus. Hujus libri meminerunt etiam Ministri Sarmatiae & Transylvaniae, de falsa & vera unius Dei Patris &c. cognitione, lib. 1. cap. 3. Ubi postquam dixerunt; *Quid Martinus Cellarius non est molitus : ut istas fores posteritati aperiret, ejus scripta legito : subjungunt; Quid & Alphonsus Tarraconensis qui quinque libellis de uno Deo, & unico ejus Filio, contra communem & receptam doctrinam, Aristarchorum docentium, tyrannidem & superbiam egregiè perstrinxit.*

PETRUS GONESIUS à Goniadz Podlachius. Ejus primam mentionem facit Adrianus Regenvolscius (alias Andreas Wengerfcus) in systemate Historiae Slavonicae, lib. 1. cap. 15. his verbis: *Maciejovius [Episcopus Cracoviensis] Franciscum Stancarum Mantuanum Italum, virum doctum, Villaco evocat, initio anni 1550, ad professionem literarum Hebraicarum in Academiâ Cracoviensi. Stancaro id aliquandiu faciente, & Hebraicis super Psalmos Davidis*

vidis lectionibus, dogmata evangelica, præsertim contra invocationem sanctorum miscente, opponit se in turbâ aliorum Petrus Gonesius. Hunc Episcopus Vilnensis cum suo clero, studiorum gratia, Witembergam ablegaverat: verum ille in Germania, Helvetiâ, Sabaudia, Moraviaque peregrinatus contrarias vulgò receptis opinionibus imbibit, secumque in patriam attulit: atque primus fuit, qui palam Trinitatis dogma, in Poloniâ oppugnavit. Quod primum fecit a. 1556, 21 Januarii, in Synodo Seceminensi: in qua hæc proposuisse fertur: se quidem probare symbolum Apostolicum, sed cætera, ut Nicenum, Athanasii &c. rejicere. Item, Trinitatem non esse Deum, & Filium Dei esse quidem Deum, sed minorem Patre. Præterea affirmabat, quod Filius Dei semper exhibuerit Patri honorem, & probabat Christum omnia accepisse à Patre, illam sententiâ sæpius repetens, *dedit mihi Pater. Item, Sicut Pater habet vitam in semet ipso, ita dedit & Filio, &c.* Item assererebat, Deum Patrem tantum esse solum verum Deum, ex Joh. XVII. 3. *Λόγος* i. e. Verbum invisibile, immortale, in tempore conversum in carnem in utero virginis: & illud Verbum invisibile, esse semen Filii incarnati. Porro negans communicationem idiomatum, assererebat unam tantum esse substantiam seu naturam in Christo. Specialiter autem impugnabat consubstantialitatem Filii cum Patre. Ad hæc dicebat, Christum hominem conversum esse in Deum, & Deum sive Verbum in hominem, &c. Hæc leguntur in Actis Synodorum Polonicarum MS. unde hæc descripsimus. In doctrinam etiam de Pædobaptismo invecus est. Item, docuit homini Christiano non licere magistratum gerere, neque gladio uti: quam sententiam à fratribus Moravis eum hausisse dicit Budzinius: refertque ipsum ligneo tantum accinctum ense, è peregrinatione in patriam remeasse. Historiæ suæ M S. cap. XX. Has ejus sententias, multi postea amplexi, acriter urserunt.

Libri contra Pædobaptismum: qui in Synodo Brestiæ a. 1558, 15. Decembris publicè lecti & examinati sunt.

Scriptum ad Laurentium Oriscovium, contra Pædobaptissimum, a. 1562, postridie Johannis Baptistæ, exaratum.

Scriptit etiam Gonesius non pauca contra Racovienses, seu

qui Filium Dei ante matrem suam extitisse negabant: prout testatur Budzinius cap. 31.

STANISLAUS LUTOMIRSCIUS Eques Polonus, Secretarius Regis Sigismundi Augusti, Superintendens (post Felicem Crucigerum) ecclesiarum minoris Poloniae. Olim Sacerdos Pontificius, Comminensis ac Tussinensis Plebanus &c. Immo & Archiepiscopus Gnesnensis designatus. Unus ex præcipuis fuit, qui signum contra Romanæ Ecclesiæ dogmata in Polonia sustulerunt. Cum ergo hæreseos ei crimen objectum esset, anno 1555. ab Archiepiscopo Gnesnensi, Regni primate, Lovicium citatur. Ubi cum sacris Bibliis, & magna propinquorum ac magnatum caterva stipatus comparuisset, ab Archiepiscopo ad iudicium non admittitur: prout refert Bzovius an. 1555, §. 48. & Wengerscius lib. III. cap. 15. Cum ergo domum reversus esset, scripto consignata est ab eo.

Confessio Religionis suæ: quam Regi, Archiepiscopo, aliisque Regni magnatibus obtulit, ac post typis evulgavit.

Epistola ad magnates & fratres quosdam, in qua eos deterrere conatur à schismate, quod Stanislaus Sarnicius cum suis moliebatur: simulque Gregorium Pauli à criminationibus quibus impetebatur purgat. Scripta Cracoviæ in Synodo anno 1563, die 17. Maji celebrata: & præter ipsum Lutomirscium à viginti duobus senioribus & ministris sub-signata.

Altera epistola, ad ministros & fratres Lithvaniæ & Podlachiæ scripta, de eadem materia, itidem nomine Synodi, Cracoviæ anno 1563, 17. Maji. Utriusque harum epistolarum exemplum, Budzinius operi sui inseruit: illius (quæ lingua Polonica exarata est) cap. 24. hujus verò (quæ Latina lingua scripta est) Cap. 25.

Conclusio Synodi Wegroviensis in articulo veri Baptismi, jam decreti, confirmati ac conclusi, penultima Decembris a. 1565. ab eodem Lutomirscio tanquam Superintendente, consentiente Synodo exarata. Pol. MS. Budzinius eam exhibet, Historiæ suæ cap. 42.

Epistola data parvæ Cazimirsciæ a. 1566, 23. Julii, MS. qua consilio & cohortatu fratrum, M. Czechovium, tum

tum apud Johannem Niemojevium Judicem Vladislaviensem degentem, cum aliis invitat ad synodum Brzeziniensem (quæ tamen postea certis de causis dilata fuit) in qua etiam de Filio Dei, colloquium instituendum erat cum aliquibus fratribus, qui negabant ante Christum hominem ullum fuisse, nec agnoscebant duas in ipso naturas. Quorum sententiam Lutomirscius etiam post multas fluctuationes tandem amplexus ac professus est.

Scriptum de quæstionibus tunc temporis in ecclesia motis, an nimirum homini Christiano liceat Magistratum Politicum atque arma gerere: exaratum a. 1574.

Epistola ad Nicolaum Parutum a. 1574, scripta, super quæstione de Baptismo, in qua Parutæ hoc pacto respondet; *Æque ut cœnam Domini, ita & Baptismum, in cœtu priorum administrari debere, non negant cordati pietatis amantes: scimus tamen locis & temporibus non esse alligatos. Faceffat superstitio, omnia serviant ædificationi, paci & tranquillitati ecclesiæ.*

GREGORIUS PAULI Bresinensis, Polonus, a. 1555. erat jam Magister & ecclesiæ in Wola prope Cracoviam Minister, post verò ecclesiæ Cracoviensis Pastor ac Senior. Hoc contra vulgare Trinitatis dogma, Cracoviæ a. 1562, concionante, ipsa die S. Trinitatis circa meridiem, fulmen, templum S. Trinitatis dictum, percussit, globumque in apice ejus situm, dejecit. Cracoviâ ob religionem pulsus contulit se Racoviam ubi grandævus obiit circa a. 1591. Uno mense post Georgium Schomanum socium ac cœvum suum.

Tabula de Trinitate, quam auctor ipse citat, in mox memoranda epistola ad Ministros Tigurinos & Calvinum. Ubi sic inquit; *Tabula mea quam edidi, sumtam ex puris fontibus verbi Dei, Arianismi accusatur: sed quam meritò vos videritis. &c.* Ejusdem meminit Calvinus in Brevis admonitione ad Fratres Polonos, his verbis; *Tabulam nuper in Polonia editam, quæ Christum & Spiritum Sanctum alios à Patre Deos facit, non sine acerbissimo mœrore inspexi. &c.*

Turris Babel. 8°. Francforti sciurus.

Antidotum, contra articulos fidei novæ, à Sarnicio War-saviæ exhibitos, tanquam à novo Papa: seu Antidotum contra canones decretorum Sarnicii. 8°. Niesvisii Daniel Lancicius,

Episto-

Epistola monitoria , ad Tigurinos ministros & Calvinum : ubi etiam confessionem suam de Deo , & de Dei Filio , tum de Spiritu Sancto edit , adversus calumniatores. in 8°. *Cui subnectuntur* ; Testimonia viro- rum piorum , qui cum Apostolis, vel statim post illos vixerunt, de hac simplici Apostolicaque fide , qua illi contenti erant. Testimonia hæc proferuntur , ex Ignatio , Irenæo , Justino , & Tertulliano.

Carmen ad Joannem Calvinum & pios fratres. 8°. Quod sic incipit ;

Maximus errorum quot sunt , quotque ante fuerunt,

Quot vel erunt , Calvine tuus deprenditur error :

Qui tam præcipiti calamo, describis , in uno

Tres residere Deo , Patrem , Verbum , & Paracletum.

&c.

De Antichristi Deo essentia personato , seipsum expugnante , brevis demonstratio. 8°.

Explicatio difficilium S. Scripturæ locorum. Pinczovix.

Epistola ad Bullingerum , in quâ sententiam suam , de prærogativa Dei Patris contra Stancarum proponit : scripta a. 1562. M. S.

Explicatio initii Evangelii Johannis à (Lælio , ut tunc putabatur ; verum revera , prout monstravimus atque monstrabimus , à Fausto) Socino conscripta ; ab eo lingua Polonica est reddita.

Catechesis Racoviensis prima , quod ipso auctore (qui Racovianorum tunc antesignanus erat) potissimum concinnata sit , nullus dubito. Cujus reformandæ cura Fausto Socino & Petro Statorio demandata fuit: ut infra videbimus. Porro codicem hunc , eundem esse arbitror, cum illo, cujus Wisnovius in libro suo a. 1575 , in lucem emissit , fol. 21 , meminit ; ubi crimini Racoviensibus objicit , quod in 50 responsione locum illum Phil. 11. 6. transtulerint , *Noluit hanc rapinam.*

Epistolæ ad Stanislaum Budzinium super quæstione de Magistratu & usu armorum. a. 1574. M. S.

Contra hos qui præexistentiam Filii Dei propugnabant. Scriptum , in lucem emissum circa a. 1578.

Judicium de invocando Jesu Christo. circa a. 1579, exaratum.

Adversus Jacobi Palæologi scriptum quo, docuit Christum non sustulisse magistratum politicum, &c. Nomine Racoviensium, inter quos, præter ipsum Gregorium Pauli, eminebant; Siekirinius, Czechovicius, Calinovius Schomanus, Niemojovius, &c. Qui omnes urgebant, non licere homini Christiano magistratum politicum gerere. Scriptus is liber est a. 1573.

Tractatus de Regno Christi millenario: circa a. 1590, exaratus. M S.

Interpretatio verborum Pauli I. Cor. VIII. *Unus est Deus Pater ex quo omnia*, &c. Lingua Polonica à Pinczoviis conscripta est: ut testatur A. Fricius Modrevius, cap. 1. tract. 1. sylvæ 1. quæ exarata est a. 1565. Hunc librum sub Gregorio Pauli hic collocandum esse duximus, ideo, quod ille magna pars fuerit Pinczoviorum: præterea verò, quod in eo traduntur talia, quæ planè conveniunt cum ipsius opinione, quam tunc temporis fovebat.

MARTINUS CROVICIUS Eques Polonus, Pastor ecclesiæ Pinczoviensis, post Piaſecensis prope Lublinum, ubi etiam vita functus est a. 1573, mense Decemb. Anno 1555, Andreæ Zebridovii Episcopi Cravoviensis dolo captus, patroni sui viri illustris Nicolai Oleſnicii Pinczoviæ Toparchæ dexteritate liberatus; cum à memorato Episcopo (qui ei alias jam nocere non poterat) acerbis impeteretur scriptis, concinnavit non parvum volumen, lingua vernacula, sub hoc titulo:

Obrona starozytney prawdziwey nauki Chrzescianskiey, na przeciwnko falkywy nowy nauce Rzymſkiey, ktorey gwaltem nie pismem broni Andrzej Biskup Krakowski. i. e. Apologia antiquæ veræ doctrinæ Christianæ, contra falsam novam doctrinam Romanam, quam vi non scriptura defendit Andreas Episcopus Cracoviensis.

Epistola ad Stanislaum Budzinium (qui eam Historiæ suæ inseruit) in Piaski a. 1573. exarata. M S. In qua incusat Racovienses quod Magistratum ex ecclesia excludant: docet porrò magistratum esse necessarium & posse salutem adipisci: usum item armorum concedit, &c.

Testa

Testamentum ultimæ suæ voluntatis, in quo quid egerit, & quæ cum eo acta sint enarrat. M. S. Cujus autographum parentum nostrorum ætate, fuit penes Jacobum Milium Pastorem Reformatorum ecclesiæ Belzicensis in Polonia: apud quem memoratum Testamentum se vidisse ac legisse Andreas Wiffowatius mihi retulit.

Scripsisse eum præter memorata, contra vulgarem de Trinitate ac persona Christi opinionem haud obscure innuit Andreas Dudicius in epistola ad Theodorum Bezam Vezelium, dum sic inquit; *Hoc tamen tantum abest, ut inficiaturus unquam sim, ut etiam libenter profitear, totam hanc cælestem doctrinam secundum Deum, clarissimis illis magnaque doctrinâ, ingenio, judicio, pietate præditis viris, potissimum deberi: in cujus gloriæ societatem, jure suo veniunt, & Alciatus, & Gregorius Schomanus, & Krovicus, & Socinus, & alii præstantissimi viri, qui tum scribendo, tum docendo, plurimum operæ ad hanc illustrandam doctrinam posuerunt.*

ALEXANDER VITRELINUS, in primordiis reformationis in Poloniâ, anno videlicet 1555, Pastor Pinczoviæ, sub protectione memorati Nicolai Oleſnicii: postea Wegroviæ in Podlachia, sub patrocínio Johannis Kiszka Generalis Præsidis Samogitiæ, &c.

Judicium Ecclesiarum Polonicarum, de causa Francisci Davidis, de vera hominis Jesu Christi, Filii Dei viventis invocatione: Georgio Blandrata & cæteris in Transylvaniâ fratribus transmissum scriptum in synodo celebratâ in Bebyce a. 1579. die 24 Aug. & ab Alexandro Vitrelino omnium Ministrorum nomine subsignatum. Impressum Claudiopoli in officina relictæ Casparis Helti a. 1579. habens ascriptum in prima pagina dictum Mat. X. 32. 33. & præfixam præfationem Ministrorum Claudiopolitanorum: in cujus calce hæc leguntur: *Quæ verò Poloni fratres, de Baptismo & nonnullis aliis, quæ ad præcipuum quæstionis institutæ scopum non faciunt, huic scripto obiter inspersa attigerunt, consulto, ne non miscenda miscerentur, neve longior impressioni contingeret mora, prætermisimus.*

Idem cum confutatione à Jacobo Palæologo facta, impressum in libro cujus titulus; *Defensio Fr. Davidis in negotio*
de

de non invocando Iesu Christo in precibus. 1580. 8°.

De Baptismo contra Faustum Socinum. M S.

Epistola ad Christianum Franken contra opinionem ejus de Iesu Christo Filio Dei cultu religioso non colendo: nomine Synodi Wegrowiensis scripta a. 1584, mense Majo. M S.

Explicatio primi capitis Evangelii S. Johannis conscripta a. 1584. Pol. M S.

GEORGIUS SCHOMANUS Ratiboriensis Silesius, Pastor Pinczoviæ, sub patrocínio Nicolai Olesnicii, post in Xiaz, hinc Chmielniciæ apud Johannem Olesnicium, inde Cracoviæ usque ad everfionem hujus ecclesiæ, ac tandem Luclaviciis, unde Chmielniciam remigravit, ac ibidem vita functus est, circa a. 1591. sub idem tempus quo Gregorius Pauli, coætaneus ejus, decessit.

Scripta Johannis Niemojevii contra excerptum ex disputatione Fausti Socini de Iesu Christo Servatore, Latine reddidit.

Catechismus, quem pro liberis suis, ex S. Scriptura collegit. M S.

Testamentum ultimæ suæ voluntatis, in quo vitæ suæ curriculum recenset, usque ad annum 1590. M S.

Scripsisse contra vulgarem de persona Christi doctrinam, pater ex verbis illis Dudicii, quæ supra sub Martino Crovicio, ex epistola ejus ad Bezam, memoravimus.

PETRUS STATORIUS Thonvillanus Gallus, discipulus Bezæ, venit in Poloniam a. 1559. ubi in Rectoratu Scholæ Pinczoviensis Orfacio successit.

Liber contra Francisci Stancari dogma a. 1560, Pinczoviæ editus: ex quo Staphylus eum hærescos arguit, teste Prateolo de Hæreticis.

Oratio quâ a. 1660, 29 Januarii, Johanni à Lasco (qui die 8 memorati mensis obiit) parentavit.

Epistola ad Remigium Chelmium, quâ ipsi jussu Synodi Pinczoviensis, ad quæstionem de Spiritus Sancti invocatione, rescribit. Pinczoviâ 30 Januarii a. 1561.

Grammatica Polonica.

Biblia sacra, à Pinczoviis in linguam Polonicam translata, cura sumtibusque Principis Nicolai Radzivilii Palatini Vilnensis, &c. Brestiæ impressa, a. 1563 fol. Huic ve-

rò translationi nominatim Statorium, cum Simone Zacio, Gregorio Orfacio, Andrea Tricesio, & Jacobo Lubelio seu Lublinio, incubuisse, testatur Wengerscius Historiæ Ecclesiarum Slavonicarum lib. 1. cap. XVI. Porro præter memoratos, in Pinczoviorum censum veniebant, Johannes à Lasco, Hutemovites, Lismaninus, Stancarus, Ochinus, Blandrata, Alciatus; Crovicius, Thenaudus, Vitrelinus, Brelius, Gregorius Pauli, &c.

REMIGIUS (Erasmo Otvinovio MARCIANUS) CHELMIUS, Eques Polonus, Vexillifer Palatinatus Cracoviensis.

Epistola scripta Locini die 19 Novembris anni 1559. Synodo Pinczoviensi die 22 Novemb. anni memorati oblata, sine nomine auctoris: in qua quæstionem movet de Spiritus Sancti invocatione: quam in dubium vocabat, ea ratione, quod unica sit orandi regula, ut à Patre per Filium omnia, adeoque ipsum Spiritum Sanctum petamus, &c. Hanc opinionem modo memoratus Petrus Statorius Chelmio primum perhibetur instillasse.

Epistola ad Petrum Statorium de eadem materia: scripta Locini die 25. Januarii a. 1561. M S.

STANISLAUS CICOVIUS à Woyslawice, Eques Polonus, Archicamerarius Cracoviensis, post Castellanus Biecentis & Dux exercituum Regni. Primus Ecclesiæ Cracoviensis, in qua Gregorius Pauli a. 1562, pastorem egit, patronus. Is typis imprimi curavit.

Acta Synodi Colloquique Scrynicensis anno 1567, celebrati: cum omnibus responsionibus, eorum qui negabant, Verbum seu Filium Dei mundum hunc visibilem cum Deo creasse; sed asseriebant initium suum habuisse tempore Johannis Baptistæ & Johannis Evangelistæ: ad objectiones adversæ partis. Erant autem in disputatione hac collocutores: ab illa quidem parte; Georgius Schomanus, Gregorius Pauli Bresinensis, Iohannes Securinus, Matthias Albinus, Iohannes Baptista è Lithvaniâ, Martinus Crovicius, Simon Budnæus, Iacobus Calinovius: scribæ verò, Laurentius Koscienski & Stanislaus Budzynski seu Budzinius. Porro ab hac parte; (qui nimirum Dominum Iesum Christum ante matrem suam extitisse asseverabant.) Iohan-

nes Cazanovius, Stanislaus Farnovius, Iohannes Niemojovius Iudex Inovlodislaviensis, Nicolaus Zytno, Iohannes Falconius, Martinus Czechovicius, Daniel Bilinius: scribæ autem, Laurentius Criscovius & Thomas Swiechovius.

IOHANNES CAZANOVIUS Eques Polonus. Fuit Gonesio ferè homodoxus, atque ejus opinionis hominum Ecclesiastes: post verò subjudex Lucoviensis.

Contra Calvinii epistolas ad fratres Polonos.

Tribuitur ipsi etiam, ab Andrea Tricio Modrevio, liber contra Trinitarios conscriptus, dum Sylvæ 1. cap. 6. sic inquit; *Hæc, & plura alia, colligunt ex scripturis testimonia, qui unitatem essentiae Patris & Filii demonstrare nituntur. Quæ quidem testimonia, Bernardinus Ochinus Italus, & Iohannes Kazanovius nostras, singillatim & accuratè, mea sententia, confutarunt, in suis libris. Alias etiam colloquium, anno Christi 1565. Petricoviæ habitum, elucidavit. Nos breviores erimus.* &c.

NICOLAUS SIENICIUS Eques Polonus, vulgò Demosthenes Polonicus dictus, Archicamerarius Chelmenensis: in Comitibus Petricoviensibus anni 1565, erat Marschalcus seu Director delegatorum ordinis equestris: ibidemque in colloquio cum Trinitariis habito, interlocutor ex parte Unitariorum. Fuit ejusdem ferè sententiæ de persona Christi, cum Gonesio & Cazanovio.

Omnia acta tam Regni quàm Ecclesiæ, diligenter in unum collegit: qui codex M. S. post ejus obitum Zamoscium delatus & illic asservatus fuit.

IOHANNES NIEMOIOVIUS Eques Polonus, Iudex terræ Inovladislaviensis: quod munus, Unitariorum sacra amplexus, spontè sua abdicavit. Disputavit inter præcipuos, contra Trinitarios, in memorato colloquio Petricoviensi a. 1565. Obiit Lublini a. 1598, die 5 Maji.

Prius Christi ante nativitatem præexistentiam urfit, post verò in Racoviensium seu Socini sententiam concessit.

Demonstratio Ecclesiam Pontificiam, non esse Apostolicam, neque sanctam, neque unam, neque Catholicam: simul & responsum ad calumnias Doctoris Wilcovii. Polonicè.

Contra Emmanuelem Vegam , de cœna Domini. Pol.

Contra Povodovium Canonicum Posnaniensem. quod scriptum citatur à Czechovicio in Dialogis Christianis a. 1575 , in lucem emissis.

Disputatio cum Iesuita Lublini habita , a. 1581.

Epistola ad F. Socinum , contra ejus explicationem cap. VII. ad Romanos : data. a. 1581 , 12. Febr.

Eadem Belgicè a. 1664. 8º.

Epistolæ ad F. Socinum de Sacrificio & Invocatione Christi : quarum prima scripta est a. 1587. ult. Febr. altera eodem anno 25 Aprilis. Utraque inserta est inter Miscellanea sacra Socini.

Scriptum contra partem quandam Disputationis Socini de Iesu Christo servatore. Pol. à Georgio Schomanno Latinè redditum.

Epistola ad Georgium Schomanum, de usu & fine cœnæ Domini , Polonicè. data a. 1588. 8 Martii.

Eadem Latinè adjuncta F. Socini de Cœna Domini tractatui , cum ejusdem responsione.

Oratio ad Regem Sigismundum III. In qua expostulat ac queritur , de ecclesiæ Cracoviensis everfione : quæ horrendo ac inaudito modo , anno 1591 accidit.

MARTINUS CZECHOVICIUS Polonus vel Lithvanus. Præceptor & Minister ecclesiæ Vilnensis , post Pastor in Cujavia , & tandem Lublini. Vixit adhuc a. 1608 , quo videtur obiisse. Opinione de Trinitate rejecta , Christi præexistentiam secundum Gonesii placita, cum Niemojovio propugnavit: verum postea cum eodem aliisque non paucis , circa an. 1570. Racoviensium ac Socini sententiam amplexus est.

De Pædobaptistarum origine , & de ea opinione , qua infantes baptizandos esse in primo nativitatis eorum exortu creditur. Typis Theophili Adamidis. In 4º. Inscriptus Illustri ac magnifico Dno. Iohanni Kiszka à Ciechanowiec Generali Præsidi Samogitiæ, & in M. Lithvaniæ Ducatu S. R. M. Pincernæ , &c. Lublini 7. Idus Apr. a. 1575.

Trzech dni Rozmowà , &c. I. e. Trium dierum colloquium [in quo Christianus , Evangelicus , & Pontificius introducuntur loquentes] de quibusdam articulis fidei , præ-

præcipuè verò de Pædobaptismo. Conscriptum in Nieswicz, & dicatum Principi Nicolao Radivilio, Duci in Olyca & Nieswicz, Palatino Vilnensi, a. 1565, die 6 Januarii. Additum est ejusdem monitum super suffragio Nicolai Wedrogovii Ministri coetus Vilnensis, de pædobaptismo. Item, (ejusdem ut reor) Brevis relatio originis contentio- num circa Baptismum, primùm in Lithvania, postea in Polonia motarum. Omnia hæc typis impressa sunt, Lofci in typographia Dn. Kiszka Incisoris M. D. Lithvaniæ: per Iohannem Karcanum è Velicia, a. 1578, 4°. Pol.

Rozmowy Christiankie, &c. I. e. Dialogi XIII. de variis Religionis articulis, & in primis contra Iudaicas fabulas, quibus Christum & ejus Evangelium calumniantur. Apud Alexium Rodecki, a. 1575. in 4°. Adjuncta est ejusdem

Appendix de vita & moribus primitivæ ecclesiæ Christi: in qua demonstrat non licere Christianis, Politico Magistratu fungi, gladiumve gerere. Latine.

Novum Testamentum è Græco in Polonicum translatum, cum nonnullis annotationibus. a. 1577. 4°. apud Alexium Bodecki excusum. Racoviæ: quod tamen in titulo non additur.

Respons na skript Stanisława Farnowskiego, ktorym zgode Liclawlkac rozerwac usiluje. I. e. Responsio ad scriptum Stanislai Farnovii, quo concordiam Luclaviciensem subvertere nititur: inscripta Dn. Floriano Morstinio salinarum Velicensium præfecto. Scripta a. 1579, die 27, Junii; sed demum a. 1580, adjuncta sequenti operi, in lucem emissæ est. in 4°.

Rozsadek na wyklad Katechizmu Ksiedza Pawła Gilowskiego, Iego Miłości Panu Stanisławowi Taszykiem z Liclawicz uczyniony. i. e. Iudicium super Catechesi Pauli Gilovii Ministri [Evangelici] ad Dominum Stanislaum Safficium de Luclawice. scripta a. 1580, 20 Januarii: & sequenti 1581 anno impressa 4°. Excudebat Alexander Turobinczyk. Huic libro adjuncta est, memorata Responsio ad scriptum Stanislai Farnovii.

Vindiciæ suorum dialogorum contra Iacobum Judæum de Belzitz. a. 1581. Pol.

Disputatio Iohannis Niemojovii & Martini Czechovicii,

Lublino in templo Jesuitarum, cum Sacerdotibus Warszy-
cio & Jodoco, ut & cum Severino Dominicano, habita a.
1581. ab ipso Czechovicio Polonico descripta. M S.

Objectiones in Fausti Socini explicationem initii Evange-
lii Iohannis: quas protulit offensus explicatione fratrum in
illa verba; *Erat apud Deum ille λόγος homo Christus, id est,
Soli Deo notus.* Scriptum hoc Czechovicio recitante, exci-
piebat Iohannes Voidovius: reperitur autem in calce memo-
ratae Explicationis Socini.

Explicatio VII cap. Epistolae ad Romanos. quam primò
fratribus Gedanensibus, postea verò Synodo a. 1584, We-
groviae congregatae, proposuit.

Explicatio in primum caput Evangelii Iohannis. Pol.

STANISLAUS FARNOVIVS seu FARNESIUS Polonus. Circa annum 1568 à cæteris Unitariis
(qui primo Pinczovii, post Racovienses, à præcipuis com-
morationis suae locis nuncupabantur) schisma fecit, ac San-
deciam ad Dn. Stanislaum Mezyk Satrapam Sandeciae se-
contulit: sub cuius tutela, ecclesiam ac scholam celebrem
illic habuit. Fuit Gonesio homodoxus in doctrinâ de per-
sona Filii Dei, cuius præexistentiam ferè secundum Arii
placitum acriter propugnavit, & ob eam memoratum schis-
ma fecit. An Spiritum Sanctum, pro persona cum suis
assecclis duxerit, nec ne, non adeò certum est; posterius
tamen verisimilius est; nullam enim hac de re cum Socini
sequacibus disceptationem habuerunt: verum id certum est
eos credidisse, nefas esse Spiritum S. invocare precesse ad
eum fundere. Baptismum adultorum, idque per immer-
sionem, prout & cæteri Unitarii, Farnesius inter suos in-
stituit. Duravit is Farnovianorum coetus in Polonia ali-
quamdiu, & ipse Farnovius a. 1614, adhuc in vivis erat;
post cuius obitum plerique ejus sequacium cæteris illis Uni-
tariis, Socino homodoxis, se adjunxerunt.

Opus Polonicum in 4o. quod olim vidi, titulum verò ex-
scribere neglexi. Wisnovius in mox memorando codice, ci-
tat librorum Farnovii præfationem ad Polonos: quæ an dicto
operi, an verò aliis ejus scriptis, præfixa sit certo asse-
rere haud possum: Budzinius enim cap. 52 refert, Far-
novium aliquot libros in lucem emisisse, contra hos qui
præexistentiam Domini Iesu Christi negabant.. Idem Wi-
sno-

Winnovius sæpius allegat libros sub hoc titulo ;

Okazanie zfałszowania, y wyznanie prawdziwey nauki. i. e. Demonstratio falsationis & confessio veræ doctrinæ. Dicit autem libros hos nuper (scribit hæc a. 1575) in lucem prodiisse : citatque libri de Deo Patre cap. primi folium 296. lib. de Filio Dei cap. 17, folium 447. & cap. 41, fol. 597. & lib. de Spiritu Sancto cap. 14. fol. 704. b. seu pag. 1408. Quis horum librorum auctor fuit, an Winnovius vel Farnovius, an ipse Wisnovius, an verò omnes junctim, non habeo compertum. Cæterum hoc sequens, Farnovii opus est :

Libri contra pacificationem Luclavicensem: Stanislao Szafanecio Castellano Sendomiriensi inscripti. In his sententiam eorum qui Filium Dei ante matrem suam extitisse inficiabantur, oppugnat. Ad hoc scriptum Martinus Czechovicus a. 1579, responsum dedit.

Liber Precum Polonicarum, à vidua Zabawskii, matrona nobili, è Farnovii cœtu, in lucem emissus est.

STANISLAUS WISNOVIUS Polonus, Farnovii socius eique homodoxus : Pastorem egit in Lucławice sub patrocínio Stanislai Taszycii, qui postea pastore suo Wisnovio relicto, cæteris illis Unitariis, qui Racoviani cognominabantur, se adjunxit.

Rozmowa o szozereg znajomości Boga Oyca, syna jego, y Ducha Swietego, &c. i. e. Dialogus de sincera cognitione Dei Patris, Filii ejus, & Spiritus sancti, inprimis de Filio Dei & adversario ejus : de vera & falsa ecclesia, & certis earum signis : item de præcipuis doctrinis & institutis veræ Ecclesiæ Domini. &c. Præfixa est Præfatio ad fideles, a. 1575, die 26 Febr. Luclaviciis scripta. Continet liber is fol. 91. seu pag. 182. 4º.

STANISLAUS PACLESIIUS Polonus. Unus fuit inter primos eorum, qui in dogmata de Trinitate ac Pædobaptismo inveci sunt. Pastorem egit Lublini sub patrocínio Tenczynii Palatini Belsensis & Satrapæ Lublinensis. Ibidem obiit a. 1565, postquam prius scripto consignasset,

Testamentum ultimæ voluntatis suæ : quod laudatur in supra sub Martino Czechovicio memorata Relatione de origine contentionum circa Baptismum.

IOHANNES FALCONIUS Polonus vel Lithvanus. Catechista & præceptor Scholæ in Biala Podlachia, deinde ecclesiæ Mordensis in Podlachiâ minister. Diverfus hic videtur à Iohanne Falconio Physico & Medico Hamelenfi, qui obiit a. 1586, 26. Nov. Fuit homodoxus Gonesio, qui eum à Trinitariorum in suam pertraxit sententiam: prout testatur **Wengerfcus**, Slavoniæ Reformatæ lib. 1. cap. 16. scripsit prout idem ibidem refert.

De Ecclesiis Lithvanicis.

THOMAS EALCONIUS Polonus aut Lithvanus, Georgio Blandratâ auctore à Trinitariorum sacris abstractus est, teste **Wengerfcio** d. l. Fuit primò Ecclesiæ Cathedralis Lublini mysta, deinde ecclesiastes Principis Nicolai Radivilii Ducis Olycæ ac Niesvisii, Palatini Vilnensis, &c.

Harmonia ex quatuor Evangelistis. Pol.

Domina **KISCIANA** Palatina Vitepsensis, Iohannis Kiskæ à Ciechanowiec mater.

Epistola M. S. ad Synodum Bresinensem 1565. celebratam, super quæstione de Baptismo, prout refert Budz. cap. 41.

Princeps **ANNA RADZIVILIA**.

Epistola ad eandem Synodum de eadem materia. MS.

LAURENTIUS CRISCOVIUS Eques Lithvanus. Pastor ecclesiæ Niesviesensis in Lithuania, postea aliarum in eadem regione.

De vero ac fundamentali usu certæ salutis, in pacata conscientia hominis, Dialogus quatuor Fratrum Legis Christi: ab ipso è Bohemico in Polonicum versus est, & impressus Szamotuliis in Majori Polonia a. 1558.

SIMON BUDNÆUS Mazovius (ut opinor) Minister Ecclesiæ Klecensis sub Principis Nicolai Radzivilii Vilnensis Palatini protectione: post Loscensis, sub patrocinio Iohannis Kiskæ Castellani Vilnensis, &c. Delapsus est in opinionem de Christo Domino divino cultu non honorando, & non nulla alia Semijudaizantium dogmata: ac ejusdem sectæ hominum in Polonia hyperaspistes fuit, habuitque aliquamdiu suos asseclas in Lithuania & Russiæ Polonicae Provinciis. Verùm à cæteris Polonicis ac Lithvanicis Unitariorum ecclesiis, ideo è ministerio depositus ac excommunicatus est, a 1584. Postea tamen opiniones suas

retra-

retractasse, atque cum fratribus in gratiam rediisse perhibetur.

Libellus de duabus naturis in Christo, cum quo edidit breve scriptum, cui titulus,

Brevis demonstratio, quod Christus non sit ipse Deus qui est pater: & cur in sacris literis appellatus fuerit & porro Deus sit.

Apologia Polonica.

Biblia Veteris & Novi Testamenti Polonica, ad fontes Hebræos & Græcos examinata, excusa typis Zaſlawii in Lithuania in typographia Matthiæ Kaviezinii Præfecti Nieſviſensis, ejusdemque ac fratris ipsius sumtu publicata a. 1572. apud Danielelem de Leczyca. in 4o.

Refutatio argumentorum Martini Czechovicii, quæ pro sententia sua, quod homini Christiano non liceat Magistratum Politicum gerere, in Dialogis suis proposuit. Loſcia. 1574.

Novum Testamentum Polonicè. 8o.

STANISLAUS BUDZINIUS Polonus. Operam suam navavit Johanni à Lasco & Francisco Lismanino, tanquam Secretarius: hinc Hieronymo Philipovio Palatinatus Cracoviensis Quæstori, in teloniis exigendis. Fuit ejusdem opinionis cum memorato Budnæo, & his quos mox memorabimus. Verum anno 1588, post duodecim annorum excommunicationem, reconciliatus est Ecclesiæ.

Historia Ecclesiastica, eorum quæ in Polonia, eique conterminis regionibus, à primordiis reformationis, usque ad annum 1593, in negotio religionis contigerunt. MS. Polonicè. Erasmus Otvinovius testatur in vita ipsius, partem hujus operis in manibus cujusdam infidelis (quem non nominat) periiſſe.

Epistola ad Synodum Racovianam, a. 1574, exarata: in qua fratres ad concordiam cohortatur, ac usum armorum Magistratusque officium defendit. MS. Pol.

Epistola ad Gregorium Pauli in qua itidem, Magistratum politicum & arma, homini Christiano licitum esse gerere, propugnat: scripta a. 1574. MS.

De regno Christi millenario tractatus, conscriptus circa a. 1590. MS.

FRANCISCUS DAVIDIS Hungarus. Super-

intendens seu Episcopus Unitariorum in Transylvania. Anno 1666. & sequentibus, unà cum Georgio Blandrata, sub patrocínio ac præsidio Iohannis Sigismundi Principis, contra Trinitarios acriter disputavit: atque eodem Blandrata potissimum auctore ac socio, contra eos non paucos libros, (quos supra sub Blandrata recensuimus) in lucem emisit. Postmodum in semijudaizantium dogmata delapsus, dum doctrinam de Christo Domino non invocando spargit; tanquam innovator, à Christophoro Bathoreo Transylvaniæ Principe, condemnatur, atque Devæ in carcerem conjicitur: ubi anno 1579, die 15 Novembris, jam senex, vita fungitur.

Epistola ad Ecclesias Polonicas, super quæstione de regno millenario Iesu Christi hic in terris. Alba Iulia a. 1670. MS. De Dualitate tractatus, in tria capita distinctus. Cui adjunguntur;

Tractatus secundus; Quod unus solus Deus Israelis Pater Christi, & nullus alius invocandus sit: continens theses XV. in generali synodo Thordana propositas. *Item*;

Tractatus tertius; Observationes in theses Georgii Blandratæ.

Theses tres: quibus ferme triginta theses Blandratam opposuisse, testis est Palæologus, Conf. Iud. Eccl. Pol. p. 232.

Libellus parvus, XXX Thesisibus Blandratæ oppositus, in quo disseritur Iesum Christum vocari nunc non posse Deum, cum non sit verus Deus: Iesum invocari non posse in precibus: Iustificationem & prædestinationem, à Luthero & Calvino male fuisse intellectas: De regno ejus Messias, quem fore prophetæ divinarunt, qui esset Iesus Christus. Anno 1578 in lucem emissus.

Theses sedecim, tribuit ipsi Possevinus Sect. III. cap. 7. in quarum prima dicit eum *Dominum Iesum ex Iosephi semine conceptum esse asseverare*. Porro in XI. *Cultum nullum Christo deferendum, nisi quem ejus præcepta servando ipsi deferimus*. Has theses (quas mihi videre non contigit) necesse est eum non longe ante vitæ suæ finem exarasse: in memoratis enim observationibus ad Blandratæ Theses, disertè dicit, *Christum Iesum conceptum de Spiritu Sancto*. Observ. in The-
fin II. de Filio Dei.

De non invocando Iesu Christo in precibus sacris, theses
IV. propositæ Fausto Socino.

Confutatio responsionis Faustinae. i. e. eorum, quæ Faustus Socinus dictis thesibus opposuit. Liber is, unâ cum proximè præcedenti opusculo, impressus est in Defensione Francisci Davidis in negotio de non invocando Iesu Christo in precibus; opera Iacobi Palæologi, Matthiæ Glirii & Davidis Francisci Davidis filii, in lucem emissâ a. 1580.8°. Quæstiones nonnullæ: extant editæ cum F. Socini ad eas responsione, inter ipsius Fragmenta, Disputationi contra Christianum Franken adjuncta.

IOHANNES SOMERUS Pirnensis Misnicus, Lector Claudiopolitanus: ad quod munus peragendum, à Blandrata & Francisco Davidis è Germania evocatus est: prout testatur Possevinus Sect. III. cap. 7. Ubi postquam dixit, *Blandrata deinceps & Franciscus Davidis cristas erigentes, spe concepta, fore ut brevi quoquo versus ea impietas serperet, aliquot deligunt juvenes, quos ea pravitate imbutos Patavium mittant, ut comparata maiore literatura, si quem ea in Academia decipere possint, id faciant*; mox subiungit, *Ex Germania item accersitum Ioannem Somerum hominem loquacem, sed qui Græcè nosse videretur, cum à Lutheranis defecisset, Claudiopolitanæ scholæ præficiunt: in hujus locum, quod unâ cum uxore & socru pestilentia correptus, diem non multò post obiit, Matthiam quendam Polonum, tanquam Hebraicæ linguæ peritum, sic sufficiunt, ut tamen ei præesset Iacobus, qui se Palæologum vocabat, & in Græcia natus fuerat. Huic mandant, tanquam Græcas literas, uti Græco, callenti, ut Biblia corrigat. &c.* Florebat Somerus anno 1569. Fuit Francisco Davidis in dogmate de Domino Iesu non invocando homodoxus.

Reges Hungaricos carmine elegiaco decantavit.

Theses de Deo Papano Trino, uno in essentia, trino in personis, ex ejus fundamentis desumptæ & publicatæ a. 1571.

Refutatio scripti, quod Petrus Carolius sub titulo Explanationis fidei orthodoxæ, de uno vero Deo, Patre, Filio & Spiritu Sancto, contra G. Blandratæ & Fr. Davidis errores a. 1571, edidit. Adjecti sunt tractatus variis de re-

bus: præfixa est libro huic epistola cujusdam, qui se vocabat Theodosium Schimbergium. Is enim curavit ut refutatio illa ederetur, a. 1582.

Tractatus aliquot Christianæ religionis, quos idem Schimbergius, præfixâ suâ præfatione edidit, quasi Ingolstadii, a. 1583. 8°. In opere illo continentur,

1. Confutatio objectionum, quarum facta est mentio in fine epistolæ præfixæ libello Ioannis Sommeri.

2. De justificatione hominis coram Deo, Ioannis Sommeri. Item propositiones de eadem exhibitæ Senioribus Thordæ, 19 Sept. a. 1572. unâ cum responsione Seniorum exhibita Claudiopoli, 29 Sept. a. 1572. & confutatio responsionis, 5 Octobr. auctore Iohanne Sommero.

3. Scopus septimi capitis ad Romanos, Adami Neuseri.

4. Declamatiuncula contra prædestinationem neoterico-
rum.

5. Declamatio contra baptismum adultorum, Ioannis Sommeri.

6. Theses de Deo Trino in personis, uno in essentiâ ex fundamentis ejus desumptæ, Ioannis Sommeri. [Hæ non dubito quin eadem sint, cum superius memoratis, anno 1571 publicatis.] Typi videntur esse Alexii Rodecii.

JACOBUS PALÆOLOGUS Græcus ex insula Chio oriundus, ex Imperatorum Constantinopolitanorum prosapia satus. Rector primarius scholæ Claudiopolitanæ post obitum Johannis Sommeri. Francisco Davidis ac memorato Somero fuit homodoxus. Senex Romæ combustus est ob dogmata sua, a. 1585, 22 Martii.

De Ripetano judicio Romæ, & de damnatione optimorum & innocentissimorum hominum, temporibus Pauli IV.

De Baptismo. Hunc librum ipse Palæologus in Confutatione Judicii Ecclesiarum Polonicarum p. 368, hoc pacto citat; *De baptismo autem Gregorii Pauli, & resurrectione quam fingit & commentatur, atque de regeneratione & manu missione ipsius à peccato, quorum Vitrelinus hic meminit, quàm sit præter omnem Evangelii veritatem, alibi docuimus:*

sed

sed & baptisma de quo loquuntur Evangelia, ad nos filios testamentorum & fœderis Dei non pertinere, docet liber noster de argumento hoc. Hic duorum suorum operum facit mentionem, verum neutrum nobis videre contigit, ideoque non possumus titulos eorum exactè tradere.

De Magistratu Politico: Losci in Lithuania a. 1573. procurante editionem Simone Budnæo. Hunc librum refutarunt Racovienses Gregorii Pauli potissimum opera. Cui scripto Palæologus iterum opposuit librum sub hoc titulo;

Defensio veræ sententiæ de Magistratu Politico: Itidem Losci, Budnæi opera a. 1580, impressa. Ad hunc librum responsum dedit pro Racoviensibus F. Socinus a. 1581.

Ejusdem Palæologi, ut & Matthiæ Glirii ac Davidis, Francisci Davidis filii, opera, emissus est in lucem a. 1580. 8°. liber sub hoc titulo.

Defensio Francisci Davidis, in negotio de non invocando Jesu Christo in precibus. In quo libro hæc sequentia continentur.

Theses IV. Fr. Davidis de non invocando Jesu Christo in precibus sacris, propositæ F. Socino.

Responsio F. Socini, ad dictas theses.

Francisci Davidis confutatio responsionis Faustinae.

Judicium Ecclesiarum Polonicarum, de causa Francisci Davidis, in quæstione de vera hominis Jesu Christi, filii Dei viventis invocatione.

Confutatio vera & solida judicii ecclesiarum Polonicarum, de causa D. Francisci Davidis, in quæstione de vera hominis Jesu Christi Filii Dei viventis invocatione. Authore clarissimo Philosopho & Theologo, Doctore Iacobo Palæologo. Cui præfixa est præfatio, ad omnes fratres & Ministros, ecclesiæ Jesu Christi, unum Deum, qui est solus Pater, profitentis. Huic confutationi insertum est,

Scriptum fratrum Transylvanorum ad N. N. In quo habetur, narratio rerum, memoratæ controversiæ causa, in Transilvania gestarum. Hæc in memorata Defensione continentur: quæ primò Francofurti ad Moenum excusa, postea verò per Alexium Rodecki Cracoviæ recusa est, quem propterea ut & propter alia ejusdem generis in carcerem conjectum

jectum fuisse, refert F. Socinus ep. 30. ad M. Rade-
cium.

MATTHIAS GLIRIUS Medicus. Francisci Davidis, Sommeri ac Palæologi socius. Hunc videtur innuere Possevinus in verbis illis quæ sub Iohanne Sommero allegavimus: dum dicit Matthiam Polonum Sommero in regimine scholæ Claudiopolitanæ successisse: verum Polonum eum fuisse dubito: fuit enim Iohannis Sylvani & Adami Neufneri (de quibus mox) socius, ac persecutionis eorum in Palatinatu particeps.

De eo scribit Martinus Ruarus epistola ad Abrahamum Calovium: *Dietrichus Dorschius, qui idem est Nathanaël Ælianus Matthania, atque etiam Matthias Glirius, de regno Christi planè judaizat.* Opus istud Nathanaëlis Æliani Matthania, linguâ Germanica editum esse dicitur a. 1578, à semijudaizante contra religionem Christianam.

Idem Latinè M S.

IOHANNES GLIRIUS.

Tractat. de Veteri & Novo Fœdere.

HERMAN van VLECKWYCK Belga. Disputatio de vulgò recepta Trinitatis opinione, quam tempore inquisitionis in Belgio habuit cum Fratre Cornelio Adriani Flagellatore, (vulgò Broer Cornelis dicto) cujus opera, disputatione hac peracta, ob sententiam suam, Brugis in Flandria igne exustus est, anno 1569, die 10 Iunii. Legitur Disputatio hæc, Belgica lingua conscripta, in vetustissimo Martyrologio Mennonitarum, in quo inter martyres est relatus: verum recentiora exemplaria castrata sunt. Editata tamen est iterum seorsim. Exhibet etiam eam Gerardus Brantius Ecclesiastes Remonstrantium Amstelædami, lib. X. Historiæ Reformationis quæ in Belgio accidit.

IOHANNES SYLVANUS Inspector Ladenburgensis, & (ut quidam perhibent) Superintendens Ecclesiarum Palatinatus Rheni. Præceptor quondam Friderici Electoris. Ob religionem capite mulctatus est a. 1572.

Contra Eutych. errorem Germanicè, 80.

Adversus Iohannis Marpach libros (ni fallor, ut scribit Bibliotheca Gesneriana) duos. Postea ubi defecerat ad Samo-
satenianos,

In defensionem hæreseos Samofatenianæ seu Servetanæ, scripsisse fertur : quæ tamen non sunt edita.

A D A M U S N E U S N E R U S Pastor Ecclesiæ Heidelbergensis. Qui cum per decennium ministrasset, ob religionem unâ cum memorato Sylvano, in Palatinatu inferiori, anno 1671. in carcerem conjicitur; unde mirabili modo elapsus prout Budzinius cap. 35, refert, in Transylvaniam se contulit. Verùm cum & illic à persecutione Cæsarisque ira, minimè tutus esset, necesse habuit Constantinopolim concedere.

Epistola M S. ad Illustrem Dn. Bekesium, Johannis Sigismundi Transylvaniæ Principis Legatum ad Maximilianum II. Imperatorem: scripta Heidelbergæ, a. 1571. quâ epistola Cæsar intercepta, procuravit, ut (prout diximus) cum Sylvano in vincula conjiceretur.

Scopus septimi capitis ad Romanos, scriptus a. 1572. & editus quasi Ingolstadii, a 1583, 80.

A N D R E A S D U D I C I U S ab Horecoviza Sbardellatus, Hungarus: primò Episcopus Tiniensis, post Chonadiensis, ac tandem Quinque ecclesiensis: S. Cæsareæ Maj. Consiliarius & ad Regem Poloniæ legatus. Quondam nomine cleri Regni Hungarici ad Concilium Tridentinum delegatus. Ubi visis Romanæ Ecclesiæ arcanis, cum ei religio hæc displicuisset, Reformatis se applicuit: atque in Polonia inter Regni indigenas in Comitibus Perticoviensibus anni 1565 cooptatus, uxorem ex nobili Strassiorum prosapia duxit. Quâ mortua Zborovii Castellani Cracoviensis filiam, Comitis Tarnovii viduam matrimonii nexu sibi copulavit, atque ex ea filiam Reginam nomine, Hieronymi Moscorovii conjugem, procreavit. Hinc, cum arbitraretur & Reformatos Calvini sequaces, in multis adhuc reformatione egere: imprimis verò cernens eorum acerbicatem erga cœtum minorem qui unum profitebatur Deum, ab illis se sejunxit, his autem se adjunxit, sententiamque horum amplexus, ad obitum usque professus est ac propugnavit. Immo & in oppido suo Smigel in hujus religionis usum ecclesiam ac scholam erexit, earumque patronus extitit.

Natus est Budæ in Pannonia a. 1533, 5. Febr. Denatus Uratislaviæ in Silesia a. 1589, 15. Febr. a. 23. Febr. 5. n.

Vita

Vita ejus, scripto consignata, extat.

Sententiam Unitariorum de Deo ac Filio ejus Iesu Christo, potissimum ex Transylvanorum scriptis, à Georgio Blandrata & Francisco Davidis in lucem emissis, haussisse se fatetur in epistola ad Theodorum Bezam: in quâ hæc inter alia scribit; *Sed ut quid tamen de duobus clarissimis illis viris G. Blandrata & Francisco Davidis dicam, profiteor coram Deo atque ejus Angelis, non me quicquam horum auctoritate permotum fuisse, ut è recepta passim de Trinitate opinione discederem. Illud etiam sanctè affirmare possum, me neutrum horum unquam vidisse. Quare nulla cum illis tam arcta mihi amicitia intercedere potuit, nullum beneficium ab illis profectum est, quod oculorum mihi aciem perstringere queat. Itaque non potuit illorum mihi gratia atque auctoritas fucum facere, ut tu falso conjicis. Neque ulla omnino ullius hominis auctoritas tanta esse possit, quæ me à vera pietate abducat. Hoc tamen tantum abest, ut inficiaturus unquam sim, ut etiam libenter profitear, totam hanc cœlestem doctrinam secundum Deum, clarissimis illis magnaque doctrinâ, ingenio, judicio, pietate præditis viris potissimum deberi: in cujus gloriæ societatem jure suo veniunt, & Alciatus, & Gregorius Schomanus, & Krovicus, & Socinus, & alii præstantissimi viri, qui tum scribendo, tum docendo, plurimum operæ ad hanc illustrandam doctrinam posuerunt. Illi primi, quod sciam, illi inquam duo præstantissimi viri Blandrata & Davidis, Latine editis hac de re libris, Christum è sepulchro nobis eruerunt; in quod eum Patres illi vestri, & Papismi conditores & architecti, detrusum atque oppressum, circumpositis satellitibus, detinebant. Quare ingenue fatebor, quod hi mihi ad Evangelii doctrinam, simpliciter ut scripta & tradita est intelligendam, viam quasi digito intendentes, demonstrarunt.*

Commentariolus de Cometarum significatione, & dissertationes novæ de Cometis. Basileæ a. 1579. 4°.

Epistolæ medicinales in Laurentii Scholtzii epistolarum philosophicarum, medicinalium ac chymicarum volumine. Francofurti, a. 1598. & Hanov. 1610.

Poëmata tomo 2. Delic. Germ. Hæc omnia in Indice Hispanico expurgatorio permittuntur. Cætera prohibentur. Quæ verò præterea scripsit, sunt hæc:

Ora-

Orationes duæ nomine Episcoporum Hungariæ in Concilio Tridentino habitæ, & ibidem impressæ.

Eædem denuò, quibus adjuncta sunt,

Monita Politica, impressa Offenbachi a. 1610, 4°.

Vita Cardinalis Poli.

Epistola apologetica ad Maximilianum II. Imperatorem.

Epistolæ ejus quædam inter Manutii [ni fallor, scribitur in Bibliotheca Gesneriana] epistolas leguntur.

Item ut audio, [pergit dicta Bibliotheca a. 1583, edita] quædam scripsit de Trinitate, quæ nondum in publicum edidit.

Dionysii Halicarnassæi ad Q. Ælium Tiberonem de Thucydidis historia judicium, Latinè reddidit: impressum est Venetiis ab Aldo.

Notæ duplices in Fausti Socini disputationem de Baptismo aquæ: disputationi huic annexæ

Epistola ad Ioannem Volffium Tigurinæ ecclesiæ ministrum. Cracoviâ a. 1569, die Pentecostes scripta.

Epistola ad Theodorum Bezam, scripta Cracoviæ a. 1570, Cal. Aug. in quâ disputatur, an Ecclesiæ nomen soli Reformatæ conveniat. Heidelbergæ a. 1593. 8°.

Epistola ad Iohannem Lasicium Equitem Polonum, in quâ de divinâ Triade disputatur; scriptâ Cracoviæ a. 1571, die 9 Iunii: impressâ ex Bibliotheca Gomari; & postea cum ratione Marefii.

Eadem Belgicè a. 1668. 4°.

Epistola ad Petrum Melium Pastorem Debrecinensem in Hungaria. Cracoviâ a. 1571. die 30 Ianuarii.

Epistola ad eundem ibidem, eodem anno, die 22 septembris, data.

Epistola ad Iosiam Simlerum & Ioannem Volffium Theologos Tigurinos. Cracoviâ a. 1572, 7 Iulii.

Epistola ad Petrum Carolium concionatorem Varadiensem. Cracoviâ, a. 1572, Calendis sextilis.

Epistola ad Theodorum Bezam Vezelium: in quâ confessionem fidei suæ de Deo Patre, Filio & Spiritu Sancto, proponit; & Athanasii Symbolum castigat. Finis hujus epistolæ desideratur: sed in dicta Confessione mentionem facit, Refutationis Iohannis Sommeri quæ prodiit a. 1582. ad quam Bezam remittit. **Omnes hæ quas memoravimus**

epi-

epistolæ impressæ sunt in Bibliotheca fratrum Polonorum Unitariorum, adjunctæ epistolis F. Socini.

Epistolæ ad Faustum Socinum: scriptæ a. 1580, 1582, &c. M S.

Epistola ad Iustum Lipsium, Breslâ 17 Martii, 1584. prima inter epistolas clarorum virorum ad Lipsium.

Epistola de hæreticis non persequendis & capitali supplicio afficiendis. Christlingæ, 1584, 8°. Eandem arbitror esse quæ cum Bezæ epistola adjuncta est Mini Celsi Senensis (sub cuius nomine Lælius Socinus Senensis latere perhibetur) de eadem materia libro: Scripta Cal. Aug. a. 1570. edita 1584. 8°.

Epistolæ ad varios, M S.

Ufus etiam sum Dialogis Bernardini Ochini, qui è Bibliotheca Ampliss. viri Iohannis Pesseri Roterodamensium Consulis (qui talium librorum amator fuit) prodierant; in quos Dudicius manu sua notas scripserat. Quod idem ante eum fecerant, in eodem codice Valentinus Gentilis & Georgius Blandrata: quorum scripturas ipse Dudicius (nomine suo initio libri, ceu possessoris adscripto) notas fecit, subscribendo iis; *manus V. Gentilis Bernæ decollati: item, Blandratæ manus.*

FAUSTUS SOCINUS Senensis Italus. Alexandro Socino JC o. patricio Senensi, Lælii germano, & Agnete Burgesii Petruccii Senarum Principis filia genitus: ac proinde plurimis Italiæ principibus ac magnatibus, ut & Pio II & III, nec non Paulo V, maximis Romanorum Pontificibus sanguine junctus. Consumtis duodecim annis in aula Florentina Magni Ducis Hetruriæ, gratia ipsius cæterorumque Italiæ procerum posthabita, opibusque ac possessionibus suis (quæ ei postmodum, tanquam hæretico, Pontificis Maximi decreto prorsus ablatae sunt) spontè relictis, è patria anno 1574 in voluntarium discessit exilium. Atque variis peragratibus oris anno 1579, in Poloniam venit, illicque commorandi sedem fixit. Natus est Senis a. 1539. die 5 Decembris, horis ferè 2 $\frac{3}{4}$ ante solis exortum. Denatus a. 1604, die 3 Martii, in pago nomine Luclawrice, sito in Palatinatu Cracoviensi, ibidemque terræ mandatus est. Vitam ejus scripto consignavit Samuel Przipcovius

vius Eques Polonus, quæ cum alias, tum operibus ejus, in Bibliotheca Fratrum Polonorum Unitariorum, præfixa reperitur.

Auctor ipse de suis operibus, in epistola ad Christophorum Morstinium Philipoviæ Satrapam affinem suum, Cracoviâ a. 1595, 3 Febr. ita scribit; *Labores mei hætenus editi, ni fallor, sunt isti:*

Responsio ad Palæologum pro Racoviensibus.

Disputatio de loco VII, cap. ad Rom.

Animadversiones in Theses Collegii Posnaniensis.

Disputatio adversus Volanum.

Examinatio argumenti pro Trino & Uno Deo, unâ cum responsione perbrevis ad quasdam theses.

Synopsis Iustificationis nostræ per Christum.

De fide & operibus, quod attinet ad justificationem nostram.

De auctoritate S. Scripturæ.

Responsio prior ad Theses duas Francisci Davidis de non invocando Christo.

Explicatio initii Evangelii Iohannis.

Antiwujekus Polonicus, & nuper

Disputatio de Iesu Christo Servatore.

Latinus Antiwujekus inquit, est adhuc sub prælo. Hæc ipse Socinus d. l. Cæterum hæc ipsa & alia ejus opera, scripta sunt (quantum indagare potuimus) hoc ordine:

Brevis explicatio initii primi capituli Evangelii Iohannis, quæ incipit; *Quoniam quæ dicenda sunt:* cum præfatione præfixâ. Conscripita est circiter anno 1562, prout id ex ipso Socino patet: sic enim ad Dudithium a. 1580, 3 Non. Decemb. Cracoviâ, de scriptis suis agens scribit. *Nescio an unquam oculis tuis oblata sit brevis quædam explicatio initii primi capituli Evangelii Iohannis, à Zanchio & Beza, & ex parte à Polonis istis, Lælio adscripta: ea verò jam ante annos octodecim ex officina nostra prodiit. Et in libro contra Eutropium, circa a. 1584, conscripto, cap. 4. memorat explicationem primæ partis primi cap. S. Joh. quæ ante annos circiter viginti duos conscripta, & postmodum edita, mox Polonicè quoque παραφρασίως conversa atque edita, fuerit.*

Porro falsò opus hoc Lælio adscriptum esse, fusius supra demonstravimus sub Lælio Socino: quem præter Paraphrasin, cujus d.l. libri contra Eutropium Faustus Socinus facit mentionem, in primam partem primi cap. S. Joh. Evangelii, aliquid scripsisse, non liquet. Memoratam explicationem inveni impressam in opere quodam Transylvanorum, quod in primordiis reformationis ab eis in lucem emissum, in quo constituebat libri secundi partem primam, præfixam habens præfationem. Franciscus Junius quoque eandem sinè præfatione & in reliquis minus auctam, prout MS., ad eum pervenerat, edidit. Eadem à Hieronymo Moscorovio in lucem emissà est, Racoviæ a. 1618. 8°. adjectis, cap. IX. ad Romanos & aliorum quorundam S. Scripturæ locorum explicationibus. Eidem adduntur, ad Martini Czechovicii contra hanc explicationem objecta, Socini responsiones.

Eadem in Polonicum translata est, prout ipse Socinus d. l. libri contra Eutropium & in memorata epistolâ ad Morstinium, docet: ubi postquam dixit, *Labores mei hætenus editi sunt isti*, &c. subjungit; *Explicatio initii Evangelii Iohannis, quæ Polonicè quoque fuit edita, multò antequam huc advenirem*. Hujus translationis Gregorius Pauli Bresinensis auctor fuisse perhibetur.

Eadem Belgicè a. 1664. 8°.

De Auctoritate Sacræ Scripturæ liber, Italicè circa a. 1570, conscriptus in gratiam viri cujusdam magni, & editus non præfixo auctoris nomine.

Idem Latinè, ab auctore conversus: editus Hispali a. 1588. 12°. apud Lazarum Ferrerium cum permisso superiorum, sub nomine R. P. Dominici Lopezii Societatis Jesu, qui videtur opusculum hoc sibi vindicare voluisse: verum, in præfatione contrarium laudatur, his quæ in ipso libro leguntur: itaque se ipse prodit. Cloppenburgius verò putat, auctoris, loci & typographi nomina ficta esse: dicitque fuisse, qui ex typorum indicio assererent Amstelredamensi typographo, satis celebri olim bibliopolæ, Cornelio Nicolai. Verum præter hanc, nullam aliam qua dicta destruat, affert rationem.

Idem, Racoviæ a. 1611. April. in 8°.

Idem, eodem 1611 anno, procurante & exornante edi-

tionem Conrado Vorstio : sub hoc titulo ; *De auctoritate S. Scripturæ opusculum his temporibus nostris utilissimum . quemadmodum intelligipotest , ex præcipuis rerum , quæ in ipso tractantur capitibus.* Præfixa est Vorstii ad lectorem præfatio , in qua rationem hujus editionis exponit : subjuncta verò in fine libri , censura seu notæ Theologorum Basiliensium ad tria loca paulo obscuriora , unde errandi occasio peti posset.

Idem Belgicè, sub hoc titulo, **van de Authorigheyt der H. Schriftuur / door Dirck Raphelsen Camphuisen upt het Latijn vertaalt / en met geleerde anteeckeningen verciert.** i. e. interprete Theodoro Raphaelis Camphusio , ejusque notis adornatus. a. 1623. 4o.

Ejusdem secunda editio, **Dan de geloofwaardigheyt der H. Schriftuur : met Hoeraad Vorstius verantwoordelycke Door-reden verrijcht.** i. e. cum Conradi Vorstii præfatione apologetica. In fronte collocata est , Dedicatio Jacobi Sieninii Sigismundo III Regi Poloniae, &c. Scripta Racoviæ 20 Novemb. 1608. quæ alias Smalcii libro de Divinitate Jesu Christi præfigi solet. a. 1666. 4o.

Idem Gallicè sub hoc titulo ; *Livre de L' Auctorité de la Sainte Ecriture , traduit par Nicolas Bernaud gentilhomme Dauphinois , avec L' advertissement de Messieurs les Theologiens de Basle, sur quelques endroits dudit escrit.* 1592. i. e. Liber de Auctoritate S. Scripturæ , translatus per Nicolaum Bernaudum Nobilem Delphinatensem, unà cum censura D.D. Theologorum Basiliensium in quædam loca scripti hujus.

Summa Religionis Christianæ, quæ incipit, *Religio Christiana est doctrina cælestis.* Italicè conscripta , postea verò in Latinum translata. Adjuncta est modo memorato libro de Auctoritate S. Scripturæ, Racoviæ. 1611 , in 8o. impresso. Edita etiam est a. 1654. 12.

Scriptum breve , comprehendens sententiam ejus de rotatione salutis nostræ per Christum: circa annum 1574 exaratum , & Hieronymo Marliano ab auctore traditum. MS.

Disputatio de Jesu Christo Servatore, cum Jacobo Coveto Parisiensi , Pastore Ecclesiæ Gallicæ Basiliensis , a. 1578. conscripta. Eam Elias Arcissevius , auctoris nomine præfixo

fixo (quod tunc primum factum est) una cum sua præfatione edidit, typis Alexii Rodecii, a. 1594. 4. Adjuncta est & ipsius auctoris ad lectorem præfatio, a. 1594, Cal. Octob. exarata.

Eadem Disputatio, cum refutatione Sibrandi Lubberti SS. Theol. Professoris. Franekeræ. a. 1611, 4°.

Eadem Belgicè, **Dan de geselsfde Hepland.** 1654. 4°.

Pars Disputationis hujus, in quâ agitur de fide in Christum quâ justificamur; typis mandata est a. 1592. De tractatu hoc ipse Socinus ad Belcerovicium a. 1592, 19 Decembris, Cracoviâ, hæc scribit: *Mitto ad te quatuor exemplaria, cujusdam scripti excerpti ex libro ac disputatione mea de Christo Servatore, quod amicus meus, me inscio excudendum curavit, procul hinc quodam in loco, ubi id palam facere non licebat. Et mox: Dices autem illi [nimirum Nicmojovio] hoc esse illud ipsum scriptum, quod in initio meæ in hoc regno commorationis, ad ipsum hinc amici miserunt, ab ipso tunc temporis minimè probatum, quippe qui contra illud Polonicè non pauca scripserit, quæ Dn. Schomanus noster piæ memoriæ, ipso rogante Latine reddidit, ac mihi tradidit. &c.*

Disputatio de statu primi hominis, seu immortalitate ante lapsum, contra Franciscum Puccium Florentinum. In qua primò habetur, Responsio ad decem argumenta Pucci, scripta Basileæ 11 Junii a. 1577. Hanc sequitur, Defensionis horum argumentorum copiosa Refutatio, scripta Tiguri die 27 Januarii a. 1578, unâ cum Dedicatione Hieronymi Moscorovii, facta Principi Mauritio Landgravio Hassiæ, a. 1610, Cal. Martii. edita a. 1610. 4°.

Sebastiani Castalionis Dialogos posthumos, de Prædestinatione, Electione, Libero arbitrio, & Fide, edidit, sub nomine Fælicis Turpionis Urbevetani, cum præfixa sua præfatione, Aresdorsii, a. 1578. Altera eorum editio prodiit Gaudæ a. 1613. typis Caspari Tournæi. in 8°. In præfatione memorata promittit suum aliquando spicilegium, post mortem Castalionis, immatura morte præventi.

Iidem translati sunt in Belgicum à Theodoro Kemp & Theodoro Kornhert, & editi a. 1581, & 1613. 4°.

Responsio ad Theses Francisci Davidis scripta a. 1578, aut 1579, & edita a. 1580, in Defensione Francisci Davidis, (cujus

(cujus auctor est Palæologus cum suis sociis) unâ cum Fr. Davidis scripto ei opposito, cui titulus; *Confutatio responsionis Faustinae*.

Eadem Hungaricè, sed mutilata. a. 1579.

Eadem, unâ cum Responsione ad G. Blandratae objectiones, & ad modò dictam F. Davidis confutationem responsionis Faustinae: sub hoc titulo; De Jesu Christi invocatione Disputatio, quam Faustus Socinus per scripta habuit cum Francisco Davidis a. 1578, & 1579, paullo ante ipsius Francisci obitum. Conscripta a. 1579, sed postmodum multis aucta. edita typis Valentini Radekii a. 1595. 8°. Absoluta est hæc Disputatio Claudiopoli mense Majo a. 1579. Præfixa est ei Socini epistola ad omnes verbi Dei ministros qui in Transilvania, unum illum Deum, Patrem tantum Domini nostri Jesu Christi esse, docent ac profitentur: quâ & tarditatem suâ hujus edendæ Responsionis excusat, & calumnias adversum se, quibus scriptum, quod sub nomine fratrum Transylvanorum ad N. N. jam diu editum fuit, ejusque quoddam quasi procemium respersum est, accuratè refellit. Scripta hæc epistola Cracoviæ die 14 Julii 1595. Ad librum hunc typis mandandum sumtus suppeditavit Illustr. Dn. Johannes Kiszka Præses generalis Samogitiæ, &c.

De Baptismo aquæ disputatio, scripta Cracoviæ 15 Aprilis a. 1580. Accesserunt ei, Responsiones ad priores & posteriores notas Andreæ Dudithii, in disputatione de Baptismo. Item Responsio ad Martini Czechovicii notas, in appendice libri ipsius de Pædobaptismo. ut & duæ epistolæ de Baptismi negotio ad quosdam. Racoviæ a. 1613. 8°.

Eadem Disputatio Belgicè. a. 1632, 8°. & 4°.

Responsio ad Parænesin Andreæ Volani de Jesu Christi filii Dei naturâ seu essentiâ, & expiatione peccatorum per ipsum? quam Tumultuariam inscripsit, ideo quod temporis angustia septo, recensere eam non licuerit. Primus ipsius labor postquam in Poloniam venisset: quod accidit a. 1579. Sed recognita & in paucis locis emendata, edita demum a. 1588, 8°. cum dedicatione ad Iohannem Kiskam à Ciechanowicz Samogitiæ præsidem generalem, scriptâ a. 1588, 14 Junii. Huic adjuncta est,

Altera Responsio ad ea omnia quæ Volanus superiori responsioni objecit. Scripta anno 1583, mense Septembre. Prodiit in lucem (prout & prior) auctoris nomine non præfixo, a. 1588. 8°. Dedicata fuit Georgio Blaudratae, ad quem ea de re extat Socini epistola.

Item Belgicè, a. 1664, 40, & 8°.

Explicatio VII. cap. ad Romanos, sub nomine Prosperi Dysidæi: conscripta rogatu Joh. Niemojevii anno circiter 1580, cui adjuncta est Niemojevii de scripto hoc, ad Socinum epistola: & ad hanc epistolam Socini responsum, scriptum a. 1581, 24 Martii. Impressa hæc sunt Cracoviæ a. 1583. 8°. & Racoviæ a. 1612, 8°. In Disputatione hac id præcipue quaeritur, utrum Apostolus illic sub sua ipsius persona, de seipso jam per Christi Spiritum regenerato, necne, loquatur.

Item Belgicè, a. 1664, 8°.

Apologia seu Responsio pro Racoviensibus, contra Palæologi librum, cui titulus; *Defensio veræ sententiæ de Magistratu politico*, &c. Præfixa est ei auctoris præfatio ad ipsum Palæologum: edita est hæc apologia a. 1581, 8°.

Animadversiones, in Assertiones Theologicas de Trino & Uno Deo, adversus novos Samosatēnicos, ex prælectionibus Collegii Posnaniensis excerptas. Conscriptæ ac primum in lucem emissæ circa a. 1583. postea verò secunda editio a. 1611. & tertia a. 1618, Racoviæ, 8°.

Breves de diversis materiis, ad Religionem Christianam pertinentibus, tractatus: nimirum;

1. Locorum ad Spiritus Sancti personam probandam, à nobilissimo quodam viro allatorum, explanationes.

2. Animadversiones quædam extemporales, in D. Johannis Niemojevii scriptum, adversus partem quandam Disputationis *De Iesu Christo servatore*.

3. Notæ in scriptum N. N. Polonicum, de Christi Regno in terra.

4. Notæ in Eberhardi Spangenbergii scriptum, de duabus bestiis Apocalypticis.

5. Objectiones seu articuli Johannis Cutteni Ministri Evangelici.

6. Brevis discursus de causa, ob quam creditur aut non creditur Evangelio Jesu Christi: & de eo, quod, qui credit,

dit, præmio; qui non credit, poena à Deo afficiatur. ex Italico per V. Smalcium in Latinum translatus. Idem tractatus impressus a. 1612. & a. 1654, 120. Item Belgicè a. 1649, 4°.

7. Contra Chiliaſtas, de regno Christi terreno per annos mille: scriptus Cracoviæ 17 septemb. a. 1589.

8. Disputatio brevissima, de Christi carne, adversus Mennonitas.

9. Ad Objectiones Cutteni responsio.

10. Joannis Niemojevii epistolæ duæ, de Sacrificio & Invocatione Christi. Et ad eas F. Socini responsiones, scriptæ 20. Martii, & 20. Maji. a. 1587.

Defensio Animadversionum in Assertiones Theologicas collegii Posnaniensis, de Trino & Uno Deo: adversus Gabrielem Eutropium Sadecium Canonicum Posnaniensem. In fine ejus nonnulla desiderantur quæ auctor non absolvit. Scripta est circa a. 1584. edita verò, cum præfatione Hieronymi Moscorovii, Racoviæ a. 1618. 8°.

Disputatio inter F. Socinum & Christianum Franken de honore Christi: id est, utrum Christus, cum ipse perfectissima ratione Deus non sit, religiosa tamen adoratione colendus sit, nec ne? habita 14 Martii a. 1584. in aula Dn. Christophori Morstini Paulicovii: & edita a. 1618. in 8°. Sed quæ ab ipso Franken descripta fuit, prout illi visum est, non autem ut verè fuit habita. Falsus est enim ipse Chmielniciæ coram Dn. Georgio Schomanno, Dn. Simone Ronembergio, & aliis; se in ea describenda, non tam spectasse quid Socinus dixerit, quam quid suis principiis consentaneum dicere debuerit. Cujus additæ sunt notæ non paucae & responsiones, ad ea quæ Franken dicit, nec non correctiones quædam eorum, quæ idem Socinum dicentem facit.

Fragmenta Responsionis fusioris quam Faustus Socinus parabat, ad Francisci Davidis de Christo non invocando scriptum. Restant hujus fragmenti VI capita, cætera perierunt.

Fragmentum quoddam Animadversionum F. Socini, in scriptum cujusdam de differentia Veteris & Novi Fœderis.

Quæstiones nonnullæ Francisci Davidis, & ad eas F. Socini responsio.

Antitheses. ex disputatione inter F. Socinum Senensem & Fr. Davidis habita, ab ipso Socino collectæ.

Theses.

Theses, quibus Fr. Davidis sententia de Christi munere explicatur: unà cum antithesibus Ecclesiæ, à F. Socino conscriptis & illustrissimo Transylvaniæ Principi Christophoro Bathoræo oblatis.

Quædam, in disputatione de Invocatione Christi, præcipue observanda.

De libro Apocalypseos, & testimoniis quæ exinde, adversus eos qui Jesu Christi invocationem prorsus negant, petuntur.

Adversus Semijudaizantes.

Martini Seidelii Olaviensis Silesii, Epistolæ tres, in quibus sententia ejus de Messia, seu Rege illo promisso, & de religione continetur: ad cœtum olim Cracoviensem, dictum minorem, qui Patrem Domini nostri Jesu Christi esse Unum illum Deum Israël confitetur: cujus nomine F. Socinus eidem Seidelio respondit.

De unigeniti Filii Dei existentia, inter Erasmus Johannis & F. Socinum Senensem, Disputatio. In qua, ille Christum fuisse unigenitum Dei Filium antequam ex virgine nasceretur, affirmans, argumentantis; hic verò contrariam sententiam asserens, respondentis, partes obtinet. Absoluta est hæc disputatio a. 1584. 30 Novemb. impressa verò, a. 1595, Racoviæ, 8°. Præfixa est F. Socini præfatio ad Hieronymum Moscorovium: addita verò, ejusdem argumenti quæstio, ab eodem Erasmo Johannis, eidem Socino proposita, & ad eam Socini responsum.

Instrumentum doctrinarum Aristotelicum, in usum Christianarum scholarum, exemplis Theologicis illustratum, per Gratianum Prosperum, Losci, a. 1586. 8°.

Item inter opera Francisci Junii, cum ejusdem refutatione. Opus hoc Socino tribuunt Frantzius & Calovius contra Crellium § 476. Ipse tamen Socinus non meminit ejus, in dicta epistola ad Morstinium: & non immeritò potest dubitari an ipsius sit factus.

Justificationis nostræ per Jesum Christum synopsis quæ primum in lucem prodiit, sub nomine Gratiani Turpionis Gerapolensis, Gerapoli a. 1591. 4°. & Racoviæ a. 1611. 8°. sub vero F. S. nomine. Inveniuntur autem in hoc libro.

1. Synopsis prima Justificationis nostræ per Christum ,
& Altera Synopsis justificationis nostræ coram Deo.

2. Theses de Justificatione.

3. De Justificatione Dialogus , NN. cum F. Socini notis.

4. Fragmenta de Justificatione.

5. De Fide & operibus , quod attinet ad Justificationem nostram : ex Italicis literis ad clarissimum virum N. N.

6. Theses de causa & fundamento in ipso homine , ejus fidei in Deum qua homines justificari , sacræ literæ testantur.

Refutatio libelli quem Jacobus Wujekus Jesuita , a. 1590 Polonicè edidit , de Divinitate Filii Dei & Spiritus Sancti : ubi eadem opera refellitur quicquid Robertus Bellarminus , itidem Jesuita , Disputationum suarum tomo primo , secundæ controversiæ generalis libro primo , de eadem re scripsit. Scripta hæc Responsio est a. 1592 , & sequenti a. 1593 , primum edita Polonicè , vertente Petro Statorio Juniore , in 8°.

Item Latine , cum auctoris præfatione , scripta 6 Septembris a. 1595. impressa a. 1591. 8°. suppresso auctoris nomine. In calce hujus libri promittit Socinus se in lucem emissurum , librum continentem argumenta contra vulgarem de Trinitate opinionem , dum sic inquit ; *Si Deus unquam tantum otii & bonæ valetudinis dederit , ut quemadmodum animus est , aliquando actoris partes , in hac de divinitate quæstione , ipsi sumamus ; spero , me , eodem ipso Deo favente , ejusmodi pro sententia nostra argumenta & rationes ex sacris Literis petitas collecturum , easque eodem tempore adversus omnes impugnationes ita præmuniturum , ut , fortasse piis hominibus & divinæ veritatis amore incensis , si præsens hic noster labor , cum isto , quem futurum speramus , conjungatur , parum admodum ad plenam hujus rei tractationem desiderandum esse videatur.* Hæc non video an in aliquod Socini opus , quod post hunc librum conscripsit ac in lucem emisit , rectè quadrari possint : forsan ergo labor is , ab ipso (aliis semper distracto) nunquam scriptus est ; vel si scriptus est , in direptione bonorum ejus , (quæ a. 1598 , accidit) periit.

Defensio Disputationis suæ, de loco septimi capituli epistolæ ad Romanos, sub nomine Prosperi Dyfidæi, ante 12 annos ab se editæ; adversus reprehensiones N. N. Ministri (ut vocant) Evangelici, nuper scriptas, & ab amico ad se missas. a. 1595. 8°. & a. 1618. 8°. Amicus memoratus est Nicolaus Bernaudus Medicus ac Philosophus eximius, &c. ad quem epistola, in qua Defensio hæc complectitur scripta est, Cracovia die 14. Novembris, a. 1595, quo opus hoc absolutum est.

Item Belgice. a. 1664. 8°. In cujus fine additur; **Kort begriip van de Christelijcke Religie.** i. e. *Compendium Religionis Christianæ.*

Scriptum Contra Atheos, in quo magni cujusdam viri argumenta refellenda suscepit: ut & alia MS^a. perierunt Cracoviæ a. 1598, in direptione bonorum ejus. Quorum scriptorum jacturam, proprio Sanguine, vitæque ipsius impendio, se redempturum fuisse, dicere solitus esse fertur. Ex his scriptis remansit,

Fragmentum Catechismi prioris: quod in Bibl. frat. Pol. adjunctum est Christianæ religionis Institutioni: nunquam antehac editum.

Liber suasorius de officio hominis Christiani: five tractatus cui titulus est; Quod Regni Poloniae & Magni Ducatus Lithvaniæ homines, vulgo Evangelici dicti, qui solidæ pietatis sunt studiosi, omnino deberent se illorum cœtui adjungere, qui in iisdem locis falso atque immerito Africani atque Ebionitæ vocantur. Adjuncta est Appendix, De defectu Disciplinæ Ecclesiasticæ in cœtu Evangelicorum, & de causis, cur hic cœtus in dies minuatur, Arianorum verò quos vocant crescat. Scriptus is libellus a. 1599, mense Julio, in agro Luclaviciano Abrahami Blonscii. Primum Polonice editus, vivente adhuc auctore: deinde post ipsius obitum typis excusus Franekeræ (ubi MS. delatus fuit per Ostorodum ac Voldovium teste Cloppenborgio) Latine & Belgice, sub hoc titulo; *De Officio hominis Christiani, in hodiernis istis de Religione controversiis: hoc est, Cui potissimum cœtui, inter omnes de Religione dissidentes, homo Christianus adherere debeat: libellus hoc tempore utilissimus, ab anonymo quodam veritatis patrono conscriptus.* Cum gratia & pri-

privilegio summi Pontificis & Regis Catholici excusus, Irenopolis, typis Theophili Adamidis. a. 1610. Hornbeeckius refert librum hunc per Conradi Vorstii discipulos, Henricum Velsingium, Bernardum Forkenbeccium, & Jacobum Omphalium, Franekeræ evulgatum esse. Socin. Confut. tomo 1. Verum hanc editionem vigilantia D. D. Sibrandi Luberti & Pastorum Leovardenfium nominatim Bernhardi Tullenii & Joh. Bogermanni, suppressam esse, testis est Cloppenburgius.

Idem Racoviæ typis Sebastiani Sternacii a. 1611 in 8º.

Idem denuo prima versione Belgica suppressâ, è Latino in Belgicum translatus, & impressus in Belgio a. 1630, 4º. Huic editioni Interpretes adjecerunt, Summam doctrinæ Sarmatarum, vel prout allegari solet; **Wort begryp van de leere der Socinianen.** i. e. *Compendiolum doctrinæ Socinianorum*: quem tractatum Conradus Vorstius ex Unitariorum scriptis concinnasse perhibetur.

Commentarius in 1. epistolam D. Johannis, scriptus a. 1603, sub nomine Urbevetani: editus à Smalcio cum præfixa dedicatione ad Senatores Argentoratenses, 20 Novembr. a. 1614, in 8º.

Prælectiones Theologicæ; quas ecclesiarum suarum nomine, Academiae Heidelbergensi inscripsit a. 1609, calend. Septembr. Valentinus Smalcus, impressæ Racoviæ a. 1609. 4º.

Item Belgicè, **Theologische Lessen.**

Item, **meer als een derde deel vermeerdert/en onge-
looflijck verbeetert.** i. e. Plusquam tertia parte auctæ, & correctæ.

De Ecclesia varii tractatus, a. 1611 in 8º. in quibus hæc continentur;

1. Pontificios sua dogmata & ritus, Ecclesiæ auctoritate, minimè tutari posse: & quæstionem de Ecclesia, quanam sive apud quos sit, non esse necessariam.

2. Evangelicis (ut vocant) verbi Dei ministris, ministerii controversiam, jure moveri non posse, brevis demonstratio.

3. Scrupuli de Ecclesia, ab excellenti quodam viro propositi.

4. Ad scrupulos F. Socini responsio.

5. Explicatio verborum Christi; *Tu es Petrus, & super hanc*

per hanc Petram, &c. Mat. XVI. 18.

6. De Ecclesia nonnulla, ex ejusdem F. Socini scriptis excerpta.

7. Adversus eos, qui rerum ad salutem suam æternam pertinentium, cognitionem, diligenter per se ipsi non inquirunt.

8. Ex epistolis F. Socini de Ecclesia; Item de Invocatione Christi.

Iidem tractatus de Ecclesia, Belgicè a. 1639, 4.

Miscellanea, hoc est Scripta Theologica, seu tractatus breves de diversis materiis. Racoviæ a. 1611. 8°. Verum hos tractatus supra jam recensuimus: sunt autem isti.

1. *Adversus Semijudaizantes.*

2. *Epistolæ tres Martini Seidelii de Messia & ad eas F. Socini responsio.*

3. *Contra Chiliastas, de regno Christi terreno per mille annos, Scriptum a. 1589, 17. Sept.*

4. *Disputatio brevissima de Christi carne adversus Menonitas.*

5. *Ad Objectiones Cutteni responsio.*

6. *Iohannis Niemojevii epistolæ duæ, de sacrificio & invocatione Christi, & ad eas F. Socini responsio.*

7. *De Ecclesia & Invocatione Christi, ex epistolis F. Socini ad quendam.*

Tractatus de Deo, Christo & Spiritu Sancto: sive, Argumenti pro trino & uno Deo omnium potissimi aut certè usitatissimi, examinatio. Cui adjunctæ sunt Theses de Christo à vera divinitate excludendo, nisi sit creator cœli & terræ: cum responsionibus. Racoviæ a. 1611, 8°. Verum hæc opuscula, & antehac lucem vidisse, patet ex memorata epistola ad Morstinium.

Explicatio concionis Christi quæ habetur apud Matthæum Evangelistam Cap. V. VI. & VII. 8°. Opus ad finem non perductum.

Explicationes & paraphrases variorum sacrae Scripturae locorum, edente Moscorovio, cum ejusdem præfatione. Racoviæ a. 1614.

Epistolæ ad amicos: additæ sunt paucae aliorum ad Socinum epistolæ, ad quas ipse respondet: item seorsim ab aliis

aliis epistolæ quatuor ad Dudithium, de Italico in Latinum
versæ. Racoviæ a. 1618. 8°.

Eadem Belgicè, a. 1666, 4°.

Lectiones Sacræ quibus auctoritas Sacrarum Literarum,
præsertim novi fœderis, asseritur. a. 1613. 8°. opus ab
auctore non absolutum.

Eadem Belgicè, interprete Th. Camphuysio ejusdem-
que notis illustratæ. **De Schriftuurlijcke Lessen ver-
taalt door Campuysen en met sijn aanteeckeningen
verrijcht.** 1666. 4°.

Elenchi Sophistici. a. 1625. 8°. Explicatio duplex est;
altera brevior, altera fusior: quam posteriorem auctor
sine scripto amicis dictavit: verum nec absolvit, nec reco-
gnovit.

Christianæ Religionis brevissima institutio, per interroga-
tiones & responsiones, quam Catechismum vulgo vocant.
Auctor eam morte præventus non absolvit.

De Cœna Domini, seu ad Cœnæ Domini finem & usum
recte percipiendum, brevis introductio. Racoviæ a. 1618. 8°.

Ad epistolam Johannis Niemojevii ad D. Georgium
Schomannum, ubi de F. Socini scripto agitur, in quo de
usu & fine cœnæ Domini breviter disputatur, ejusdem So-
cini Responsio.

Selectiores quædam notæ ex animadversionibus F. Socini,
in librum J. Niemojevii contra Immanuelem Vegam scri-
ptum, in quo de cœna Domini disputatur.

Themata de Officio Christi.

Discursus brevis de ratione salutis nostræ, ex F. Socini
Sermonibus exceptus & concinnatus.

De officio hominis Christiani.

De libero hominis arbitrio, deque æterna Dei præde-
stinatione scriptum Johanni Jacobo Grynæo oblatum.

De convenientia & differentia, Veteris & Novi Testa-
menti.

Scripti in quo sententiam eorum, qui Jesum Christum
Dei filium, unum illum & altissimum Deum esse, vel
saltem antequam ex Maria nasceretur, re ipsa extitisse affir-
mant; argumentis allatis refellere instituerat, fragmentum.

Initium scripti, in quo ad argumenta, quibus in unica
Dei

Dei essentia personæ adstrui solent, respondere instituerat.

In Theses de Trinitate Claudii Alberii Triuncuriani, Notæ: scriptæ in gratiam N. N. Regis Galliarum ad Principes Germaniæ legati.

Adversus Philippi Buccellæ M.D. *παρρηγοξορ* MS. cuius tractatus mentionem facit in epistola ad Valentinum Smalcium, data a. 1597. die 20 Maji.

Catecheseos Racovianæ reformationis provincia, ipsi unâ cum Petro Statorio demandata fuit: prout ipse testatur in epistola ad Valentinum Radecium, 23 Novembr. anni 1603, scripta. Sed videntur hanc reformationem non perduxisse ad finem, non longè enim post uterque extinctus est. Itaque labor is, per Valentinum Smalcium & Hieronymum Moscorovium, potissimum continuatus est. qua de re vide sub V. Smalcio. Non liquet mihi, an huic fini Socinus exaraverit, supra memoratam Religionis Christianæ Institutionem, quam morte præventus non absolvit.

Defensio Voidovii adversus Ministrum quendam Gallum. MS. Mentionem hujus scripti facit in memorata epistola ad Radescium.

Epistola ad Mr. Cornelium Daems, Goudam. Data Cracoviæ a. 1588. 15 Aprilis. Italice. MS. ut &

Aliæ Epistolæ præsertim lingua Italica. MS.

Præcipuarum enumeratio causarum, cur Christiani, cum in multis Religionis doctrinis mobiles sint & varii, in Trinitatis tamen retinendo dogmate, sint constantissimi. Fr. Junius tractatum hunc inter opera sua exhibet ac refutat. A quibusdam adscribitur F. Socino: sed forsitan Lælii est, stylus enim à cæteris operibus Fausti videtur esse diversus.

Allegatam etiam inveni Socini, vanam sine viribus iram Ministrorum Evangelicorum.

Colloquia Racoviensia; quorum ipse haud postrema fuit pars, recensetimus sub Auctoribus Anonymis.

In Bibliotheca Fratrum Polonorum quos Unitarios vocant; quæ instructa est operibus omnibus Fausti Socini Senensis nobilissimi Itali, Johannis Crellii Franci, Jonæ Slichtingii à Bucowiec Equitis Poloni, exegeticis, & Johannis Ludovici

vici Wolzogenii Baronis Austriaci, quæ omnia simul juncta, totius Novi Testamenti explicationem complectuntur, editâ Irenopoli post annum Domini 1656. fol. i. e. Amstelædami a. 1668. nisi quod Crellii & Slichtingii exegetica opera, duobus ferè annis prius lucem viderint; Socini opera impressa sunt hoc ordine.

Tomus primus continet opera Exegetica & Didactica: quibus hæc sequentia præfixa sunt.

Præfatiuncula, in qua de operibus hisce necessaria quedam cognitu explicantur: continens narrationem de origine & progressu Ecclesiarum Unitariarum in Polonia. Auctor ejus est, Andreas Wiffowatius.

Dissertatio super hisce [i. e. Socini] operibus: auctore Samuele Præpccovio.

Vita auctoris conscripta ab Equite Polono: i. e. eodem S. Præpccovio. Post hæc sequuntur,

Concionis Christi quæ habetur cap. v. vi, & viii, apud Matthæum; explicatio.

Explicatio primæ partis primi capitis S. Evangelistæ Johannis.

De loco Pauli Apostoli in epistola ad Romanos cap. VII. cum Joh. Niemojevio Disputatio.

Defensio disputationis suæ de loco VII. cap. epistolæ ad Romanos: adversus reprehensiones N.N. Ministri (ut vocant) Evangelici.

Explicatio variorum Sacræ Scripturæ locorum.

Commentarius in epistolam Johannis Apostoli primam.

De Sacræ Scripturæ Auctoritate: cui addita est Summa Religionis Christianæ: item, Argumenti pro trino & uno Deo, omnium potissimi, aut certè usitatissimi, examinatio: & Theses de Christo à vera divinitate excludendo, nisi sit creator cœli & terræ; cum responsionibus.

Lectiones Sacræ.

Tractatus de Ecclesia: in quibus ea quæ supra recensuimus continentur.

Epistolæ ad amicos: quibus de novo accesserunt quædam Andræ Dudithii epistolæ.

Prælectiones Theologicæ.

Tractatus de Justificatione: in quo ea 6 opuscula, quæ
su-

supra enumeravimus, continentur.

Elenchi Sophistici.

Christianæ Religionis brevissima institutio, per interrogationes & responsiones, quam Catechismum vulgò vocant: accessit posteriori Catechesi, Fragmentum Catechismi prioris, qui periit in Cracoviensi rerum ipsius direptione: nunquam ante hac editum.

Quod Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithvaniæ homines, vulgò Evangelici dicti, qui solidæ pietatis sunt studiosi, omnino deberent se illorum cœtui adjungere, qui in iisdem locis falsò atque immeritò Ariani atque Ebionitæ vocantur.

De Baptismo aquæ Disputatio: cui accesserunt, Responsiones ad Dudithii & Czechovicii notas.

De cœna Domini tractatus brevis: unà cum ejusdem adversus scriptum Dn. Johannis Niemojevii defensione. Adjecta sunt præterea alia quædam ejusdem auctoris de hoc argumento. Accesserunt Fragmenta duorum scriptorum, in quorum priore sententiam eorum, qui Jesum Christum Dei filium, unum illum & altissimum Deum esse, vel saltem antequam ex Maria nasceretur, re ipsa extitisse affirmant, argumentis allatis refellere; in posteriore ad rationes adversariorum, quibus tres in unica Dei essentia personas adstruere conantur, respondere instituerat. Hic subjunguntur

Animadversiones N. N. [i. e. F. C.] in loca quædam Fausti Socini, in quibus adversariorum suorum argumenta satis solidè refutasse, vel verum quorundam Sacræ Scripturæ locorum sensum, non satis rectè assecutus esse videtur, & in eundem finem Explicatio brevis 53 cap. Esaia.

Tomus alter continet ejusdem scripta Polemica: hoc ordine;

Ad Jacobi Palæologi librum, cui titulus est, *Defensio veræ sententiæ de Magistratu Politico*, &c. pro Racoviensibus responsio.

De Iesu Christo Servatore, Disputatio cum Iacobo Coveto.

Iustificationis nostræ per Christum Synopsis, ubi potissimum de ipsius Christi mortis vi & effectis agitur. Adjuncta est, de fide & operibus quod attinet ad justificationem nostram, ex Italicis literis ad clarissimum virum N. N. quatuor explicata quæstionibus, Disputatio. Hæc

eadem sunt quæ supra tomo primo inter tractatus de Iustificatione reperiuntur.

De statu primi hominis ante lapsum Disputatio, cum Francisco Puccio Florentino: in qua habetur Responsio ad Defensionem Fr. Puccii suorum argumentorum, de immortalitate hominis & omnium rerum ante lapsum.

De Jesu Christi Filii Dei natura sive essentia, nec non de peccatorum per ipsum expiatione Disputatio, adversus Andream Volanum: in qua & prior ad Parænesim ejusdem Volani, & ad ea, quæ ipse huic objecit, plenior altera responsio habetur.

Assertiones Theologicæ de Trino & Uno Deo, adversus novos Samosatēnicos, ex prælectionibus collegii Posnaniensis excerptæ: unâ cum Animadversionibus F. Socini, quæ plenæ responsionis loco esse possunt. Nec non breves de diversis materiis ad religionem Christianam pertinentibus tractatus, n°. 10. quorum catalogum supra exhibuimus.

De Unigeniti Filii Dei existentia, inter Erasmus Iohannis & F. Socinum Disputatio.

Responsio ad libellum Jacobi Wujeki Iesuitæ Polonice editum, de Divinitate Filii Dei & Spiritus Sancti: ubi eadem opera refellitur, quicquid Rob. Bellarminus, itidem Iesuita, Disputationum suarum tomo primo, secundæ controversiæ generalis libro primo, de eadem re scripsit.

Defensio Animadversionum F. Socini, in Assertiones Theologicas collegii Posnaniensis, de Trino & uno Deo, adversus Gabrielem Eutropium Canonicum Posnaniensem.

De Jesu Christi invocatione Disputatio quam F. Socinus per scripta habuit cum Francisco Davidis a. 1578 & 1579.

Disputatio inter F. Socinum & Christianum Franken de honore Christi, id est, utrum Christus, cum ipse perfectissima ratione Deus non sit, religiosa tamen adoratione colendus sit, nec ne: habita 14 Martii a. 1584. in aula Christophori Morstini Paulicovii. Adjecti sunt nonnulli breves tractatus & fragmenta quædam quæ supra recensuimus. *Continuationem hujus Bibliothecæ fratrum Polonorum Unitariorum dabimus infra sub Iohanne Crellio.*

MARCELLUS SQUARCIALUPUS Italus.
Medicinæ Doctor: Georgii Blandratae & Fausti Socini Socius.

Epistola ad Faustum Socinum, ex urbe Transylvanorum primaria scripta a. 1581, die 15 septembris. edita est cum F. Socini epistolis, quibus est præfixa.

JOHANNES KISZKA à CIECHANOWIECZ; Eques Polonus, vel potius Lithvanus: Discipulus Castalionis, cui etiam mortuo in exteris oris monumentum erexit. Primò Incisor Regius in Magno Ducatu Lithvaniæ, postea Præses generalis Samogitiæ, hinc Castellanus Vilnensis & Satrapa Brestensis, &c. Constantini Ducis Ostrogienfis gener. Complurium ecclesiarum Unitariarum, in Lithvania ac Podlachia, patronus. Fertur enim septuaginta urbium ac oppidorum, quadringentorum verò circiter pagorum, hæres ac Toparcha fuisse. Harum possessionum, ipso sine liberis decedente, Principes Radzivilii hæreditatem creverunt.

Literæ ad Ecclesias Polonicas quibus eos invitat ad Synodum, controversiarum de Magistratu ac armorum usu terminandarum gratiâ. a. 1581. M S.

Confessio Fidei suæ, M S. Pol. quam a. 1592, die 6 Julii, morti vicinus scripto consignavit, ne de religione ejus, (prout nonnullis factum) sinistra post obitum ipsius spargeretur fama.

STANISLAUS TASZUCKI de Luclawice, Eques Polonus: quondam aulicus Caroli V. Imperatoris. Ecclesiæ Luclavicensis patronus. Prius Farnovii ac Wisnovii assecla, postea verò cum cœtu suo, unionem fecit cum cæteris Unitariis (qui tunc Racovienses nuncupabantur) præ-existentiam Christi ante matrem negantibus.

Præfatio ad Stanislaum Szafranecium, Castellanum Sandomiriensem, in M. Czechovicii Judicium super Catechesi Pauli Gclovii, Scripta Luclawiciis die 20 Januarii: a. 1581, & eodem anno edita. Pol. 4º.

Oratio ad Stephanum Regem Poloniæ, in causa Alexii Rodecii typographi incarcerati. a. 1585. Adjuncta est Responsio Regis; quam die 12 Septembris, anni memorati, Taszycio dedit. In qua inter alia notatu digna, hæc fatus est Rex Stephanus; *Ego quantum ad me attinet, si fieri posset, ut una sola vigeret Religio Catholica, ita Deum testor, id omni mea adhibita opera optarem, immo & sanguine meo effuso.*

effuso redimerem. Sed quia id fieri per hæc ultima infelicia tempora non sit possibile, donec id aliqua ratione Deus perficiat; Ego nunquam persecutione aut Sanguine Religionem propagandam esse censeo. Et etiamsi non jurassem, ipsa ratio, Reipublicæ constitutio, & exempla Gallica me id luculenter docerent. Quocirca non est, quod hic scrupulus vobis à quoquam ad turbandas hominum mentes injiciatur. Quod enim dixisti, benè consideramus; Nunquam humanas conscientias cogi posse. Quibus dictis, captivum è carcere jussit liberare.

FLORIANUS MORSTIN Eques Polonus, Salinarum Velicensium præfectus, [qui *Bachmistrz* vulgò dicitur.]

Præfatio, ad Stanislaum Szafranecium Castellanium Sandomiriensem: in M. Czechovicii Responsum ad scriptum Farnovii quo concordiam Luclaviciensem subvertere nititur. Scripta Velicia, die 20 Maji, a. 1581. & eodem anno edita. Pol. 4º.

SIMON RONEMBERGIUS Polonus, civis Cracoviensis, & ecclesiæ quæ ibidem fuit Senior.

Epistola ad Faustum Socinum de Baptismo, Socini epistolis inserta.

SOPHIA SIEMICHOVIA Nobilis Polona.

Epistola ad Faustum Socinum de Baptismo aquæ. M. S. ad quam Socinus rescripsit.

NICOLAUS KOCHANOVIVS Eques Polonus, Vice-præfectus Radomiensis.

Rotuly, continentes admonitiones ad filios suos rhythmis Polonicis: primum a. 1584. postea verò a. 1639, Cracoviæ, cum operibus Johannis Kochanovii, Poëtarum Polonicorum principis, sui ex fratre nepotis; editæ. 4º.

PETRUS MACZYNSKI Eques Polonus Generalis seu Synodicus Diaconus Ecclesiarum Polonicarum, Unum Deum &c. confitentium.

Calepinus lingua Polonica.

ERASMUS OTVINOVIUS Eques Polonus. Floruit circa annum 1564. Quando natus sit vel obierit, certò mihi non liquet: id scio anno 1608 adhuc in vivis fuisse, & plusquam nonagenarium obiisse.

Omnes parabolæ Domini nostri Jesu Christi, carmine Polonico redditæ, dicatæque Duci Oltrogienfi Palatino Kijoviensi.

Omnes foeminae veteris & novi foederis, tam bonae quam malae, carmine Polonico descriptae.

Heroës Christiani, id est, praestantes & inclyti viri & bellatores Christi, per quos Deus in regno Poloniae & magno ducatu Lithvaniae, nostro aëvo, veritatem S. Evangelii, per Filium suum traditi, primum revelare & propagare, errores verò Antichristi destruere, dignatus est: ex variis ordinibus ac conditionibus hujus mundi eos seligendo. Carmine Polonico Descripti. M S. Catalogus eorum, excerptis ex eodem libello nonnullis rebus notatu dignis, à Benedicto Wiffowatio Latinitate donatus, adjunctus est Andreae Wengerfcii Slavoniae Reformatae: Amstelædami a. 1679. 4o.

Contentio pistoris cum pictore de Diis suis, cujusnam sit praestantior? rhythmis Polonicis. M S.

GEORGIUS OTVINOVIUS Eques Polonus, Erasmi frater.

Liber sententiarum, ex sacris literis & antiquis ecclesiae Doctoribus collectarum, exeunte superiore saeculo. M S. Autographum ejus olim possedit Stanislaus Lubieniecicus junior.

MATTHÆUS RADECIUS Gedanensis Borussus: Reipublicae Gedanensis Secretarius, post Unitariorum sacra amplexus, pastor eorum Smiglae, & hinc Gedani.

Scriptum contra Erasmus Johannis: in quo sententia ejus de Christi ante mundum existentia oppugnatur. M S.

Epistolae ad Faustum Socinum, scriptae a. 1584 die 30 Aug. 9 Decemb. &c. in quibus de Ecclesia hoc tempore instauranda, de Christi adoratione & aliis quaestionibus agitur. M S.

Epistola ad Andream Voidovium, scripta ex agro Buscoviano die 20 Januarii anno Juliano 1598, post nativitatem D. J. C. 1597. adjuncta Fausti Socini epistolis. Scriptum de regno Christi millenario, exaratum circiter a. 1590. M S.

RAPHAEL RITTERUS Londinensis Anglus, Doctor.

Brevis demonstratio, quod Christus non sit ipse Deus qui Pater, nec ei aequalis. Huic opusculo, Wigandus opposuit

fuit librum, sub hoc titulo: *Nebula Arianae*, per D. Raphaëlem Ritterum Londinensem sparsa: luce veritatis divinae discussa, per D. Iohannem Wigandum Episcopum Pomexaniensem. Regiomonti Borussiae per Bonifacium Daubmannum a. 1575. 8. In hoc codice, dictus Ritteri libellus, totus continetur. Porro non Ario, sed potius Socino, Ritterum hunc homodoxum fuisse, patet ex verbis ipsius, quæ pag. 51. & seqq. memorati libri leguntur: dum in calce scripti sui, sic inquit; Sed nec illud dissimulandum est, quod plerisque magnam errandi occasionem præbet: id est, quod dum Christus Filius Dei appellatur, ejus nominis causam multi ignorant. Putant ipsum ex Dei essentiâ seu substantiâ genitum, ac ideo Filium Dei dici. Hic error inveteratus est quidem, sed non ideo ferendus. Neque enim ob id, Deus Iesus, Dei Filius est & dicitur quod ex Dei substantia natus fuisset: Sophistarum sunt hæ nugæ. Pius lector potius ex Evangelio discat causam ejus rei, cur scilicet Iesus Christus dicatur Dei Filius. Nam ibi Angelus Mariam virginem, de modo mirabilis conceptionis Messiae instruens ad eum alloquitur modum: Spiritus Sanctus superveniet super te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Hic manifestissimè causa tanti Nominis indicatur, ut scilicet Messias dicatur Filius Dei, nimirum, quod citra viri complexum fuerit conceptus & deinde natus. Ideo inquit Gabriel, illud Sanctum vocabitur Filius Dei, quod Spiritu Sancto superveniente, & virtute altissimi obumbrante, infans sanctissimus erat concipiendus. Observetur autem, non dixisse Angelum de Christo, jam olim aut vocatum esse, aut fuisse Filium Dei, sed vocandum demum fore, ubi natus esset. Proinde non ille Spiritus qui de caelis descenderat, sed ille homo, qui natus est ex Maria virgine, Filius Dei est appellatus, ideo quia contra naturæ ordinem, auctore Deo est conceptus & editus. Hinc est, quod licet omnes Prophetae venturum prædixerint, multaque de eo loquuti sint, nusquam tamen ab eis Filius Dei est appellatus, quousque tandem apparuit, & in Iordane tinctus est. Homo enim est Iesus Christus, prout ipsum vocant Apostoli, quia & filius hominis, (prout se ipse subinde vocat) nihilominus tamen & Deus. Sed modo quo supra diximus

„mus. Faceffant itaque fabulæ & commenta Sophistarum,
 „de Trino Deo, de Christo ante fecula ex Patre nato, de dua-
 „bus naturis in ipfo, & fimilibus nugis. Unus eft Deus,
 „quem nemo unquam vidit. Christus eft Deus, quia imago
 „Dei. Sed hic Deus eft homo germanus, anima & carne
 „constans, ex Maria natus: per quem Deo Patri femper laus
 „& honor fit, Amen.

DEMETRIUS HUNIADES seu **HUGNADINUS** (prout vocatur in Disputatione Albana a. 1568, in qua cum cæteris Unitariis contra Trinitarios disputavit) Hungarus, Superintendens seu Episcopus Unitariorum in Transylvania: in quo munere Francisco Davidis fuffecit, anno 1579.

Scriptum in quo Pædobaptismus &c. ab ecclesia intermiffa, recipi & observari jubentur. Ex Blandratae confilio collectum, & Claudiopoli in confiftorio a. 1579, die 14 Septemb. coram Senatu prælectum. Prout refertur in fcripto fratrum Transylvanorum ad N. N. Defenfioni Francifci Davidis inferto, pag. 277.

THEODOSIUS SCHIMBERGIUS.

De erroribus Trinitatis.

Præfatio in libros Sommeri contra Carolium a. 1582.

Præfatio in tractatus aliquot Christianæ religionis edita quafi Ingolftadii, a. 1583, 8o.

CONRADUS GRASERUS.

Commentarius in Daniele.

Nefcio autem an hic fit, idem ille de quo ita fcribit Königius in Bibliotheca veteri & nova: **GRASERUS** (Corn.) Francus, natus eft anno 1557. obiit anno 1613. Thorunii ecclesiæ fimul atque gymnafio præfuit. Condidit comment. in Daniele, nec non in Apocalypfin Iohannis. (4.) Ajunt eum etiam R. Ioseph Albo librum Iccarim vel fundamentorum ex Hebr. Latine transtuliffe.

CHRISTIANUS FRANKEN Germanus, olim Jefuita Romæ, post Rector scholæ Chmielnicenfis in Polonia. Docuit Christum divino cultu non effe honorandum, quam opinionem postea retractasse fertur. Concessit postea in Transylvaniam, ibique Claudiopoli Lectoris munere functus, ad annum ufque 1590.

Re-

Responsio ad tres orationes Warkawicii Jesuitæ, quibus Regem Stephanum & Senatores ad Protestantes persequendos incitat; sub nomine Nicolai Regii.

Disputatio cum Fausto Socino de Jesu Christi cultu religioso: habita a. 1584.

Epistola ad Synodum Fratrum Polonorum Wegroviæ celebratam: agens de eadem materia: scripta memorato 1584 anno. M S.

Libri contra Trinitatem: apud Alexium Rodecki. Propter quos Franken persecutionem, Redeki verò typographiæ amissionem & vincula passus est.

ERASMUS JOHANNIS, Rector scholæ Antverpianæ: Ubi cum ei ob dogmata à vulgo receptis diversa, tuto degere non liceret, in Poloniam se contulit, ac inde in Transylvaniam, ubi Claudiopoli pastoris munus ei ab Unitariis committitur, cum hac conditione, ne pro suggestu doceret Christum Filium Dei ante matrem suam reipsa extitisse. Docuit enim cum priscis Arianis, Filium Dei ex nihilo ante omnia à Deo Patre creatum esse, atque per eum demum, summum Deum cæteras creaturas produxisse: qua de re cum F. Socino in Polonia disputavit.

Cum adhuc esset scholæ Antverpianæ Rector, librum quendam opinionis suæ clam emisit: sed ejus conatus Guilielmus Princeps Auriacus in herba stitit: ut ait Henricus Antonii in Præfat. System. Theol.

Antithesis doctrinæ Christi & Antichristi de uno vero Deo, a. 1585, 8°. typis Alexii Radecii, prout testatur Faustus Socinus in 3 epistola ad M. Radecium, ex qua didici ipsum hujus opusculi esse auctorem, nomen enim non est præfixum. Idem liber prodiit cum refutatione Hieronymi Zanchii, Neostadii, a. 1586. 4°. Reperitur etiam in ejusdem Zanchii operibus quæ simul in lucem emissa sunt.

Scriptum ad Faustum Socinum, pro Jesu Christi præexistentia antefeculari, editum cum F. Socini responsione: absoluta est disputatio hæc a. 1584, 30 Novembris. Adjuncta est ei

Quæstio ejusdem argumenti ab Erasmo Johannis F. Socino proposita.

Scriptum quo causas propter quas vita æterna contingat

complectitur , & in quo de triplici justitia filiorum Dei tractat.

Epistola ad Faustum Socinum , in qua judicium ejus de modo dicto scripto petit. Impressa est inter F. Socini epistolas: ad quam Socinus responsum dedit, a. 1590, 20. Aprilis.

De quatuor Monarchiis liber.

Commentarius in Apocalypsin : operosus ac diffusus.

Versionem Bibliorum Junii & Tremellii, quoad Prophetas correxit : fuit enim Hebraicae linguae peritissimus , quo elogio eum & ipse Beza ornat.

EVERARDUS SPANGENBERGIUS Antverpianus , Ecclesiastes Reformatorum, Erasmo Johannis auctore opinionem de Trinitate in dubium revocavit , propterea patria necesse habuit cedere : Unde in Poloniam & Transylvaniam se contulit. Habuit peculiarem sententiam de propinqua rerum omnium restauratione.

Theses de duabus bestiis Apocalypsis : ad quas F. Socinus notas fecit.

Disputatio habita apud Frisios.

Theses de interitu imperii Romanae Ecclesiae.

Epistolae ad Faustum Socinum M S. Ad quas F. S. respondit a. 1593 , & seqq.

Scriptum continens narrationem de Erasmo Johannis. M S.

Epistola , ad Sororem quandam , cœtus eorum qui Fratres Poloni vocantur , lingua Germanica M S. sub tali titulo; *Everhards Spangenberg's Brieff von Antorff, geschrieben an einer Schwester der gemein die man nennet de Polnischen Brudern.* In epistola hac (cujus autographum in Batavia apud virum quendam Clarissimum , hoc currente 1682 anno , videre mihi contigit) hæc continentur : prout id in fronte ipsius exprimitur.

1. Sua & Fratrum Polonorum Confessio de humanitate & divinitate Christi, de Sacerdotali & Regio ipsius munere.

2. Confessio ejus de excellentia Christi , cum tradiderit regnum Deo Patri suo.

3. Rationes cur à Fratribus Polonis excommunicatus sit , unà cum ipsius apologia.

4. Manifestatio quinam ejus accusatores fuerint.

5. De

5. De negotio excommunicationis suæ à Fratribus Polonis factæ.

6. Brevis relatio de scripto, quod ante duodecim annos concinnaverat, continente nonnullas Assertiones de Ecclesia Romana, & de tempore in quo vivimus.

7. Et ultimo; Lamentatio ipsius super miserabili statu ecclesiæ Fratrum Polonorum. Scripta est epistola hæc Racoviæ 18 Maji anno 1610.

ANDREAS LUBIENIECIUS de Lubieniec, Eques Polonus. Prius aulicus Regius, post aulâ gratiâque Regis relictis, Christianorum Unitariorum Sacra suscepit, atque apud eos primò Synodici seu generalis diaconi, post verò pastoris munus (idque proprio sumtu) variis in locis gessit; ut Smiglæ, Hosiæ, &c. Obiit a. 1623, Siedlisciis prope Lublinum, in ædibus generi sui Joachimi Rupnovii, annos natus 71 aut 72.

De regno Christi millenario. M S. quod scriptum postea, Socini de hac controversia sententiam amplexus, ipse repudiavit.

Commentarii in Apocalypsin S. Johannis. MS. Pol. Poloneutychia. M S.

Chronicon seu Descriptio Regni Dei, initium sumens à nativitate Regis Domini nostri Jesu Christi. M S. Pol.

Catalogus Disputationum quas fratres Poloni Unitarii cum adversariis suis habuerunt. M S.

Observationes Historicæ de rebus notatu dignis in negotio religionis.

Liber continens Acta & Conclusiones Synodorum à primordiis reformationis in Poloniâ celebratarum: à cujus obitu continuata hæc sunt à genere ejus Joachimo Rupnovio, cæterisque Synodorum scribis. M S. Pol.

STANISLAUS LUBIENIECIUS de Lubieniec, Eques Polonus, fratris Andreæ exemplo ac ductu, aulæ Stephani Regis cujus gratiâ pollebat, valedicto, pastorem apud Unitarios egit, primùm Tropiæ, hinc Racoviæ, ac tandem Luclaviciis. Excessit è vivis a. 1633, annorum 74 aut 75. septennio fratre Andrea Junior.

Varia cantilenæ Polonicæ, interque eas Carmen expurgificum Polonicè *Hegnal* :) insertæ libro Psalmorum & can;

canticorum quo fratres Poloni Unitarii utuntur, impresso
Racoviæ. a. 1610, & 1625, 12º.

Præservativæ Spirituales. Pol.

Prodromus ultimi Judicii Domini. Pol. &

Alia varia.

CHRISTOPHORUS LUBIENIECIUS de
Lubieniec, Eques Polonus Erasmi Otvinovii gener. Itidem
Andrea fratre auctore aulam Regis reliquit, ac pastoris
munus apud Unitarios in se suscepit: quod primum Lu-
blini, post Racoviæ obivit, ubi etiam vita functus est, a. 1624.
mense Februario.

Conciones sacræ. M S.

Sermo, quem morti vicinus, ad filios suos cæteros-
que qui præsentés aderant, habuit: à Jona Schlichtingio
scripto consignatus. M S.

STEPHANUS BALIUS Eques Polonus.

Cantiones ex sacra scriptura petitiæ.

CHRISTOPHORUS OSTORODUS Gos-
lariensis Saxo, filius Pastoris Lutherani, olim Rector scholæ
Sluchoviensis in Pomerania apud Lutheranos, quo munere,
cùm Sacra eorum, in dubium vocare cœpisset, privatur.
Inde in Poloniam anno. 1585, se confert, ubi primum
Smiglae, post Gedani Pastorem egit.

Disputatio cum Povodovco Canonico Poznaniense: de
Unico Deo, quod is solus sit Pater: de Christo Domino Filio
Dei: & de Baptismo, quod credentibus non autem Infan-
tibus competat: habita a. 1592.

Von der Gottheit Christi und des H. Geistes wieder Tradelen
J. U. D. und Syndicum zu Augspurg. Rackau bey Alexius
Rodecki. 4º. annus non est additus. Ibid. 8º. a. 1625. i.
e. de Divinitate Christi & Spiritus Sancti contra Tradelium
J. U. D. & Syndicum Augsburgersem. Hoc opus M S.
ipsi in Belgio ablatum fuit jussu Magistratus, a. 1598.
Konigius Biblioth. Vet & nov. ait Tradelium, qui obiit a.
1589, librum quendam Ostorodo Photiniano opposuisse.
Forte ad hunc librum Ostorodus, memorato scripto, Tra-
delio respondit.

*Unterrichtung von den vornehmste haupt puncten der Christ-
lichen Religion, in welche begriffen ist fast die gantze Confession*
oder

oder bekentniss der gemeine in Konigreiche Polen.&c. *Rachau* a. 1604, & 1612. 8°. i. e. Institutio præcipuorum articulorum Christianæ Religionis, in quibus comprehensa est tota confessio ecclesiarum Regni Poloniæ, &c.

Idem Belgicè. a. 1649. 4o.

De Satisfactione Christi.

Annotata in aliquot locos difficiliiores Novi Testamenti, M S. Quæ in Belgio a. 1598, ipsi ablata sunt, & cum ipso Novi fœderis codice, in quo hæc notaverat, unâ cum aliis libris combusta sunt.

Animadversiones in Philosophiam, quatenus scilicet in Theologiæ fines irrupit, &c. M S.

Metaphysica. M S.

Epistola ad D. Bernaudum. M S. cujus meminit F. Socinus in epistola ad Valentinum Radecium, scripta a. 1603.

Contra Hutterianos, seu Moravienſes Communistas libellus. M S. Post obitum ipsius à Johanne Franco possidebatur.

Hæc sequentia etiam opuscula, elaboravit ac in lucem emisit, unâ cum Andrea Voidovio: cum quo anno 1598, in Belgium missus est. Sed non multò post inde decreto Ordinum Generalium, ex sententia Facultatis Theologiæ Leidensis (quæ doctrinam eorum blasphemam, impiam, ac ferè Turcicam esse pronunciavit) libris quos secum habebant ad rogam damnatis, exacti; Jactis illis doctrinæ Unitariorum seminariis, discesserunt.

Compendiolum doctrinæ ecclesiæ Christianæ nunc in Poloniâ potissimum florentis. Ereptum eis fuit, teste Cløppenburchio, in Belgio cum cæteris libris: post verò a. 1530, editum. Id Compendiolum est quod memoratus Johannes Cløppenburch S. Theologiæ Doctor & Professor in Frisiorum Academia, confutat.

Idem Belgicè sub hoc titulo. ; **Cort begrijp van de Leere der Socinianen.** i. e. Compendiolum doctrinæ Socinianorum. Alii tamen haud immeritò Conradum Vorstium opusculi hujus autorem, ab eoque tractatum hunc ex Socinianorum (ut audiunt) scriptis, concinnatum esse, perhibent: in cujus M S. libellus is talem habet præfixum titulum; *Summa doctrinæ Sarmatarum.*

Apologia, ad decretum Illustrum & Amplissimorum

Ordinum provinciarum foederatarum Belgii, editum contra Christophorum Ostorodum, & Andream Voidovium, die 3 Septemb. a. 1598. Scripta a. 1599, mense Augusto, edita verò (in Frisia ut refert Cloppenburgius) primum Belgicè 4°. post Latinè, 4. a. 1600, mense Februario.

ANDREAS VOIDOVIVS Polonus, Pastor coetus Lublinensis, post Racoviensis. Floruit jam anno 1583, quo F. Socinus ad eum scripsit. Anno 1597 nonnullos Nobiles Polonos studiorum gratia Lugdunum Batavorum deduxit: ad quos visitandos, dum sequenti anno cum Christophoro Ostorodo (prout modò memoravimus) proficiscitur, libri quos secum habebant ipsis adimuntur, ac publicè comburuntur, ipsique protinus Belgio discedere coguntur.

Sententia sua de Deo & Christo, nec non quædam alia ad religionem Christianam pertinentia in gratiam cujusdam sui amici, (prout ipsi tunc homo ille videbatur) in Belgio a. 1597, scripta. M S. Scripti hujus mentio fit, in modo memorata Apologia.

De visionibus Apocalypticis, cap. 13. & 17. sub nomine Roberti Janssonii Campensis. Claudiopoli a. 1625. 8°. & alibi itidem 8°.

Notæ M S. in Petri Hyperphrogeni Gandavensis Historiam de morte Michaelis Serveti.

Elenchus locorum S. Scripturæ N. Testamenti, quæ pro afferenda S. S. Trinitate & æterna Filii Dei Deitate adferuntur, per contrarias Patrum & Doctorum tam Romanæ quam Augustanæ & Reformatæ ecclesiæ interpretationes. Opus Voidovii & variorum aliorum, M S. Credo hoc opus esse idem cum illo, cui talis tribuitur titulus: *Andree Voidovii Triado-machia, in qua ex variis auctoribus Trinitariorum, & eorum interpretationibus locorum sacræ Scripturæ in speciem huic errori faventium, verum sensum & interpretationem collegit.* M S. Idem etiam scriptum reor esse cum illo, quod, *Sylloge locorum de Trinitate* nominatur.

Scripta quæ unà cum Christophoro de Ostorodo concinnavit, supra sub Ostorodo collocavimus.

PETRUS STATORIUS alias STOINSKI, quod nomen cum jure Nobilitatis Polonicæ adeptus est.

Petri

Petri Statorii Thonvillani filius : Gregorii Pauli Bresinensis gener. Coetus Luclaviciensis ; & hinc Racoviensis Pastor. Obiit a. 1605, vix quadragenarius.

Disputatio, quam a. 1592, Lublini cum Radziminio aliisque Iesuitis, in eorum templo, præsentibus summi Tribunalis Regni Poloniae Iudicibus, per biduum habuit.

Colloquia cum Farnovio & Wisnovio, de existentia Christi Domini ante matrem suam, a. 1593, habita. Pol. M S.

Anti-Wujekum Fausti Socini in Polonicum transtulit, a. 1592, quo etiam anno à Socino conscriptus fuit. Memoratus Polonicus a. 1593, in 8°. Latinus verò demum bienio post, anno nimirum 1595, in lucem prodit.

Defensio sententiae F. Socini de Jesu Christo Servatore, contra scriptum Gregorii Zarnovecii Evangelicorum ministri, cui titulus *Apocatastasis*: cui adjuncta est, Praefatio ad lectorem, in qua summatim fit confessio, de unico Deo, & de Filio ejus, & de Spiritu Sancto; inprimis verò, quonam pacto per mortem Christi Domini, peccata nostra sint expiata. Pol. 4°.

Responsio ad librum Martini Smiglecii Jesuitae, in quo probare conatur praeternitatem divinitatis Christi. Pol.

Oratio seu Concio, quâ Fausto Socino a. 1504, parentavit. Pol. M S.

Eadem Latine reddita. M S.

Conciones in varia loca Sacrae Scripturae, praesertim in magnam partem Evangelii S. Johannis. Pol. M S.

GEORGIUS ENIEDINUS Hungarus, Superintendens ecclesiarum Unitariarum in Transylvania, & Gymnasii Claudiopolitani moderator. Innotuit a. 1587. Obiit a. 1597, die 28 Novemb. in ipso ætatis flore.

Explicatio locorum Scripturae veteris & novi Testamenti ex quibus Trinitatis dogma stabiliri solet. Excusa primum in Transylvania 4°. ac ibidem prohibita, multaque ejus exemplaria publicè combusta: postea denuò impressa in Belgio, 4°. neutri editioni locus tempusve addita sunt.

De Divinitate Christi opus quoddam ei tribuit Scherzerus. Eidem quoque adscribuntur

Explicatio locorum Catechesis Racoviensis. Item,

Præfatio in Novum Testamentum versionis Racovianæ. Verum mortuus est Enjedinus, antequam Catechesis Racoviana quæ nunc extat, Valentini Smalcii & Hieronymi Moscorovii potissimum opera concinnata, in lucem prodiret: nisi forte intelligatur prima illa Catechesis Racoviensium, de qua sub Gregorio Pauli & Fausto Socino egimus. Porro versionem novi Testamenti Racovianam, præter Smalcii Polonicam, & Crellii ac Stegmanni Germanicam, quorum utraque post Enjedini obitum facta est, aliam extitisse, me prorsus latet. Dubito igitur valde, an memoratorum scriptorum, inprimis verò posterioris, jurè auctor esse asseratur.

JOHANNES LICINIUS Namyſlovienſis Sileſius, Rector ſcholarum Dn. Kiſzkæ Caſtellani Vilnenſis, &c. & Paſtor Novogrodenſis in Lithvania.

Anatomia & OEconomia hominis Chriſtiani, Vilnæ a. 1592. Pol.

Diſputatio Novogrodienſis, cum Martino Smiglecio Ieſuita habita a. 1594. conſcripta per Joſephum Domaniewski impreſſa apud Bolemoſki.

Brevis tractatus de Diſputatione Vilnenſi habita cum Jeſuitis. 4o.

Objectiones contra Georgii Zranovecii clypeum veritatis de æternitate Filii Dei.

Poſtilla Polonica. M. S.

ALBERTUS CALISSIUS Rector Gymnaſii Levartoviенſis.

Diſputatio Levartoviæ a. 1592, habita, cum Radzimino Ieſuita: qui propoſuerat Theſes contra Ebionitas, Samoſatenianos & Arianos, probans Ieſum Chriſtum non tantum verum hominem, ſed etiam verum eſſe Deum: item contra Sacramentarios, de ſacramento corporis & Sanguinis Chriſti: quas oppugnarunt Albertus Califfius Rector Levartoviенſis, Gregorius Miniſter Levartoviенſis, Franciſcus Kurowſki & Iohannes Niemojovius

WOLFGANGUS SCHLICHTINGIUS in Bukowietz, Eques Polonus, Pater Ionæ Schlichtingii. In lucem emiſit librum ſub hoc titulo:

*Antwort der gemeine des Herren Ieſu Chriſti zum Schmi-
gel*

gel, auff den beweis, verstand, und erklerung, des Apostolischen glaubens, des Edlen und Erenfesten Herrn Sigmund von Schlichtig auff Starpel, so sein E. gegen die selbe gemein in verschieneenen 1592 Jahre öffentlich in druck vorfertigen lassen. 1693. 8o. I. e. Responsum ecclesiae Domini Iesu Christi quæ est Smiglæ, ad probationem, opinionem, & explicationem symboli Apostolici, Generosi Dn. Sigismundi Slichtingii in Starpel, quam contra dictam ecclesiam, 1592 anno, publicè imprimi curavit. Præfixa est cætus memorati præfatio ad lectorem. Quam sequitur alia, seu scriptum Wolfgangi Schlichtingii, ad memoratum suum cognatum, Generosum Dn. Sigismundum Schlichtingium, ut & ad cæteros suos consanguineos ejusdem familiae & nominis.

ELIAS ARCISSEVIUS Eques Polonus, Dominus Smiglæ, & ecclesiae quæ ibidem colligebatur Pastor.

Præfatio in F. Socini librum de Iesu Christo Servatore: quem in lucem emisit a. 1594.

CHRISTOPHORUS MORSTINIUS Eques Polonus, Satrapa (Capitanus Vulgò dicitur) Philippoviensis. Germanam ejus F. Socinus in matrimonio habuit.

Epistolæ ad Faustum Socinum, M. S. ad quas Socini responsiones inter ipsius epistolas reperiuntur: quarum prima scripta est, 5 Junii, a. 1593.

Literæ ad Senatum Gedanensem: datæ in conventu Biecenfi, cum frequente nobilitate, Illustris & Magnus Dn. Iohannes Wielopolski, Præfecturam Biecensem iniret, 1 Mart. 1639. In quibus interceditur pro Martino Ruaro, ne urbe eorum ob religionem suam exigatur. Subscriptio earum talis est, *Vestris Amplissimis Dignitatibus, omnibus debitis amicitiae ac benevolentiae studiis officiisque devincti, suo ac cæterorum Fratrum nomine: Christophorus Morstin à Raciborsko, Capitaneus Philippoviensis: Ioannes à Biberstin Blonski Illustris & Magnifici Martini Zborowski Comitis in Melstin, nunc in exteris degentis locum tenens: Ioannes Wierzbieta à Bielske. Andreas à Bebelno Goslawski: Andreas Christianus Moscorovius à Moskorow: Alexander Sierakowiki à Sierakow: Ioannes Tassicius de Luclawice: Ioannes Cikowski de Wojlawice: Venceslaus Pripkowski de prip-*
ko-

flawice: Venceslaus Pripkowski de Pripkowitz: Ioannes Pripkowski de Pripkowitz: Stephanus Pripkowski de Pripkowitz. Exemplum harum literarum, impressum est, in M. Ruari epistolarum selectarum centuria altera: Amstelodami a. 1681.

IOHANNES VOLKELIUS Grimminensis Misnicus Ecclesiae Philippoviensis, post Smiglenensis Pastor. Extant ad eum epistolae F. Socini, quarum prima scripta est, 3 Aprilis a. 1593.

Dissolutio Nodi Gordii, à Martino Smiglecio Iesuita nexi. Racoviae a. 1613, 8o.

Pesponso ad vanam refutationem dissolutionis Nodi Gordii à Smiglecio nexi. Racoviae a. 1613, 8o.

De Vera Religione libri quinque: quibus praefixus est Iohannis Crellii Franci, liber de Deo & ejus attributis, ita ut unum cum illis opus constituat. Racoviae typis Sebastiani Sternacii. a. 1630. 4o.

Item, Amstelodami apud Blau. 4o. Ubi Magistratus jussu exemplaria hujus codicis, typographo ablata, & 20 Ianuarii anno 1642, publicè combusta sunt.

Iidem cum refutatione Maresii. Groningae a. 1642. 4o

Item Belgicè, Rotterdam 1649. 4o. Relatum mihi est à fide dignis viris, in Gallijs pro uno exemplari horum librorum, ob penuriam eorum, persolutos fuisse 25 nummos Hungaricos aureos.

Loci communes.

Conciones quaedam, earumque dispositiones. M S.

De Disciplina Ecclesiastica librum quendam ei tribuit Scherzerus.

ERNESTUS SONERUS Norimbergensis, Professor Physicae & Medicinae Altorfii. Iohannis Crellii praceptor. Floruit anno 1603: obiit anno 1612.

Disputatio contra Matthæum Radecium de immortalitate animae. M S

Demonstratio Theologica & Philosophica, quod aeterna impiorum supplicia non arguant Dei iustitiam, sed injustitiam a. 1654. 12o.

Idem Belgicè. **Bewijs dat de straffen der verdoemden niet oneyndig sullen zijn.**

Argumenta ad probandum, solum Deum Patrem esse illum

Ium Deum Israelis.

Disputatio de prædestinatione.

Tria problemata.

Explicatio vers. 6 Actor. xxvi.

De unitate animarum & de intelligentiis.

Appendix ad quæstionem de unitate animarum post separationem à corpore. M S.

De coena Domini. M S.

Contra Albertum Graverum de Satisfactione.

Disputationes & commentarius in Metaphysicam Aristotelis.

Vide plura de hoc auctore apud Königium, in Bibliotheca Veteri & Nova.

CHRISTOPHORUS DINDERSTADT-
U S.

De promisso Iesu adversus Iudæos.

CHRISTOPHORUS EOUS.

Von der Kirchen Christi. M S. I. e. De Ecclesia Christi.

IACOBUS SIENINIUS à Sienno, Eques Polonus, Palatinides Podoliæ, Toparcha Racoviæ. Anno 1600, instituit disputationem inter Reformatos (in quorum religione educatus fuit) & Christianos Unitarios: quorum rationes cum ei præponderare viderentur, ipsorum sacra amplexus est. Atque in eorum usum, Racoviæ gymnasium bonarum artium erexit: quod postmodum ad invidiam usque floruit: ita ut plerunque millenarium æquaret numerus juventutis illic studiis operam dantis. Fuit jam septuagenarius, cum dicta schola, unà cum ecclesia ac typographia Racoviensi anno 1638, (ob studiosorum quorundam ejusdem scholæ petulantiam) tolleretur. Cui facto unum adhuc supervixit annum. Post hos casus, Racovia adeò decrevit, ut tantum nil remaneat, nisi magni nominis umbra. Dominium ejus penes viduam Christophori Wissowatii, memorati Palatinidæ Podolien-sis filio genitam, nunc esse fertur: quæ post mariti obitum, mutata avita & paterna religione, atque Pontificiorum sacra amplexa, Racoviam hæreditario jure occupavit.

Dedicatio libri Valentini Smalcii de Divinitate Iesu Christi,

Sigismundo III. Regi Poloniae, &c. Racoviae a. 1680. 1
Septembr. 4. Pol.

Præfixa est etiam Dedicatio hæc, libro Fausti Socini de
Auctoritate sacrae scripturae per T. R. Camphuysium in
Belgicum translato.

Orationes in Comitibus Regni habitæ. M S.

Epistola ad Rembertum Episcopium (Simonis Episcopii
germanum) Germanicè. M S. Autographum ejus est penes
hæredes memorati Episcopii.

CONRADUS VORSTIUS Colonienfis, Pro-
fessor Steinfurti, unde Lugdunum Batavorum a. 1610 ad
idem munus gerendum, evocatus est ac Iacobo Arminio
successor designatus. Natus Colonia Agrippinae a. 1569,
19 Julii. obiit Tonningæ 1622. 29 Sept. æt. 9 Octobris.
Diu dubius fui num istum auctorem, huic catalogo nostro
merito insererem. Verùm dubitationem hanc, præter a-
lia, sustulit, cum legissem confessionem fidei manu ipsius
moribunda exaratam: in quâ haud obscure prodit, quæ ejus
de Deo ac Christo Domino fuerit sententia. Huc etiam fa-
cit, quod in conclusionibus synodalibus Fratrum Polono-
rum habeatur, Vorstium ab ipsis in Synodo Lublinensi a.
1600 celebratâ congregatis, vocatum fuisse ad gymnasium
Luclavicianum regendum. Insuper in quamvis æstimatione
Vorstius Sarmatarum Unitariorum scripta habuerit, palam
est.

Disputationes de Deo, seu de natura & attributis Dei.
Steinfurti. a. 1602. 4°.

Tessaradecas Anti-Pistoriana. Hanov. a. 1607. 8°.

Antapodixis de tribus primis fidei articulis. Hanov. 1609,
8°. Ibidem 1665, 8°.

Anti-Bellarminus contractus. Hanov. a. 1610. 4°.

Tractatus de Deo. Steinfurti, a. 1610, 4°. Item Hanov.
a. 1610, 4°. In Anglia jussu Regis Iacobi a. 1611, publicè
combustus.

Apologetica exegesis pro tractatu de Deo. Hanov. 1610.
4°.

Eadem Belgicè.

Præfatio in librum Fausti Socini, de Auctoritate S. Scri-
pturae: qui ipsius cura in lucem prodit, subjuncta est in
calce

calce libri censura seu notæ Theologorum Basiliensium ad tria loca paulo obscuriora unde errandi occasio peti posset. Steinforti a. 1611, 8°.

Notæ in F. Socini Disputationem de Iesù Christo Salvatore.

Scholia Alexicaca ad Comm. Sib. Lubberti, cum catalogo errorum ejusdem. Steinfurti. 1611. Item Lugduni Batavorum, 1614, 4°.

Maarschouwinge. I. e. Admonitio. **Amsterdam** a. 1611, 4°.

De causis deferendi Papatus. Steinfurti. 1611. 4°.

Responsio ad Matthæi Sladi Scholasticam disceptationem. Goudæ. a. 1615. 4°.

Amica duplicatio contra Piscatorem. Goudæ. a. 1617. 4°.

In Novum Testamentum. Herb. a. 1621. 4°.

In omnes Epistolas Apostolicas, (exceptis 2. ad Timoth. ad Titum, ad Philemonem, & ad Hebræos) Amstelæd. a. 1631. 4°.

Epistolica diatribe & antapodixes. Hanoviæ 1655. 8°.

Summa doctrinæ Sarmatarum: quod opusculum sub hoc titulo; *Compendiolum doctrinæ ecclesiæ Christianæ nunc in Polonia potissimum florentis*; anno 1630 editum est: idemque Belgicè in lucem emissum est sub tali titulo; **Wort begryp van de Leere der Socinianen**: I. e. *Compendiolum doctrinæ Socinianorum*. Sub quo titulo libellus is à Cloppenburgio refutatur: qui eum, prout supra diximus Ostorodo ac Voidovio tribuit. Vorstii M S. hunc quem primo loco collocavimus præfixum habet titulum: quod ab ipso ex Socinianorum (ut vocantur) libris, concinnatum esse perhibetur.

Fidei ipsius Confessio de Deo & Filio ejus, quam supra memoravimus: manu ipsius moribunda subsignata.

VALENTINUS SMALCIUS Gotthanus Thuringus, natus a. 1572, die 12 Martii. Primo Rector Smiglæ, deinde Pastor Racoviæ, post Lublini. & tandem rursus Racoviæ, ubi vita functus est a. 1622, die 4 Decembris, prout quidam referunt: Crellius tamen, octavum diem Decembris morti ejus assignat, in epistola M S.

ad M. Ruarum, a. 1623, die 28 Januarii exarata, ubi sic scribit; *Credo te ex itinere reversum, etiam antequam has accepisses literas, de morte Rev. viri Dni. Valentini Smalcii audiisse: itemque de obitu Dni. Benedicti Wiffowatii, quorum hic è vivis excessit 4 Decembris anni superioris, ille octava, hoc est postridie ejus qua à nobis discessistis. Cras summo mane, Deo volente, ego cum Statorio nostro, ad sepulturam D. Wiffowatii p. m. proficiscar. Constitutum erat à fratribus, uti unà D. smalcii p. m. corpus humo mandaretur; sed uxor ipsius vidua, ad primam quæ Racoviæ sit habenda congregationem rem distulit. &c. Extat vita ipsius M S.*

Warhafftige exklâhrung, assgrund der H. Schrift, von des Herren Iesu Christi Gottheit. Rackau. 1593, 8°. & 12. i. e. Vera declaratio, è fundamento S. Scripturæ, de Domini Iesu Christi divinitate. Nescio an hic liber diversus sit ab eo, qui latine prodiit sub titulo:

De Divinitate Iesu Christi a. 1608. 4°. Dedicatus à Iacobo Sieninio Palitinide Podoliæ, Sigismundo III. Regi Poloniæ.

Idem Polonicè, ab auctore ipso ex Latino redditus. Racoviæ 1608. 40. Præfixam habens memoratam Dedicationem.

Idem Germanicè sub hoc titulo: Von der Gottlichen Hoheit I. Christi grundlicher bericht. a. 1627. 8°. i. e. De divinitate Iesu Christi solida informatio.

Idem Belgice versus a. 1623. 4°.

Concio quam habuit Racoviæ a. 1605, die 19 Maji, in funere Petri Statorii Junioris cœtus Racoviensis Pastoris, & Christophori Brokaji, scholæ Racovianæ Rectoris, ex Ioh. X. 21—28. Pol. M S.

Catechesi vulgò Racoviensi dicto, complectente confessionem fratrum Polonorum Unitariorum, ipse cum Hieronymo Moscorovio, post Faustum Socinum & Petrum Statorium juniorem, (prout supra sub Socino innuimus) insudavit: & sic prodiit,

Katechizm, in Rakowie, 1605, 12°. Polonicè.

Eadem in Latinum translata à Hieronymo Moscorovio, ab eodemque Iacobo Magnæ Britanniae Regi dedicata: edita a. 1609. 120. titulum ejus sub Moscorovio dabimus.

Eadem

Eadem postea per viros aliquot in Polonia correctæ : iterumque interpositis compluribus annis , à Iohanne Crellio Franco, tandem à Iona Slichtingio à Bukowiec, recognita, ac dimidia amplius parte aucta. Præfixa est præfatio, ab Andrea Wiffowatio & Ioachimo Stegmanno juniore exarata. Subjunctæ verò Martini Ruari in Catechismum Notæ, cum responsionibus quibusdam Ionæ Slichtingii. Irenopoli sumptibus Friderici Theophili, post annum Domini 1659. i. e. a. 1665 circiter. 8º.

Eadem ab Andrea Wiffowatio recognita & emendata, Notisque cum supra memoratorum, tum ipsius & aliorum illustrata. Præfixum est præter memoratam præfationem, alterius auctoris ad lectorem alloquium. Stauropoli per Eulogetum Philalethem .a.1680. 4º.

Eadem Catechesis prodiit Germanicè, inscripta Academia Wittembergenfi. Racoviæ, a-1612. 12º.

Eadem Belgicè, vertente Iohanne Cornelii vulgo Knoll dicto. Hic librum hunc mutilavit, omissis capitibus de Baptismo & cœna Domini, ideoque editionem hanc, Unitarii pro sua non agnoscunt.

Emissa itaque est plena eadem lingua, cum Slichtingii ac Ruari notis, a. 1666. 4º.

Prodiit insuper contracta

Catechesis pro parvulis. a. 1612. 12º.

Eadem Polonice. 12º.

Eadem Germanicè, sub hoc titulo ; *Der kleine katechismus, zur ubung der kinder in dem Christlichen Gottes dienst zu Rakow*, Bey Sebastian Sternatzki. 1605. 16º: i. e. Parva Catechesis ad instruendos pueros in Religione Christiana. Item

Brevis Institutio Religionis Christianæ, 1629. 12º.

Eadem Germanicè sub hoc titulo ; *Kurtzer inhalt der Christlichen Religion, fur die kinder und einfeltigen gestellet*. 1633. 12º. i. e Breve compendium Christianæ religionis, pro pueris & rudioribus conscriptum.

Pudefactio Petri Scargæ Jesuitæ, seu animadversiones in ejus librum, cui titulus ; Pudefactio Arianorum Racoviæ. a. 1606. Pol.

Adversus Hutterianos seu Moravienses communistas, scriptum, in gratiam

gratiam Georgii Hoffmanni civis Smiglenſis. Racoviæ a. 1606, 28 Auguſti. M S. Germ.

Explicatio loci Matthæi XXVIII. à verſu 18 uſque ad finem, in qua comprehenditur refutatio concionis Petri Scargæ Jeſuitæ, quam a. 1604. Cracoviæ habuit, die S. Trinitatis. Racoviæ a. 1607. Pol.

Liber Pſalmorum Davidis & Hymnorum ſeu Cantilenarum, quo fratres Poloni in eccleſiis ſuis utuntur, editus Racoviæ a. 1610, 120. item a. 1625, 120. ab ipſo potiſſimum concinnatus eſt.

Dedicatio, Fauſti Socini Prælectionum Theologicarum, Academiae Heidelbergenſi. a. 1609. Cal. Septemb.

Brevis explicatio initii Evangelii Johannis Pol. a. 1607. ejuſdem ſecunda editio a. 1613. 40.

Eadem Germanicè, ſub hoc titulo; *Kurtze aufflegung uber den anfang des Evangelii des H. Iohannis*, Rakau. 1611. 80.

Eadem Belgicè, a. 1611. 80

Annotationes in totum Novum Testamentum, excepta Apocalypſi S. Johannis; cœptæ ſcribi a. 1612, 11 Maji, hora 19. 3. vol. in 40. M S. Poſſidebat eas Johannes Hartigveldius Rotterodami in Batavia.

Defenſio Anonymi cujuſdam, [*qui eſt Fauſtus Sòcinus*] de eccleſiâ & miſſione miniſtrorum tractatus, adverſus reſponſionem Andreæ Miedzibozii: ſub nomine Theophili Nicolaidis. Racoviæ a. 1612. 80. Ex ſententia Stephani & Gedeonis Curcellæorum (patris & filii) Johannes Volkelius latet ſub nomine Theophili Nicolaidis: verùm Andreas Wiſſowatius, qui ipſum Smalcium noverat, narravit mihi, ſe certò ſcire, ipſum hujus libri auctorem eſſe, patremque Nicolaum nomine habuiſſe: idem & alii mihi confirmarunt.

Scriptum, quod ſimul cum Hieronymo Moſcorovio, Mennonitis Dantiſci tradidit: in quo eos ad unionem cum fratribus Polonis ineundam ſollicitant, modumque quo id fieri poſſit oftendunt. a. 1612, die 21 Aprilis, M S. Pol.

Reſponſio ad librum Smigleccii Jeſuitæ, cui titulus; *Nova monſtra novi Arian ſui*. Racoviæ, a. 1613, 40.

Refutatio disputationis Alberti Graveri de Spiritu Sancto. Racoviæ. a. 1613. 4°.

Responsio ad librum Ravenspergeri, cui titulus; *Parvum sophismatum Socinianorum, ad amussim veritatis examinatum*. Racoviæ, a. 1614. 4°.

Refutatio thesium Schopperi de SS. Unitate divinæ essentiae, & in eadem SS. personarum Trinitate. Racoviæ, a. 1614. 4°.

Idem Belgicè. a. 1664. 8°.

Refutatio thesium Graveri de incarnatione filii Dei. Racoviæ. a. 1614. 4°. Nescio verò certò, an hic liber diversus sit ab illo quem ita allegatum inveni; *Refutatio thesium Graveri, quibus incarnationem æterni Dei Filii ab impugnatoribus nostrarum ecclesiarum vindicare voluit*.

Responsio ad librum Ravenspergeri, cui titulum fecit; *S. S. mysteria unitatis essentiae divinæ*.

Refutatio libelli Smiglecii, cui titulus; *Verbum caro factum est: sive de divina Verbi incarnati natura*. Racoviæ, a. 1614. 4°.

Refutatio thesium Frantzii de præcipuis religionis Christianæ capitibus. Racoviæ. a. 1614. 4°. item in 8°.

Notæ in libellum Smiglecii, quem *refutationem vanæ dissolutionis Nodi sui Gordii* appellat: sub nomine A. R. id est Andreæ Reuchlini. Racoviæ, 1614, 4°. Scherzerus auctorem vocat Andreæ Radecium, quod unde habeat mihi incompertum est, neque enim de Andrea Radecio quidquam inaudivi.

Ad Isaacum Casaubonum parænesis, sub nomine Andreæ Reuchlini. Racoviæ. 1614. 4°.

Tractatus de Ecclesia & missione Ministrorum R. D. Borkowski: Quo Socinum cum Theophilo impugnare, & Medzibozium defendere conatur; Brevis refutatio: Scripta ab eodem Theophilo Nicolaid, mense Martio anni 1614. Racoviæ typis Sternacianis, 4°.

Dedicatio, Commentarii Fausti Soeini in 1. epistolam S. Johannis, Senatoribus Argentoratensibus a. 1614. Novembr. 20.

Examinatio centum errorum, quos Smiglecus ex duobus libri adversus monstra ipsius editi, partibus, collegit. Racoviæ. 1615. 4°.

Homiliæ X. Super initium cap. I. Evangelii S. Johannis. Racoviæ, a. 1615. 4º.

Eædem Belgicè: redditæ per Camphuyssum: X. **Predic-
catien over Joh. 1. vertaald dooz D. R. Cam-
phuysen.** a. 1631. 4º.

Paraphrasis initii Evangelii S. Johannis.

Refutatio disputationis Graveri de personâ Christi, Raco-
viæ. a. 1615. 4º.

Refutatio librorum duorum Smiglecii, quos *de erroribus
novorum Arianorum* inscripsit. Racoviæ. 1616. 4º.

Examinatio 157 errorum, quos Martinus Smiglecus
Jesuita, in libro contra Monstra ab ipso conficta edito,
collegit. a. 1616. 4º.

De Christo vero & naturali Dei Filio, liber, oppositus
ei, quem sub eodem titulo M. Smiglecus Jesuita edidit,
cui adjuncta est, Refutatio libri ejusdem Smiglecii de Sa-
tisfactione Christi. Racoviæ. 1616. 4º.

Refutatio orationum Vogelii & Peuschelii Altorfii habi-
tarum. Racoviæ. a. 1617. 4º.

*Odpowiedz na Xiazke Jakuba Zaborowskiego, ktoreg
dal tytul, Ogien z woda w Rakowie.* 1612. 4º. i. e. Re-
sponso ad librum Jacobi Zaborovii, cui titulum dedit,
Ignis cum Aqua. Dedicatus à Smalcio, Romano Hofcio
Archicamerario Wlodimiriensi, 1 Aug. 1619. Liber is in
lucem emissus est, à memorato Zaborovio Reformatorem
concionatore, tempore quo unitarii eos ad concordiam se-
cum ineundam invitabant.

Odpowiedz na dwa Pasquiluse, &c. i. e. Responso ad
duos Pasquillos, qui nuper emissi sunt ab Evangelicis,
contra hos qui injustè Ariani vocantur: scripta ab uno Se-
niorum hujus Ecclesiæ contra quam scripti sunt. Racoviæ
a. 1619, 4º.

Versio Novi Testamenti è Græco in Polonicum. Racoviæ
a. 1620. 12º.

Contra Scargæ Jesuitæ posthumum libellum, cui titulus;
Messias Arianorum secundum Alcoranum Turcicum. Pol.

Si Scherzero credimus, etiam sequentes tres libri Smal-
cio adscribendi sunt.

Notæ in librum Smiglecii de vocatione ministrorum, sub
nomine

nomine Andræ Reuchlini. Verùm id opus idem reor esse cum supra memorato, Racoviæ a. 1614, 4°. edito.

Disputationes in Augustanam confessionem.

De loco Ioh. VIII. & X.

Ejusdem auctoris sunt etiam hæc sequentia inedita.

Explicatio plenior & accuratissima in Matthæi capita tria ultima. M S.

Analysis & explicatio Ioh. XVII. MS.

Analysis 1. Epistolæ ad Corinthios. M S.

Concio in Matth. XVI. à versu 21, ad finem M S, ut & aliæ

Conciones variæ. M S.

Narratio gestorum in Synodo Novogrodensi, super controversia de Christi invocatione. M S.

Vita autographa. M S.

De Actis Racoviensibus ab eo conscriptis, ut & colloquiis in ædibus ejus habitis, agemus sub *Auctoribus Anonymis*,

HIERONYMUS MOSCOROVIVS à Moscorow, Eques Polonus, antiquâ illustri prosapia Ducum Silesiorum de Svidua Comitum de Dobczyce, oriundus: Andræ Dudicii gener, ecclesiæ Czarcovianæ fundator ac patronus, ad Comitata Regni ex Equestri ordine sæpius delegatus. Huic Faustus Socinus a. 1595, librum contra Erasmus Johannis inscripsit. Obiit a. 1625, 19 Julii.

Contra Johannem Petricium Ministrum Evangelicum. Racoviæ a. 1602. Pol.

Catechesis Racoviensis editioni, ipse cum Valentino Smalcio incubuit, eandemque è Polonico (quæ a. 1605 edita est) in Latinum traduxit, ac dedicavit Jacobo Magnæ Britanniae Regi. Ejusdem est præfatio interpretis ad Lectorem. Titulus hujus Catecheseos talis est: *Catechesis Ecclesiarum, quæ in Regno Poloniae & magno Ducatu Lithvaniae & aliis ad istud Regnum pertinentibus provinciis, affirmant, neminem alium præter Patrem Domini nostri Iesu Christi, esse Unum illum Deum Israëlis; hominem autem illum Nazarenum qui ex virgine natus est, nec alium, præter aut ante ipsum, DEIFILIUM Unigenitum, & agnoscunt & confitentur.* Racoviæ a. 1609. 12. Hæc Catechesis a. 1653, mense Aprili, decre-

decreto Parlamenti in Anglia igni adjudicata est. De aliis hujus Catecheseos editionibus & versionibus, egimus sub Ssmalcio, & adhuc agemus sub J. Crello, J. Slichtingio, M. Ruaro, & A. Wislowatio.

Sublatio pudefactionis, quam inferre conatus est ecclesiæ Christi, Petrus Scarga Jesuita. Racoviæ a. 1607. Pol.

Sublatio secundæ pudefactionis Petri Scargæ Jesuitæ. Racoviæ, a. 1610. Pol.

Dedicatio, Disputationis Fausti Socini de statu primi hominis ante lapsum, Mauritia Landgravia Hassiæ. Scripta a. 1610, Cal. Martii.

Responsio ad librum Gurscii Pontificii sacerdotis, cui titulum dedit; *Revelatio impudentiæ Arianorum*. Scripta a. 1611. edita a. 1617. Pol.

Scriptum quod unâ cum Valentino Smalcio exaravit ac Mennonitis Dantiscanis tradidit, eos ad unionem cum Ecclesiis Polonicis faciendam cohortans, modumque quo ea fieri possit commonstrando. a. 1612, die 21 Aprilis. M S.

Refutatio Appendicis, quam Smiglecus libro, cui titulum dedit, *Nova monstra novi Arianismi*, apposuit, & auctori opposuit. Racoviæ, a. 1613. 4º.

Præfatio in Fausti Socini explicationes variorum Sacræ Scripturæ locorum. a. 1614.

Refutatio libri Smiglecii de Baptismo. Racoviæ, 1617. 4º.

Præfatio in Fausti Socini librum contra Eutropium. a. 1618.

Contra Hugonem Grotium de Satisfactione. M S.

Oratio, quâ continetur brevis calumniarum depulsio, quibus premuntur illi, qui in doctrina Christi & Apostolorum studium suum posuerunt, & Patrem Domini nostri Jesu Christi, solum Deum Israelis, solum quoque creatorem cœli & terræ esse affirmant; ad Regem & Senatores: Fidelis subditi. quibus verbis antiquâ manu [nimirum C. V.] in exemplari quodam subscriptum inveni; ... [i. e. forte.] Hier. Moscorovii. edita a. 1595. 4º.

VALENTINUS RADECIUS Matthæi Gedaniensis civitatis secretarii filius: Superintendens Unitariorum in Transylvania, & Plebanus Claudiopolitanus. Faustus Socinus ad eum scripsit a. 1603, 23 Novembris, Claudiopolim. Obiit circa annum 1630.

Formula administrandi coenam Dominicam : cui annexa est , Quarundam Quaestionum , ad eandem elucidandam spectantium , solutio. Item , Ejusdem precatio matutina & vespertina. Claudiopoli typis Heltanis excudebat Georgius Abrugi , a. 1638. 8°.

SIMON PISTORIUS Oppolienfis Silesius : Ecclesiae Czarkovianae minister: Thomae Piseccii (cujus sororem in matrimonio habuit) affinis , Johannis vero Crellii focer, cui aliquamdiu superstes fuit.

Summae omnium capitum SS. Bibliorum carmine descriptae.

Carmen in Stanislaum Lubieniecium seniore.

Alia non pauca poemata , ut & alterius generis M S.

THOMAS PISECCIUS à Martowitze , Nobilis Silesius. Sororem ejus nomine Rosinam , modo memoratus Simon Pistorius in matrimonio habuit , ex qua Rosinam Johannis Crellii conjugem procreavit. Quando natus mortuusve fuerit , non certò mihi constat. Hoc tamen ab his qui eum noverant accepi , eum aliquot annis ante a. 1648 , ad huc in vivis fuisse , annorum circiter septuaginta.

De Origine Trinitatis : scriptum post refutationem libri Wujeki , & postquam scripsit Keckermannus , ceu qui in eo memoratur. Opus hoc incendio periit.

An doctrina Trinitatis sit mysterium à saeculis absconditum ; quod divini verbi patefactione hominibus innotescere debuit : è Tractatu , qui de Origine Trinitatis inscribitur , exscriptum , a. 1605 , 8°. 1608 , & 1654. 12°.

Responsio ad decem rationes Edmundi Campiani Jesuitae : quibus probat Ecclesiam Catholicam praefarendam caeteris. Inscripta Illustri & Magnifico Domino Jacobo Sienenski à sienno Palatinidae Podoliensi , &c. a. 1608. Cal. Julii. Impressa Racoviae a. 1610. 12°. Adjunctae sunt notae ad Appendices Vilkovianas.

De Antichristo , sub nomine Marci Camilli libri 2. 8°. Ipsum hujus operis auctorem esse , praeter constantem famam , hi qui ipsum noverant atque genere attingebant , mihi confirmarunt: quidam tamen Jonam Slichtingium , aut Eliam Arcissevium juniorem , librum hunc conscripsisse putarunt ; sed falso.

Contra Lessium Jesuitam.

Ma-

Manuductio in viam pacis ecclesiasticæ, per archicatholicam fidem, salvâ libertate religionis, omnium jurium genere defensa. Amstelædami typis Johannis & Cornelii Blæu: quasi Eleutheropoli typis Godfridi Philadelphi, a. 1650. 80. sub nomine auctoris *Iosephi Castim*, quod per anagramma est, *Pacis es ostium*.

ADAMUS GOSLAVIUS à Bebelno, Eques Polonus.

Responsio ad defensionem concionis Scargæ è Soc. Jesu de Trinitate factam à Jacobo Ostrovio S S. Theol. D. & Canon. Cracoviensi. Racoviæ a. 1608. Pol.

Refutatio eorum, quæ Bartholomæus Keckermannus in libro primo Systematis sui Theologici disputat, adversus eos qui solum Patrem Domini nostri Jesu Christi, esse illum Deum Israël; Filium verò Dei, neminem alium præter & ante eum qui ex Maria virgine est natus, confitentur: Tribus partibus distincta. Præfixa est, Dedicatio Auctoris Amplissimo Senatui Gedanensi: scripta in Krassow Cal. Decemb. a. 1607. Editus liber is denuò Racoviæ a. 1613. 80.

Disputatio de Persona: in quâ Jacobo Martini Professore Witembergensi; ea in libro secundo de tribus Elohim refellere enitenti, quæ ab auctore contra Bartholomæum Keckermanum, parte tertia disputata sunt, tum de ratione personæ in genere sumptæ, tum de definitione Divinæ personæ, à Justino, ut vulgò creditur, tradita; respondetur. Racoviæ a. 1620. 80.

Contra Metaphysicam Kesleri. M S.

ANDREAS CHRASTOVIVS Eques Polonus, quondam Aulicus Regius.

Colloquium Nobilis Evangelici, cum Ministro Evangelico: addita epistola ad Evangelicos. a. 1618. Pol.

MICHAEL GITTICHIUS VENECIANUS, patre Italo Venetiis oriundo natus. Fuit pastor Novogrodeci in Lithvania, unde a. 1618 unâ cum collega suo Johanne Licinio, nulla de causa, mandato Regio exactus est: Unitariisque ab eo tempore, liberum religionis exercitium illic prohibitum est. Obiit a. 1645.

Contra Lucium de Satisfactione.

Contra Graverum.

Loci communes ex omnibus scriptis Unitariorum, ordine alphabetico. M S. grande volumen. fol.

Resolutiones variorum S. Scripturæ locorum & lineamenta concionum, in gratiam studiosorum Theologiæ, ducta. Præfixum est eis hoc anagramma *A Ihesu jugeclementia cinctus*. Coeptæ sunt scribi, a. 1640, die 3. Feb. & finitæ 25. Martii a. 1641. M S.

Epistola ad Johannem Crellium inserta operum ejus tomo quarto in Bibliotheca fratrum Polonorum: scripta Novogrodeco a. 1613, die 16. Novembris.

Epistolæ ad Marinum Ruarum: insertæ priori centuriæ epistolarum selectarum Ruari. Amstelodami a. 1677. 80.

STEPHANUS CURCELLÆUS Gallus, natus Genevæ a. 1586, die 2. Maji, Primum Reformatorum Ecclesiastes in Galliis, post Amstelædami SS. Theologiæ apud Remonstrantes Professor: in quo munere M. Simoni Episcopo successit. Obiit Amstelædami a. 1659, die 22. Maji. Vita ipsius continetur in Arnoldi Poelenburgii (successoris ipsius in modo dicto officio) oratione, quâ ipsi parentavit: præfixa operibus ejus Theologicis.

Advis d' un Personnage desinteressé, &c. Quod scriptum in lucem edidit orta inter Amyraldum & Molinæum de Prædestinatione contentione: in quo velut mediatorem se interponit. a. 1638.

Vindiciæ, quibus sententia D. Arminii de jure Dei in creaturas innocentes defenditur; contra Mosem Amyraldum Professore SS Theologiæ Salmuriæ. Amstel. a. 1645. apud Blavium.

Præfatio in primum tomum operum Simonis Episcopi. Amstelædami a. 1650. fol.

Januam linguarum Comenii in Græcum transtulit.

Epistola ad V. N. Sorberium de abusibus sive erroribus Ecclesiæ Romanæ. Gallicè. Scripta Amstel. 24. Decemb. 1655. edita in 8. nec tempus nec locus addita sunt. Adjuncta est epistola memorati Samuelis Sorberii ad Alexandrum. VII. Pon. Max.

Epistola ad Adrianum Patium Advocatum Roterodamensem de superstitionibus ecclesiæ Romanæ. Gallicè; Scripta Amstelædami, a. 1656. edita una cum præcedenti epistola.

in 8°. Eadem Latine adjuncta Operibus ejus Theologicis, de quibus mox.

Novum Testamentum Græcum, cum variantibus lectionibus, tam ex M S. quàm impressis codicibus collectis. Amstelodami a. 1658, 120. & denuò a. 1575, 120. apud Elzevirios.

Defensio Davidis Blondelli Historiæ Ecclesiasticæ in Athenæo Amstelædamensi Professoris, adversus Maresii criminationes. Præfixa est Defensio hæc, præfationis vice, D. Blondelli Dissertationi, quâ vulgatam de Papissa Ioanna Historiam, ut fabulosam rejici debere demonstrat. Amstel. a. 1657. apud Blævium.

Diatriba de esu Sanguinis inter Christianos. Amstelædami a. 1659.

Eadem Belgicè. 120.

Quaternio dissertationum Theologicarum, adversus Samuelem Maresium: in quo hæc tractantur; I. De vocibus Trinitatis, Ὑποστάσεις, Personæ, Essentiæ, Οὐνοῦσις & similibus: cum Appendice, de sensu quo Veteres Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, unum esse Deum dixerunt, & Οὐνοῦσις inter se esse docuerunt. Hanc sequitur, Epistola J. Arminii ad J. Uytenbogardum, in quâ disputatur, an Jesus Christus rectè dicatur αὐτὸς Θεός id est à se ipso Deus: Scripta 18 Febr. 1599. II. De peccato originis. III. De necessitate cognitionis Christi ad salutem. IV. De hominis per fidem & per opera justificatione. Adjunctum est, judicium viri docti anonymi [nimirum D. Danielis Zwickeri] De D. Samuelis Maresii Joana Papissa restituta. Impressa hæc sunt Amstelædami a. 1659. 8°. opus posthumum.

Epistola ad Martinum Ruarum, de libris Racoviensibus Leovardix combustis. Scripta Amstelædami a. 1641. 9 Octobris.

— ad eundem, in qua Amstelædami idem factum dolet. Amstel. 1642. 8 Febr.

— ad eundem de istius facti emendatione. Amstel. 1642. 12 Aprilis. Hæ tres epistolæ impressæ sunt in prima centuria selectarum epistolarum M. Ruari, Amstelædami a. 1677. 8°.

Tractatus Gallicus de quæstione prædestinationis. M S.
à filia ipsius, virgine Maria Curcellæa asservatur.

Initium Commentarii prolixioris in Epistolam S. Judæ.
M S. Sed vix inchoatum.

Introductio ad Chronologiam M S.

Notæ breves in Franconis Burgerfdicii Metaphysicam,
usque ad cap. XXIII. §. 4.

Astronomiæ & Geographiæ encomium. M. S.

Opera ipsius Theologica, quorum partem præcipuam
constituit Institutio Religionis Christianæ, prodierunt
Amstelædami a. 1675. fol. cura Philippi à Limborch,
qui post Poëlenburgium Curcellæo in Professoris SS. The-
ologiæ munere successit: præfixa est ejusdem

*Præfatio ad Lectorem. Scripta Amstelodami a. 1674, 9.
Cal. Novemb.* Hanc sequitur:

Arnoldi Poelenburgii Oratio funebris in obitum S. Curcellæi.
Hinc subjunctum est

Carmen Okeri Pesseri, in operis hujus posthumi editionem.
Item,

In eadem Opera, Casparis Brantii Ger. Fil. carmen.

Religionis Christianæ Institutionis Libri VII. Opus hoc
auctor morte præventus non absolvit.

Tractatus de Ecclesia Jesu Christi. Opus itidem ad finem
non perductum. Adjuncta est huic tractatui,

Diatriba in locum Apostoli Pauli, I. Tim. III. 14, 15.

Vindiciæ quibus sententia D. Arminii de jure Dei in creatu-
ras innocentes, defenditur, adversus Mosem Amyraldum.

Præfatio in opera M. Simonis Episcopii.

Quaternio Dissertationum Theologicarum adversus Sa-
muelem Marcsum.

Diatriba de esu sanguinis inter Christianos.

Synopsis Ethices.

Epistolæ: Ad Hugonem Grotium de Antichristo, scripta
Amstelodami 10 Junii 1640. Ad Petrum Cupum V. D.
Ministram, 8 Decemb. 1644. Ad Philippum Limbur-
gium, 13 Decemb. 1653. Ad Christianum Hartsoeke-
rum, 29 Januarii 1654. Ad Adrianum Patium Advoca-
tum, de Idololatria Pontificia, quàm ea sit gravis, & quous-
que damnanda, 24 Martii 1656. Eadem Epistolæ fuerunt

antea

antea editæ in Epistolis Ecclesiasticis & Theologicis clarorum virorum. Amstel. a. 1660. 8°. apud Johannem Blaeuw, sub nomine Henrici Dendrini. *Haftenus memoratum volumen.*
Exhis,

Religionis Christianæ Institutionis libri V. in Belgicum per Q. V. translati, impressi sunt Lugduni Batavorum a. 1678. 4°. Reliqui libri operum Theologorum, sub prælo sudant, in eadem lingua propediem publicam lucem visuri: excepto Quaternione Dissertationum.

THEODORUS RAPHAELIS CAMPHUYSIUS, vulgò **Dirk Raphaels Camphuisen**. Batavus. Natus Gorcomi a. 1586. denatus Worcomi a. 1627. Deposito ecclesiastæ munere, fuit unus ex præcipuis eorum, qui Prophetantium seu Collegiantium nomine audiunt, & libertatem loquendi in ecclesia propugnant, ac Renoburgi in Batavia ad S. Synaxin celebrandam convenire solent.

Theologische wercken. a. 1657, 8°. i. e. Opera Theologica.

Item, **t' Amsterdam** / a. 1640. 4°.

Item, **t' Amsterdam** / a. 1672. 4°. **bestaende in drie deelen: 1. van 't onbedrieghlyck oordeel. 2. in Predicationen. 3. in brieven en extracten.** i. e. Eadem complectentia tres partes: 1. De infallibili judicio. 2. Conciones sacræ. 3. Epistolæ & excerpta.

Uytbreidinge over de Psalmen Davids / in Duytse rymen. I. e. Paraphrasis Psalmorum Davidis Belgica rythmis. sæpè in lucem emissa: novissima quæ nunc extat editio impressa est Amstelædami apud Johannem Riewertsz & Petrum Arentsz, a. 1679. 12°.

Stichtelycke Rijmen: daar van is de achtiende druck uytgekoomen 't Amsterdam by Jan Riewertsz en Pieter Arentsz / a. 1680. 12°. i. e. Cantilenæ sacræ, quarum octodecima editio prodiit a. 1680.

Item per Josephum Buthlerum Musicum Amstelædamentem ad præcepta Musica redactæ. Amstel. 1652. fol.

Eenige daar van sijn in hooghduytse rymen gesteld/door Robert Robertyn / &c. in de pruyliche Ariën. i. e. nonnullæ earum in Germanicam linguam sunt translatae,

latae, per Robertum Robertinium.

Idolelenchus van Gestranus in Duytse rijmen over-
geset. i. e. Idolelenchus Gestrani Belgico carmine redditus.

De statu animarum: van den stand der dooden / en
straffe der verdoemden naa dit leeven. a. 1631. 4°. Item
a. 1666. 4°. Waar vooz gesteld is kort begriip van
de leere der Socinianen. 4°. i. e. De statu mortuo-
rum, & poenis reproborum post hanc vitam: Cui præ-
fixum est, *Compendium doctrinæ Socinianorum*, uti vocantur.

Extract uijt syn brieif / bewijfende dat het geboe-
len van de vernietinge der godloosen niet onstichte-
lijk is. a. 1666. 4°. i. e. Excerptum ex ejus epistola,
probans opininem de impiorum in nihilum redactione non
carere ædificatione.

Oordeel van Fausti Socini Schziften in een rhympje
van twee vocalen / staande vooz F. Socini leeven in
duyts. 8°. i. e. *Judicium de scriptis F. Socini*, in di-
stico quod vitæ F. Socini, in Belgicam linguam translatae,
præfixum est.

Vale Mundo: ofte / nodinge tot de broederschap
Christi / de tweede druck is uytgekomen a. 1650.
4°. i. e. Vale Mundo; seu invitatio ad fraternitatem Christi.
Secunda editio in lucem prodiit a. 1650. 4°.

't Boeck van Faustus Socinus van de Geloofwaar-
dighepd der H. Schrifstuur is dooz hem uyt het La-
tijn vertaalt / en met aanteeckeningen verciert / daar
vooz gesteld is de Opdracht van Jacobus Sieninski
aan Sigismund III. Koning van Polen 1623. 4°. &
1666. 4°. i. e. Liber Fausti Socini de Auctoritate S. Scri-
pturæ per ipsum in Belgicum est translatus, & notis ipsius
adornatus. Præfixa est Jacobi Sieninii dedicatio Sigismundo
III. Regi Poloniae, &c. scripta Racoviæ a. 1608, 20.
Novemb. quæ alias libro V. Smalcii de Divinitate Jesu
Christi Polonico præfigi solet. Item

De Schziftuurlijke Lessen van F. Socinus ver-
taalt / en met aanteeckeningen verrijkt. i. e. Lectio-
nes Sacras F. Socini itidem è Latino transtulit & notis illu-
stravit. 1666. 4°.

JOHANNES GEISTERANUS Batavus,
H Pastor

Pastor ecclesiæ Alkmariensis, quo munere anno 1619. privatus est, propterea quod doceret Christianis non licitum esse Magistratum civilem aut arma gerere. Anno 1622, in Poloniam vocatus fuit.

Predicatie over 't ontset van Alckmar / gedaan a. 1618, 8 Octobr. over Act. IX. 31. mitsgaders 't Examen over hem Jan Evertsa Geisteranus gehouden in 't Consistorie / a- 1619. 11 en 12. Maart gedrukt a. 1665. 4°. i. e. Concio super liberatione Alkmariæ, habita anno 1618, die 8. Octobris, super Act. IX. 31. unâ cum Examine super ipso Johanne Everhardi Geisterano, facto in Consistorio a. 1619, 11 & 12. Martii. edita a. 1665. 4°.

Idolelenchus qui adjungi solet hymnis Theodori Raphaelis Camphuyssii, qui carmen hoc Belgicis rythmis reddit.

Verborum seu dictorum distinctio.

De Dilectione.

De Magistratu.

Consensus Pauli & Iacobi.

PETRUS GEISTERANVS Batavus, Iohannis frater.

Inlepdinge tot het Christelijck lijden. Haerlem. 1644, 8°. en 1665, 12°. i. e. Introductio in Christianam patientiam.

Predicatie. i. e. Conciones. M S.

MARTINUS RUARUS Krempâ-Holsatus, Rector Scholæ Racoviensis post Johannem Crellium, postea Pastor Strassini ad Gedanum.

Decessit anno 1657, septuagenarius.

Notæ in Catechesin Ecclesiarum Polonicarum adjunctæ Catechesi quæ a. 1665. 8. in lucem prodiit. Eadem insertæ editioni impressæ anno 1680. sunt & aliæ ejus in eandem Catechesin annotationes, quæ nondum sunt editæ.

Epistolarum Selectarum centuria: in qua etiam nonnullæ H. Grotii, M. Merfenni, M. Gittichii, J. Narani aliorumque virorum doctorum ad ipsum epistolæ insertæ sunt. Subjunctum est Scriptum Ruari de Magistratu, fortè ad D. Brenium: ut & Rationes, cur Romanæ Ecclesiæ asseclæ non deberent adeo infensi esse Unitariis, quos Socinianos vel Arianos

Arianos vocant : item M. Gittichii ad Ruarum epistola , in qua de Grotio ejusque operibus agit. Præfixa est huic codici , filii ejus Joachimi Ruari ad lectorem præfatio. Impressus est Amstelodami apud Davidem Ruarum a. 1677 8°.

Epistolarum selectarum ipsius , nec non aliorum Illustrum , Spectabilium , Doctorumque virorum : centuria altera & ultima. Amstelodami a. 1681. 8°. apud Davidem Ruarum , auctoris filium , qui libro huic præfationem ad lectorem præfixit. Sunt præter has plures

Epistolæ M S.

Analyfes seu Conciones in varia Scripturæ loca. M S.

Historia sui temporis M S.

Excerptorum liber M S.

JOHANNES CRELLIUS Francus, Natus Helmetzhemii a. 1590 , 26 Julii S. V. Denatus a. 1633 , 11 Junii Racoviae : ubi primò Rectoris , post verò Pastoris munere functus est. Vitam ejus Joachimus Pastorius ab Hirtenberg delineavit : quæ in Bibliotheca fratrum Polonorum Unitariorum operibus ejus præfixa est , item Ethicæ ipsius quæ anno 1681 , in lucem prodiit.

Ethica Aristotelica & Christiana , conscripta anno 1622. edita a. 1650. 4°. sub nomine Cirelli & Crellii.

Item Selenoburgi , sumtibus Asteriorum , typis Venetis. I. e. Luneburgi apud Joh. & Henr. Stern. Alii tamen putant Amstelædami hanc editionem in lucem prodixisse apud Blavium : quod verisimile est. edita est in 4°. memorato ut opinor 1550 anno ; tempus enim non additur.

Item Cosmopoli i. e. Amstelædami a. 1681. 4°. Cui præfixa est vita auctoris ; & filii ejus , Christophori Crellii dissertatio de Virtute Christiana & Gentili : adjuncta verò Catechesis Ecclesiarum Polonicarum , à J. Crellio , J. Slichtingio , M. Ruaro , & A. Wiffowatio recognita & aucta , eorumque ut & aliorum notis illustrata.

Eadem Ethica Germanicè.

Item Belgicè. *Christelycke Zedekonst/ Rotterdam/* a. 1651. 4°.

Explicatio difficiliorum S. Scripturæ locorum unà cum responsione ad aliquot quæstiones : conscripta a. 1622.

Responsio ad Hugonis Grotii librum de Satisfactione , quem adversus Faustum Socinum scripserat. Racoviae a. 1623. 4°.

Liber De Deo & attributis ejus : præfixus quinque libris Johannis Volckelii de Vera Religione. Racoviae a. 1630. 4°.

Idem Amstelædami apud Blau. 4°. anno 1642, prout sub Volkelio monuimus , combustus.

Idem Belgicè ibidem , (quamquam Racoviam præ se ferat) cum inscriptione quod is sit liber qui ad regum fuit damnatus.

Idem iterum Belgicè. **Van Godt en sijn eygenschap: pen.** 1663. 4°.

De Uno Deo Patre libri duo , in quibus multa etiam de Filii Dei & Spiritus Sancti natura disseruntur. a. 1631. 8°.

Idem cum refutatione Bisterfeldii a. 1639. 4°.

Idem Germanicè , ex versione J. L. Wolzogenii. a. 1645. 4°.

Idem Belgicè. a. 1668. 4°.

Novum Testamentum in Germanicum versum , adjuvante Joachimo Stegmanno seniore. Racoviae. a. 1630. 8°.

Commentarius in epistolam ad Galatas ex prælectionibus potissimum Crellii conscriptus à Iona Slichtingio , cum præfatione ejusdem. Racoviae a. 1628. 8°.

Idem Belgicè. a. 1660. 4°.

Prima Ethices elementa in gratiam studiosæ juventutis, opus posthumum : præfixa est Petri Morſcovii præfatio a. 1635, 8°.

Commentarius in utramque epistolam ad Theſſalonicenses ex prælectionibus Crellii conceptus à Petro Morſcovio , cum ejusdem præfatione, scripta Racoviae die 3 Maji a. 1636. ibidemque impressus , 8°.

Idem Belgicè. 1658, 4° & 1664, 8°.

Idem Anglicè , cum inscriptione , *Expiator peccatorum.*

Ab aliis tamen mihi relatum est , Commentarium in epistolam ad Hebræos , in Anglia impressum esse , cum publica commendatione , quod sit bonus & utilis lectu liber.

Commentarius in I. II. III. IV. capp. & partem V. cap.

cap. Evangelii Matthæi; & in epistolæ ad Romanos tria priora capita: qui conscriptus est ex Crellii prælectionibus à Jona Slichtingio. Racoviæ a. 1636. 8°. cum præfatione Johannis Stoinii scripta Racoviæ a. 1636, die 16 Maji.

Commentarius in epistolam ad Hebræos, ipsius ope à Jona Slichtingio concinnatus est, prout ipse in præfatione ejus fatetur, dum sic inquit; *Est verò Commentarius hic, vivente adhuc Johanne Crellio doctissimo literarumque monumētis clarissimo viro, Collega meo desideratissimo, à me confectus & elucubratus, ita ut in eruendis epistolæ istius sensibus omnis mihi cum Crellio sociata fuerit opera, idque ita ut ei primas hic partes meritò deferre debeam: quod te Lector monitum volui, ut tanti viri nomine Commentarius hic tibi esset commendatior.* Racoviæ. a. 1634. 8°.

Idem Belgicè a. 1658. 4°.

Commentarius in I. Cor. XV. opus posthumum, cum præfatione anonymi. a. 1635. 8°.

Idem Belgicè. 1653. 4°.

Declaratio sententiæ de causis mortis Christi. a. 1637. 8°. edente Johanne Stoinio, cum ejusdem præloquio.

Item Belgicè. 1649. 4°.

Vindiciæ pro Religionis libertate, sub nomine Junii Bruti, a. 1637. 8°.

Idem Belgicè. 1649. 4°.

Tractatus de Spiritu Sancto qui fidelibus datur. a. 1650. 8°.

Idem Belgicè. 1664. 8°.

Catechesin Ecclesiarum Polonicarum Valentini Smalcii & Hieronymi Moscorovii opera in lucem emissam & post per viros aliquot in Regno Poloniae correctam; recognovit ac auxit: quæ postmodum à Slichtingio etiam emendata & aucta, impressa est. a. 1665. 8°. & a. 1680. 4°. Ethicæ ejus Christianæ adjuncta, ut supra monuimus.

Von der reinigung unser sunden. 8°. i. e. De expiatione peccatorum nostrorum.

Afptleggingen en verklaringen van verscheyde stichtelycke Schryftuer plaetsen. 1656. editæ & conversæ ex M S. explicationibus aliquot locorum sacrae Scripturae ineditis.

Expositio fidei. M. S.

Epistolæ ad Michaëlem Gittichium Venetianum.

Item ad Martinum Ruarum, ut & ad alios, M. S.

In Bibliotheca Fratrum Polonorum Unitariorum opera ejus hoc ordine sunt impressa.

Opera omnia exegetica, sive in plerosque Novi Testamenti libros Commentarii, in duos Tomos distincti: quorum editio circiter triennio præcessit cæterorum librorum impressionem: anno videlicet 1665. Præfixa sunt his operibus,

Iohannis Stoinski cætus Racoviensis Ministri, Epistola liminaris: quæ eadem est cum superius memorata præfatione in Commentarium in Matthæum: sed pro ratione præsentis operis in paucis quibusdam locis mutata. Scripta Racoviæ die 16 Maji a. 1636.

Vita Ioannis Crellii Franci, à I. P. M. D. [i. e. Joachimo Pastorio Medicinæ Doctore] ante plures annos descripta.

Commentarius in I. II. III. IV. capp. & partem V. i. Cap. Evangelii Matthæi.

Commentarius in epistolam Pauli Apostoli ad Romanos, ex prælectionibus Crellii conscriptus à Iona Schlichtingio, non tamen revisus à Crellio, præterquam initium Commentarii istius, antè hæc editum, usque ad versum 4, capitis quarti.

Paraphrasis in epistolam Pauli ad Romanos, à Crellio dictata.

Commentarius in priorem Pauli ad Corinthios epistolam, usque ad caput Undecimum: cætera enim desiderantur.

Commentarius in cap. XV. ejusdem epistolæ, à Crellio dictatus.

Commentarius in epistolam ad Galatas, ex prælectionibus Crellii à Iona Schlichtingio conscriptus; cum ejusdem præfatione.

Paraphrasis in eandem epistolam: dictata à Crellio.

Commentarius in epistolam ad Ephesios: dictatus.

Paraphrasis in eandem epistolam: dictata.

Commentarius in epistolam ad Philippenses: dictatus.

Paraphrasis in eandem epistolam.

Commentarius in epistolam ad Colossenses : dictatus.

Paraphrasis in eandem epistolam : dictata.

Commentarius in utramque epistolam ad Thessalonicenses, ex prælectionibus Crellii conscriptus à Petro Moricovio à Moriscow, cum ejusdem præfatione.

Declaratio sententiæ de causis mortis Christi : cum præfatione Johannis Stoinii.

Tomus secundus operum exegeticorum.

Commentarius in Epistolam priorem ad Timotheum.

Commentarius in epistolam ad Titum.

Commentarius in epistolam ad Philemonem. Hos proxime præcedentes tres Commentarios ex Crellii prælectionibus Moricovius conscripsit.

Commentarius in epistolam ad Hebræos: cujus auctor Jonas Shlichtingiusest, ejusque præfatio commentario huic præfixa est: verum quod Crellii potissimum opera (ut supra docuimus) eum exaraverit, hic inter ipsius opera collocatus est.

Paraphrasis in eandem epistolam, à Crellio dictata.

Commentarius in 1. epistolæ Petri, caput primum & secundi partem, à Crellio scriptus : qui morte præventus reliqua non absolvit.

Explicationes locorum difficiliorum N. Testamenti : quibus adjectæ sunt

Responsiones ad objectas quæstiones.

Tomus tertius Operum exegeticorum, omnia hæcenus inedita continet.

Explicatio variorum locorum in Evangeliiis Matthæi, Marci, Lucæ & Iohannis.

Commentarius in Magnam partem Actorum Apostolicorum: & in plurima capita & loca epistolarum Pauli Apostoli.

Fragmenta in primam epistolam ad Timotheum, quæ antea deerant.

Commentarius in 11. Epistolam Pauli ad Timotheum, nec non in alia loca epistolarum Apostolicarum : quibus inserta est, Responsio ad M. Cornelii Marci argumenta, quibus probare nititur, Christum esse Deum illum unum, & Spiritum S. esse personam : item, ad quæstionem, cur publicæ fiant copulæ matrimoniales?

Commentarius in maximam partem Apocalypseos Iohannis.

Synopses nonnullarum concionum.

Tomus quartus complectitur opera Didactica & Polemica.

Responsio ad librum Hugonis Grotii quem de satisfactione Christi adversus Faustum Socinum Senensem scripsit. Adjuncta est

Hugonis Grotii ad I. Crellium epistola, in qua gratias ipsi agit pro responso ad suum librum: scripta Parisiis 10 Maji a. 1631. Item

Altera ejusdem ad eundem Epistola: scripta 20 Junii 1632. His subjunctus est, ut opposita juxta se posita melius conferri possint, memoratus Grotii liber: cujus is est titulus;

Defensio Fidei Catholicæ de Satisfactione Christi, adversus Faustum Socinum Senensem: scripta ab Hugone Grotio.

De Uno Deo Patre libri duo: in quibus multa etiam de Filii Dei & Spiritus Sancti natura differuntur.

Liber de Deo ejusque Attributis.

Prima Ethices elementa: in gratiam studiosæ juventutis.

Ethica Aristotelica ad sacrarum literarum normam emendata.

Ethica Christiana, seu explicatio virtutum & vitiorum, quorum, in Sacris Literis fit mentio. In calce hujus libri adjunctæ sunt, orationes tres.

Oratio prima, de honestatis natura & fonte.

Oratio secunda, cur nec Moses nec Philosophi perfectam virtutem præscribere & constanter urgere potuerint, &, cur quædam ad virtutis perfectionem spectantia, non ita præscripserit Deus per Christum, ut ea non assequi cum certa perniciæ sit conjunctum.

Oratio tertia, de Amore sui.

Tractatus de Spiritu Sancto qui fidelibus datur.

Vindiciæ pro Religionis libertate. *Hæc sequentia nunquam ante hæc sunt edita.*

Problemata N. cum solutionibus I. Crelli.

Solutio trium quæstionum à Iohanne Stoinio propositarum.

Fragmenta epistolarum.

Responsio ad epistolam Michaëlis Gittichii; scripta Ra-

COVIAE

Racoviæ a. 1614, 19. Octobris.

Tractatulus in quo docetur omnibus Pietatem esse colendam. Initio caret hoc opusculum.

Discurfus de Felicitate : quem auctor ad finem non perduxit. *Continuationem hujus Bibliothecæ fratrum Polonorum Unitariorum ; quære sub Iona Slichtingio.*

Paraphrases [**Uytbreidingen**] in Epistolas ad Romanos, Galatas, Ephesios, Philippenfes, Colossenses, & Hebræos, Belgica etiam lingua editæ sunt. in 4°. post annum Domini. 1558.

Brevis tractatus de Pietate, translatus est in Belgicam linguam, à Daniele à Loenen : & editus Amstelædami a. 1673, 12°. & 1678, 12°. sub hoc titulo ; **Kort Ver-
toog van de Godsaligheyd / vertaald door Daniel
van Loenen.**

IOHANNES STOINIUS dictus etiam STATORIUS, Eques Polonus, Petro Statorio juniore & Gregorii Pauli Bresinensis filia genitus. Pastor cætus Racoviensis, quo munere jam anno 1612, functus est : cum verò ecclesia hæc a. 1638, tolleretur, infamiâ tectus ac proscriptus primùm in exteras concessit oras, post verò in patria exulem agebat, usque ad annum 1654, quo Czar-coviis vita functus est, annos natus 64. Fuit horum qui Sociniani vocantur, ecclesiastes facundissimus.

Disputatio cum Iesuita habita a. 1615.

Relatio Disputationis de Iesu Christi divinitate & remissione peccatorum nostrorum per eundem parta, habitæ cum Iohanne Maria Carmelita Italo, Lublini in æde Carmelitana præsentibus Iudicibus Summi Tribunalis Regni, a. 1616, die 13 Iulii. impressa Racoviæ a. 1618. 4°.

Disputatio alia cum eodem, in eodem templo habita : edita. a. 1620.

Colloquium cum quodam Gallo nomine Claudio, de questione an Christus cum non sit Summus Deus adorari possit : habitum a. 1626. M S.

Contra Paxillum monachum. M S.

Precationum Polonicarum liber, a. 1633. 8°. præfixa est, Præfatio ad lectorem, in qua exponit modum orandi Deum.

Præfatio in Iohannis Crellii Commentarium in Matthæ-

um. Racoviæ a. 1636. 16 Maji. 8°. Hæc est Epistola liminaris præfixa operibus Crellii in Bibliotheca Fratrum Polonorum paucis mutatis.

Præfatio in Iohannis Crellii Declarationem sententiæ de causis mortis Christi. Racoviæ a. 1637. 8°. & in Bibl. Fr. Pol.

Hymnus in Symbolum Apostolicum. adjunctus libro Psalmorum & Hymnorum, quo fratres Poloni in Ecclesiis suis utuntur. 12°.

Epistolæ ad ecclesias Polonicas, scriptæ Amstelædami in exilio suo, a. 1638. M S.

Epistola ad Adamum Francum cætus Claudiopolitani ministrum: data Amstelædami a. 1638. 24. Iulii. Allegatur epistola hæc sub *Iohannis Sartorii* nomine: sed debet esse, *Iohannis Statorii*. Intercepta fuit in Transylvania, ejusque apographum in Belgium est missum à Georgio Racovio Principe Transylvaniæ.

Cantiones Carnisprivii, quibus excessus qui hoc tempore fieri solent perstringuntur: compositæ anno 1650. Pol. M S.

Conciones Sacræ M S.

Chronologia graduum, quibus veritas cælestis in Polonia sensim ad summum pervenit: præsertim de Deo Patre, Filio, & Spiritu Sancto. M S.

Relatio de itinere Transylvanico M S. Pol.

Epistolæ variæ M S.

IOACHIMUS RUPNOVIUS de Rupnow, Eques Polonus, Andreæ Lubieniecii gener: Pastor Racoviæ, post Lublini, & tandem Beresci, ubi etiam obiit a. 1643, annorum 53.

Synodos fratrum Polonorum, seu Chronologiam ecclesiasticam, ab anno 1628 continuavit: quod opus porro per Synodorum scribas successores ejus, continuatum est usque ad a. 1668. Pol. M S.

Somnium quod habuit circa annum 1630. de Iudicio Racoviensi, repræsentante futuram oppidi hujus calamitatem: Religionis nimirum exercitii, Ecclesiæ, scholæ, ac Typographiæ, sublationem. Pol. M S.

Conciones M S. ut &

Alia varii generis M S.

SAMUEL PRZIPCOVIUS de Przypcowice, Eques Polonus. Obiit in Borussia in exilio propter religionem, agens Consiliarium Electoris Brandenburgici, anno 1670, die 19 Iunii, annos octuaginta circiter natus.

Anonymi Dissertatio de pace & concordia ecclesiæ: edita per Irenæum Philalethen, cum præfixa ejusdem præfatione ad lectorem, (ex quâ editorem hunc Arianis fere homodoxum fuisse liquet) Subjunctum est in calce libelli aliud ejusdem ad lectorem alloquium. Eleutheropoli typis Godfridi Philadelphi. a. 1628. 12°. Opusculi hujus, multi Simonem Episcopium S. Theologiæ apud Remonstrantes in Hollandia Professore, auctorem esse rebantur.

Item a. 1630, 12°. editio secunda, ad ipsius Auctoris M S. recognitâ, multisque locis auctâ. ibidem apud eundem typis mandata.

Item Germanicè: *Von den friede und eintrachtickeit der kirchen.*

Panegyricus honori & gloriæ Serenissimi & Potentissimi Principis ac Domini, Dn. Vladislai Sigismundi Regis Poloniae, M. D. Lithvaniae, &c. nec non Svecorum, Gothorum, Vandalorum Regis hæreditarii: electi Magni Moscoviæ Ducis; dicatus ab Equite Polono. a. 1633.

Vita Fausti Socini. a. 1636, 40.

Eadem in Bibliotheca fratrum Polonorum, F. Socini operibus præfixa. fol. a. 1668.

Eadem Belgicè. 4. sine anno, & a. 1663. 40. & a. 1664. 80.

Dissertatio de Christianorum summo bono, quam auctor Fausti Socini operibus præmitti voluit. a. 1636. 40. Solet adjungi memoratæ vitæ F. Socini, suppresso auctoris nomine, adjecto tali ad Lectorem alloquio:

„ *Autor dissimulat nomen: tu nosse laboras:*

„ *Edidimus nomen: nec tamen edidimus.*

„ *Nomen Auctoris ἀναγγραμμὰς ἰσθὲν, SAPI S CVM ZELO PURIUS.*

„ *Num sine flagranti pura est sapientia zelo?*

„ *Cum zelo Sapiens purius ergò sapis.*

Eadem Dissertatio, in Bibliotheca Fratrum Polonorum, F. Socini operibus præfixa.

Apolo-

Apologeticon adversus Satyram Viri Clarissimi Danielis
Heinsii, cui titulus; *Cras credo, hodie nihil.* a 1644. 4°.

Brevis disquisitio fidei,

Ad Claudium Gallum de hominis Iesu Christi adoratio-
ne. M S.

Braterska Deklaratia &c. i. e. Fraternal Declaratio, ad
non fraternam commonitionem, ab auctore sub nomine
Equitis Poloni ad Dissidentes in religione factam. a.
1646. 4°.

Iudicium sinceri & antiqui majorum moris retinentis,
nec minus religionis quam patriæ suæ amantis Catholici,
de libello Ordinibus Regni Poloniae à patre Nicolao Ci-
chovio Soc. Iesu, oblato. M S.

Injuriâ oppressæ & proditæ libertatis flagitium, in Co-
mitiis anni 1647. In tractatu hoc potissimum agitur de pro-
scriptione Ionæ Slichtingii: cujus negotii Pripcovius ipse
oculatus & auritus testis fuit, atque scripto hæc consi-
gnavit a. 1648, die 2 Ianuarii. M S.

De jure Christiani Magistratus & privatorum in belli
pacisque negotiis. M S.

Apologia prolixior tractatus de jure Christiani Magi-
stratus, &c. contra Ioachimum Stegmannum Junio-
rem. M S.

Ejusdem Defensio altera, opposita D. Danieli Zwikero.
M S.

Animadversiones in librum Danielis Brenii de qualitate
Regni Christi, seu de Magistratu, &c. a. 1650. M S.

Supplicatio ad Regem in causa Dissidentium in religione,
tempore Comitiorum anni 1652, facta. M S. Pol.

Gratulatoria Principi Ianussio Radzivilio, Satrapæ Samo-
gitæ ac Duci Campestri M.D.Lithvanix, ex Cosaccica expe-
ditione reduci. M S. Pol.

Apologia ejusdem Ianussii Radzivilii Ducis in Birze & Du-
binki, S. R. I. Principis. 4°.

Epitaphium Nymphæ Cavaleriæ Georgii Ossolini Pro-
cancellarii Regni. M S.

Carmen de pactis Prussicis cum Gustavo Adolfo Rege
Suecorum. M S. ut &

Alia ejusdem generis carmina. M S.

Responsio

Responsio ad scriptum Gen. Dni. Niemiricii Archicamerarii Kijoviensis, qui omnes in regno Poloniae, &c. à Romana Ecclesia Dissidentes, hortatur, ut in gremium Ecclesiae Orientalis se recipiant. Pol. M S.

Idem è Polonico Latine redditum: sub nomine Iulii Celsi. M S.

Monachorum & anachoretarum instituta, non esse viam optimam ad sanctimoniae perfectionem perveniendi, sed ecclesiae noxiam & periculosam. M S.

Cogitationes Sacrae, in Evangelii S. Matthaei VII. capita priora. M S. scriptae 10 Maji a. 1664.

———— in S. Pauli Epistolam ad Romanos. M S.

———— in utramque ad Corinthios. M S.

———— ad Galatas. M S.

———— ad Ephesios. M S.

———— ad Philipenses. M S. Scriptae ultimo Maji 1658.

———— ad Colossenses. M S.

Responsio ad Andreæ Wissowatii notas amicas, in Sacras in Epistolam ad Colossenses Cogitationes. M S.

———— in utramque ad Thessalonicenses. M S.

———— in utramque ad Timotheum. M S.

———— ad Titum. M S.

———— in Epistolam S. Iacobi. M S. scriptae. 17 Aprilis 1660.

———— in utramque S. Petri. M S. in priorem scriptae sunt 20 Maji, in posteriorem verò 26 Iunii, anni 1660.

———— in tres Epistolas S. Iohannis. M S. in quarum primam scriptae sunt 2 Septemb. 1660.

———— in Epistolam S. Iudae. M S.

Hymnus in Symbolum Apostolicum, adjunctus libro Psalmorum & Hymnorum quo fratres Poloni Unitarii utuntur. 12°. Pol.

Apologia afflictæ innocentiae ad serenissimum Electorem Brandenburgicum, supremum Ducatus Borussiae Principem. a. 1666. M S.

Eadem Gallicè. M S.

Hyperaspistes seu Defensio Apologiae ab afflictis nuper in Polonia &c. Serenissimo Electori Brandenburgico oblatae. M S.

Reli-

Religio vindicata à calumniis Atheismi, contra epistolam F. M. Eleutheropoli (i. e. Amstelædami) apud Christianum Ammonium. a. 1672. 120. edente Christophoro Sandio juniore.

Argumenta contra Atheos, quod Deus sit, quodque coli debeat, sed eo tantum modo quo à Christianis colitur. M S.

Eadem à Z. M. Polonico carmine reddita. M S.

Periphrasis Orationis Dominicæ. *Item*

Oratio ad Deum Optimum Maximum, carmine elegiaco. *ut* ☞

Oratio ad Christum Filium Dei, ejusdem generis carmine. Adjuncta Andreæ Wisłowatii Stimulis Virtutum, Frænis Peccatorum, Amstelædami a. 1682. 120.

Eadem Elegiæ à Z. M. Carmine Polonico redditæ. M S.

Historia Ecclesiarum Unitariarum Regni Poloniæ &c. M S. incendio periit in exilio ipsius, in quod religionis ergo, persecutione ingruente, abire coactus est: cujus persecutionis tempore, haud parvam & aliorum librorum passus est jacturam.

Collatio Symboli Apostolici cum hodiernis Christianorum Symbolis. M S.

Demonstratio, quod neque Domini nostri Iesu Christi, per metaphoram pater; neque Filius ejus unigenitus, per metaphoram eandem, filius, dici queat aut debeat. M S.

De Libertate Conscientiarum tractatus in duos libros distinctus: verum unus tantum liber absolutus est. M S.

Epistola ad Valentinum Radecium Episcopum Unitariorum per Transylvaniam: Claudiopolin. data Cassoviæ pridie Cal. Apr. 1624. M S.

Epistolæ ad Iohannem Næranum Pastorem Ecclesiæ Remonstrantium in Batavia apud Veteramnates. M S. *Item*, Aliæ Epistolæ ad varios. M S.

JONAS SLICHTINGIUS à Bukowiec, Eques Polonus. Pastor Racoviæ, post Luclavicius. Ob editam fidei Christianæ confessionem, infamia tectus, patria proscribitur, libro memorato publicè in foro Warsawiensi carnificis manu combusto, tempore Comitiorum a. 1646.

Obiit in exilio Zelichoviæ in Marchia Brandenburgica a.

1661. die prima Novembris, ætatis 59. Historiam vitæ ac mortis ejus pertexuit Stanislaus Lubieniecus, in epistola ad virum quendam magnum, præfixa posthumis ipsius Commentariis.

Sermo Christophori Lubienecii senioris, cœtus Racoviensis Pastoris, quo animam agens, filios suos cæterosque adstantes alloquutus est, Racoviæ a. 1624, mense Februario. M S.

Responsio ad scriptum Danielis Clementini Concionatoris Reformatorum, cui titulus: *Antilogia & absurda Socinianorum*. Dedicata Palatino Belzensi. Racoviæ a. 1625. Pol.

Responsio ad Antapologiam sub nomine Danielis Clementini editam: seu Confirmatio Calumniarum Clementino objectarum. Racoviæ a. 1631. 4°. Pol.

Commentarius in epistolam ad Hebræos cum præfatione, Racoviæ, 8°.

Item in Bibliotheca fratrum Polonorum, F. Crellii operibus insertus, ipso enim adjuvante, prout supra sub Crellio docuimus, concinnatus est.

Commentarius in epistolam ad Galatas etiam potissimum ex Iohannis Crellii prælectionibus conscriptus est. Racoviæ 1628. 8°. Præfixa est Slichtingii præfatio.

Commentarius in tria priora capita epistolæ ad Romanos, itidem ex Crellii prælectionibus ab ipso conscriptus est. Racoviæ. 1636. 8°. Ambo hi Commentarii inserti sunt etiam Bibl. Fr. Pol. inter Crellii opera.

Quæstiones duæ: Una, Num in Evangelicorum religione dogmata habeantur, quæ vix ullo modo permittant, ut qui ea amplectatur, nullo in peccato perseveret. Altera, Num in eadem religione, quædam concedantur Christi legibus inconcessa? contra Balthasarem Meisnerum disputatæ. Typis Pauli Sternacii a. 1636. 8°. Inscriptus is liber DD. Adamo & Andreæ Goslaviis fratribus germanis.

De SS. Trinitate, de moralibus N. & V. Testamenti præceptis: item de sacris eucharistiæ & baptismi ritibus. Disputatio adversus Balthasarem Meisnerum. a. 1637. 8°. Allegantur etiam ejus

Tres quæstiones de Trinitate: quæ dubito an non eadem

dem sint cum modo memoratis opusculis.

Confessio fidei Christianæ, edita nomine ecclesiarum quæ in Polonia Unum Deum, & Filium ejus unigenitum Iesum Christum, & Spiritum S. profitentur a. 1642, 4o.

Eadem Polonicè: Wyznanie wiarg, &c. I.e. Confessio fidei ecclesiarum quæ in Polonia Christianæ appellari amant: omnium nomine edita. a. 1646. 4o.

Eadem Latinè, secunda editio correctior, collata cum Polonica ejusdem Authoris, ab eodemque denuò recognita & variis in locis auctior reddita. a. 1651. 8o.

Eadem Belgicè. a. 1652. 8o.

Eadem Germanicè.

Notæ [sub nomine Ioannis Simplicii] in Doctissimi cuiusdam viri [videlicet Hugonis Grotii] commentationem ad secundum caput posterioris ad Thessalonicenses epistolæ. a. 1643. 8o.

Notæ in concionem Vechneri habitam Lissæ a. 1639. de capite I. Evangelii S. Johannis. Racoviæ a. 1644. 8o. & 12o. Cum dissertatione de Verbo Dei.

Item Belgice. a. 1649. 4o.

Epistolæ ad Georgium Calixtum Theologiæ Doctorem & Professore. a. 1645. M S.

Epistolæ ad Georgium Schonhoffium Soc. Jesu Theologum S. R. Maj. a. 1645. M S.

Epistolæ ad Matthiam Gloskovium Camerarium Calisientem, in materia de Satisfactione & merito Christi, deque redemptione per sanguinem ejus; ad asserendam Socii in Confessione Dominorum Reformatorum accusati, innocentiam. a. 1645. M S.

Scriptum Dominis Doctoribus Regiomontanis transmissum, a. 1645. 25. Novemb. continens responsionem iteratam ad loca à D. Doctore Dreiero inter disputandum allegata. M S.

Oratio ad Iesum Christum Filium Hominis.

Eadem Polonicè reddita. a. 1646. 12o.

Explicatio sex præcipuorum locorum, quæ pro Trinitate afferuntur.

Eadem Belgicè, cum præfixa præfatione anonymi, & adjunctis duobus brevibus tractatibus Crellii & Stegmanni.

An-

Anteekeninge en verklaaringe over de ses voornaamste *Schryftuer* plaetsen / die men plagh te gebruiken tot bewijs vande drieenighepd en de eeuwige *Godtheit Christi*. a. 1649. 4°. met een tractatje van *Crellius* en *Stegmannus*.

Explicatio quatuor locorum S. Scripturæ, Divinitatem Iesu Christi concernentium, nimirum Col. 1. 15---21. Hebr. 1. Ioh. 8. 56, & seqq. Ioh. 1. 1---19. Primum Polonicè conscripta.

Eadem Belgicè a. 1649. 4°. adjunctis nonnullis qui sequuntur tractatibus. Sub hoc titulo: **Klaare uytlegginge van vier plaetsen der H. Schryftuur / de Godhepd Iesu Christi aangaande; Coloss. 1. 15---21. Hebr. 1. Ioh. VIII. 56, &c. Ioh. 1. 1---19. in 't poolsch beschreeven.** Daar is by gevoegt: 1. Van de oorzaken van *Christi dood* (forte *Crellii*.) 2. *Bekentenis Christophori Ostorodi*. 3. *Kort Begrijp van de Christelycke relegie* / (forte *F. Socini*) 4. *Kort discours van de oorzaken waarom den Evangelio Iesu Christi geloofd of niet geloofd werd: en dat Godt de geloovige heerlyck beloonen / en de ongeloovige straffen sal.* (*F. Socini*) 5. *Rijm teegen de seeghepd.* 6. *Matth. XXVIII. vers. 19.* 7. *1. Ioh. V. 7, 8.* 8. *Kort ondersoeck tusschen twee / die aangaande de H. Drievuldighepd disputeeren / wien men eyndelijck naa lang twisten de overwinnige sal toeschrijven* (*Ioachimi Stegmanni Junioris*.)

Epistola Apologetica in qua continetur, Relatio causæ ipsius a. 1646, in Comitibus Warsawiensibus agitatae, & decreti contra eum ibidem lati; scripta Idibus Julii a. 1650. & eodem anno in lucem emissæ, in 8°.

Confessionis Christianæ ad rogum damnatæ & combustæ, manum à D. Nicolao Cichovio Soc. Jesu laceratorum, sui vindices. a. 1652. 8°.

Nicolai Cichovii centuria argumentorum cæsa. a. 1652. 8°.

Item Belgicè 1671 8°. in Latinum translata per Q. V.

Cichoviusa Diabel zaklety. in 4°. i. e. Rev. Cichovii Diabolus in cantatus, seu Responsio ad librum Cichovii in quo

quo scripsit Arianos (vulgò dictos) Diabolum pro Deo habere.

Cichovius Diabla zakletego odklae niemoze. 4°. i. c.
Cichovius Diabolum incantatum recantare non potest.

Apologia pro veritate accusata ad Illustrissimos & Potentissimos Hollandiæ & West-Frisiæ Ordines, conscripta ab Equite Polono. a. 1654. 8°.

Eadem Belgicè. a. 1654. 8°.

Korte verklaringe over verscheyden artijckelen des Christelijcken geloofs: door Ioannes Simplicius. i. e. Brevis explicatio variorum articulorum Christianæ fidei: per Iohannem Simplicium. Adjuncta est: **Korte verklaring over het IX. cap. des briefts tot de Romeynen: geschreeven ten geballe van een van de Grooten van Pooten.** i. e. Brevis explicatio IX. cap. epistolæ ad Romanos, scripta propter unum è Magnatibus Polonorum. Impressa hæc sunt a. 1556. 8°. translata è Latino M. S. per P. L.

Memoriale in causa Fratrum Unitariorum. ab ipso & Stanislao Lubieniecio: Scriptum Stetini a. 1659. die 10° Aprilis.

Quæstiones de Magistratu, bello, defensione privata, &c. in Bibl. fr. Pol. inter J. L. Wolzogenii opera impressæ, cum ejusdem Annotationibus.

Annotationes oppositæ memoratis J. L. Wolzogenii Annotationibus, in quæstiones de Magistratu, bello & privata defensione. Itidem in Bibl. Fr. Pol. inter Wolzogenii opera impressæ.

Catecheseos Ecclesiarum Polonicarum editionem novam ipse etiam post J. Crellium adornavit, eidemque responsiones ad Martini Ruari notas adjecit. Prodiit Catechesis hæc, sub tali titulo: *Catechesis Ecclesiarum Polonicarum, Unum Deum Patrem illiusque Filium Unigenitum, unà cum Spiritu S. ex sacra Scriptura consistentium.* Anno 1609, in lucem primum emissæ, & post per viros aliquot in eodem Regno correctæ. Iterumque interpositis compluribus annis à I. Crellio Franco, ac nunc tandem à Iona Slichtingio à Bucowiet recognita ac dimidia amplius parte aucta. Irenopoli sumtibus Friderici Theophili, post annum Domini 1659. i. e. circa a. 1665. 8°.

Eadem

Eadem Belgicè a. 1666. 4°. Eadem iterum Latinè per Andream Wiflowatium emendata, cum nonnullis ejusdem & aliorum notis. a. 1680. 4°.

De Uno Deo Patre. M S.

De Liberalitate & Avaritia. M S.

Explicatio Orationis Dominicæ. Pol. M S.

Concio in Psalmum C X. totum. Pol. M S.

Eadem Latinè reddita. M S.

Aliæ complures conciones sacræ. M S.

Notæ contra Hugonis Grotii votum de potestate ecclesiastica. M S.

Contra Placæum Theologum Salmurienfem. M S.

Notæ breves, in ea quibus Cornelius Martini, unum illum Deum, trinum esse personis conatur demonstrare. MS.

Contra Comenium. M S.

De Lotione pedum disceptatio contra Joachimum Stegmannum Juniozem. M S.

Oratio ad Georgium Racocium Principem Transylvaniæ. M S.

Omnia Veteris Testamenti loca, quæ à Trinitariis profertur dogmatis defensione afferuntur ab orthodoxis (ut audire volunt) eodem modo, quo Unitarii, vulgò Sociniani dicti ea exponunt, explicata. Item Novi Testamenti loca omnia, eodem modo collecta: utrumque manu Slichtingii, Morfcovii, Stegmanni & aliorum scriptum. M S. Hæc etiam sequentia scripta Slichtingio tribuuntur.

De vera fide catholica anonymi, & ejusdem refutatio, pro & contra. M S.

De vero honore B. virginis. M S.

De articulis fundamentalibus.

In Bibliotheca Fratrum Polonorum, continentur Commentaria ejus posthuma in plerosque novi Testamenti libros: in lucem emissa. a. circiter 1665, fol. cuncta hactenus inedita. Sunt autem hoc ordine disposita.

Tomo primo: cui præfixum est;

Exemplum epistolæ Stanislai Lubieniecii de Lubienietz, quâ viro cuidam magno, Historiolam Commentariorum, & vitæ ac mortis Ionæ Slichtingii p. m. pertexit. Scriptum ¹⁴/₄₂

Iunii 1665.

Commentarius in Evangelium Joannis Apostoli.
 Paraphrasis in initium ejusdem Evangelii.
 Commentarius in epistolam Apostoli Pauli ad Romanos.
Operum Exegeticorum posthumorum Tomo altero.
 Commentarius in priorem epistolam Apostoli Pauli ad
 Corinthios.

———— In Posteriores
 ad Corinthios.

———— Ephesios.
 ————— Colossenses.
 ————— Philippenses.
 ————— I. ad Thessalonicenses.
 ————— II. ad Thessalonicenses.
 ————— I. ad Timotheum.
 ————— II. ad Timotheum.
 ————— ad Titum.
 ————— Philemonem.
 ————— I. Petri Apostoli.
 ————— II. Petri
 ————— I. Joannis Apostoli.
 ————— II. Joannis.
 ————— III. Joannis

Fragmentum in epistolæ Iudæ versum 7.
Continuationem hujus Bibliothecæ dabimus sub I. L. Wolze-
genio.

Commentarius in Evangelium Iohannis Belgicè redditus
 prodiit in 4°.

SAMUEL IARAI Hungarur. Plebanus Claudiopo-
 litanus post Valentinum Radecium.

De Divortiis. 4°. & alia.

IOACHIMUS STEGMANNUS Marchi-
 cus Germanus. Rector Gymnasii Racoviensis, in quo
 munere Martino Ruaro successit: post Pastor Unitariæ
 Ecclesiæ Saxonicae Claudiopoli: ubi decessit circa annum
 1632.

Controversia hujus temporis de Ecclesia. a. 1626. 4°.

De usu rationis in rebus sacris, Germanicè, M S. alle-
 gatur a. 1629.

Examen thesium Bergii, M S, allegatur eodem anno.

Refutatio Refutationis Catecheseos. M S. allegatur eodem anno.

Novi Testamenti versioni Germanicè, ipse una cum Johanne Crellio infudavit. Prodiit illa Racoviæ. a. 1630. 8o.

Institutionum Mathematicarum libri duo, quibus initia Arithmeticæ & Geometriæ, pro incipientibus delucidè explicantur & ad praxin accommodantur: Jussu superiorum in usum Scholæ Racovianæ conscripti. a. 1630. 8o.

Epistola M S. quâ viro cuidam excellentissimo, sententiam suam de Satisfactione Christi exponit: scripta Moëstichii a. 1630, die 7. Novembr. M S.

Von der Reformation der gemeinte Christi. a. 1632. 8o.

Idem Latinè, De vera reformatione Ecclesiæ Christi M S.

Brevis Disquisitio, an & quomodo vulgò dicti Evangelici, Pontificios, ac nominatim *Valeriani Magni de Acatholicorum credendi regula judicium*, solidè atque evidenter refutare queant. Eleutheropoli apud Godfridum Philalethium. a. 1633. 12o.

Contra Botsaccum, Germanicè sub hoc titulo; *Proba der einfältigen warnung Botsacci, furder New, photinianischen lehr.* Rachau a. 1633. 8o.

Kenzeichen der falssen lehrer. a. 1637. 8o. i. c. Notæ falsæ doctrinæ.

Libri duo de Judice & Norma controversiarum fidei. Eleutheropoli typis Godfidi Philadelphi a. 1644. 12o. sed est tantum liber primus: nam auctor morte præventus cætera absolvere non potuit.

Idem Belgicè. a. 1668. 8o.

Idem tractus plenior, M S.

Delineatio Theologiæ, seu fidei Christianæ: libris duobus. M S.

De disciplina ecclesiastica M S.

De præcipuis in religione Christiana controversiis MS.

Analecta Mathematica. M S.

Logica. MS. allegatur etiam ejusdem

Metaphysica reformata.

CHRISTOPHORUS STEGMANNUS,
modo memorati Ioachimi frater junior,

Dyas Philosophica. Stetini. 4°. a. 1610. & 1631.

Hyperaspistes Dyadis Philosophicæ: contra Valentinum Fromm. Logknizii a. 1632.

Metaphysica repurgata. M S.

LAURENTIUS STEGMANNUS, qui proscriptus cum schola Racoviana, cujus Rectorem agebat a. 1637, everteretur, TRIBANDER appellari voluit: Ioachimi & Christophori frater.

Epistola ad Dobeslaum Cieklincki scripta 13 Cal. Majas, a. 1642. unâ cum Elegia ad eundem, in qua conjugis ipsius obitum deflet. M S.

Epistola ad Johannem Wojenski Medicinæ Doctorem, 15 Cal. April. a. 1642. M S.

Carmen ad nobilissimum juvenem Stanislaum Lubienicium. M S. &

Alia, M S.

..... REYCHELIUS.

Annotationes in varia S. Scripturæ loca.

LANCELOTTUS à BREDERODE, è nobilissima Batavorum prosapia oriundus: Assessor Judicum Curia Hollandiæ, quo munere circa annum 1620, privatus est, ideo quod executionem decretorum contra Remonstrantes latorum, non prout cæteri vellent, urgeret. Circa annum 1558, adhuc in vivis fuit.

Apostasia Christianorum: **dat is van den Afval der Christenen.** Posterior editio (nam priorem non vidi) impressa est in 8°. annus non additur. Titulo ejus subjectum est, **door L. v. B.** & tandem in 12°. a. 1659, sine auctoris nomine, quæ optima est editio. Alii tamen putant, hanc esse primam editionem, & memoratam secundam non longè postea editam esse. Liber is unâ cum S. Curcellæi Quaternione publicè in Belgio prohibitus est.

HERMANUS MONTANUS Belga. Alumnus Reformatorum in D. D. Ordinum collegio Lugduni Batavorum: post verò apud Remonstrantes persecutionis eorum tempore Ecclesiastes.

Pietigheyt van de kinderdoop. Amsterdam/1647, 8°. en 1648, 8°. i. e. Vanitas Pædobaptismi.

S. [ni-

S. [ni fallor SIBRANDUS] DOMINICI MONTANUS, Frisius.

Schriftuurlijke Disputatie aangaande het weesen en Godheyt Jesu Christi / tusschen Mr. S. Dominici Montanus / en Pieter Jansz Twisk / na de coppe tot Dantzigh / a. 1650. 8°. begrepen in eenige brieven uyt Harlingen nae Hoozn geschreven/a. 1625, 1626, en 1627. daar achter by gevoeght is 'tant-woord van Isaack Sirt / op 't argument van Jan de Witte voor de opperste Godheyt Christi. I.e. Scripturalis Disputatio de essentia & divinitate Iesu Christi, inter Mr. S. D. Montanum & Petrum Iohannis Twisck juxta exemplar Dantiscanum a. 1650. 8°. in qua continentur aliquot epistolæ Harlingâ (ubi Montanus degebat) Hornam ad memoratum Twisck Senioresem seu Episcopum (Mennonitarum qui Frisii appellantur) scriptæ. a. 1625, 1626, & 1627. cui adjuncta est responsio Isaaci Sixti ad argumentum Iohannis de Witte, pro summa divinitate Christi.

DANIEL BRENIUS Harlemo Batavus: M. Simonis Episcopii SS. Theol. Professoris, discipulus. Natus a. 1594. Obiit a. 1664.

Examen tractatus à M. Simone Episcopo conscripti, super quæstione, an liceat Christiano Magistratum gerere? scriptum a. 1620, circiter: editum tomo secundo operum Episcopii.

Ejusdem plenior & perfectior refutatio Belgicè scripta, a. 1640.

Idem Belgicè: **Dan de hoedanigheyd des Rijcks Christi.** Amsterdam a. 1641. 8°. en a. 1657. 8°. de tweede druck. daar is bygevoeght; **Verklaaringe van de gewichtigheyd des geschils / of en hoe verre het een Christen past de wereldlijke heerschappye te bedienen / gesteld in twee brieven van Daniel van Breen.** Item, een korte verklaring over het 5 / 6 en 7 capittel van Mattheus. Item verklaringe over Luc. VI. vers. 17. tot het eynde des capittels. I. e. De qualitate Regni Christi: Amstelædami a. 1641, 8°. & a. 1657. 8°. Secunda editio. Cui adjuncta sunt;

Declaratio controversiæ, an & quomodo Christiano liceat Magistratum politicum gerere? proposita in duabus epistolis Danielis Brenii [quarum posterior est ad Franciscum Oudanum quæ epistolæ 10 aut 11 annis ante prædictum tractatum sunt conscriptæ] Item, Brevis explicatio 5, 6, & 7 capitis Matthæi. Item, explicatio Lucæ cap. 6. à versu 17, ad finem capitis.

Christelijke deugden-spiegel / &c. Amsterdam / 1630. 8o. I. c. Christianarum virtutum speculum: seu descriptio causarum, attributorum, & essentialium partium, Religionis Christianæ: demonstratione unius cuiusque necessitate & utilitate. Omnia claris testimoniis S. Scripturæ illustrata & confirmata.

Opera Theologica. quibus præfixa est,

Francisci Cuperi, Operis editoris, commonitio ad Lectorem: de tractatu Danielis Brenii, operum D.S. Episcopii secundæ parti inserto. Huic subjunctæ sunt,

Epistolæ duæ super quæstione de Magistratu quarum posterior ad Franciscum Oudanum exarata est. Epistolæ hæ, unâ cum dicta commonitione biennio post reliqua quæ sequuntur opera impressæ sunt, anno nimirum 1666. Has sequitur,

Præfatio editoris, continens necessariam ad Christianum lectorem commonitionem. Item.

Introductio brevis ad intellectum sacrarum literarum. Hanc sequuntur potissimam partem memoratorum Operum Theologicorum constituentes,

Breves in Vetus & Novum Testamentum Annotationes.

Tractatus de Regno Ecclesiæ glorioso, per Christum in terris erigendò.

De qualitate Regni Domini nostri Iesu Christi: quodque illud totum in spirituali dominio consistat.

Amica Disputatio adversus Judæos, continens examen scripti cuiusdam Judaici, è Lusitanico in Latinum versi & responsionem ad quæstiones inibi Christianis propositas.

Dialogus brevissimus de veritate religionis Christianæ. Cui ob affinitatem materiæ annexa est,

Brevis Demonstratio Religionis Christianæ veritatis. Auctor ejus est, Joachimus Stegmannus Junior.

Addenda quædam in librum Jobi, Psalmorum, Proverbiorum, Ecclesiastæ Salomonis, &c. Omnia hæc impressa sunt Amstelædami quod Henricum Dendrinum & Franciscum Cuperum. a. 1664. fol.

Oziendelijcke disputatie tegen de Jooden: verstaalt door J. F. Oudaan 1664. 4o. i. e. Amica Disputatio contra Judæos, translata per J. F. Oudanum.

Verklaringe over het boeck des H. Jobs / en der Openbuaringe Johannis / door Frans Kupper upt het Latijn verstaalt / en door den autheur en oversetter overgezien / en wel het derde deel grooter als in het Latijn gemaacht. Mitsgaders desselfs boeck van het geestelijck triumpherende rijck Christi: den tweeden druck / t' Amsterdam. 1666. 4o. het tractaat van 't geestelijck triumpheerende rijck Christi / is a. 1666. 4o. voor 't tweede maal in duytſ/en voor die tijd twee maal in Latijn gedrukt. i. e. Explicatio in librum S. Jobi, & Apocalypsin Johannis, per Franciscum Cuyperum e Latino translata, & per auctorem ac translatoem recognita, & tertiâ parte major quàm in Latino fuit reddita. Item, ejusdem liber de Spiritualis triumphantis regno Christi: secunda editio Amstelædami, a. 1666. 4o. Tractatus de Spiritualis triumphantis regno Christi, impressus est a. 1666. 4o. secunda vice Belgicè & antehac bis Latinè.

Compendium Theologiæ Erasmiæ. Rotterodami, a. 1677. 24o.

Idem Belgicè, verstaalt door Fr. de Haeg. [i. e. translatum per Franciscum de Haas] Rotterdami a. 1679. apud Isaacum Næranum cum præfatione Joachimi Oudani. 12o.

Idem Belgicè, ex alia meliore versione. Rotterd. 1679. 12o.

Epistola ad Martinum Ruarum, data Amstelodami, 27 Aug. 1627. & impressa in secunda centuria epistolarum Ruari. Amsteld. 1681. 8o.

Epistolæ ad Wolzogenium, M S. ut &

Alia multa inedita.

JOHANNES LUDOVICVS WOLZOGENIUS, Austriacus, Liber Baro in Tarenfelt, S. Ulrich,

&c. prius Reformatorum sacris addictus; post cùm ob religionem à Pontificiis Austria patria sua exactus in Poloniam venisset. Unitariorum religionem amplexus est. Obiit circa annum 1658, in Silesia prope Uratislaviam, ultra 62 annos natus.

Erklärung der beyden unterschiedlichen meinungen von der natur und wesen des einigen alterhochsten Gottes 1646. 4°. i. c.
 Declaratio duarum contrariarum sententiarum de natura & essentia unius altissimi Dei.

Antwort auff die örter der H. Schrift alten und newen Testaments, welche fur die dreyfaltigkeit und Gottheit des Sohnes beygebracht werden.

Idem Latine; Explicatio locorum, S. Scripturæ tam veteris quam novi Testamenti, quæ ad probandum dogma Trinitatis adferri solent. M S.

Die triumphirende Kirche unsers Herren hier auff erden. i. c.
 Ecclesia Domini nostri hic in terris triumphans.

Breves, in Meditationes Metaphysicas Renati Cartesii, Annotationes. Amstelædami apud Johannem Henrici. a. 1657. in 4°.

Eadem Belgicè, per M. K. translata. Amstel. apud Fridericum Klinkhamer, in 4°.

Epistola ad Iohannem Amos Comenium, Germanicè: quam Comenius inseruit libro suo contra Melchiorum Schefferum, de quæstione utrum Dominus Iesus propriâ virtute à mortuis resurrexerit. Amstel. apud Ianssonium a. 1659. 8°.

Epistolæ ad Danielelem Brenium: ut & ad alios. M S.
 Commentarii in quatuor Evangelistas Germanicè. item
 Commentarii in Epistolas Paulinas, itidem Germanicè: quarum mentionem etiam facit Gisselius in historiâ ecclesiastica, verum eorum autographum una cum autographo memoratorum Commentariorum in Evangelia, à quibusdam qui proprium potius quam publicum quærebant commodum, flammis abolitum est. Ita ut nunc ex Commentariis in epistolas Apostoli, nihil præter titulum ac vitam S. Pauli (Latine redditam & Bibliothecæ fratrum Polonorum insertam) nobis remaneat.

Conciones Sacre XXII, lingua Germanica. M S. fol.
 Quorum

Quorum autographum proximè præcedente 1681 anno , videre mihi contigit in Batavia apud Antonium à Hoëk , in cuius manus post auctoris obitum devenerunt : qui etiam eas in Belgicum transtulit idioma.

Librum Iohannis Crellii de Uno Deo Patre in Germanicum transtulit. a. 1645. 4°.

In Bibliotheca Fratrum Polonorum Unitariorum , opera ejus exegetica , didactica , & polemica , cum nonnullis Andreae Wiffowatii Commentariis , hac serie disposita sunt.

Commentarius in Evangelium Matthæi cum Prolegomenis & Appendicibus.

———— in Evangelium Marci.

———— in Evangelium Lucæ.

———— in partem Evangelii Iohannis : nam commentarius in cap. VI, VII, VIII, IX, & X , in autographo deerat : ideoque hæc capita suppleta sunt à Ioachimo Stegmanno Iuniorè : qui omnes Commentarios hos è Germanica in Latinam transtulit linguam.

A. W. (i. e. Andreae Wiffowatii) Commentarius in Acta SS. Apostolorum.

I. L. Wolzogenii Proëmium in epistolam Pauli Apostoli ad Romanos : continens vitam S. Pauli.

A. W. Annotationes in epistolam S. Iacobi.

A. W. Annotationes in epistolam S. Iudæ.

Post hæc rursus Wolzogenii opera sequuntur : nimirum , Præparatio ad utilem SS. Literarum lectionem. In cuius parte prima, de natura, & qualitate Regni Christi & religionis Christianæ differitur. In fine pauca desiderantur. In altera verò , doctrina de tribus in una Deitate personis excutitur.

Compendium Religionis Christianæ.

Declaratio duarum contrariarum sententiarum , de uno Deo Patre , & de uno Deo in essentia & tribus personis.

Conciones tres super Iohannis XVII. 3. quarum ultima non est ad finem perducta.

Annotationes ad quæstiones Ionæ Schlichtingii à Bucowie : de Magistratu , bello & defensione.

Annotationes in Meditationes Metaphysicas Renati des Cartes.

Respon-

Responsio ad Ionæ Slichtingii Annotationes in Annotationes de Bello, Magistratu & privata defensione. *Hucusque Bibliotheca Fratrum Polonorum Unitariorum.*

Ex memoratis, hæc sequentia, in Belgicum translata sunt.

Predicatie over de woorden / Dit is het eeuwige leeven, &c. Ioh. XVII. 3. vertaalt door Daniel van Loenen. Amsterdam / 1673. 12°. i. e. Concio super verba, Hæc est vita æterna, &c. Ioh. XVII. 3. translata in Belgicum per Danielelem à Loenen.

Præparatio ad utilem lectionem N. T. sub hoc titulo **De Werloose Christen / verbeeldende de natuur en hoedaenigheyd van het rijke Christi: als ook 3. predicatie over Ioh. VII. 3. met eenige byvoegingen van Dr. Pieter Langedult. a. 1676. 8°. i. e. Christianus inermis, exprimens naturam & qualitates Regni Christi: ut & tres conciones super Ioh. XVII. 3. cum nonnullis additamentis Doctoris Petri Langedult.**

FLORIANUS CRUSIUS Doctor Medicinæ: Wolzogenii cujus sororem in Matrimonio habuit, affinis: Dicitur omnium qui Sociniani vocantur, Philosophus excellentissimus.

Epistolæ ad Martinum Ruarum, insertæ posteriori centuriæ epistolarum Ruari. Amstelo d. a. 1681. 8°.

De vera voluntatis libetate. M S.

De vi mortis Christi. M S. Latine & Germanice.

Epistola ad Mersennum de Dei vera cognitione. M S. Germanicè.

De Origine & essentia Filii Dei. M S.

Von des menssen natur und vermögen. M S. i. e. De hominis natura & potestate.

Von der gemeinte Christi. M S. i. e. de Ecclesia Christi.

Bekentnüss. M S. i. e. Confessio.

Von afferstehung der lieber. M S. i. e. de resurrectione corporum.

Contra Atheos. M S.

De Filio Dei. M S.

Explicatio initij Evangelii S. Iohannis. M S. qua in re ut ab Andrea Wiffowatio, & post à Daniele Zwickero (qui

M S.

M S. hoc se possidere dicebat) diversam à cæteris qui Soci-
niani vocantur, opinionem habuit.

Antwort auff Paul Felgenhauwers prob , buchlein. i. c.
Responsio ad Pauli Felgenhauweri probam. Videtur etiam
scripsisse ,

De ratione in Theologia : nam ea de re contra eum scri-
psit Feluringerus.

A D A M U S F R A N C U S Silesius , Successor Joa-
chimi Stegmanni in Rectoratu Scholæ Racovianæ , post
verò pastor & plebanus ecclesiæ Claudiopolitanæ in Tran-
sylvania. Obiit anno 1656 , annos natus 60.

Explicationes & Conciones in varia loca Novi Foederis :
ut & alia non pauca M S.

E L I A S A R C I S S E V I U S , Eques Polonus Eliæ
Arcissevii Pastoris & Patroni Ecclesiæ Smiglenfis filius. Quon-
dam Tribunus militum Regis Danorum , ut & Aulicus Re-
gis Poloniæ. Germanus ejus natu junior fuit Christophorus
Arcissevius , qui Batavorum Occidentalis Indiæ Societatis
exercitui in Brasilia præfuit.

Scriptum (in lucem emissum sub nomine cujusdam illu-
stris Equitis Poloni Aulici Regii) quo Regi ipsi rationem
reddit conscientiæ suæ , quod relictis aliis religionibus , u-
ni , quam vocant Arianam , se addixerit. a. 1649. 8º.

Epistola ad Illustrem Dn. Cazanovium Mareschalcum cu-
riæ Regni , quâ religionis suæ , quæ Ariana vulgò audit ,
rationem reddit. M S. Pol.

P E T U S M O R S C O V I U S à Moscowa , Eques
Polonus , Pastor Ecclesiæ Lachoveccensis hinc Creloviensis ,
& tandem Czarcoviensis.

Responsio ad librum cujusdam ministri Evangelici [ministri
Thomæ Ibengerfcii] dictum *Asymbolum Sacinianorum* , &
Non-credo hodiernorum Arianorum : additum est symbolum
Evangelicorum Doctorum de ratione salutis humanæ , col-
lectum ex ipsorummet Scriptis. a. 1632. 4º. Pol.

Præfatio in Johannis Crellii Prima Ethices elementa :
Scripta Krzecoviæ 28 Augusti , 1635.

Præfatio præfixa Commentario in epistolas ad Thessa-
lonicenses , quem ipse ex prælectionibus J. Crellii concepit.
a. 1636 , Maji.

Eadem

Eadem Belgicè.

Commentarios J. Crellii in epistolas, priorem ad Timotheum, ad Titum, & ad Philemonem ex ipsius prælectionibus conscripsit: qui inserti sunt Bibl. fr. Pol.

Concio quâ Jacobo Sieninio Podoliæ Palatinidæ Racoviæ anno 1639, parentavit. M S. Pol.

Contra Keslerum.

Politia Ecclesiastica, sive forma [Agendam vulgò vocant] regiminis exterioris Ecclesiarum quæ unum Deum Patrem, per Filium ejus unigenitum Iesum Christum, in Spiritu Sancto confitentur: tribus libellis explicata, quam jussu Ecclesiarum in usum ecclesiarum Belgicarum, conscripsit sub hoc anagrammate; *Veri promus custos*. MS.

CHRISTOPHORUS LUBIENIECIUS à Lubieniec, Eques Polonus, Christophoro Andreæ germano genitus. Pastor ecclesiæ Racoviensis, post Lublinensis. Obiit a. 1648, paulo major quinquagenario.

Epistola ad Martinum Ruarum, scripta a. 1618, die 30 Julii: inserta posteriori centuriæ epistolarum Ruari, Amstel. a. 1681. 8º.

Epistolæ ad D. Paschalem, de Christo non statim post mortem in corpore glorioso resuscitato.

Oratio quam habuit in Comitio Lublini. a. 1634. die 3. Junii. M S. Pol.

Protestatio de innocentia Sententiæ nostræ [videlicet Unitariorum] de Iesu Christo Domino nostro. M S.

Antidotum in adversis modernis, a. 1647. M S.

Epistolæ ad varios. M S.

JACOBUS RYNIEVICIUS, Eques Polonus, dictus etiam JOHANNES TREMBECIUS: quod nomen assumpsit infantiâ tectus ac proscriptus, cum ecclesia Kisselinensis cujus pastorem agebat, a. 1644, everteretur. Pastor Lublini, post Kisselini, hinc in Lithyania, & tandem ecclesiæ exulantis in Borussia, ubi etiam a. 1678 vita functus est, annos natus 81.

Rhapsodiæ continentes res memorabiles in religionis potissimum negotio, præterito & hoc sæculo, gestas. MS. Pol.

Conciones Sacræ. M S. Pol.

Epi-

Epistolæ. MS.

EUSTACHIUS GISELIUS, Roxolanus,
Scholæ Kisselinensis Rector.

Liber Thomæ à Kempis de imitatione Christi, in Græcum idioma translatus. Francofurti ad Viadrum a. 1626.

Antapologia, sive Refutatio Apologiæ quam ad nationem Ruthenicam fecit Meletius Smotriski dictus Archiepiscopus Polocensis, sub nomine Gelasii Diplici edita, a. 1631, Pol.

THEODORUS SIMONIS Holsatus, Rector Scholæ Kisselinensis: PHILIPPUS COSMIUS appellari voluit, postquam ab eo editus est,

Liber de Papatu: cujus titulus me later. Ab eodem adornata est,

Januæ Comenianæ versio Græca.

MELCHIOR SCHAFFERUS Germanus.

Kurtzer bericht auff die frage, ob der Herr Iesus sich selbst aus eygener kracht von den todten aufferweckt habe. I.e. Brevis responsio ad quæstionem, num Dominus Iesus propria vi seipsum à mortuis resuscitaverit. edita in Polonia a. 1637.

Idem Belgicè. 1653. 4º. versum è Germanico.

GUILIELMUS HENRICUS VORSTIUS, Conradi filius, Pastor ecclesiæ Remonstrantium Warmondi in Batavia.

Disceptatio de Verbo vel Sermone Dei, cujus creberri-
ma fit mentio apud Paraphrastas Chaldæos, Jonathan, Onkelos, & Thargum Hierosolymitanum. Irenopoli apud hæredes Jacobi Laringhii, 1643, 8º.

Idem Belgicè. a. 1649. 4º.

Transtulit & notis illustravit Maimonidis constitutiones de Fundamentis Legis. Editæ eæ sunt Amstel. apud Blavios, a. 1638. 4º.

Item Chronologiam sacram profanam. Rab. David Ganz. & Pirte seu capitula R. Elieser. Editæ hæc sunt Lugd. Bat.

1644. 4º.

CORNELIUS MOORMAN, Belga. Natus a. 1600. Obiit a. 1670. 5. Junii.

Alle de nagelaten schriften / handelende van Goddelijcke zaaken: t' Amsterdam 1671. fol. I. e. Omnia scripta posthuma, agentia de rebus divinis.

ADAMUS BOREEL Zeelandus præclara stirpe
ortus. Natus circa a. 1603. Obiit a. 1666. ætatis circiter 63.
Ad Legem & ad Testimonium. 8°.

De veritate Historiæ Evangelicæ. Hujus opusculi sum-
mam ex confusaneis Borelii excerptam, proponit ac eluci-
dat, D. Henricus Morus. in magni Mysterii Pietatis ex-
planationis lib. VII. cap. 11, 12, 13. edita Londini a. 1674. fol.

Concatenatio aurea Christiana, sive cognitio Dei, ac Do-
mini nostri Jesu Christi. a. 1677. 4°.

Idem Belgicè : **De kennisse Godts ende onses**
Heeren Jesu Christi. Amsterdam / 1677. 4°.

Onderhandelinge noopende den Broederlijcken
Godtsdienst aangevangen in presentie der vrienden/
in Amsterdam den 8 Septemb. 1674. I. e. Tracta-
tio de Fraterna Religione, inchoata in præsentia amicorum,
Amstelædami die 8 Septemb. a. 1664. M S.

Alia non pauca. M S. quorum nonnulla sunt penes Do-
ctorem Galenum Abrahami Ecclesiastem Mennonitarum,
Amstelædami.

M. VALENTINUS BAUMGARTUS, Me-
melâ Borussus, Rector scholæ Luclaviciæ in Polonia,
post Plebanus & Rector Claudiopolitanus. Obiit Claudio-
poli circa. a. 1670.

Collat. Religion.

Antitritheia : seu Dissertatio vulgatæ opinioni de tribus
Elohim, hoc est Diis seu de tribus personis, quarum quæ-
libet est summus Deus, opposita. In qua per distinctas qua-
tuor sectiones, ostenditur, vulgatam illam Triadolatri-
am, & de tribus personis in uno Deo opinionem, esse
εἰδωλον, vanam, & futilem : qua sit, I. Origine huma-
na. II. Progressu violenta. III. effectum detrimentosa ju-
xtaque rationi sanæ adversa. IV. Scripturæ contraria. Con-
scriptus est liber is a. 1654. verum postmodum multis ab
auctore auctus. M S.

Catechesis Latina. M S.

De summo bono. M S. &

Alia plurima M S. Videtur quoque scripsisse,

Contra Incarnationem Jesu Christi : nam in ea re contra
eum scripsit Felwingerus.

FRANCISCUS BETHLEN, Nobilis Hungarus, Archi-Mareschallus Regni Transylvaniae. &c.

Epistola ad Martinum Ruarum, data in Betlen, 7. Aprilis a. 1649. Inserta secundae Centuriae epistolarum M. Ruari, impressae Amstelædami a. 1681. 8°.

GEORGIUS NIEMIRICIŪS à Czerniechow, Eques Polonus, Archicamerarius Palatinatus Kijovienſis, &c. aliquot Ecclesiarum Unitariarum patronus. Mortuus a. 1659.

Preces & Hymni, Polonicè, a. 1653. 12°.

Periphrasis & Paraphrasis Panopliae Christianorum. M S.

Oratio quam habuit coram Rege Varſaviae in Comitibus a. 1659. MS. Pol.

Epistolae M S. Descivit postea ad Græcos seu Ruthenos, atque apud Cosaccos Ducis Campestris munere functus est. Qui cum diffiderent ipsum in sacris suis stabilem fore, miserando modo eum trucidarunt.

ANDREAS WISSOWATIUS à Szumki, Eques Polonus, Fausti Socini ex filia nepos, Joachimi Rupnovii gener. Pastor Ecclesiarum Unitariarum, primum in Ukraina & Volynia, postea verò Lublinensis, hinc Racovianae [in Radoſtow] & tandem Robcoviensis in Cracoviensi Palatinatu. Natus Philipoviae in Lithvania a. 1608, die 26 Novembris. Obiit Amstelædami in exilio a. 1678, die 29 Iulii, hora à meridie 1½. Vitae ejus curriculum continetur in epistola cujusdam Anonymi ad virum quendam præstantissimum amicum suum, scripta a. 1680 ineunte.

Annotationes in universum novum Testamentum. M S.

Psalmi Davidis carmine Polonico redditi cum variis hymnis M S. in usum Ecclesiarum conscripti.

Ad Bisterfeldii librum, quem Iohannis Crellii libris de uno Deo Patre opposuit, Responsio, quam jussu Synodi exaravit. MS.

Ad Nicolai Cichovii Iesuitae triginta rationes, quibus homines ab Arianorum (ut audiunt) religione abstertere conatur, Responsum. Itidem Synodo mandante conscriptum. M S.

Hæc omnia ut & alia hætenus à se elaborata opuscula; persecutione Ecclesiarum Unitarum, quæ anno 1655 accidit,

cidit, cum cæteris suis bonis amisit. Hæc igitur sequentia, post memoratam persecutionem, in exilio ab eo concinnata sunt.

Annotationes in Evangelium Matthæi

_____ Marci

_____ Lucæ

_____ in Acta SS. Apostolorum.

_____ Epistolam S. Jacobi.

_____ Epistolam S. Judæ. Hi tres Commentarii infer-

ti sunt in Bibliotheca Fratrum Polonorum operibus I. L.

Wolzogenii, a. 1668. fol.

Explicationes quorundam S. Scripturæ locorum. M S.

Observationes ex Novo Testamento de Jesu Christo & Spiritu S. Dei. M S.

Religio Rationalis, seu de rationis judicio in controversiis etiam Theologicis ac religiosis, adhibendo, tractatus. M S.

Stimuli Virtutum, fræna peccatorum. Amstelædami anno 1682. 12°. Adjuncta sunt ejusdem tria proximè sequentiâ opuscula: ut & Anonymi cujusdam Pietatis sectandæ rationes: nec non S. P. i. e. Samuelis Przypcovii Periphrasis Orationis Dominicæ, item Oratio ad Deum & Christum carmine Elegiaco: aliaque quædam ejusdem generis.

Dissertatiuncula de hominis vera beatitudine consecranda. Amstelædami a. 1682. 1°.

Discursus brevis de vita æterna ejusque consequendæ modo. Amstel. a. 1682. 12°.

Tractatus brevis in quo demonstratur, corporis cultum pretiosum non decere Christianos. Amstel. a. 1682. 12°.

Physicæ problemata, M S.

Breves institutiones Logicæ. M S.

Ethicæ seu Philosophiæ moralis compendium. M S. Opus ad finem non perductum.

Carmina sententiosa & notabilia ex variis auctoribus collecta. M S.

Historiarum insignium à mundo condito compendium. M S.

Epistolæ duæ ad Stanislaum Lubieniecium: Prior scriptæ. 1665, 1° Septembris Manheimi, altera a. 1666, 16.

Octo.

Octobris S. N. Amstelædamo. Insertæ Theatro Cometico Lubieniecii edito Amstelædami a. 1667. fol.

Præfatio in Catechesin Ecclesiarum Polonicarum, quam unâ cum Joachimo Stegmanno juniore concinnavit: præfixa est Catechesi a. 1665. 8o. & a. 1580, 4o impressæ.

Præfatiuncula Bibliothecæ Fratrum Polonorum præfixa. a. 1668. fol.

Narratio compendiosa, quomodo in Polonia à Trinitariis Reformatis, separati sint Christiani Unitarii: impressa in Christophorii Sandii Appendice ad Nucleum historiæ ecclesiasticæ, seu historiam Arianorum, a. 1678. 4o. item in Slavonia Reformata Andreae Wengerfcii, 1679.

Notæ in Catechesin Ecclesiarum Polonicarum cujus talis est titulus; *Catechesis Ecclesiarum Polonicarum, Unum Deum Patrem, illiusque Filium Unigenitum Iesum Christum unâ cum Spiritu Sancto; ex S. Scriptura confitentium. Primum anno 1609. in lucem emissæ; & post earundem Ecclesiarum jussu correctæ ac dimidia amplius parte auctæ; atque per viros in his cœtibus inclytos, Iohannem Crellium Francum, hinc Ionam Schlichtingium à Bukowietz, ut & Martinum Ruarum, ac tandem Andreæ Wiffowatium recognita atque emendata notisque cum horum, tum & aliorum illustrata. Stauropoli per Eulogetum Philalethem. a. 1680. 4o.*

Controversiæ de Religione præcipuæ, inter Catholico-Romanenses seu Papistas, Evangelicos Augustanos seu Lutheranos, Reformatos seu Calvinianos, Remonstrantes vulgò Arminianos, Anabaptistas seu Mennonitas, Unitarios vulgò Socinianos, Enthusiastas Quakeros, &c. M S.

Observationes & quæstiones quædam Theologicæ. M S.

Contra Transubstantiationem & Dei Trinunitatem, Argumenta. M S.

Quæstio de Deitatis unitate Monarchica. M S.

De S. Trinitate objectiones quædam M S.

Pontificiorum errores quidam crassiores. M S.

Objectiones contra opinionem de Filio Dei ante mundum producto seu creato & post incarnato. scriptæ a. 1672. M S.

Defensio Objectionum de Filio Dei ante mundum creato, post incarnato, contra quendam præexistentiæ animarum
asser-

assertorem [i. e. Christophorum Sandium] scripta a. 1673.
MS.

De satisfactione Christi doctrinae vulgaris inconvenientia.
M S.

Contra Pædobaptisimum rationes. M S.

Disciplinam seu censuram morum in ecclesia esse obser-
vandam. M S.

De Avaritia fragmentum. M S.

Observationes seu notæ, in Samuelis Przypcovii cogita-
tiones sacras de epistola ad Colossenses. M S.

Ad desperatam causam Arianorum, seu prædromum
triumphi S S. Trinitatis, à Nicolao Cichovio Soc. Iesu
conscriptum, Responsio. M S.

Animadversiones in Collegium Anti-Socinianum Fride-
rici Spanhemii S. Theol. Doctoris & Professoris ordinarii
in alma Academia Heidelbergensi. M S.

Ex Danielis Brenii Notis in Novum Testamentum scru-
puli. M S.

Exercitationum Theologicarum de controversiis genera-
libus contractis; per Adr. & Petr. Walenburchios Episco-
pos Adrianop. & Myfiæ, Suffraganeos, &c. Specimen. M S.

Ad quæstiones Friderici Sylvii, Responsiones. M S.

Disceptatio de Dei circa futura contingentia præscien-
tia, adversus D. Danielelem Zwickerum. M S.

Ad D. Danielis Zwickeri scriptum, contra memoratum
tractatum Responsio. M S.

In Christophori Sandii Nucleum Historiæ Ecclesiasticæ
Animadversiones. M S.

Fidei Christianæ confessio ex sacris literis collecta, se-
cundum ordinem Symboli Apostolici. M S. Polonicum.

Religionis Christianæ prærogativæ spirituales. M S. Pol.
Speculum Spirituale. M S. Pol.

Dissertatio de conversione hominis à mundo ad Deum.
M S. Pol.

Carmen ideam veri Christiani exhibens: ut & alia ejusdem
generis carmina. M S. Pol.

Causæ mortis Christi breviter collectæ. M S. Pol.

Observationes de primæ ecclesiæ Doctoribus, qui Patres
vocantur. M S. Pol.

Controversiarum præcipuarum de Religione Christiana ,
brevis declaratio. M S. Pol.

Judicium de universali concordia in Religione Christiana.
M S. Pol.

Conditiones unionis Christianorum Unitariorum cum
Catholico-Romanis. M S. Pol.

Ad summarium fidei Arianæ , per Nicolam Cichovium
Soc. Jesu editum , Responsum. M S. Pol.

Ad epistolam Rev. Nicolai Cichovii , quâ Gen. Dn.
Christophorum de Szumki Wislowatium , ut ad ecclesiam
Romanam accedat , sollicitat ; Responsio. M S. Pol.

Ad deliberationem , sub titulo Equitis Ecclesiæ Chri-
stianæ , fratribus propositam , Responsio. M S. Pol.

Admonitio de vulgari Trinitatis, & absolutæ Prædestina-
tionis Dei , opinione : in qua demonstratur, Christianis
unum tantum summum Deum colendum , atque vitam
secundum ipsius præcepta instituendam esse. M S. Pol.

Epistolæ ad varios , M S. ut &

Alia varii generis , M S.

Colloquium Charitativum de religione cum Romano-
Catholicis habitum in arce Roznow, in ædibus ac præsentia
Illustr. Dn. Johannis Szafraniec Wielopolski Castellani
Voynicensis (post Palatini Cracoviensis) & Satrapæ War-
lawiensis , &c. cum consensu Episcopi Cracoviensis, anno
1660 , ab 11 ad 16 diem Martii , cujus ipse à parte Uni-
tariorum primarius fuit interlocutor. Impressum est , ex
autographo à scribis calamo excepto , in Appendice ad
Slavoniam Reformatam Andreæ Wengerfcii , Amstelæ-
dami apud Janstonio-Waesbergios. a. 1679. 4°.

JOACHIMUS PASTORIUS ab HIRTENS-
BERG , M. D. Eques Polonus , Historiographus Re-
gius.

Vita Johannis Crellii , præfixa operibus ejus in Biblio-
theca Fratrum Polonorum, impressa circa. a. 1666.

Eadem præfixa Ethicæ Crellii. Amstelædami a. 1681. 4°.

Eadem Belgicè. a. 1663. 4°.

Epitaphium Stanislai Lubieniecii Senioris , a. 1633.

Vita functi, M S.

Aulicus inculpatus.

Florus Polonicus, five Polonicae historiae epitome. dedicatus Gen. Dn. Sieniutæ. Lugduni Batavorum a. 1641. 12°.

Idem vitis duorum Regum auctus, & dedicatus Comiti de Leizno Archiepiscopo Gnesnensi. Amstelædami a. 1664. 12°.

Peplum Sarmaticum. Dantisci a. 1645. 4°.

Character Virtutum. Dantisci a. 1650. 4°.

Bellum Scythico-Cosaccicum. Dantisci. a. 1652. 4°.

De Juventutis institutionis ratione. Ibidem a. 1653. 4°.

Orationes duæ de præcipuis Historiæ Auctoribus ibid.

a. 1656, 4°.

Sylvarum pars prima. ibid. 1656. 12°.

Tacitus Germano-Belgicus. Coloniae. a. 1658. 8°.

Differentiæ inter politice genuinam & diabolicam, &c. Francofurti. a. 1659. 12°.

Theodosius Magnus. a. 1662.

Minister status, seu considerationes super vita Nicolai Neovilli. Jenæ, a. 1664. 8°. Verum postrema hujus auctoris scripta, ab ipso exarata sunt, cum desertis Unitariorum sacris, per gradus ad Romano-Catholicos descivisset.

CHRISTOPHORUS SANDIUS Borussus, Philippi. V. C. & Senatoris Cruciburgensis filius. Consiliarius Electoris Brandenburgici, ejusdemque Supremi & Regiminis & Apellationum Judicii Secretarius. Quibus muneribus privatus est circa a. 1668, ob sententiam suam quâ solum Patrem Altissimum Deum esse confessus est. Natus Cruciburgæ, 1611. die 11 Decembris.

Præfatio in Christophori Christophori Sandii filii sui, Historiam enucleatam. a. 1676. 4°.

Grundliger beweiß dass die Arianer, Menmonisten, und dergleichen Ketzer, der Religion halber mit recht nicht können außs dem lande vertrieben werden. I. e. Solida demonstratio, quod Ariani, Mennonitæ, aut similes hæretici non possint jure ob Religionem pelli. M. S.

Sophron de usu rationis in Theologia. M. S.

Carmina quædam.

Epistolæ de rebus Thologicis M. S. in primis ad filium suum Christophorum Sandium: cum quo unâ hos sequentes tractatus exaravit

Scriptum quod M. Jacobo Polio, rogatu Ministerialium Tripolitanorum Regiomontanorum obtulerunt, anno 1668, 24 Januarii. M S. Moventur in eo Dubia de recepto S. Trinitatis dogmate: atque quaeritur, cum Christus & Apostoli docuerint Deum Abrahami, Isaaci & Iacobi verum esse Deum; an Abrahamus, Isaacus & Iacobus crediderint Deum Trinum esse in personis?

Replica ad refutationem Dubii primi in memorato scripto. M S.

DANIEL ZWICKERUS Gedano-Borussus, Medicinæ Doctor. Natus-Gedani a. 1612, 22 Januarii. Obiit Amstelædami a. 1678, die 10 Novembris, hora matutina 7¹.

Frage ob² ein Christ noch alle zeit et was anzuhoren und untersuchen schuldig sey. i. e. Quæstio an Christianus semper adhuc aliquid audire & inquirere teneatur. edita anno 1649, 4 Decembris.

Kurtze und richtige anbitung in welchen fallen und ortern die schrift eigendlich oder figurlich müsse außgeleget und verstanden werden. i. e. Brevis & vera demonstratio in quibusdam casibus & locis Scriptura propriè aut figuratè explicari & intelligi debeat. à. 1650, in Junio. in 4°.

Idem Belgicè.

Regelen und Bekänntniss der eyfferigen Christen. i. e. Regulæ & Confessio zelosorum Christianorum. a. 1650, 26 Julii. 8°.

Historische Erzählung des abtritts D.D.Z. von seiner ersten meinung, i. e. Historica narratio recessionis Dr. Danielis Zwikeri à priori sua opinione. a. 1651, in Julio.

Revelatio Catholicismi veri, das, ist, Grundliches urtheil, von der friedsamsten und gewisesten lehre der Christen, war in die schwachheit des wiederparts der Monarchianer entdeckt wird. I. e. Solidum iudicium, de maximè pacifica & certissima doctrina Christianorum, in quo revelatur debilitas horum qui Monarchianis [i. e. Unitariis] adversantur. a. 1655, 10. Febr.

Idem Belgicè, sub hoc titulo; *Openbaringe van het waare algemeen geloof / dat is, Een grondig oordeel van de vreedsaemste en sekerste leere der Christenen. Adjuncta sunt. Een aantwysinge van*

de rechte manier van disputeren. Item, noch 21. grond regelen / naa welke de geheele Schrifstuur moet upgelegt en verstaan worden: met een voorreden van Adriaan Swartepaart. I. e. Demonstratio veræ methodi disputandi. Item 21 fundamentales regulæ secundum quas S. Scriptura debet explicari & intelligi.

Una cum præfatione Adriani Swartepaerd. Amstelædami a. 1678, 5. Maji 4º.

Specimina infelicis pugnæ D. Calovii contra Crellium. 1650, in Junio. 4º.

Irenicum Irenicorum, seu Reconciliatoris Christianorum hodiernorum Norma triplex; sana omnium hominum Ratio, Scriptura sacra, & Traditiones. Amstelædami a. 1658. 12. Novemb. 8º.

Judicium de Johanna Papissa contra Maresum: Stephano Curcellæo a. 1658. 11. Decembris traditum, & ab eo Quaternioni suo dissertationum Theologicarum contra Maresum adjunctum: editum Amstelæd. a. 1650. 2. Junii 8º.

De nochstaande en triumpherende sichtbaare stercke Christi / tegens de poorten der Helle / nefsens de doolingen en geduurige mislagen / of het bedroeft voorval der teegenspreekers / namelijk Dr. Galenus Abrahamsz en David Spruyt / 't welck sy geopenbaart hebben in schriften tegens haare Mededienaaren. I. e. Adhuc stans & triumphans visibilis Ecclesia Christi contra portas inferni una cum erroneis opinionibus & perpetuis sphalmatis, sive dolendus casus adversariorum Dr. Galeni Abrahami & Davidis Spruyt [Pastorum Ecclesiæ Amstelædamensis Mennonitarum Flandrorum] quæ palam fecerunt in scriptis contra collegas suos. Amstelædami a. 1660, 18 Maji. 4º.

Irenico-Mastix prior, seu nova confirmatio Irenici contra Comenium. a. 1661, 15 Januarii, 8º.

Vereenings-schift der Christenen. a. 1661. 4º.

Idem Latine, ex Belgico translatus: sub hoc titulo; Henoticum Christianorum, seu Disputationis Mini Celsi Senensis, quatenus in hæreticis coërcendis progredi liceat, lemmata potissima. a. 1662, 13 Martii.

Irenico-

Irenico-mastix posterior, iteratò victus & constrictus, imò obmutescens, seu novum & memorabile exemplum infelicissimæ pugnae Dn. Joh. Amos Comenii, contra Irenici Irenicorum Autorem. a. 1662, 19 Martii. 8°.

Ejusdem pars specialis, seu Finalis confutatio Comenii, Hoornbeckii, & aliorum. a. 1662, 15 Septembris circiter: in titulo tamen 1667 annus positus est. in 8°.

Compelle intrare, seu de contradictione, Ecclesiis ostensa, easque reformaturâ. a. 1666, in fine Martii. 4°.

Contra Joachimum Stegmanum juniorem, de Magistratu, Bello &c. Quâ contentions ferra aliquoties per M. S. redintegrata, tandem Zwickerus talem contra Stegmanni XIII. Collectiones, edidit librum.

Ecclesia antiqua inermis, post tot sequiora secula, jure tandem iterum asserta: seu Responsio ultima Annotatoris Anonymi, ad Collectoris itidem Anonymi, collectiones XIII. de Magistratu, vi coactiva, suppliciis capitalibus, & bellis Christianis licitis. a. 1666, 27 Octobris. 4°.

Idem Belgicè, **De weerloose oude Kercke.** a. 1668, 16 Martii. 4°.

Openhertige vertooning / dat het xiv capittel aan de Corinthiers tot hier toe van de Dypspreekers heel qualijck uptgelegt is. I. e. Demonstratio quod 1. Cor. cap. xiv. ad hunc usque diem à propugnatoribus libertatis loquendi perversè explicatum sit. a. 1668, 19 Julii. & a. 1680, Amstelædami apud Davidem Ruarum. 4°.

Dyphepd van Kercklijcke vergaderingen / upt de Schijftuur en wonderbaare exempelen van de Goddelijcke bestiering in deese laaste 300 Jaaren / krachtig beweesen. I. e. Libertas ecclesiasticarum congregationum, ex S. Scriptura & mirabilibus exemplis Divinæ providentiæ in his postremis 300 annis firmiter demonstrata. a. 1668, 11 Septembris. 4°.

De verdwijnende on-Apostolische Dypspreeker. I. e. Evanesceus Non Apostolicus libertatis in ecclesia loquendi propugnator. a. 1666, 28 Julii.

De Nieuwe Testamentische Jofias. a. 1670, 28 Martii. 4°.

Idem Latine, Novi Foederis Josias. a. 1670, 9 Maji. 4°.

Argumentum contra animarum praeexistentiam ante-mundanam: Christophoro Sandio Tractatui suo de Origine Animæ, cum responsione sua, insertum. a. 1670. 8°.

Refutatio responsionis Ch. Sandii ad memoratum argumentum, M S.

Revelatio Dæmonolatriæ inter Christianos, seu Victoria Protestantium. a. 1672. 19 Martii, 4°.

Revelatio hostium crucis Christi of **Acta des Gesprecks**, &c. i. e. Acta colloquii cum quatuor amicis, de Magistratu, an nimirum possit crucem Christi gestare. &c. a. 1672, 23 Maj. 4°.

Het tweede deel van de revelatie des Duyvel-diensts onder de Christenen: of een Send brief aan Cornelius Hazart Jesuit. a. 1675. 11. Maji. 4°.

Idem Latine, sub hoc titulo; Altera pars revelationis Dæmonolatriæ inter Christianos: sive Epistola ad Cornelium Hazartum Jesuitam Antverpiensem. a. 1675, 25. Maji. 4°.

Epistolæ ad Martinum Ruarum, de Fratribus Moravis, deque cum iis concordia, & quid illi desiderent. Gedani, 1654, 18 Julii.

Ad eundem de aulæ appellatione, de fratribus Moravis ac communione bonorum, & de paupertate Christiana. Gedani, 1654, 20 Aug. Ambæ hæ epistolæ impressæ sunt in prima centuria epistolarum Ruari, Amstelæd. a. 1677. 8°.

Drie brieven de eerste van D. Zwicker gesonden aan Johannes van Kuyck. De tweede Johannis van Kuyck antwoord op de selve brief. De derde replijck van D. Zwicker / die onbeantwoord blijft: handele de van de reede upt Joh. XVII. 3. tegen de opperste Godheyt Jesu Christi met een voorreede van Adriaan Swartpaard. i. e. Epistolæ tres. prima D. Zwickeri ad Johannem à Cuyk missa. Secunda, Johannis à Cuyk, in qua ad superiorem epistolam respondet. Tertia, replica D. Zwickeri ad quam non est responsum: Agitur in his epistolis de argumento ex Joh. XVII. 3. contra summam Jesu Christi divinitatem. Præfixa

fixa est præfatio Adriani Swartepaard. Amstelædami. a. 1678, 8 Martii. 4°.

XXI. **Grond Regelen naa welke de heele Schrif-
tuur moet uptgelegt en verstaan worden.** I. e. 21.
Regulæ fundamentales secundum quas tota Scriptura de-
bet explicari & intelligi. Amstelædami a. 1678. 4°. Ex-
dem unâ cum Revelatione Catholicismi veri impressæ prout
supra diximus: eodem a. 1678. 5. Maji. 4°. *Sequuntur
ejusdem auctoris inedita.*

*Eine antwort wieder die Wittemberger, da sie den Ra-
kawisschen Chatechismus wiederleget.* MS. I. e. *Responsio ad
Wittembergenfium Theologorum refutationem Cateche-
seos Racovianæ. Annotationes breves, sufficientes tamen,
ad Examen Brevis Disquisitionis M. Joh. Pauli Felwing-
ri, Professoris Altorffini. a. 1637, Norimbergæ editum.* MS.

Spiegel der Christen und Unchristen. &c.. I. e. *Speculum
Christianorum & non Christianorum: seu solida responsio
ad interrogationem, qua quæritur qui non salvabuntur & qui-
nam condemnabuntur? Unde pater, quod inter mille homi-
nes, ne unus quidem servabitur ac salutem adipiscetur.* M S.

De natura Filii Dei. Germanicè. M. S.

*Mysterium Trinitatis explicatum & ob oculos positum, seu
sententiæ de Trinitate ortus & progressus.* Germ. & Lat. M S.

De veritate Religionis Christianæ. M S.

*Paupertas Christiana rediviva: Germanicè; adjunctus est
eadem lingua, Consensus ea in re, doctorum primævæ eccle-
siæ Christianæ, qui Patres vocantur: nimirum quod non li-
ceat Christianis opes possidere.* M S.

**De laatste basijn/ of waarschouwing aan alle de
Secten te weten; Catholijcken / Grieken / Lu-
theranen / Gereformeerden / Remonstranten /
Collegianten / Quekers / Doopsgezinden / Mo-
narchianen of Poolische broeders, dat sy haar leer
en leven verbeteren / indien sy saligh willen zijn.**
M S. I. e. *Ultima tuba seu admonitio ad omnes sectas:
videlicet, Catholicos, Græcos, Lutheranos, Reforma-
tos, Remonstrantes, Enthusiastas dictos Quakeros,
Mennonitas, seu Fratres Polonos: quod debeant doctri-
nam & vitam suam emendare, si velint salvari.*

Collatio septem hodiernarum præcipuarum sectarum inter Christianos, in quibusnam fidei articulis inter se consentiant atque dissentiant. Belgicè. M S.

De Cenvoudige / Oude / Apostoliscije Belydenisse van de Soone Godes. I. e. Simplex, Vetus, Apostolica confessio de Filio Dei. M. S.

Res notatu dignæ à condito mundo. M S.

Annotationes in Stephani Curcellæi tractatum de esu sanguinis. M S.

Refutatio tractatus Valentini Smalci, quem scripsit adversus Hutterianos seu Moravienfes Communistas. M S. Germ.

Contra Samuelem Przypcovium, de Magistratu, & annexis. M. S.

Contra Andreæ Wiffowatium de Dei circa futura contingentia præscientia. M S.

Animadversiones in Christophori Sandii Historiam ecclesiasticam Arianorum. M S.

Revelationis Dæmonolatriæ continuatio. M S.

Responsio ad Friderici Sylvii scriptum, cui talem dederat titulum; *Dissertatio Epistolaris ad C. L. virum Danielem Zwickelum, Socinianæ de persona Christi sententiæ hodie Promachum, quâ ex impijs subjicitur, super certamine ejus cum celeberrimis viris D D. Joh. Amos. Comenio & Johanne Hoornbeekio, & pugna instauratur.* M S.

Contra eundem Fridericum Sylvium de ecclesiæ hodiernæ auctoritate. M S.

Contra Johannem Sylvium, de Trinitate. M S.

Epistola ad J. L. Wolzogenium. M S. ut &

Aliæ ad Alios Epistolæ. M S. &

Alia diversi generis M S.

BENEDICTUS ARCOSI, Hungarus, Lector Gymnasii Claudiopolitani,

De locis SS. Literarum inter Trinitarios & Unitarios controversis. M S.

VALENTINUS RADECIUS, Transylvanus, Valentini Filius, Senator Claudiopolitanus.

De Trinitate, duabusque in Christo naturis. Latine & Hungaricè. M S.

JEREMIAS FELBINGERUS, Silesius, quondam scholæ Coslinensis Rector. Natus Bregæ Silesiorum a. 1616. die 27. Aprilis, s. n.

Doctrina Syllogistica. a. 1646. 12°. & secunda editio Roterodami a. 1675. 8°.

Nomenclatura Latino-Germanica super januam Commenii. a. 1646. 8°.

Rhetorica & oratoria Bartholini epitoma a. 1646. 12°.

Politica Christianæ compendium. a. 1646. 4°. Item Vratislaviæ typis Baumannianis. 8°. Inscriptum Dnis. Georgio, Ludovico & Christiano, Ducibus Lignicensibus & Bregensibus.

Idem Belgicè, translatum per Antonium à Coppenol: sub hoc titulo; *Een Christelijck bericht/ hoe de aerdsche Politien der Rechtgeloobigen behooren wel besteld te zijn. &c. Nijt 't Latijn in Hollandsch overgeset door Antonius van Koppenol. t' Amsterdam by Christoffel Cunradus. 1660. 8°.*

Idem Germanicè. M S.

Demonstrationes Christianæ, invictissimis testimoniis comprobantes. I. Quod solus Pater Domini Jesu Christi sit Deus Altissimus. II. Quod solus homo Jesus Mariæ filius sit unigenitus ac proprius Dei filius. III. Quod Spiritus Dei sit virtus Dei. IV. Quod gratia divina per fidem justificati teneantur vitam suam instituere secundum decem præcepta Dei & mandata Christi: ex libris N.T. de promptæ, ac juxta librorum, capitum, & versiculorum ordinem exhibitæ. a. 1653. 4°. Huic libro adjuncta est

Epistola ad Georgium Calixtum Theol. Doctorem & Professore in inclyta Julia, nec non Abbatem cœnob. Regio Lothar. scripta Coslini a. 1653, die 8 Junii. Item,

Excerptum ex epistola, anno 1653 die Iunii è Coslino Stetinum missa: quâ respondet Iohanni Micrælio Theol. ac Philos. Doctori & Professori in Pædagogio Stetinenfi.

Ut &

Aliud excerptum, ex alia epistola 22 Iunii ad eum data.

Bekantnus des Christlichen glaubens der Polnissen bruder ausch Latein verdeutschet, 1653. 8°. i. e. Confessio fidei Christianæ fratrum Polonorum, ex Latino Germanicè reddita

Vera

Vorleuffer übers alte Testament 1654. 4°. *Prodromus in vetus Testamentum*

Die lehre von Gott, und Christo, und dem H. Geist. a. 1654. & a. 1667.

Idem Latine *Doctrina de Deo & Christo & Spiritu Sancto, ipsis Scripturæ S. verbis concinnata à quodam divinæ veritatis confessore.* a. 1657. 8°.

Idem Gallicè ex versione Gedeonis Curcellæi Pastoris ecclesiæ Remonstrantium Nordovici in Batavia a. 1657. 8°.

Idem Belgicè. a. 1657, 8°. & auctior a. 1670. 8°. adjectis præcipuis Christianæ religionis articulis: sub hoc titulo;

De leere van Godt / ende Christo / ende den Heyligen Geest. Mitsgaders de voornaamste Hoofstukken des Christelijken Geloofs: met eygentlijke woorden der H. Schriftuur t' saamen gestelt.

Antwort an D. Christian Grossen Superintendenten zu Colberg. 1655. 4°. i. e. *Responsio ad D. Christianum Grossum Superintendentem Colbergæ.*

Epistolæ ad Pelargum. a. 1655. 4°.

Lexicon Græco-Germanicum super Novum Testamentum. a. 1657. 12°.

De eerste onderwijfinge van de Griekse spræck. Leyden. 1657. 8°. I. e. *Prima instructio linguæ Græcæ.*

Versio Germanica Novi Testamenti Stephani Curcellæi. Amstelædami. a. 1660. 8°.

Christeliches handbuchlein. 1661. 12°.

Idem Belgice ex Germanico translatum. Rotterdami a. 1675, 12°. Continentur autem in hoc libello hæc capita:

I. **Dan des menschen Schepping / desselfs afval / en weder oprechting.** i. e. *De hominis creatione, ejusdem lapsu, & restauratione.*

II. **Dan opneeming der onmondige kinderen in de steenlijcke gemeente des heeren.** *De susceptione infantum in visibilem ecclesiam Domini.*

III. **Dan den heyligen Doop.** *De, S. Baptismo.*

IV. **Dan de kercken-tucht.** *De Disciplina ecclesiastica.*

V. **Dan**

V. **Dan't heplig voet-wasschen.** De S. lotione pedum.

VI. **Dan de Tafel des Heeren.** De mensa Domini.

VII. **Dan't verbad des Eedsweerens.** De interdicto Iurisjurandi.

Literæ ad Johannem Bidellum datæ Dantisci a. 1654, die 24. Aug. S. V. adjunctæ Catechesibus Bidelli, a. 1664. 8°.

Epistola ad Christianos, unum altissimum Deum, Patrem Domini ac Salvatoris nostri Jesu Christi, secundum Sacras Scripturas Veteris & Novi Testamenti, rectè agnoscences. In qua Socini & ejus discipulorum errores graviores, suis ipsorum verbis notati, succinctè refutantur. a. 1672. 4°. Item Roterodami a. 1681. 4°.

Collectanea. M S.

Exercitationes Logicæ & Rhetoricæ. M S.

IOHANNES BIDELLUS Anglus Artium Universitatis Oxoniensis Magister. Fuit Socino fere homodorus, excepto quod Spiritum S. personam, ac velut principem quendam Angelorum esse putaverit. Ejus sectatores dicti Bidelliani, etiamnum in Magna Britannia coetus suos habent. Obiit in carcere, in quem Cromwellio rerum potiente ob religionem conjectus fuit.

Duæ Catecheses: quarum prior simpliciter vocari potest, Catechesis Scripturalis: posterior, Brevis Catechesis Scripturalis pro parvulis. In quibus præcipua Christianæ Religionis capita per modum quæstionum proposita responsis idoneis, ex ipsissimis Sacrarum literarum verbis, exclusis consequentiis commentationibusque, depromptis explicantur. In eorum gratiam qui meri Christiani malunt audire, quam hujus vel illius sectæ homines: quandoquidem omnes Christianorum sectæ, quocunque nomine à se mutuò distinctæ, vel plus vel minus à simplicitate & veritate Sacrarum literarum deflexerunt. Anglicè compositæ; sed postea, quo ab extraneis quoque legi intelligique possent, in Latinam linguam translatae, per Nathanaëlem Stuckey, anno Christi 1664, ætatis vero suæ 15. 8°. Pagina 153 incipit altera Catechesis, sub tali titulo.

Brevis Catechesis Scripturalis pro parvulis: in qua non obstante ejus Brevitate omnia ad Vitam & Pietatem necessaria

Laria continentur. Anglicè composita & Latinè reddita à Nathanaële Stuckey. a. 1665. Huic subjuncta est Oratiuncula de passione & morte Christi, memorati Nathanaëlis Stuckey. Ut & Exemplum Literarum Jeremiæ Felbingeri ad Johannem Bidellum, a. 1654 scriptarum.

Scriptum in quo opinionem suam de Spiritu Sancto proponit, quod (prout memoria mea fert) cum Cloppenburgii refutatione editum est. in 4°.

IAN PIETERSZOOM BEELDHOUWER i. e. Statuarius, hoc enim artificio vitam sustentavit, Belga. Habitavit Enchusæ in Batavia, unde, quod Socinianismi suspectus esset, cedere coactus, migravit Amstelædamum, ubi circa a. 1665, decessit. Fuit vir Hebrææ linguæ peritissimus.

Schild der Christenen tegen alle onchristenen. Amsterdam 1660, 8°. en 1671, 8°. i. e. Scutum Christianorum contra omnes à Christiana religione alienos.

Dialogus over Godt/ Godts dienst/ en H. Schryf-
tuure/ tusschen een Theologant en Philosoph.
Amsterdam 1664/ 8°. en 1671/ 8°. Hier is by-
gevoegt Antwoort op de vraage die eenige pre-
dicanten/ en andere my voorszelden/ hoe naa/ ofte
verre deese heedendaagse Jooden met de Christenen
over een komen en verscheelen. i. e. Dialogus de Deo,
Religione, & S. Scriptura inter Theologum & Philoso-
phum. In fine subjuncta est Responsio ad quæstionem,
quam quidam Concionatores & alii ipsi proposuerunt, nimi-
rum in quibusnam hodierni Iudæi cum Christianis consen-
tiant, vel ab iisdem dissentiant.

**De hooghste en laatste bedenckingen/ over Godt
en Goddelijcke saacken.** Amsterdam 1661. 8°. i. e.
Summæ & ultimæ meditationes, de Deo & rebus divinis.

**Adams antwoord teegen Joost van den Vondel/
over Adam in ballingschap.** Amsterdam 1671. 8°. i.
e. Adami responsio ad Iodoci à Vondel tragediam cui
titulus, *Adamus expulsus*. In hoc tractatu opinionem de
peccato originali oppugnat. Scripsit &
Alia varia.

JOHANNES HARTIGVELD Batavus: Patricius Roterodamensis. Natus Roterodami a. 1616. Denatus ibidem a. 1678, die 22 Octobris, anno ætatis 62 completo.

Spwoegsel by de Anmerckingen over het verhaal van het eerste begin en opkoomen der Rijnburgers. Rotterdam/1672. 4°. i. e. Appendix ad Animadversiones super narratione de prima origine & exortu societatis Renoburgicæ: videlicet horum, qui alias Prophetantes vel Collegiantes appellantur.

Schryftuerlijke waardeeringe van het heeden- daaghse predicken en kerckgaan / tegens 't Casel- praaten. Rotterdam/1672. 4°. i. e. Scripturalis æstimationo hodiernarum concionum & frequentationis ecclesiæ, contra tractatum dictum, *Colloquium ad mensam*. In hoc libello libertatem loquendi in ecclesia propugnat.

De recht weerloose Christen. Rotterdam, 1678. 4°. i. e. Christianus vere inermis. Opus posthumum in quo demonstrat, non licere Christianis Magistratum Politicum aut bellum gerere, & capitaliæ supplicia exercere. In libro hoc defenditur tractatus D. Brenii de Qualitate regni Christi contra S. Prynævium. Præfixa est J. D. V. Oratio funebris, qua Hartigfeldio parentavit: itidem Belgicè.

JOACHIMUS STEGMANNUS junior, senioris Joachimi filius, Ecclesiastes in Polonia, post inde cum cæteris exactus, & variis casibus jactatus, Pastoris ecclesiæ Unitariorum Saxoniæ Claudiopoli munere functus est, ibidemque anno 1678 defunctus, natus annos circiter 60.

Brevis disquisitio inter duas de S. Trinitate disputantium partes, utri tandem post longa certamina victoria tribuenda sit: nomine suppresso, sub hoc anagrammate, *Magnus Amicus honesti*. a. 1649. 8°.

Item a. 1657. 8°. adjuncta Jeremiæ Felbingeri dissertationi, de Deo & Christo & Spiritu Sancto.

Eadem Belgicè. 1649. 4°.

Brevis Demonstratio Religionis Christianæ veritatis: in ferta operibus Danielis Brenii. Amstelæd. a. 1664. fol.

Eadem Belgicè, eodem anno. in 4°.

Præfationem in Catechesin Ecclesiarum Polonicarum

auctiorem, quæ circa a. 1665. 8°. & 1680, 4°. prodiit, ipse unâ cum Andrea Wislovia concinnavit.

Epistolæ duæ ad St. Lubieniecium scriptæ Kal. Jan. & Kal. Maji. Theatro ejus cometico, in communicatione Manheimiana insertæ. Amstelædami, a. 1667. fol.

Commentarios J. L. Wolzogenii; qui in Bibliotheca Fr. Pol. impressi sunt a. 1668. fol. è Germanico in Latinum vertit. Epistola ad J. L. Wolzogenium, super quæstione de Abiathare & Achimelecho, Commentario ejus in Marci cap. II. in Bibl. Fr. Pol. inserta.

Commentarius in Evangelium S. Johannis à cap. V. usque ad Cap. XI. J. L. Wolzogenii Commentarius in Bibliotheca Fratrum Polonorum insertus.

De Magistratu Politico, Bello, &c. Disceptatio cum S. Przypcovio. M S.

Contra Danielem Zwikerum de eadem materia tractatus. M S.

Contra Atheos. M S.

Disquisitio de Dei circa futura contingentia præscientia certa ab æterno. M S.

Quæstio an publicum religionis exercitium omitti debeat ob pericula. M S.

De Lotione pedum, adversus Jonam Slichtingium.

Apologia sectæ Arianorum (ut vulgò vocatur) condemnatæ in generalibus Comitibus Warsaviensibus a. 1658. M S.

Alia non pauca M S.

Usus rectæ rationis in rebus fidei, defensio contra dissertationem Philosophicam de Natura seu essentia luminis naturæ, sive rectæ rationis, & à lumine revelationis differentia, Joannis Andreæ Schuberti Sempronio-Hungari, sub præsidio Dn. M. Joh. Pauli Felwingeri, Norimb. Polit. Metaph. & Logic. Professoris publici. Quidam hoc opus Patri ejus adscribunt: verum mortuus jam erat pater ejus cum Disputatio hæc a. 1662 Altdorphi haberetur.

CHRISTOPHORUS CRELLIUS SPINOVIVS, Johannis filius. Pastor Unitariorum in Polonia; unde cum cæteris ob religionem exactus, ecclesiæ exulantis pastorem egit per decem annos in Silesia, & per totidem annos in Borussia. Obiit, dum in ecclesiæ usum iter per Poloniam

in Silesiam facit, a. 1680. die 12. Decembris.

Disseratio de virtute Christiana & Gentili Ethicæ Christianæ Patris ipsius Johannis Crellii præfixa. a. 1650. 4°.

Item, a. 1681. 4°. Cosmopoli, i. e. Amstelædami.

Epistola ad Generosum Dn. Baronem N. N. in qua habetur narratio de Colloquio Roznoviensi inter Romano-Catholicos & Unitarios habito. Scripta a. 1660. 19. Aprilis.

Epistola de statu Unitariorum in Anglia. M S. ut & Aliæ Epistolæ. M. S. reliquit etiam non pauca varii generis M S.

JOHANNES PREUSSIUS, Guba-Marchiacus. Natus circiter anno 1620. Ecclesiastes Unitariorum in Polonia, post eorundem exulantis ecclesiæ in Marchia Brandenburgica.

Cantilenæ sacræ Germanicæ, sub hoc titulo; *Hertzliches Seiten-Spiel oder Geistreiche und Schriftmässige Lieder. Zu Franckfurt an der Oder.* 8°.

Preces sacræ Germanicæ, sub hoc titulo; *Geistlicher Weyrauch, Gotte zum opffer und fussem geruch, dem nechsten aber (vornemlich dem Einfeltigen) zu erweckung in brünstiger andacht, angezündet von Iohan Preußen Diener der Gemeine Iesu Christi im worte Gottes.* 1662. 8°.

Glaubens bekentnis der algemeinen Christlichen warheit zu steuwr, zu rettung aber seiner eigener unschuld, an den tag gegeben im Jahr 1662. 4°. I. e. Confessio fidei, ad catholicam Christianam veritatem fulciendam, ad purgandam vero ipsius auctoris innocentiam, in lucem edita.

Cantilenæ sacræ Germanicæ, sub hoc titulo; *Fastenspeise, krancke gewissen damit zu erkwicken, von einem wolerfahrnen bekehrten Sünder, vor busxfertige und zerknirschte hertzen, zu bereitet, auff freyen Tisch getragen: Im Jahr, als Christi gnaDenthVre Denen bVsxfertigen SVndern offen War.* i. e. a. 1678. in 8°.

De libertate conscientiae. M S.

Carmen de morte Michaëlis Serveti. Pol. M S.

Carmen de Superbia, genealogiam ejus exhibens. Pol. M S.

Epistolæ ad amicos Belgas, agentes de vinculis ac detentione

tentione sua in carcere. a. 1664. M S.

JOHANNES BECIUS Belga, Pastor olim Mid-
delburgensis in Zelandia, quo munere ob religionem mu-
tatam privatus est. Natus circiter a. 1622.

Apologia modesta & Christiana. Belgicè, a. 1668. 4°.

Probatio spiritus auctoris Arii redivivi, [auctor ille est
Nicolaus Hoornius] Belgicè, a. 1669. 4°.

**Maader beproebinge vande geest des Auteurs
van 't boeck genaamt Arius Redivivus, beschreven
door Dr. Nicolaus van Hoorn. 1669. 4°. Id est, Ul-
terior probatio Spiritus auctoris libri dicti Arius Redivi-
vus, scripti à Dr. Nicolao ab Hoorn.**

**Weederlegging van 't tractaat / welkers tijtel
is: Redenen waarom de Ed. Acht. Magistraat
den Mennisten tot Deventer niet mach toelaten
Conventiculen te houden. I. e. Refutatio tractatus, cu-
jus titulus est: Rationes cur Nobiliss. & Ampliss. Magi-
stratus non possit Mennonitis concedere, ut Daventriæ
conventicula habeant.**

Institutio Christiana, ofte Christelijck onderwijs /
waar in klaar en bondig gehandelt word van
veel voornamste Hoofst stucken / seer noodig gevee-
ten ter saligheyd; tot onderrichting van alle doo-
lende Christenen / op de wijze van een t' samen-
spraak tusschen een discipel enijnen meester.
t' Amsterdam / 1678. 8°. voor den Auteur. i.
e. Institutio Christiana, in quâ dilucidè & nervosè agi-
tur de multis præcipuis Articulis, valde utilibus scitu ad
salutem; ad informandos omnes errantes Christianos: per
modum colloquii, inter discipulum & magistrum ipsius.
Amstelædami a. 1678. 8°. pro Auctore. *In ea hæc capita con-
tinentur:*

I. Van de H. Schriftuer. i. e. De S. Scriptu-
ra.

II. Van de Belydenissen des Geloofs. De Confes-
sionibus fidei.

III. Van de kennisse Godts / en menschelijcke
Reden ontrent de selve. De notitia Dei, & ratione hu-
mana

mana circa eam.

IV. Van Godt. De Deo.

V. Van de Soone Godts. De Filio Dei.

VI. Van het ampt des Soons Godts. De munere Filii Dei.

VII. Van de twee staaten / of gesteltenissen des Soons Godts : 1. van sijne verneedering / 2. van sijne verhooging. De duobus statibus Filii Dei : 1. De humiliatione , 2. de exaltatione ipsius.

VIII. Van de H. Geest. De Spiritu Sancto.

IX. Van de Orpeenigheyd. De Trinitate.

X. Van de Scheppinge. De Creatione.

XI. Van de voorszienigheyd. De Providentia.

XII. Van de Predestinatie of Voorschicking. De Prædestinatione seu Præordinatione.

XIII. Van de Rechtveerdiging des menschen voor Godt. De Justificatione hominis coram Deo.

XIV. Van de Kerk. De Ecclesia.

STANISLAUS LUBIENIECIUS de Lubienietz Rolitius , Eques Polonus , Christophori filius. Pastor ecclesiæ Lublinensis , [in Siedliski] post Czarkovienſis. Natus Racoviæ anno 1625. Obiit in exilio Hamburgi (agens Secretarium Regis Poloniæ) anno 1675 , die 21 Maji.

Hymnus in Symbolum S S. Apostolorum , adjunctus libro Psalmorum & Hymnorum , quo Fratres Poloni utuntur. 12º.

Exemplum epistolæ , quâ viro cuidam magno , Historiolam Commentariorum , & vitæ ac mortis Jonæ Schlichtingii , pertexit. Scriptum Hamburgi die. 4 Junii 1665 , & præfixum Commentariis Jonæ Schlichtingii , in Bibl. Fr. Pol. editis a. 1666. fol.

Moriens Polonia suos & externos alloquitur. a. 1665 , mense Octobri. 4º.

Morientis Poloniæ conservandæ ratio certissima. 4º. sub nomine Bruti.

Theatrum Cometicum in tres tomos distinctum. Amstelædami , a. 1667. fol. Pars prior continet Communicationes

tiones de Cometis , a. 1664 & 1665, cum viris per Europam Cl. habitas , earum observationes , eaque accuratissimis tabulis æneis expressas. Ad Sereniss. Principem Fridericum III. Regem Daniæ & Norvegiæ. &c.

Theatri Cometici pars posterior , five Historia Cometa-
rum à diluvio ad A. C. 1665, Historiæ Universalis Syno-
psin quandam continens. Ad Sereniss. & Celsiss. Georgium
Wilhelmum , & Johannem Fridericum Duces Brunsvicen-
ses & Luneburgenses. &c.

Theatri Cometici exitus , de significationibus Cometa-
rum , scitis quorundam amicorum objectionibus , respon-
sionibus auctoris , & judiciis virorum Cl. expeditus : & Ju-
sta Rautensteiniana. Ad Sereniss. & Celsiss. Principes, Phi-
lippum Wilhelmum Neoburgicum & Philippum Sulzba-
censem , Comites Palatinos Rheni, Duces Bavariæ. &c.

Strena lugubris in obitum Celsiss. Principis Boguslai
Radzivilii, &c. Hamburgi, a. 1670. fol.

Fidelis relatio rerum Thorunii 10 Octobris anni 1644
peractarum , in Colloquio Charitativo , instituto inter
Romano Catholicos & Dissidentes in religione ab ecclesia
eorum. M S.

Exercitatio in disputationem Theologicam de tremendo
SS. Trinitatis mysterio , à D. Daniele Lago in alma Po-
meranorum Academia Socinianis a. 1658 oppositam.
M S.

Memoriale in causa Fratrum Unitariorum : adju-
vante Iona Schlichtingio conscriptum Stetini a. 1659 ,
1° Aprilis. M S.

Orbis Polonici Revolutio Suecica, five Conversiones in pe-
riodo Sigismundi Tertii, Vladislai Quarti, & præcipuè Ioan-
nis Casimiri, Regum Poloniæ, gente Suecorum, factæ. M S.

Decuria rationum pro communi pace & libertate Dissi-
dentium ab ecclesia Romana , nominatim Evangelicorum
Augustanæ & Reformatæ Confessionis , & Arianorum
vulgo dictorum. Scripta a. 1660. M S.

Vindiciæ pro Unitariorum in Polonia religionis libertate,
cum Notis. M S.

Memoriale , in causa omnium sine discrimine de Chri-
stianæ

stianæ Religionis professione ab Ecclesia Catholico-Romana in Polonia dissidentium. M S.

Brevis & fidelis relatio colloquiorum inter D. Hieronymum Mulmannum, Soc. Iesu Theologiæ & Philosophiæ Doctorem, & Stanislaum Lubieniecium, in Regia Hafniensi, anno 1661, 12 Februarii habitorum præsentente Sereniss. Rege Danorum Friderico, & aliis nonnullis magni nominis viris. M S.

Exercitatio, in Exercitationem M. Ioannis Latermanni de S S. Trinitatis mysterio contra Socinianos, sub præsidio D. Georgii Calixti in Acad. Julia, 7 Cal. Mart. a. 1645, habitam. Scripta a. 1662. 7. Febr. M S.

Gallio, Magistratibus Principibusque Christianis exhibitus anno 1663. M S.

Historia Religionis Ecclesiastica vetus & nova, præcipue in Regno Poloniæ & provinciis adjacentibus. Cœpta scribi a. 1664. Cal Sept. Opus hoc morte præventus ad finem perducere, recognoscereque non potuit.

Historia Religionis Civilis, vetus & nova: quæ potissimum complectitur civiles Christi & Christianorum actiones, leges, jura, persecutiones, defensiones, colonias. M S. Hujus operis initium tantum extat.

Panegyricus in laudem Iohannis III. Regis Poloniæ, Magni Ducis Lithuanicæ, &c. a. 1674. M S.

Veritatis primævæ compendium, sive Nova, facilis & certa Catholicæ Christianæ confessionis demonstratio, per brevia amica quatuor colloquia: inter Politicum Christianum, Romanum Christianum, Græcum Christianum, Lutheranum Christianum, Calvinianum Christianum, & Catholicum Christianum, Arianum vulgò dicunt. M S.

Exercitia Sacra ex Novo Testamento. M S.

Tractatus pro illustranda & demonstranda primæva veritate. M S.

Responsio ad scriptum, cui titulus; Vindicatio Patrum Ante-Nicænorum. M S.

Parænesis ad Nicodemitas, sub nomine Timothei Christiani. M S.

De Trinitate. M S.

Responsiones ad objectiones de æterna divinitate Filii Dei, & Spiritus Sancti. M S. Pol.

Viginti & tres articuli, quos S. Paulus Apostolus docuit, & tradidit priscae ecclesiæ Romanæ; qui hodiernæ novæ ecclesiæ Romanæ è diametro adversantur. M. S. Pol.

De æquo omnium Episcoporum, cum Romano, jure antiquo. M. S.

Conciones Sacræ. M S. Pol.

Epistolæ ad quosdam viros Illustres ac doctos: ut & ad Annam Mariam à Schurman. M S.

Alia M S. non pauca.

STEPHANUS PAULI, Hungarus, gener Adami Franci, Pastor Claudiopoli ecclesiæ Unitariorum Saxonica. Obiit a. [ni fallor] 1672. annos natus 43.

Tractatus de locis S. Scripturæ controversis, inter Unitarios & Trinitarios. M S.

Conciones Latinæ. M S.

JACOBUS OSTENS Belga, Pastor Ecclesiæ Roterodamensis Mennonitarum, qui Waterlandi nuncupantur. Obiit ibidem a. 1679.

De Aan-teickeningen (over de Belijdenisse van G. Aldendorp / A. van Heuven / J. Andriessen / en W. van Maurick / aangaande de voornaemste Leer-stucken des Christelijcken Godts diensts) krachteloos en ongeluckigh verdedigt / door C. Gentman predicant t' Uytrecht / voor zijne meede-standers gedrukt / 1665. 8°. i. e. Animadversiones in Confessionem G. Aldendorp, Arnoldi à Heuven, Johannis Andreæ, & Wilhelmi à Maurick (Pastorum Ecclesiæ Ultrajectinæ Mennonitarum) concernentes præcipuos articulos Religionis Christianæ; infirmiter & infelicitèr defensæ per C. Gentmannum, Concionatorem Reformatorum Ultrajecti. Pro ipso & pro ipsius sociis impressæ a. 1665. 8°.

Dreede-zon. i. e. Pacificus Sol. & Alia.

WILLEM DAVIDSZ REDOCH, Amstelædamensis Batavus, Ecclesiastes Mennonitarum Groningæ, Obiit non procul à memorata civitate anno 1680, natus

natus annos circiter 47.

Antidoti Weenigani Vanitas. Belgicè. a. 1672, 8°. In quo libro sententiam Mennonitarum Hamburgensium, de Baptismo per immersionem, Lotione pedum secundum mandatum & exemplum Christi, & Cœna Dominica vesperti seu noctu, idque cum pane azymo celebrandis, propugnat contra Sebastianum à Weenigem, Pastorem cœtus Mennonitarum, qui Flandri vocantur, Roterodami.

CHRISTOPHORUS SANDIUS, Christophori filius. Natus Regiomonti a. 1644, die 12 Octobris. Denatus Amstelædami a. 1680, die ultimo Novembris, hora matutina 7 $\frac{1}{2}$.

Nucleus Historiæ Ecclesiasticæ: Cui præfixus est Tractatus de Veteribus Scriptoribus Ecclesiasticis. Cosmopoli [i. e. Amstelædami] apud Libertum Pacificum. a. 1668. 8°.

Idem Nucleus Historiæ Ecclesiasticæ, seu Historia Ariarum: unâ cum memorato Tractatu de Veteribus Scriptoribus Ecclesiasticis. Secunda editio ab Auctore locupletata & emendata. Colonia [i. e. Amstelædami] apud Joannem Nicolai. a. 1676. 4°. Præfixa est Christophori Philippi Sandii, patris ipsius, Præfatio ad Lectores.

Centuria Epigrammatum. Amstelædami, a. 1669. 8°.

Interpretationes paradoxæ quatuor Evangeliorum. Amstelædami, a. 1670. 8°. *quibus affixa est*

Dissertatio περί τῆς λέγης, i. e. De Verbo. *Item,*
Appendix Interpretationum paradoxarum.

Tractatus de Origine Animæ. Cosmopoli [i. e. Amstelædami] apud Libertum Pacificum. a. 1671. 8°.

Notæ & Animadversiones in Gerardi Joannis Vossii libros tres de Historicis Latinis. Amstelædami apud Janssonio-Waesbergios. a. 1677. 12°.

Confession de Foy, de Dieu le Pere, du Fils, & du Saint Esprit, Conformément à l'Escriture: traduit du Latin. à Leyde, chez Jean le Francois. 1678. 12°. i. e. Confessio Fidei de Deo Patre, Filio, & Spiritu Sancto, secundum Scripturam: translata è Latino. Nomen auctoris non est additum;

tum : verum ipsius hunc foetum esse ; præter constantem famam , colligo inde , quod Latinum M S. ipsius manu exaratum inter libros ejus repertum sit. Libelli etiam cui titulus est ,

Scriptura S. Trinitatis Revelatrix : qui sub nomine Hermannii Cingalli , quasi Goudæ [revera autem Amstelædami] a. 1678. 125. in lucem prodiit ; quisnam auctor sit , haud difficile erit his , qui Dominum Sandium ejusque genium ac ingenium noverant , divinare.

Problema Paradoxum de Spiritu Sancto : annon per illum , Sanctorum Angelorum genus intelligi possit ? *Addita sunt* Addenda alterius Auctoris , [nimirum F. C.] seu Refutatio opinionis Socinianorum , Spiritum Sanctum personam esse negantium. Colonia [i. e. Roterodami] apud Joannem Nicolai. a. 1678. 80.

Appendix Addendorum , Confirmandorum & Emen- dandorum , ad Nucleum Historiæ Ecclesiasticæ. In qua sub finem adduntur tres epistolæ : quarum prima est Auctoris ejusdem ad D. Samuelem Gardinerum, SS. Theol. Professorem, & Regiæ Majestati Magnæ Britanniae à Sacris : scripta in defensionem sui Nuclei Historiæ Ecclesiasticæ , Amstelædami, 7 Eid. Septembr. 1677. Secunda D. Gardineri responsoria : data Eccintoniæ in agro Derbiensi , Festo S. Andreæ , 1677. Tertia Auctoris responsoria ad D. Gardineri epistolam : data Amstelædami, Eid. Jun. 1678. Impressa hæc sunt Colonia [i. e. Amstel.] apud Joannem Nicolai, a. 1678. 40.

Catalogi Patriarcharum & Episcoporum, Hierosolymitanorum , Antiochenorum , Alexandrinorum , Ephesinorum , Smyrnenesium, Sardensium Syriæ , Cæsareënsium Palestinæ , Tyriorum , Byzantinorum & Constantinopolitanorum , Cæsareënsium Cappadociæ, Romanorum : adjuncti A. Wengerscii Slavoniæ Reformatae. Amstel. 1679. 40.

Scripta, quæ una cum patre suo , Theologis Regiomontanis obtulit , supra sub patre ejus Christophoro Philippi Sandio collocavimus.

Problemata nonnulla Mathematica. M S.

De Restauranda Religione. seu De Monarchia Dei Liber :

ber: Auctore Christiano Sophodro Vinerio, quod per anagramma est, Christophoro Sandio Iuniore. M. S.

Quæstiones & Problemata quædam Theologica. M. S.

Exegesés in varia S. Scripturæ loca, cum Veteris, tum Novi Fœderis. M. S.

Argumenta de Dei existentia, & de ejus attributis. M. S.

Confessio de Deo Patre, Filio ac Spiritu sancto, secundum Scripturas. M. S. quæ (prout supra diximus) in Gallicum translata prodiit a. 1678. 120.

De verkorte Reden-konst. i. e. Compendium Logicæ. M. S.

Contra Andreæ Wiffowatii Objectiones, de Filio Dei ante mundum creato, post incarnato. a. 1673. M. S.

De materia mundi, utrum sit sine ullo initio, ac Deo coæva, an verò ab ipso producta? cum N. N. Disceptatio. M. S.

Summa Colloquii cum D. Zwickero de præexistentia Domini Jesu Christi ante nativitatem ex virgine (quam Zwickerus oppugnabat, Sandius verò propugnabat) habiti, anno 1677. M. S. Belgicè.

Notæ in Andreæ Wiffowatii Objectiones de Filio Dei ante mundum creato, post incarnato. a. 1678. M. S.

Epistola ad D. Christophorum Wittichium, S. S. Theol. & Philos. Doctorem, illiusque in Academia Lugduno-Batava Professore: quâ causam Dei Patris Domini nostri Jesu Christi agens, respondet ad librum, cui memoratus D. Professor titulum fecit; *Causa spiritus Sancti*. Scripta 4. Cal. Majas, 1679. M. S.

Verschillen onder de Christenen / van Christi en der Apostelen tijden af; aangaande Godt den Vader / de Dine Godts / enden H. Geest. Differentiæ inter Christianos, à Christi Apostolorum temporibus, de Deo Patre, Filio ejus, & Spiritu Sancto. M. S.

Dan de Conscientie dwangh. i. e. De conscientiarum coactione: in quo tractatu demonstratur, neminem ob Religionem pœnis esse afficiendum. Scriptus a. 1680, offerente se tunc temporis hujus rei occasione. M. S.

Andreæ Wiffowatii Stimulos Virtutum, Fræna Peccatorum

torum, in Belgicum ex parte transtulit: nam morte præventus, cætera absolvere non potuit. M S.

Continuationis Notarum & Animadversionum in Vossii libros de Historicis Latinis, fragmentum. M S.

Dialogus, inter Christophorum Pontificium, Martinum Lutheranum, Ioannem Calvinistam, Georgium Calixtinum, Abrahamum Fanaticum, & Israël Iudæum. M S. Opusculum imperfectum.

De Simonis Magi opinionibus, earumque fautoribus, Opus vix inchoatum, Epistolæ ad varios. M S.

Bibliotheca Anti-Trinitariorum; quam ecce præ manibus habes, opus posthumum.

NATHANAËL STUCKEY, Anglus, Natus a. 1649, Ecclesiæ eorum, qui Bidelliani nuncupantur, Londini patronus. Obiit circa. a. 1678.

Catecheses Iohannis Bidelli ex Anglica in Latinam transtulit linguam, anno 1664, ætatis verò suæ 15. in 8°.

Oratiuncula de Passione & Morte Christi, memoratis Catechesibus adjuncta.

AUCTORES ANONYMI. Seu scripta ea, quorum auctores vel ignoti sunt, vel qui adhuc in vivis existentes nomina sua malunt non vulgari.

Epistola agens de vulgò recepto dogmate Trinitatis: quam Franciscus Junius in Defensione sua Trinitatis exhibet, sub hoc titulo; *Epistola, quam præceptor orthodoxo scripsit discipulus Arianus*. A quibusdam tribuitur Fausto Socino: verum nescio, quis ille præceptor orthodoxus F. Socini dici possit, qui *αὐτὸ διδασκεῖ* fuit, neminemque præter Lælium patrum, magistrum habuit; si tamen habuit, & non potius ex ejus scriptis ineditis post obitum ejus sua hausit. Fortassis est Petri Statorii Thonvillani, discipuli Theodori Beza.

Disputatio, seu Colloquium cum Trinitariis, Petricoviæ in comitiis regni a. 1665. habitum Pol. Præsentes in eo ex parte Unitariorum erant; Gregorius Pauli Bresinius Minister Cracoviensis, Georgius Schomanus Minister Xianzensis, Stanislaus Paclesius Minister Lublinensis, Johannes Niemojovius Judex Inovladislaviensis, Johannes Lutomirscius

scius Castellanus Siradiensis, Stanislaus Lutomirscius Superintendens Minoris Poloniæ, Nicolaus Sienicius Marschalcus Ordinis Equestris, Hieronymus Philipovius Quæstor Pal. Crac. Scribæ, Albertus Romæus & Joh. Cazanovius.

Epistola Ecclesiarum Transylvanicarum, ad Ecclesias Polonicas, de Baptismo: in quâ latè proponunt sententiam suam de hoc ritu (contrariam sententiæ Fratrum Polonorum) probantes, Christianos eo nunc amplius non obligari. Scripta a. 1566. Budzinius eam exhibet Historiæ suæ cap. 45. M S.

Conclusiones, quod Baptismus non successerit circumcissioni, in Polonia scriptæ: quas a. 1567, 25 Julii refutavit Benedictus Aretius.

Opus id, an totius Ecclesiæ nomine, an verò à quopiam è membris ejus, exaratum sit, nihil certi habeo. Porro primos ac præcipuos, qui Pædobaptismum in Polonia oppugnarunt, hos fuisse reperio; Simonem Budnæum, Petrum Gonesium, Matthiam Albinum, Gregorium Pauli, Martinum Czechovicium, Petrum Statorium Thonvillanum, Stanislaum Paclesium, &c.

Sententiæ aliquot Doctorum de Uno Deo Patre, & de uno homine Christo Jesu Filio Dei, Domino nostro. Typis Alexii Rodecii. 8°. Hæ sententiæ, nisi fallor, etiam extant in Ministrorum Sarmatiæ & Transylvaniæ opere de falsa & vera cognitione Dei.

De Ecclesia Judaica sub Lege & Christiana sub Evangelio, & hujus præ illa præstantia, nec utramque in una eademque ecclesia posse stare. Polonicè.

Wyklad mieysc niektorych pisma starego y nowego Testamentu, ktore Antychryst Bogiem Troyca y Christusem przed Jezusem zmyslonem zatrudnit: gdzie y respons naydziesz, na wywody Antichrystowe, o jego Troycy. i. e. Explicatio quorundam locorum S. Scripturæ veteris & novi Testamenti, quæ Antichristus Trino Deo & Christo ficto, quem ante Jesum extitisse statuit, difficiles reddidit: ubi etiam responsionem invenies, ad argumenta Antichristi, pro sua Trinitate. Loca quæ explicantur sunt 69. Liber impressus est in 4°. verum nec locus, nec tem-
pus

pus editionis additum est.

O Dzieciokrzestwie krothie wypisanie, o zaczeciu sporu y polerowania o kolo pierwszego Sakramentu, to jest, S. Ponurzenia w Ksiestwie Litewskim, a potym y. w Polscze. De Pædobaptismo brevis relatio, de origine contentionis & progressu hujus Sacramenti, in Magno Ducatu Lithuaniae, postea verò in Polonia. Adjunctus is tractatus est Martini Czechovicii Trium dierum colloquio de Pædobaptismo, impresso Losci in typographia Dn. Kiszka, Incisoris Regii in M. D. Lithuaniae, per Johannem Karcanum à Velicia, a. 1578. 4°.

Dialogi de invocando Iesu Christo in precibus, editi circa a. 1579. forte Gregorio Pauli auctore.

Articuli familiae amoris, Londini a. 1579.

De Christo legislatore. M S.

Quæstiones de fine hujus mundi. M S.

Quæstio, an omnia Deo sint præsentia? M S.

Rationes, quod Angeli sint mundo antiquiores. M S.

Scriptum contra Andreæ Volani Parænesin: cujus mentionem facit Faustus Socinus in præfatione libri contra Volanum.

Confessio in Synodo Lublinensi edita a. 1593.

Colloquium Racoviense anno 1601, 7 Martii habitum, præsentibus; Fausto Socino, Petro Statorio, Hieronymo Moscorovio, Andrea, Stanislao & Christophoro Lubieniecii, Christophoro Ostorodo, Valentino Smalcio, Johanne Volkelio, Johanne Franconio, Petro Przybylovicio, Petro Brello, Christophoro Stodolio. M S. Hoc Colloquium atque sequens, idem esse reor cum scripto, quod Acta Racoviensium appellari solet. Præfationem in ea fecit Valentinus Smalcus: à quo acta hæc conscripta esse non dubito.

Colloquium Racoviense alterum, anno 1602, die 7 Octobris inchœatum: finitum verò die 19 ejusdem mensis, XXII. Sessionibus. Interfuerunt hoc colloquio præter Faustum Socinum, ex Ministris quidem; Petrus Statorius, Valentinus Smalcus, Christophorus Ostorodus, Johannes Licinius, Johannes Volkelius, Martinus Czechovicus, Andreas, Stanislaus & Christophorus Lubieniecii, Marti-

nus & Christophorus Morzkowski, Petrus Brelus, Samuel Brelus filius, Josephus Domanievius, Petrus Przybylovicius, Christophorus Rudnicius, Valentinus Radecius, Johannes Franconius, Samuel Niececius, Matthias Twardochlebius, Timotheus Kuzmic. Porro ex Senioribus & cæteris fratribus, hi præsentēs fuerunt; Hieronymus Moscorovius, D. Jacobus Sieninski Palatinides, Stanislaus Wyzicius, Voinarovius, Przypcovius, Johannes Baptista Celtis, Blonscius, Ertman, Erasmus & Georgius Otvinovii, Christophorus Lyczko, Christophorus Morstin, Wissowatius, Chometowski, Petrus Golecki, Johannes Chycki, Biechowski, Stephanus Kazimirski, Prosper Lipi, Siefertowski, Gigant: Severinus Martinus Danus, Georgius Leuschnerus Norimbergensis, Paulus Krokier, Nicolaus Rusiecki Diaconus coetus Racovien-
sis.

Colloquia, seu potius Exercitationes Theologicæ in ædibus Valentini Smalcii habitæ variis temporibus, à D. Stanislao Lubieniecio & Valentino Smalcio, adhibitis Matthia Radecio, Nicolao Ruffecio, Iohanne Pigelio, D. Rectore Scholæ Georgio Manlio, Correctore Bartholomæo Vigilio, Daniele Franconio collaboratore, Severino Martino Dano, Thoma Pisecio & Paulo Melnero. Exercitationes fuerunt inchoatæ a. 1606, die 7 Ianuarii. Die 15 Febr. etiam adfuerunt Sigismundus Morstin & Iohannes Statorius. Interrupta fuere hæc exercitia ob tumultus per Poloniam, à 22 Febr. usque ad 28 Novemb. a. 1607. Interfuere colloquiis Valentinus Smalcus, Stanislaus Lubieniecus, **MR** [credo Matthias Radecius, qui hinc colloqui huius conscriptor colligitur] Samuel Nieciecius Scholæ Rector, Severinus Martinus Corrector, Iohannes Pigelius, tres Statorii fratres, Christophorus, Petrus & Iohannes, Andreas Sajowicius & Iohannes Forberius seu Forberinus. Ultimum colloquium fuit habitum a. 1609, 3 Ianuarii.

Leges Scholæ Racovianæ. Typis Sternatzii, Racoviæ. Gymnasii huius primi Moderatores seu Scholarchæ Generales fuerunt; Jacobus Sieninius Palatinides Podoliæ, Hieronymus Moscorovius, Stanislaus Wyzicius, Christophorus Morstinus Satrapa Philipoviensis, Johannes Ba-
ptista

ptista Cetis, Adamus Goslavius, Samuel Golecius, Benedictus Wiffowatius, Petrus Statorius, Johannes Volkelius, Andreas & Stanislaus Lubieniecii, Valentinus Smalcus, Simon Pistorius, Andreas Voidovius. Erecta est memorata Schola circa. a. 1600.

Problemata tria Theologica. I. Utrum regenerati, seu quod idem est, verè Christiani, possint sese abstinere à peccando, legemque seu praecepta Christi præstare. 2. Utrum Paulus VII. Cap. ad Rom. à versu 7, usque ad finem, sub sua ipsius persona de se ipso jam per Christi spiritum regenerato loquatur; an verò de iis, qui adhuc expertes solidæ gratiæ sub lege peccati sunt: & de effectis, quæ in ipsis lex peccati producit, qualesque ipsi sint, describat. 3. Utrum sub veteri Testamento promissiones meras corporales, nullas verò æternæ vitæ habuerint: agitata inter ministrum quendam Evangelicum Doxastem, & alium quempiam divinæ veritatis studiosum Philalethen: more dialogi. M S.

Brevis Relatio martyrii Johannis Tijszkovicii, calumnia obruti, quod super lignea crucifixi imagine, aut Trino Deo jurare recusaverit: atque hinc crudeli mortis supplicio sublatus, Warfaviæ, a. 1611. M S. Pol.

Argumentorum de Doctrina Triadis solutio, tradita anno 1620 Claudiopoli in Transylvania. M. S. Hujus tractatus auctoris nomen, dicit Martinus Z. Thalyæus *se malle de industria plane dissimulare, quam macula nominis illius chartam inficere*, in epistola dedicatoria libri, quem memoratis argumentis opposuit, sub hoc titulo; *Anatome Samosatēnianismi, sive censura brevis ac modesta responsionis cujusdam N. N. Transylvani, institutæ ad argumenta fere omnia orthodoxorum de doctrina SS. Trinitatis: ubi simul aliorum etiam Samosatēnianorum rationes, nempe F. Socini, G. Enyedini, C. Ostorodii, V. Smalcii, &c. examinantur.* Lugduni Batavorum, a. 1634. 8°.

Kurtzer discurs, von der zu Leipzig a. 1631. mense Martio angestellten Religions vergleichung, zwischen den Chur-sächsischen und Churbrandenburgischen, auch fürstl. Hessischen Theologen. 4°. i. e. Brevis discursus, de conventu Lipsiæ a. 1631 mense Martio habito, ad concordiam in Religione

ineundam, inter Electoris Saxoniae & Brandenburgici, ut & Principis Hassiae Theologos.

Exemplum literarum Equitum Palatinatus Pomeraniae, Unum Deum Patrem, ejusque Filium Unigenitum, cum Spiritu Sancto confitentium: quos vulgò Arianos, quamquam injuria vocant, ad Gerardum Comitem Donhoff Palatinum Pomeraniae. Scripta haec epistola est in Buszkowy, Kal. Mart. 1644. Edita verò in secunda Centuria Epistolarum M. Ruari. Amst. 1681. 8°. Intercedunt in ea pro fratribus suis Gedanensibus, ob religionem à Magistratu afflictis.

Supplicatio Ecclesiarum Polonicarum ad Wladislaum Regem, cum annexis gravaminibus. a. 1645. M S.

Bericht om wel te bidden / met eene verklaring over 't gebedt onses Heeren Jesu Christi. Rotterdam. 1647. 12°. i. e. Instructio ad rectè orandum, una cum explicatione Orationis Domini nostri Jesu Christi.

Toetssteen waar aan men onseplbaer kan toetsen / wie men vooreen broeder in Christo moet erkennen / om onschuldig te blijven van Sectarpe: getrocken uyt de Commentarien van F. S. over I. Joh. 5. a. 1652. 4°. i. e. Lapis Lydius, ad quem infallibiliter probari potest, quemnam pro fratre in Christo debeamus agnoscere, ne rei simus sectarum erectionis: extractus ex Commentario Fausti Socini in I. Joh. 5.

Von der Gnügthung Christi. i. e. De Satisfactione Christi.

Offentliche glaubens-bekantnus von der unbetriglichen erkantnus Gottlicher dingen. i. e. Manifesta fidei confessio, de infallibili cognitione rerum divinarum. Fortè Floriani Crusii.

Explicatio capitis XIII. Epistolæ S. Pauli Apostoli ad Romanos: in qua demonstratur, non posse ex hoc loco probari licere Christianis Magistratum Politicum gerere. M S.

Breves rationes, seu potius gradus ad veram Religionem assequendam, contra Atheos. Pol. M S.

Noboxenstwo prawdziwe. i. e. Vera Religio. Carmine Polonico. M S.

Probatio, quod antiqui Patres Filium Dei ipsum summum Deum esse non crediderint. M S.

Testimonia ex S. Scriptura de Domino Jesu, filio hominis, filio Davidis, vero homine: quod is & non alius, sit Christus Dominus, Servator noster, & in secula Deus benedictus. Pol. M S.

Causæ ob quas pius & prudens homo, à communi & per multa secula inveterata opinione, de æterna Filii Dei & Spiritus S. Divinitate, recedere teneatur, salutis suæ gratia. Pol. M S.

O Wierze Nowo-Katholickiej. i. e. De fide Novo-Catholicorum: hoc est horum, qui ab Unitariis ad Pontificios desciverunt. Auctore ut suspicor Samuele Prypcovio.

Commendatio & clara demonstratio, Religionem Christianam, quam injustè Arianam vocant, veram & à Deo esse: unà cum collatione ejusdem cum cæteris eam persequentibus religionibus. Pol. M S.

Rationes cur libertas circa sacra permitti nobis [i. e. Unitariis] debeat. M S.

Rationes cur Ecclesiæ Romanæ Antistites, non adeo deberent esse infensi, Fratribus Polonis, quos vulgo Arianos, quanquam injuria, vocant. M S.

Explicatio aliquot locorum difficiliorum Apocalypseos. M S.

Synopsis totius Religionis Christianæ, ex sacris literis breviter collecta. M S. Pol.

Rationes quod Angeli mundo sint antiquiores. M S.

De ecclesia Christi ejusque potestate. Alterutrius ut conjicio Joachimi Stegmanni. M S.

De præscientia futurorum contingentium. M S.

Brevis relatio colloquii charitativi, in causa religionis inter Romano-Catholicos & Christianos Unitarios (vulgo Arianos dictos) Roznoviæ habiti, à die 10 ad 16 Martii inclusive, a. 1660. M S.

Beschryvinge van den eenigen Godt / en synen Sone Jesus Christus. 1664. 12. i. e. Descriptio unius Dei, & Filii ejus Jesu Christi.

Der

Verklaaringe van het 53. Cap. van Esaias / door

Theophilus Eleutherius. i. e. Explicatio 53 capitis Esaiæ, per Theophilum Eleutherium.

Prælatie over tafel. Amsterdam 1671. 4°. i. e. Colloquium ad mensam.

Piesn w úciskú. i. e. Cantilena in afflictione, a. 1671. 4°. Auctore Z. M.

Quonam pacto homo habitum peccati superare possit. M S. Pol.

Speculum Christianum, carmine Polonico, M S.

De præexistentia animarum. M S.

Traité de la défense du Sang, avec les témoignages tant des Peres que des Conciles qui ont été de ce sentiment. 1678. 12. i. e. De Sanguine vetito: unà cum testimoniis cum Patrum tum Conciliorum, qui ejusdem fuerunt sententiæ: seu Testimonia de non edendo sanguine ex lege divina & auctoritate humana. Additamentum hoc, est Latina & Gallica lingua.

Annexum ad Andreæ Wiffowatii Objectiones de Filio Dei ante mundum antiquum genito seu creato. M S. Auctore A. J. In tractatu hoc refutatur C. C. Sandii Dissertatio de Verbo, atque demonstratur Philonem &c. nequaquam credidisse in Filium Dei antesecularem.

Argumenta contra C. C. Sandii opinionem de animarum præexistentia, comprehensam in libro ejus de Origine Animæ. per A. N. d. V. M S.

Judicium de Hermanni Cingalli libello, cui titulus S. Scriptura Trinitatis Revelatrix. M S. In quo tractatu potissimum ostenditur, non posse probari primævos Christianos temporibus Apostolicis proximos, credidisse Filii Dei ante matrem suam existentiam.

Demonstratio, quod materia mundi non sit initii expers, Deoque coæterna; sed ab eo creata vel producta. M S.

Probatio De Baptismo; quod nullo alio modo in primævis ecclesiis, nisi per immersionem peractus fuerit, peragique debeat. M S.

Animadversiones in Bibliothecam Fratrum Polonorum, qui Unitarii vocantur, per Anonymum quendam: [qui est A. V.] in quibus potissimum Spiritus Sancti personalitatem,

& Christi præexistentiam secundum Arianorum placita ad-
struere conatur. Amstelædami a. 1681. fol.

Pietatis sectandæ rationes. Adjunctæ Andreae Wisfowatii
Stimulis Virtutum, Frænis peccatorum. Amstelædami a.
1682. 12°.

F I N I S.

JOHANNIS STOINII

Coetus Racoviensis Pastoris

EPITOME HISTORIÆ

ORIGINIS

UNITARIORUM

in Polonia.

JOHANNIS STONII

Carus Racovianus Pastoris

PRIMUM HISTORIAE

ORIGINIS

UNITARIORUM

in Polonia

JOHANNIS STOINII

Coetus Racoviensis Pastoris,

*Chronologia graduum, quibus veritas cœlestis,
in Polonia sensim ad summum pervenit:
præsertim de Deo Patre, Filio,
& Spiritu Sancto.*

Anno Domini 1556 in Januario, Petrus Gonezius Podlachienſis in Synodo Evangelica Secemini habita, (quæ fuit numero ſecunda in Polonia poſt primam Pinczovianam ſub Rege Auguſto anno 1555 primo Maji) dixit ſe tantum Symbolum Apoſtolicum probare, ſed Nicænum & Athanaſii cæteraque ejusdem farinae, rejicere: idque aperte profeſſus eſt. Trinitatem negabat eſſe unum Deum. Filium eſſe minorem Patre: Deum quidem eſſe, ſed ſemper Patri honorem exhibuiſſe. Hunc eſſe ſolum illum verum Deum, à quo Chriſtus omnia acceperit. Nullam admittendam communionem Idiomatum. Ejus examini interfuit etiam Gregorius Pauli Miniſter Evangelicus in Pełſznica, ſed tamen adhuc proculdubio Calvinianus. Quamvis autem conſubſtantialitatem Filii cum Patre impugnarit, tamen affirmaviſſe dicitur τὸν Λόγον, i. e. *Verbum* illud inviſibile, converſum in carnem fuiſſe in Virgine: i. e. Deum in hominem. Inter alia ajunt dixiſſe: Unum Irenæum præferendum eſſe omnibus neo-tericis. [Obiter narrat Andreas Lubieniecſius Senex Miniſter, in eadem Synodo factam relationem unionis, quam vocant, factæ cum Valdenſibus in Koſminek: poſt eam verò factam, diſciplinam Eccleſiaſticam periſſe.] In epiſtola illius Synodi ad Philippum Melanthonem, quâ commendatur Goneſius, affirmatur illum credere Λόγον eſſe minorem Patre ſecundum divinitatem: Divinam naturam eſſe converſam in humanam: Deum eſſe mortuum proprie, ſed mallem ex ore Goneſii, vel ſcripto il-
lius,

lius, hoc intelligere. Quanquam quid mirum est, ex profundo cœno, & labyrintho tenebrarum, magno & difficili conatu emergere nitentem, vix ac ne vix quidem eluctari potuisse, in illis Evangelii renascentis primordiis.

Anno 1558, Venit Pinczoviam Olesnicioꝝ oppidum Georgius Blandrata Medicinæ Doctor, qui tum dicitur fuisse Sententiæ Serveti Hispani de præ eminentia Dei Patris: qui ibidem invenit Gonezium ejusdem Sententiæ, item Stancarum Italum, qui negabat Christum esse Mediatorem secundum divinam naturam. Hi cum partim secum invicem, partim cum Lismanino Corcyraeo & Krovicio Polono, disceptarent, Synodo convocata in Novembri (cui & Johannes à Lasco Superintendens Majoris Poloniae, Gregorius Pauli, Stanislaus Sarnicki, Foelix Cruciger, præter alios non paucos, & magnates interfuerunt,) ea fini, ut controversiæ istæ sopirentur. Cum per aliquod dies, pro & contra, controversiæ hujus modi agitarentur; nihil tamen conclusum est: nam illi supra nominati in sententia permanserunt: Sarnicio interim & Laurentio Discordia, unâ cum nonnullis Nobilibus male contentis, ut ajunt, discedentibus. Sed hanc Synodum annotat Chronicon Lubieniecii fuisse magnum ingressum ad demoliendum dogma Trinitatis.

Anno 1558, 15 Decembris Gonesius Bresciæ Lithvanorum in Synodo, post editum librum adversus Pædobaptisimum, qui ibidem publicè legebatur, omnibus fere eundem refutare conantibus, excepto Hieronymo Piekarski, qui Gonezii sententiam propugnabat; palam professus est, se habere & alia, quæ ex Papatu in ecclesiam irrepsissent: ut est, dogma de Trinitate, & Communicatione Idiomatum: de duabus in Christo naturis: aliaquæ non pauca. [Hæc fuit Synodus nona.] Et quamvis ei sub poena excommunicationis interdiceretur, ne talia promoveret, nihilominus se non posse conscientiae reluctari, affirmavit. Sed hæc Synodus in præsentia tantum Ministrorum Podlachiae & Lithvaniae celebrata est. Cæterum quamvis in decima Synodo Poloniae, præsentente Lasco & Sarnicio, anno 1559 die 25 Aprilis, conclusum sit; institui debere ex-

amen

amen Ministrorum quid sentiant de Deo? quid de unitate Trinitatis, & personarum in Trinitate? &c. Nihilominus veritas divina, non obstante hoc sufflamine, emicuit tandem divino beneficio. Nam eodem anno 1559, 22 Novembris, in Synodo Pinczoviana diu multumquē disputatum cum Stancaro de Mediatore nec quicquam profectum. Ibidem allatæ sunt literæ à D. Remiano [seu Remigio] Chelmski (quamvis ille nomen suum non subscripserat) quibus in dubium vocat invocationem seu precum directionem ad Spiritum S. Quandoquidem unica orandi regula sit, ut à Patre per Filium omnia, adeoque Spiritum Sanctum, petamus. Synodus fuit duodecima.

Anno 1561, 30 Januarii, in 19 Synodo Pinczoviana, Petrus Statorius Gallus primū significavit Dominum Chelmski non benè esse contentum responso ad suas ex Pinczoviana Synodo. Eidem injunctum ut responderet. Prout instinctu numinis respondit; sed ita ut non appareat animi sensus de ea materia: tantum dicit, Blandratam à Calvino notatum, quasi virus Servetianæ impietatis aleret. Interea sententiam ejusdem, quam in Synodo proposuit, ab omnibus ait laudatam: sed tamen ab illo postulatum, num pluralitatem Deorum faciat, cum Patrem ait ingentum unum, Filium genitum credit. *Nos verò omnes* (verba sunt ejusdem Statorii Galli) *Nescio quo pacto in hæreseos suspicionem venimus, qui cum Blandrata vivimus. Sed si hæretici sunt, qui Patrem, Filium & Spiritum Sanctum credunt ex Sacrarum Literarum præscripto, me ex illorum numero libens esse fateor. Nondum venit [alii legunt quievit] illa de Spiritu Sancto invidia, quam malus ille Damon mihi conciliaverat, sed ego in bona mea conscientia acquiesco.* In hac Synodo demum Lutomirscius in Superintendentem minoris Poloniae declaratus, cum antea Pinczovianus tantum censeretur.

In Synodo Xianzensi numero 17, a. 1560, mense Septembri, incipit Blandrata Senior Ecclesiæ minoris Poloniae appellari, itemquē in Synodo 19 Pinczoviana a. 1561, 30 Januarii, (in qua primū Petri Statorii Galli fit mentio) & 20 Cracoviensi a. 1561, 16 Septembris, ad quam per Martinum Czechovicium allatæ sunt literæ Calvini, quibus Cracovienses & Pinczovianos hortatur, ut sibi à Blandrata

caveant. Hieronymus Ossolinski tum in hæc verba erupit ; *Utinam & scripta de Trinitate sparsa non essent !* Quibus indicavit , se optasse , ne hæc disseminata fuissent , quæ in verbo Dei non apparent. Lismaninus verò cum Blandrata dixisse fertur ; *Relinquant mihi omnes Doctores unum Deum , nec illum dividant : habeant Mediatorem qualem sibi confinxerunt.* Idem Blandrata jussus confessionem suam scripto consignare. NB. Lismanino objectum fuisse , quod scripserit !iteras ad Dominum Iwan Karninski , de eminentia Dei Patris.

In 21 Synodo anno 1562 , mense Martio , consignatam Blandrata confessionem exhibuit in Xianz : sed hæc nonnullis probata, aliis planè improbata, privatimque tantum lecta. In 22 demum Synodo a. 1562, mense Aprili Pinczoviæ celebratâ, publicè est perlectâ, & quia verbis scripturæ conceptâ , paucorum contradictionem passa est , promissaque ejus cum Calvino reconciliatio. Qui nihilominus illud urgebat , ut Calvinus permittat confiteri Christum esse Filium Dei altissimi & magni , & simpliciter absque interpretatione de illo uno Deo loquatur : aut saltem nudo Verbo Dei & Symbolo Apostolico acquiescat , & retractet id quod præfixit Actis Apostolorum ad Palatinum Vilnensem. In eadem Synodo conclusum, ut ministri abstineant à modis loquendi Philosophicis , de Trinitate , de Essentia , de Generatione , de modo procedendi : sed ut quilibet se contineat intra terminos Prophetarum , Apostolorum , & Symboli Apostolici. Hinc factum est ut Gregorius Pauli Minister Cracoviensis eodem anno 1562 , post hanc Synodum Pinczovianam , illius decreto sese accommodando , quod Trinitatis mentionem pro concione facere prohibebat , publicè ita concionaretur , ut Sacræ Literæ & Symbolum Apostolicum de uno Deo loquuntur , & secundum ordinem quo dispositum est S S. volumen Novi Testamenti , prælegeret in cœtu & explicaret. Quod adeo displicuit Sarnicio , acerrimo Trinitatis propugnatori , ut non puduerit eum postulare à Gregorio , ne in posterum lectione N. T. seu Evangelistarum auditores detineret , sed Symbolum explicaret. Verùm cum Gregorius pergeret in Lucæ Evangelio ex-
pli-

plicando, & præfente Sarnicio concionaretur, de Deo Patre, de Filio & Spiritu Sancto, verbis textus quod fieri potuit inhærendo. Sarnicius congregari tunc cum Gregorio veritus, coram Magnatibus Gregorium accusavit. Unde eodem anno 1562 mense Julio, Stanislaus Szafrancius in Rogow convocata Synodo, tentavit per colloquium mutuum, inter illos tantas componere lites. Sed frustra. Nisi quod in illa Synodo conclusum, ut alii alios tolerarent, & à formulis Sacris Literis ignotis abstinere. Sed Sarnicius non destitit accusare Gregorium, unde iterum anno eodem mense Augusto, in Synodo publice conflixerunt. Verum cum idem Sarnicius schisma, & Gregorii ex illa Metropolitana Ecclesia (scilicet Cracoviensi) subinde moliretur ejectionem, iterum Synodus convocata, eodem anno mense Augusto Pinczoviam: ad quam tamen adversarius veritatis, contra id quod promiserat, non comparuit cum suis. Sed interim Cracoviæ globus ille, qui in ipso Templi vertice seu cacumine splendebat, fulminis de cælo ictu percussus & dejectus est. Templum hoc volgò vocatur S. Trinitatis.

Tractatum hunc ipse Stoinius hoc pacto in compendium redegit.

1. Ponit Petrum Gonesium a. 1556 mense Januario Seceminum venientem ad Synodum Evangelicorum, & hæc de primatu Patris præ Filio docentem; Idem Bresciam Lithvanorum a. 1558 venit, eademque repetiit: addito libello contra Pædobaptismum, cui Hieronymus Piekarski assensus est.

2. Ponit Georgium Blandratam, qui venit Pinczoviam a. 1558, Genevâ, cum Serveti sententiâ.

3. Remianum Chelmski a. 1559, qui scripsit ad Synodum Pinczovianam,

4. Franciscum Lismaninum, cum illius literis ad D. Iwan Karninski in Alexandrovice, ubi palam Symbolum Nicænum & Athanasii culpat, & contrarium Apostolico esse ostendit: ab omnibus Doctoribus animosè flagitavit, ut illi unum Deum relinquant, atque concedant ne illum dividant, aut ullam œconomiam in eo constituent.

5. Con-

5. Constituit Gregorium Pauli Pnesinensem, Ministrum Ecclesiae Cracoviensis Evangelicum; post decretum illius Pinczovianae Synodi a. 1562 in Aprili, ille palam in Metropoli Poloniae, concionari coepit, omiſſis terminis vulgò receptis, de Deo Patre, Filio, & Spiritu Sancto, secundum phrasas Sacrarum Literarum & symboli Apostolici. Idem cum Sarnicio animosè congressus est.

Nostrates Lublini in Polonia (in qua urbe Judicia Tribunalitia quotannis instituuntur) unà cum Evangelicis per multos annos publicè Religionis suae negotia celebrabant, usquè ad annum 1627. Quo anno decreto Tribunalis, per summam injuriam, ex certa occasione, exacti atquè ejecti sumus. Primùm tumultus plebis praecesserat, demolientis noctu & die oratoria Christianorum Unitariorum & Evangelicorum seu Reformatorum: postea decretum Judicum iniquissimum contra nos est latum, quod & ipsa Comitata generalia Varsaviensia tum agnoverant, publicamquè legem tulerant; Decreta Tribunalitia non debere figere novas leges, sed secundum veteres latas, atque usu comprobatas, ferri debere. In hac igitur urbe, anno 1616, cum nostratium & Evangelicorum conventus esset, religionis causa, & judicia Tribunalitia celebrarentur, praesidente Marschalco Zborovio Castellano Osvecimensi; Templum SS. Trinitatis in arce Lublinensi situm, ipso die S. Trinitatis, cum ibi Encoenia-*Odpust y* [*Kiermasz*] instituerentur, fulmine hoc templum tactum combustumque est, tota urbe trepidante incendiumquè admirante. Nam confertissima turba oppidanorum & rusticorum utriusquè sexus, ad illud templum confluxerat, causa remissionis peccatorum. Ruina templi illius tunc binos absumsit sacrifculos & ex plebe non nullos. Admirationis causam praebet tanto magis id, quod hoc tempore nostrates cum Evangelicis, colloquia de ineunda Concordia seu unione & mutua tolerantia, instituerant: ubi etiam quaestio de Trinitate inter primas erat.

GEORGII SCHOMANNI
TESTAMENTUM
ULTIMÆ VOLUNTATIS;

Continens

**Vitæ ipsius, nec non variorum Actuum Ec-
clesiasticorum succinctam Historiam.**

GEORGI SCHÖNBERG

TESTAMENTUM

IN VOLUNTATE

IN VOLUNTATE

IN VOLUNTATE

IN VOLUNTATE

IN VOLUNTATE

IN VOLUNTATE

IN VOLUNTATE

IN VOLUNTATE

IN VOLUNTATE

IN VOLUNTATE

GEORGII SCHOMANNI TESTAMENTUM

Ultimæ voluntatis ,

Continens vitæ ipsius , nec non variorum actuum ecclesiasticorum , succinctam historiam.

GEORGIUS SCHOMANNUS Silensis Ratiboriensis , liberis suis gratiam & pacem , à Deo Patre & Domino nostro Jesu Christo , precatur.

Quia & nos mortales sumus & memoria rerum præteritarum fluxa est , linguæ autem virulentæ , Satana instigante ; etenim innocentissimorum hominum famam Christianam denigrare , ac lacerare solent , ut per latus hominum Dei & Christi gloriam obscurant , Evangelii Sancti cursum remorentur. Sicuti nobis adhuc vivis , & Cracoviæ publicè pietatem exercentibus , non veriti sunt duo Episcopi Romanorum , typis excusos famosos libellos spargere , quasi nos oblitii Dei & pudoris , in coetibus nostris ad patranda omnia flagitia conveniamus , & nudi matrimonia publicè conciliemus. Quid putatis futurum nobis mortuis , nec amplius ad calumnias respondentibus ? Visum est igitur mihi necessarium , vobis historiolum vitæ meæ simplicem , & nudam , mea manu scriptam relinquere : ut & ad laudandum Deum incitamentum , & ad obturandum os hominibus stultis , verissimum munimentum , in promptu habeatis. Deum Patrem D. N. Jesu Christi crucifixi , resuscitati , ac regnantis , oro , ut vos Spiritu suo Sancto regat , ut vasa misericordiæ ad honorem non ad ignominiam faciat , ut post hanc mortalem vitam , det nobis æternam immortalemque , omnibus , per eundem

Jesum Christum Dominum Servatorem & defensorem nostrum Amen.

Anno à nato Christo Domino 1530, natus sum in Silesia Ratiboriæ, ex patre Stanislao Loffel, quem vulgò vocabant Schoman, oriundo ex pago Germanico inter Croſnam & Rimanoviam: & matre Urfula, nobili quidem patre Christophoro Tiachowski Cancellario Ducis Ratiboriensis, ex armis *Starykon Ztoporem* [i. e. *Vetus equus cum ascia*] nata; sed pagis & omnibus bonis fortunæ, per fratrem Canonicum Christophorum spoliata. Puer in patria imbibi rudimenta Grammatica & Musica, cum religione Papistica.

Anno 1545, vidi locustas densissimas.

Anno 1546, Veni Vratislaviam, ubi non inter urbanos Evangelicos, sed inter infulares Canonicos aliquot, vixi, & in artibus aliquantulum profectum cœpi: ac tandem ex pertinaci Papista, factus sum qualiscunque Lutheranus, opera præceptoris nostri Johannis Cyri Lutherani. Qui postquam in Italiam venit, ad Papatum relapsus est, & me in idem barathrum retrahere conatus est, etiam Canonicatum Vratislaviensem mihi obtrudens: sed ego Deo me custodiente, tantum abest ut ipsius blanditiis cesserim, ut etiam ipsi Canonicatum meum Ratiboriensem resignaverim. Ille autem cum frustra Episcopatum Vratislaviensem expectasset, factus est ex desperatione monachus, Abbas Vincentii Monasterii Vratislaviensis. Ego verò cum D.D. Malitzanis Joachimo & Friderico pædagogus præfectus essem, & missionem in Galliam expectassem, D. D. Malitzanis Vartembergo, ob æs alienum contractum, per Ferdinandum Regem, exercitu misso, adempto, coactus sum venire in patriam.

Anno 1552, Veni Cracoviam, ubi & in schola Mariæ primùm, mox apud Hieronymum Becho pædagogus deinde in bursa pauperum: ac tandem in schola Annæ vixi, artium liberalium & Philosophiæ progressus aliquos faciens.

Anno 1554, Veni in zuppas Velicenses ad Dominum Hieronymum Buzenski Zupparium Cracoviensem, qui me præfecit nepotibus suis, & aliis nobilibus pueris docendis: quos sex annos institui fideliter, & assidue, referens

ferens & à Domino & à parentibus discipulorum non poenitendam gratitudinem: & parum abfuit ut in puteo salinario, & illecebris mundi, ac rerum ejusmodi affluentia, demergerer; nisi me Divina clementia, inde à fale terreno ad salem evocasset cœlestem.

Anno 1558, Deduxi discipulos meos, alios pinczoviam, alios Vitembergam: ubi me & Petri Statorii & Philippi Melanthonis colloquia vicerunt, ne in salinis ætatem contererem, multa enim nobis etiam tum ad pietatem veram deesse existimarunt.

Reversus igitur Vitembergâ, & luxu aulae, & somniis terribilibus, & conscientiae stimulis, & verbo Dei impulsus, à D. Zuppario ægrè missione impetratâ, anno 1559 veni ad pientissimum virum D. Johannem à Lasco in Dembiany, ad Christianae pietatis progressus faciendos. Ubi quidem multum profecissem, nisi nobis Virum sanctum mors, jam longis laboribus exhaustum, eripuisset, me praesente Pinczoviae: ubi ego cum Petro Statorio Thonvillano Gallo, & Johanne Thenaudo Bituriensi Gallo, D. Francisco Lismanino, D. Georgio Blandrata Medico, Bernardino Ochino, familiariter vixi, & evidenter didici, errorem esse non fidem Christianam, Trinitatis personarum omnimodam æqualitatem: sed unum esse Deum Patrem, unum Dei Filium, unum Spiritum Sanctum; licet adhuc multa non intelligeremus ad hoc pertinentia. Paulo ante obitum D. Lasci, disputatum nobis est cum Francisco Stancaro, de Mediatoris humanitate, apud Deum Trinitate.

Anno 1660, praefectus fui Ecclesiae Pinczoviensi Minister: sed quia mihi non fuit datum donum continentiae, ibidem duxi uxorem, viduae civis virginem filiam, annos 16 natam, Annam, die 18 Februarii. Doctor Blandrata proposuit nobis errores de Trinitate, quos cum fratri Gi-lovio dijudicandos dedissemus, confessus est, se ipsis non posse contradicere.

Anno 1561, in Autumno: missus sum ab ecclesia & Synodo, ad ministerium ecclesiae in Xianz, in ditione Magnifici Domini Iohannis Bonari de Balice, Castellani Biecentis & magni procuratoris Cracoviensis, qui jus-

ferat me ob Trinitatem expelli & spoliari omnibus bonis.

Anno 1562, 15 Januarii, in aurora, natus est mihi filius primogenitus Paulus, qui baptizatus est infans, nobis adhuc de vero baptismo ignorantibus.

Anno 1563, missus sum ab Ecclesia cum Generosis & optimis Heroibus, D. Hieronymo Philipowski, & D. Stanislao Lasocki, ad Comitata Petricoviensia, prædicatum Evangelium D. N. Jesu Christi: ubi mox à Sarnicio & aliis fratribus senioribus fui infamatus de Arianismo, qua de re ego ne cogitarem quidem. Ubi à nobis palam secessionem fecerunt, sine ulla justa causa. Ubi mortuus & Dominus Lasocki, cujus corpus sepelivimus Pelesniæ.

Anno 1564. Jan. 22, sole orto, nata est filia in Xianz, non est baptizata infans, qui ego jam didiceram & docebam, Pædobaptismum esse humanum non divinum mandatum. Eodem anno jussus sum cum Domino Philipovio ire ad Comitata Varsoviæ, ubi cum nos apertè Sarnicius hæreticos, & in Trinitatem blasphemos vocaret, opera Magnifici D. Palatini Vilenensis Nicolai Radzivilii, colloquium institutum est. Sed Sarnicius cum sua parte Deum Trinum; nos Deum unum Patrem professi, discessimus.

Anno 1565, Rursus jussus sum cum Domino Philipovio ire ad Comitata Petricoviam, ubi tum jam solennis disputatio, inter nos & adversam partem, ad dies 14 instituta est. Sed illi Deum Trinum pertinaciter defendendo, nos unum Deum Patrem confitendo, discessimus.

Anno 1566, iterum ad Comitata Lublinum ire jubemur, cum D. Philipovio, & D. Stanislao Cikovio: ubi adversa pars adeo invaluit, ut ex urbe cedere coacti fuerimus. Sed tamen per Dominum Nicolaum Sienicki internuncium, Regis clementiam usque ad obitum ejus promissam experti sumus. Ab eo tempore nos à Comitibus abstinuimus, adeoque jam adversarii nostri invaluerant, ut & ipsorum instigationibus apud patronos nostros, locis nostris cedere coacti fuerimus. Sub id ferè tem-

tempus, ex rhapsodiis D. Lælii Socini, quidam fratres didicerunt, Dei Filium non esse secundam Trinitatis personam Patri coëssentialem & coæqualem; sed hominem Jesum Christum, ex Spiritu Sancto conceptum, ex Virgine Maria natum, crucifixum & resuscitatum: à quibus nos commoniti, Sacras Literas perscrutari, persuasi sumus.

Anno 1567, Commigravi Pinczoviâ è domicilio nostro Chmielniciam, ad Dominum Johannem Oleśnicki.

Anno 1569, 20 Augusti, nata est Martha, post occasum solis, Chmielniciæ. Circa ea tempora iveramus cum D. Philipovio, D. Simone Pharmacopæo, & aliis compluribus in Moraviam, cum fratribus Moravis collaturi doctrinam & morum disciplinam. Ubi gubernationem populi Dei optimam invenimus; sed Deum Trinum, omnes sectæ, mordicus defendebant. Item convenerant Racoviam multi fratres, ex Lithuania & Polonia, tam Nobiles quam Ministri, ad collationem scripturarum. Quæ Synodus duravit aliquot annos, & desuit in gravissima diffidia, quæ patefecerunt, alios alii Phariseos, alios Saducæos, alios Judæos, alios Atheos, quod dolendum est, vocantes. Et eo devenerat, ut omnes ferè, excepto Martino Czechovicio, ministerium verbi deposuerimus: quam rem secuta est prope ruina omnium rerum. Sed Deus misertus nostri, per optimum virum D. Simonem Pharmacopæum, ut per Esdram, res nostras collapsas restituit, & Ministerium cum Baptismo adultorum, ibidem in illis tumultibus erexit.

Anno 1572, ultimo Augusti, ego ætatis 42, baptizatus sum Chmielniciæ in Christi nomine.

Anno 1573, missus sum Cracoviam ad Ministerium ecclesiæ minoris. Quo cum iremus, uxor mea est baptizata, in horto Konariano.

Anno 1574, prima Augusti, Mater uxoris est baptizata Chmielniciæ.

Anno 1574, ultima Augusti, prima luce, natus est Petrus Chmielniciæ: post Doctor Medicinæ.

Anno 1577, Colloquium cum Domino Fausto Socino

de Baptismo habuimus : quem in nobis probabat, in se hoc minus necessarium dicebat, quia non à nobis religionem didicisset.

Anno 1585, Magister noster Johannes Volkelius, missus est à Synodo Chmielniciensi ad scholam Wegro-vianam, & in Lithuania factus est V. D. Minister.

Anno 1586, missus sum Cracoviâ, ad Ecclesiæ Luclavi-ciensis ministerium, initio Ianuarii.

Anno 1588, Ex submontanis veni Chmielniciam, iussu Synodi : ubi nos grando terribilis omni proventu privavit.

Anno 1589, Terror belli Turcici.

Anno 1590, Deus clementissimus nos ab igne tutatus est, vicina domo flagrante.

Hæc fere fuerunt charissimi filii & filia, generi & nepotuli, quæ vobis breviter & verè delineanda putavi. Unde judicare potestis & de religione, & de paupertate nostra. Quare vos rogo, moneo, & obtestor, per Dominum nostrum Iesum Christum, ut ab hac, in qua ego vixi ecclesia, non tantum non deficiatis, sed in illa etiam supra nos proficiatis, quàm vobis cara vita æterna est. Ego enim si puriorem illam ecclesiam, meo seculo vidissem, aut audivissem, Sanè me illi adjunxissem. Sed hic, ut scitis, secundum Catechismum nostrum (quem ego vobis privatim ex Sacris Literis primùm collegeram) Deum altissimum Patrem & Iesum Christum hominem, filium Dei unigenitum, Dominum nostrum, in Spiritu & veritate colui : baptismo pœnitentiæ ablutus, precationibus, Verbi Dei prædicatione, & disciplinæ sanctæ exercitio, cum piis fratribus in vinea Domini laboravi, pro talentulo mihi divinitus concredito. Licet enim eruditione saltem vulgari & Grammatica præditus fuerim ; tamen Divina clementiâ, & verbi purioris intelligentia, & mihi & aliis ad veram pietatem viæ præmonstrator fui. Et licet multi, tam aperta vi, quam vulpinis fraudibus, defectionibus, dissidiis, nos à sensu nostro deturbare conabantur ; tamen Deo nos, & Christo Domino defendente, hætenus perstitimus, & speramus ejusdem auxilio nos perseveraturos, usque ad vitæ exitum, Amen.

Hoc verò vos serio monitos velim, ut si nobis mortuis, Deus ut speramus viam ad perfectiorem ecclesiæ statum, per quemcunque tandem aperire dignatus fuerit, ne vos vel ambitione, vel ulla carnis libidine abrepti, vel invidia vel odio, cursum Evangelii retardetis: quin imo Deum oretis, quod nos faciebamus, ut universus Israël prophetet, & ut nos non modo Lutherani, sed Papistæ etiam, omni pietate æquent aut superent. Dolendum est quod Papistæ Lutheranis Lutherani Calvinianis, Calviniani nobis, quasi palmam invideant. Nos verò demus operam, ut ex omnibus sectis Christianorum, imo gentium & Judæorum, Domino ecclesiam colligamus, & illos quos veritatis cognitione longè anteimus, vitæ innocentia longè superemus, igne caritatis uramus, funibus amoris trahamus, ut velint, nolint, videntes nostra bona opera, glorificent Patrem nostrum cœlestem, & Dominum nostrum Jesum Christum Filium ejus dilectum: ut cursu nostro consummato, assequamur coronam vitæ immarcescibilem. Amen.

Quod verò attinet ad facultatulas nostras, rogo vos per Deum & Christum ejus, ne ringamini quod pauperem vitam duximus; habituri enim estis multa, si timueritis Dominum, ut dicit Tobias filio. Ego quidem, ex quo aliquid nummorum in Salinis collectorum, Pinczoviæ ubi totum annum propriis sumtibus militavi, in ædes 30 aureos infumsi uxore ducta, & in libros 40 aureos impendi; nunquam potui vobis aliquid comparare: quia de victu quotidiano, non vobis tantum, sed & pauperibus liberaliter impertiebar. Sed tamen gratias ago Deo meo, quod vos plerosque ad adultam usque ætatem liberalitate fratrum ita educavi, ut neque famem, neque nuditatem pudendam experti sitis. Denique tres filias elocavi, singulis decem marcis pro dote datis: sed vestibus laneis, lineis, pelli-
ceis, lectisterniis, & id genus aliis paraphernalibus, ut satis, comparandis; quantum impenderim, sensit supellex nostra. Imo verò nisi nos fratres & sorores adjuvissent, mea res non suffecisset tot & tantis sumtibus. Ego verò, cum nil habeam amplius præter hoc domicilium & a-

gellum Chmielniciæ, Elisaletâ pro viribus elocata; dabunt mihi filia & generi veniam, si ex nostra possessione nil præter id quod acceperunt, expectent. Vix enim tantundem filii ex divisione æquali omnium rerum habituri sunt, quantum ipsæ habuerunt. Sed Deus erit possessio & merces vestra multa, si ipsi toto pectore adhæseritis. Matri, quia nihil habui quod darem, istud Domicilium & agellum, quamdiu vivet dedi, donavi: ipsa defunctâ, filii & filia, hæredes æquales sunt; si Deus domum & agrum conservaverit.

A M E N.

DE

DE
TYPOGRAPHIIS
UNITARIORUM
in
POLONIA,
&
LITHVANIA.

DE
TYPOGRAPHIS

UNITARIUM

in
POLONIA

LITHVANIA

DE TYPOGRAPHIIS

Unitariorum in Polonia & Lithvania.

Duas habuerunt nostrates in Poloniâ Typographias: alteram in Polonia proprie sic dicta; alteram in annexâ ei Lithuania. Illa Racoviam Cracoviâ est transportata: Typographus erat Alexius Rodecki, qui Cracoviæ habitavit, & adhuc regnante in Poloniâ Stephano Bathoræo, typographicam exercebat, multosque libros, Socini inprimis quosdam, suppresso ejus nomine, excudebat. Posthæc ætate jam provectus, Racoviam migravit, ubi inter alia Novum Testamentum, in Polonicam linguam à Martino Czechovicio versum, impressit typis, anno seculi decimi sexti 77. Racoviam illo tempore possidebat, Iohannes Sieninski Palatinus Podoliæ, pater Jacobi Sieninii, Reformatorum Sacris addictus. Is autem demum anno 1600, Ecclesiæ nostræ se adjunxit, multumquæ rem Christianam auxit, atque exornavit. In eodem autem oppido Racoviâ, extructo ordinatius Templo ac Schola, etiam Typographia est locupletata: Sebastiano Sternacio, filiam unicam Alexii Rodecki in matrimonium ducente, & jure dotis typos etiam accipiente. Quæ officina duravit ad annum usque 1638. Lithvanica videtur adhuc antiquior, constituta primum à Matthia Kawieczynski. Biblia Polonica versionis Budnæi impressa sunt Zaslawii, oppido Lithvanico, sumptus impendente eodem Kawieczynio ejusque fratre, apud Danielelem de Leczyca typothetam, anno 1572, novem annis postquam Biblia Reformatorum Bresciæ sunt edita. Hæc Officina translata est in oppidum Losko, quod possidebat Kiszka Castellanus Vilnensis, nostræ confessionis. Postea Vilnam, ubi typographus fuit Karcan nomine. Postea Lubecam (est oppidum situm ad amnem Chronum dictum, aliàs Niemen, quod tum idem Kiszka possidebat) cum Petrus Blastus Kmita, Karcani filiam duxit ac typos accepit. Post ipsum Filius ejus Iohannes Kmita: ac post hunc

Iohannes Langius Lutheranus. Lubeca autem tum jam parebat Ianusio Duci Radzivilio Palatino Vilnensi & supremo exercitus Magni Ducatus Lithuaniae Generali, qui prognatus erat filiâ fratris, seu nepte, illius superius commemorati Kiszkae. Hæc quàm Racoviensis diutius duravit: nam & post illam disturbatam, Responsio ad Meisneri libros, ibi completa est, ac proluxa Schlichtingii præfatio ibidem excusa. Sed hæc etiam partim horribili peste, partim irruptione Moschorum, anno 1655 vel 1656 defuit.

Visuntur etiam libelli quidam vetusti nostratium, alter Pinczovii apud Olesnecium, alter Ludaviciis, excusus, regnante adhuc Augusto Poloniae Rege: *Explicatio difficultum S. Scripturae locorum* Gregorii Pauli, qui Cracoviae verbi divini agebat ministrum, ac postea primus Racoviae, illam adhuc Johanne Sieninski Reformato possidente: uxor autem istius Sieninski erat Ecclesiae nostrae membrum.

B R E V I S
R E L A T I O
de

JOHANNIS TYSCOVICH
MARTYRIO.

REVISE

RELATIO

JOHANNIS TYSCOVICH

MARTYRIO

BREVIS RELATIO

De

Johannis Tyscovicii martyrio.

Rat Tyscovicius Bielsci Podlachiae oppidi
haud ultimi census civis. Hujus possessioni-
bus, (recens per hæreditatem facultatum
cognati sui auctis) cognati ejus, (in-
ter quos & ipse oppidi Consul erat) inhian-
tes, laqueos ei struxere, imposito ipsi per
vim Quæstoris in oppido munere: juramento non requi-
sito. Demum verò anno elapso, exigitur ab eo, ut jura-
mento fanciat, fideliter se in officio gessisse. Ille id pri-
mum detrectare; post illis instantibus, infidelitatisque
suspectum reddentibus, per Deum omnipotentem jura-
re se velle dicere. Verum nec id concessum; sed adigeba-
tur, ut vel super crucifixi lignea imagine, vel per Trinum
Deum juraret. Quod ille cum penitus renuisset, calumnia
obruitur; quasi crucifixum in terram dejectum pedibus
conculcasset, in Trinitatem blasphema effutisset, dicendo
se nolle per eam jurare, ignorare enim num sit mas num
fœmina. Hæc hisque similia falso ei objiciuntur. Hinc ab
oppidi Magistratu contumelia plagisque affectus, conde-
mnatusque ac in carcerem conjectus, summum Regni
Tribunal (Rege extra regnum existente) innocentiae suæ
confusus appellat. Laudabile Regni Tribunal, causa in-
specta, Tyscovicium innocentem esse declarat, profusque
absolvit: Magistratui verò Bielscensi pro injusto judicio, pœ-
nam imponit, mulctamque irrogat. Interim verò adver-
sarii in malitia sua pergentes, ad Reginam Constantiam
Sigismundi III. uxorem (huic namque præfectura Biel-
scensis concessa erat) causam detulerant. Regina Magi-
stratus decretum approbavit, utque ab eis executioni man-
daretur imperavit. Postea etiam Regis ipsius, Assessorumque
ejus judicium, Tyscovicium capitis supplicio afficiendum
de-

decrevit. *Warsawia* itaque, quo ad purgandum se venerat, captus, in inum carceris conjicitur, brevique post, horrenda mortis sententia in eum statuitur, his concepta verbis: *Quoniam blasphemavit, lingua eradicanda: quoniam contumaciter spreto Magistratu cui subjacebat, & S. M. Regina decreto, quo ad eundem Magistratum remissus fuit, ad judicia Tribunalis Regni appellare & confugere ausus est, tanquam contumax & rebellis decollandus: Quoniam imaginem crucifixi dejecit ac conculcavit, manus amputanda, pes excindendus: Denique quoniam haereticus comburendus.* His pronunciatis, ut & antea ita tunc maximè, à Jesuitis Monachisque sollicitabatur, ut religionem mutaret, mutatuos se etiam latam de morte ejus sententiam, bonaque restituros, spondentibus. Verùm surdo hæc canebantur: quanto enim propiorem vitæ terminum cernebat, tanto fortius ipsis resistebat. Cum itaque nec minis, nec pollicitationibus, eum ad se pellicere possent; ad rogam in foro *Warsawienfi* ad id præparatum deductum, tali ut decretum erat modo excarnificatum, vita privarunt. Tragedia hæc, Catastrophem suam habuit, die 16 Novembris, hora nona antemeridiana, anni millesimi sexcentissimi & undecimi.

ANDREÆ WISSOWATII
NARRATIO COMPENDIOSA

Quomodo in Polonia, à Trinitariis Re-
formatis separati sint Christiani
Unitarii.

Unà cum APPENDICE

Historiam de Spiritu Belgæ exhibente.

NARRATIO COMPENDIOSA,

*Quomodo in Polonia, à Trinitariis Reformatis,
separati sint Christiani Unitarii.*

Auctore.

ANDREA WISSOWATIO.

uum jam olim à primævæ Apostolicæ ecclesiæ virginis incorruptæ temporibus, simplicium Christianorum, ut Nazaræorum, & quorundam ex Ebionitis meliorum, de Deo & ejus filio Christo, ab Apostolis annunciata clara institutio, per aliquorum ex Philosophis, maximè Platonis, ad Christianismum accessionem, inciperet peregrinorum admistione dogmatum depravari; obsistebant ac reluctabantur his recentioribus tunc invalescentibus opinionibus, aliqui pristinæ tenaces doctrinæ. Talis fuit circa annum Christi nati 190, Theodotus Byzantinus: tum Artemon, cum nonnullis sibi adhærentibus, circa an. 200. Beryllus Episcopus Bostrensis circa a. 240. Paulus Samosatenus Episcopus Antiochenus circa a. 260, cum suis asseclis. Deinde post concilium Nicænum Photinus Episcopus Sirmiensis circa a. 350, cum ejusdem sententiæ sectatoribus. De quibus videantur Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores, ut Eusebius, Ruffinus, Theodoretus, Socrates, Sozomenus: qui eos solito more pro hæreticis traducunt.

Postquam autem orbi Christiano nox ista atra, errorum in religionem pedetentim introductorum, per aliquot secula incubuisset; rursus postliminio, divina adspirante gratia, dies veritatis divinæ revertens, gradatim, ut fieri assolet, coepit affulgere. Lutheri, Zuinglii, Calvini, Mennonis, velut auroræ ac diluculi apparitio præcessit, hanc deinceps solis reducis clariores radii sequebantur.

Circiter annum à Christo nato 1546, in Italiæ ditione

Veneta, apud Vincentiam, de religionis negotio colloquia atque collegia sunt inchoata, à lociis fere 40: qui receptam de Deo Trino opinionem in dubium revocarunt. E quibus quum duo, Julius Trevisanus & Franciscus de Ruego, capti. Venetiis essent suffocati, ceteri ob discrimen Italiâ excedentes, partim sub Turcarum se imperium, ubi cujusvis religionis libertas permittitur, contulerunt, Thessalonicam & Damascum profecti; partim in Helvetiam.

Horum præcipuus fuit Lælius Socinus Senensis, qui juris humani studium familiæ suæ hæreditarium aggressus, dum id è juris divini fontibus hauriendum ratus, sacros libros evolveret? vulgò recepta Ecclesiæ dogmata, præsertim illud de SS. Trinitate ab eis discrepare animadvertit, atque sententiam de Filio Dei Jesu Christo, qui non ante Mariam, matrem suam, extitit, quasi sub cineribus delitescentem resuscitavit. Is anno Christi 1547, ætatis suæ vicesimo secundo, Italiâ relictâ, Tiguri in voluntario degabat exilio. Poloniam adiit primum anno Christi 1551, deinde 1558, ubi & Francisco Lismanino, qui Bonæ Sfortiæ Sigismundi I. Regis Poloniæ uxori, fuit à Sacris confessionibus, & aliis, quædam contra receptos errores instillavit. Hinc per Moraviam, in qua tunc ejus Socii, Alciatus, Paruta, Occhinus, & alii commorabantur, Tigurum remeavit, ubi diem suum obiit, anno Christi 1562.

Cira illud tempus quo Lælius Socinus Italia excessit, perhibetur Belga quidam, nomine Spiritus, venisse in Poloniam: ibiquè Cracoviæ inter quosdam amicos occasione capta ex libro, in quo ad tres personas divinas distinctas, distinctæ preces dirigebantur, quæstionem movisse, an tres haberent Deos? Ubi pluribus verbis eo errore perstricto, scrupulum iniecit quibusdam, & inter hos Andræ Fricio Modrevio. Qui quum esset Regi Sigismundo Augusto à secretis, ejusdem Regis benigni, variarum rerum curiosi, jussu, in controversias circa Triadem divinam tunc excitatas inquisivit, eaque de re libros Sylvarum titulo inscriptos conscripsit. Is libro Sylvarum primo, tractatu secundo, hanc de Spiritu Belga historiam consignavit.

Qui à recepta de Trinitate opinione in Polonia diffidebant, nominabantur tum Pinczovii, ab oppido Pinczow: in quo sub Nicolao Olesnicio, illustri patrono ac protectore, & Franciscus Stancarus Mantuanus, (nota de Christo Secundum humanam tantum naturam Mediatore controversiâ, celebris) & Lismaninus, & Petrus Statorius Galus, & Georgius Blandrata Italus Medicus, postquam Genevâ secessit, & Joannes à Lasco Polonus ex Anglia rediit, cum aliis quibusdam morabantur. Ibidem à nonnullis Reformatis, Bibliorum versio Polonica est concinnata: postea cura & sumtu Nicolai Radivillii, Ducis in Olika & Neswez, Palatini Vilnensis, in urbe Lithuaniae Brestia, cujus is praefectum agebat, typis expressa.

Petrus Genesius Polonus, è Podlachiâ oriundus, è peregrinationibus in patriam reversus, de Dei Patris præ Filio præ eminentia, sed ferè ex Michaelis Serveti, & Valentini Gentilis placitis, sententiam in Synodo Secemini a. 1556, protulit: & postea de Baptismo Catechumenorum, contra puerilem infantum Baptismum, Brestiae a. 1558, atque pluribus contradicentibus, nonnullos commovit.

Anno Christi nati 1562, in Synodo Pinczoviae à Reformatis habita, ex occasione controversiae de S. Trinitate, seu Deo essentia unico, personis trino, constitutum fuit, ut verbi divini præcones, in sacris concionibus, de rebus divinis, à sermonibus præter S. Literas & Symbolum Apostolicum, aliunde introductis, abstinerent. Huic canoni obsequens Gregorius Pauli Bresinensis, qui Cracoviae agebat Reformatorum Ecclesiasten, à Stanislao Sarnicio, hanc in metropoli ecclesiae administrationem ei invidente, & zelo amaro absque scientia flagrante, traductus est ut hæreticus Arianus ac Servetianus. Interim Cracovianae Reformatorum ecclesiae patrono, Johanne Bonaro Castellano Biecesi magnoque procuratore Cracoviensi, repente extincto, vidua ejus alteri nubente, locus congregationibus assignatus in domo Stanislai Likovii: qui tunc Archicamerarius Cracoviensis, post Castellanus Biecensis & exercitus Dux in bello Moschovitico fuit. Postmodum ductu Sarnicii, & socii ejus Laurentii Prasnisii cognomine & re Discordiae, quem ille [antea ob vitam non probam

bam à se improbatum) superintendentem ecclesiarum majoris Poloniae constitui curavit ; Gregorius Pauli non accersitus , nec auditus , hærescos damnatus , atque ministerii sacri functione est privatus : tamen à Likovio patrono , & aliis auditoribus retentus. Idem Sarnicius , schisma moliens , cum quibusdam ecclesiarum Reformatarum patronis egit , ut & cæteri concionatores , Dei Patris præ Filio præminentiam prædicantes , à munere deponerentur.

Anno Christi 1565 , Petricoviae in urbe regia majoris Poloniae , sub tempus Comitiorum regni , non paucis Reformatorum , etiam regni Senatorum , ibidem præsentibus , Gregorius Pauli cum suis sociis , nempe Stanislaio Lutomirscio Superintendente ecclesiarum minoris Poloniae Secretarioque Regio , & fratre ejus Johanne Castellano Siradiensi , nec non Nicolao Sienicio Directore Delegatorum ordinis equestris in Comitibus , & Johanne Niemojovio Judice Inovlodislaviensi , aliisque ; conabatur concordiam Ecclesiae , à Sarnicio & discordia læsam instaurare , habita in conventu ea de re oratione , ac postulato colloquio amico. Id quidem institutum est per dies aliquod : sed Sarnicius Patrum quos vocant Ecclesiae auctoritatem maximè urgebat. Ibi responsum Gregorio promissum , non præstitum : imò sine alterius partis præsentia conclusum , sermones de hisce controversiis non amplius cum istis habendos , prævalente parte potentiore , & sententia apud vulgus plausibiliore. Sic schismate jam palam erumpente , rupta est in partes illa ecclesia , ac divulsa in Majorem , quæ Dei Altissimi Trinitatem , & minorem , quæ ejusdem Unitatem est professa. Ita ut illa cum hac , communionem habere nefas duxerit. Quin etiam ab illis potentioribus , in hos debiliores , tanquam Arianos blasphemos , instigati sunt communes adversarii Pontificii , eorumque episcopi : adpersa quoque horum à se dissidentium patronis quibusdam nobilibus , ut Stanislaio Lasocio Archicamerario Lencicensi , & Hieronymo Philipovio Quæstori Palatinatus Cracoviensis , perfidiæ in patriam calumnia.

Illud insigne quasi omen est notatum , quod anno 1562 , quum contra Trinitatis doctrinam constitutio fieret , schismaque

maque hoc instaret, Cracoviæ ipsa die S. Trinitatis, meridie, Gregorio Pauli contra hanc ipsam de Trinitate opinionem concionante, templum Trinitatis fulmen percussit, globumque in vertice ejus positum dejecerit.

Interea Johannes Sigismundus, Iohannis Scepusii Regis Hungariæ electi filius, Sigismundi II. Augusti Regis Poloniæ è sorore nepos, in suo Transsylvaniæ principatu, colloquio de religionis capitibus, ac potissimum de Deo Triuno Albæ Juliæ per dies decem instituto, approbavit eorum sententiam, qui Deum altissimum ut essentia, ita persona unum, nempe solum Patrem, filium ejus unicum è Spiritu S. Dei conceptum, è Maria virgine natum, confitentur: qui inde in ea regione Unitarii nominantur, & gaudent suæ religionis libertate, ab isto Principe firmata. Is etiam Georgium Blandratam medicum, Calvinum cum suis ob Sententiam de uno Deo exosum, è Polonia in Transylvaniam ad se evocavit. Hæc acta sunt circa annum 1567.

Ex iis qui vulgari de Dei Triade opinione rejecta, amplexi sunt sententiam de Patris præ Filio præeminentia, aliqui in Arianismum planè sunt delapsi: ut Stanislaus Farnovius seu Farnesius, qui ab aliis Unitariis schisma fecit circa annum 1567. Hujus sectatores post ipsius obitum, partim ad illos alios unitarios, partim autem ad Calvinianos discesserunt.

Faustus Socinus Senensis, Lælii è fratre Alexandro nepos, Agnete Burgesii Petruccii Senarum Principis filia genitus, post obitum patris, à quo peculiari rerum divinarum notitia fuerat imbutus, postquam in aula Francisci magni Ducis Hetruriæ, annos duodecim honoratis ministeriis consumfisset; relicta sua sponte, Principis qua florebat gratia, & tum præsentè, tum sperata fortuna sprete, suæ aliorumque salutis studio impulsus, ex Italia secessit in Helvetiam, anno Christi 1574. Ibi commoratus Basileæ, exorsus est Disputationem de Jesu Christo servatore. sed a. 1578, à Georgio Blandrata, Principis Christophori Bathorei Archiatro, evocatus est Transylvaniam, ad refellendum Franciscum Davidis: qui rejecto de Filio Dei, Deo Patri consubstantiali, errore; in alium magis per-

perniciosum delapsus est, de Christo religiosè non honorando, nec invocando. Inde Faustus anno 1579, commigravit in Poloniam: ubi quum ecclesiis, solum Patrem Jesu Christi Deum summum confitentibus, adjungi publicè petiisset, in Synodo Racoviana. a. 1580. ob non dissimulatum in quibusdam dogmatis disensum, (ut de satisfactione Christi, de justificatione sine omnibus operibus, de predestinatione ac servo arbitrio, & de baptismo aquæ) repulsam passus, nec ad sacram synaxin admis-
sus: pro harum tamen ecclesiarum defensione, contra Antagonistas strenuè per scripta decertavit. Inter alia scripsit librum adversus Andream Volanum Calvinianum, de Jesu Christi Filii Dei natura, nec non de peccatorum per ipsum expiatione: quem dedicavit Johanni Kiszka à Ciechanowicz, Præsidi tunc Generali Samogitiæ (post Castellano Vilnensi) Ecclesiarum Unitariorum prope viginti patrono.

Andreas Dudithius, Episcopus quondam Quinqueecclesiensis in Hungaria, quum Concilio Tridentino interfuisset, animadversis ibi Pontificum & ecclesiæ Pontificiæ technis, ea relicta, accesserat ad Reformatos. Sed deinde, tum rationum momentis, tum Calvinianorum adversus Unitarios acerbitate, permotus; quum horum legationem pacificam ab illis contemptim habitam cerne-
ret, horum fautor evasit, ut ex ipsius epistolis quibus-
dam apparet.

Anno 1580, Reformatis 150 concionatoribus congregatis Levartoviæ, expectatum est ab Unitariis cum eis colloqui-
um, cujus spes erat facta: sed advenientes eo Unitarii, præ-
sente Socino, spe sua frustrati sunt, respondentibus Refor-
matis, nefas eis esse cum his habere colloquium, aut
ullum negotium, quod sint sectatores Ebionis, Arii &
Samosateni, qui sunt olim ab ecclesia excommunicati.

Circa annum 1600, Jacobus à Siénno Sieminski Palatini-
des Podoliæ, Dominus Racoviæ, antea Calvinianus, Unitari-
orum sententiam veritati magis consentaneam esse agno-
scens, eam amplexus est: & in oppido isto Scholam ac
Typographiam, ad harum Ecclesiarum usum, crexit.

Tentata est etiam postea ab Unitariis apud Reformatos,
qui

qui in Polonia Evangelici nominantur, reconciliatio; ea
conditione, ut manente licet sententiarum dissensu, coale-
sceret concordia ac mutua tolerantia; Lublini in Synodo Re-
formatorum a. 1612, sed Reformati (adhuc reformandi) hos
rejecerunt dicentes, non posse unionem coalescere, quam-
diu pars altera retineat opiniones adversas suis, de S.
Trinitate, & Christi Satisfactione, ac modo justificati-
onis, & de baptismo. Quinetiam postmodum ediderunt
librum lingua vernacula sub titulo *Ignis cum Aqua*: quo
significatum voluerunt, se cum illis nequaquam posse con-
venire. Huic libro responsum dedit, Valentinus Smalcius
Gotthanus, Ecclesiæ Racoviensis Ecclesiastes.

A P P E N D I X

Continens pleniorē Historiam de Spiritu Belga, cujus supra facta est mentio.

Andreas Fricius Modrevius Sylvarum libro I. tractatu 2. capite 2. hæc refert.

„ Venerat Cracoviam anno Christi 1546, nisi memoria me fallit, homo natione Belga, in sacris Bibliis, ut apparebat, multum versatus, & in locis ex eis citandis promptissimus. Is, cum Cracoviæ esset paucorum dierum hospes, à quodam, viro magni nominis convivio exceptus est: cujus & ego tunc conviva fueram. Ac prius antequam à nobis convivium initum esset, ducti sumus in Bibliothecam convivatoris, omni genere scriptorum refertissimam. Cumquē unusquisquē (eram enim non pauci) ad suum studium libros quos vellet, evolveret, incidit Spiritus (hoc enim nomen Belgæ illi erat) in libellum quendam precatio- num Christianorum. In quo cum reperisset preces, unam ad Deum Patrem, aliam ad Deum Filium, tertiam ad Deum Spiritum Sanctum: *Hui*, inquit, nos compellendo, *Tres ne vos habetis Deos o boni?* Cumque responderemus Deum nos habere unum, qui in unitate essentiae tres personas habeat. *Atqui*, inquit ille; *Quod habet & quod habetur, diversa sunt. Est igitur diversus Ille tres habens, ab istis tribus, qui ab illo habentur. Tu* verò, inquibamus nos, *sophistam agis o Spiritus. Simplex confessio nostra est, unum esse Deum essentia, trinum personis. Est igitur*, inquit ille, *Deus vobis & trinus & unus. Certè*, inquit: *sed alio & alio respectu.* Tum ille, *Si igitur iste trinus unus est, cur diversis orationibus eos compellatis? Cur in his orationibus diversa beneficia, quæ in genus mortalium conferant, ab illis petitis.* Hæc tum inter nos ultro citroque dicta fuere. Cum enim rem omnium certissimam esse crederemus, ac religione prohiberemur de ea contentiones ferere, sermonem ad res alias convertimus. Verum ego rem postea diligentius expendens, tacitus mirabar qui fieret, ut

„ ut , cum personarum actiones externæ omnes indivisæ
„ esse censerentur , orationibus diversis eas appellaremus :
„ separatim Patrem orando , separatim Filium , separatim
„ Spiritum Sanctum : & deinde una oratione Trinitatis
„ opem implorando. Non secus , quàm , si quis distin-
„ ctis precibus petat aliquid à Petro , Paulo , Andrea , Ja-
„ cobo , Philippo ; & deinde una prece ab Apostolis omni-
„ bus auxilium flagitet : quorum ut personæ , ita essentia
„ distinctæ sunt. In vulgaribus libellis precationum extant
„ ejusmodi orationes distinctæ ad tres personas. *Hæc & his*
similia Fricius d. l.

Eandem Historiam Scripto consignavit Budzinius Hi-
storiæ suæ M. S. cap. IV. Qui refert memoratum conviva-
torem fuisse Johannem Tricesium , Erasmi discipulum , ge-
neris nobilitate , ne non Hebrææ , Græcæ , Latinæque
linguarum notitia clarum. Porro inter convivas recenset ,
præter memoratum Fricium , Bernardum Wojewodkam
Typographum ac Prætorem Cracoviensem , itidem Eras-
mi discipulum : & Jacobum Prilusium Notarium Ca-
strensem Cracoviensem , Juris consultum clarissimum. Ad-
dit Budzinius , ad verba Spiritûs Belgæ , omnes quidem
conticuisse , aliaque in medium prolata materia , ad præn-
dium accessisse ; attamen adfuisse illic , quibus uncus iste
altè adactus fuerit : qui ea quæ audierant notantes , quæ-
stionem hanc secum domum tulêre , suo tempore in Polonia
exorituram. Quis verò fuerit Spiritus ille Belga , unde ve-
nerit , & quid post hoc factum cum eo actum sit , non no-
tant memorati auctores. Suspicio , annon Adamus Pa-
stor , sub ipsius nomine latuerit.

177
N. B. A. D. O. C. O. V. E. N. T.
The following is a list of the names of the persons who have been admitted to the office of the Secretary of the Board of Education, since the last meeting of the Board, on the 1st of January, 1877.

1. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
2. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
3. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
4. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
5. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
6. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
7. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
8. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
9. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
10. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.

11. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
12. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
13. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
14. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.
15. Mr. J. H. Smith, Secretary of the Board of Education, since the 1st of January, 1877.

ANONYMI
EPISTOLA

exhibens

Vitæ ac Mortis

ANDREÆ WISSOWATI,

nec non

Ecclesiarum Unitariorum ejus tempore brevem Historiam.

ANONYMI

COLLE

ANONYMI

ANONYMI

ANONYMI

*Vir præstantissime, Amiceque multis nomini-
bus honorande!*

ANDRÆE WISSOWATII, quo
nuper orbatī sumus, amor quo te comple-
xum, inter primi ordinis semper reputavit
amicos; notior est, quam ut multis egeat do-
cumentis. Tui verò vicissim propensi erga
eum animi, haud parva vivente ipso dedisti
specimina. Cujus studii ardorem, obitu ejus minimè restin-
ctum esse, testatur flagrans tuum desiderium, quo memori-
am viri grata recolens mente, acta ipsius à primis cognoscere
aves incunabulis. Exigis opus viribus impar meis, si pro ut
par est tractandum foret. Viri etenim dignitas, maturiori æta-
te judicioque præditos poscit, qui laudes ipsius mori non si-
nant, sed feræ tradant posteritati. Ne tamen assiduam
tuam tuique similibus, prorsus frustrarem flagitationem,
amor quo tibi devinctus sum extorsit, ut aliquid profer-
rem: præstare ratus, inclyta acta viri perfunctoriè perse-
qui, quam penitus silentio involvere. In chartam itaque
ac ceu cumulum quendam conjiciam, ea quæ cum ex ip-
sius, tum aliorum fide dignorum, scripto consignatis
hausi monumentis: nec non quæ ex familiâ familiaribus-
que ipsius didici, ipse vidi. Atque ita vitæ ipsius ideam,
pro modulo meo, rudi delineans penicillo; materiam ve-
luti suppeditabo, ut ad talia idonei, aliquid tanto viro di-
gnum, inde efforment. Non dubito verò te Vir integer-
rime (haud ignarum quam curta mihi sit supellex, & quod
aliis distracto ad talia vix suppetat tempus) veniam rudi
stylo daturum, nec tam exquisita verba, quam potius
rem ipsam curaturum. Hæc igitur in præsentia accipe.

Patria Viro (ut hinc more solito ordiamur) fuit no-
bilissima illa, Sarmatiæ quondam, nunc Poloniæ nomine
nota regio. Natalem locum Philipovia dedit, Magni Du-
catus Lithuanix in Borussiae confiniis situm oppidum.
Haud quidem ornamentis suis destitutum, non adeò ta-
men clarum, quin inter primas ipsius laudes meritò cen-
seri possit, quod talem protulit virum: cujus fama dum
vivet,

vivet, Philipoviæ nomen non emoriturum speramus. Antequam verò Andreæ Wisflowatii natale solum dici potuit, inter præcipua ejus decora numerabatur, quod Satrapam magnum illum Christophorum Morstinium haberet: virum in patria inclytum, ob meritaque sua, à Rege loci hujus præfectura, ditatum atque decoratum: nec minus in ecclesiastica quam civili republica clarum. Probitatem ejus, ipsi adversarii, divinæ gloriæ promovendæ zelum, ecclesiæ ab eo erectæ, testantur. Inter quas & Philipoviensis fuit, quæ sub patrocinii ipsius alis, maximè floruit: pastore (inter alios quos silentio veneror) Johanne illo Volkelio scriptis suis clarissimo gaudens: Atque hoc etiam, haud postremum Philipoviæ fuit ornamentum.

Generis nobilitas, patriæ præstantiæ respondebat. Ortus est ex equestri ordinis (multis magnisque ut notum est, in hoc Regno immunitatibus illustris) familia: stemmatis Roch seu Columna. Cujus origo à Cæsarina illa Columna deducitur, qui prout Annales nostri memoriæ prodidère, ante plura secula (circa annum nimirum nongentesimum) ex Italia cum suis comitibus, in Sarmaticas oras transfretavit, multarumque inclytarum prosapiarum auctor ac parens extitit. Pater Andreæ nostri Stanislaus fuit, memoratæ Philipoviensis Satrapæ vice-præfectus: avus Abrahamus Szumcorum Toparcha, terræ Bransensis Camerarii munere functus. Cæteri quoque majores consanguinei ejus, haud postremum inter conterraneos suos, in Podlachiæ Palatinatu (quæ regio ab antiquo nidus domiciliumque Wiszowatorum prosapiæ fuit) locum obtinuère. Nec minus etiam in ecclesiâ, quam patriâ, nobiles fuère: Benedictus enim nostri patruus, inter primos Athenæi Racoviensis auctores moderatoresque recensetur: Stanislaus verò genitor ejus, Diaconi ecclesiæ munus obivit.

Per matrem, haud obscurior ipsi, accesserat nobilitas: ea verò fuit Agnes Socina, unica proles Fausti illius Socii: viri tam natalium splendore, reconditaque eruditione; quàm adversariorum multitudine odiisque internecinis, nobilis. Cujus acta quoniam multum inclyta (nequicquam livore obnitante) incomparabilis illius Samüelis

Przypcovii cura ; nos laudibus ipsius nec verbum adjiciemus , ne post Homerum Iliada canere videamur. Generis tantum nobilitatem , quam nulla obscurare valet invidia , paucis attingere est animus. Paterna pervetusta Sociorum , Senensis Reipublicæ patriciorum , stirps fuit : quæ non paucos virtute eruditioneque præclaros protulit viros , Jurisprudentiæ inprimis deditos , in qua facultate , velut hæreditario quodam jure , inter coætaneos eminuere. Genitrix Fausti Agnes , Petrucciorum , qui nobilissimæ amplissimæque Senarum Reipublicæ gubernacula rexere , propago fuit : Burgesio Principe fata. Recensebat insuper Faustus noster , inter majores cognatosque suos , Salvettos ac Picolhomineos Italorum excellentissimos. Ex illis ; Camilla Pauli Florentinorum nobilissimi filia , Mariano Socino juniore (senioris Mariani ex Alexandro filio nepoti) nupta , Alexandrum & Lælium Socinos genuit : quorum ille pater , hic patruus Fausti fuere , uterque sublimibus animi præditus dotibus. Ex his ; Victoria fuit , memorati Burgesii Senarum Principis conjux , Fausti verò Socini avia : Andrea Picolhomineo Piscariæ & Castilionis Toparchâ genitâ. Hujus Andreae pater fuit , Sylvius Senensis patricius : mater , Victoria Fortegverrarum sanguinis : germanus , Æneas ille Sylvius sæculi ornamentum , qui ad sublimem Pontificis Maximi dignitatem evectus , dignum meritis præmium reportavit , assumpto sibi convenienti Pii II. nomine. Soror amborum Laodamia , Nanno Tudeschino e locata , Antonium & Franciscum Picolhomineos dictos protulit : quorum hic doctrinâ per varios honorum gradus , ad idem cum avunculo pervenit fastigium , eodemque . (Pii nimirum III.) nomine , cohonestatus est . Ille , ob strenuam Ferdinando Arragoniæ ac Neapolis Regi , in Sicilia navatam operam , cum Maria memorati Regis filia Ducatum Amalphitanum consequutus , eundem ad posteritatem transmisit . Minimè etiam Borghesii hic tacendi sunt : ex his etenim Nicolai filia , Pandulpho Senarum Principi sociata , Burgesium Petruccium ejusdem ditionis Principem , Fausti Socini avum , & germanum ejus Alphonsum Ecclesiæ Romanæ Cardinalem , in lucem edidit . Recenset quoque prosapia hæc , inter decora sua , Camillum Summi Romano-

mandorum Pontificis dignitatem, cum Pauli V. nomine adeptum: ejusdemque fratruelem ac cognominem, metropolitanae Senarum sedis Archiepiscopum.

Cæteros, tam Ecclesiastici quam Politici ordinis viros illustres, Cardinalium Romanorum, Archiepiscoporum Senensium, Ostensium, Clusinorum, Suanensiumque Episcoporum dignitatibus functos; ut & Gravinensium, Montis Martiani, Bisignanique Duces, Bitoni ac Capistrani Marchiones, Calani Nicastrique Comites, Plumbini Toparchas; Urfinos, Venturinos, Chiseos, Beccios, Marfilios, aliaque splendida florentis Italiae sidera, Fausto Socino, ac proinde & Wissowatio nostro, sanguinis affinitatisque nexu junctos, longus esset enumerare labor. Id tamen haudquaquam silentio in volvendum est, Fausti Socini conjugem, Andreæ verò nostri aviam, nobilissimorum Morstiniorum, qui Leliwa clarissimo Regni Poloniae stemmate insigniuntur, sobolem fuisse. Ex qua Lelivitarum gente, velut ex equo Trojano, plurimi toga sagoque insignes prodire Heroës: ad hoc namque stemma, Comites Tarnovii, Jaroslavii, Granovii, Pilecii, Sieniauscii, Chlebovicii, Tyfzkievicii, aliaque præstantissimæ, genus suum referunt prosapiæ. Hac stirpe oriunda virgo, Fausto Socino in matrimonium datur, Elisabetha nomine, Christophoro Morstinio in Paulicovice Domino nata: Christophori verò Raciborsci hæredis Philipoviensis Satrapæ, nec non Andreæ Palatinatus Sendomiriensis pocillatoris, soror. Quorum nati, natiq; natorum, in ecclesiæ patriæ, familiæque, spem ac decus procreati, majorum virtutis hæredes, etiamnum superiunt: in quorum laudem præstat nihil, quàm pauca dicere.

Plura (quæ adhuc vacant) generis ipsius ornamenta recensere, memoratarumque stirpium origines altius repetere possemus; si Wissowatium, majorum potius, quàm propria virtute parta nobilitate, clarum reddere studeremus. Verum enim verò quoniam acta viri (prout videbimus) satis inclyta per se, ipseque & genus & progenitorum facta, vix sua esse duebat, minimeque propter hæc (ut moris est aliis) supra alios se extollebat, solam virtutem pro nobilitate reputans; paucis hæc innuere visum est, ut monstraremus & ex
hac

hac parte nihil laudibus ejus defuisse.

Patria genereque expositis, ecclesiæ quoque religionisque, in qua natus, educatus, quamque amplexus, strenuus ejus propugnator extitit, velut patriæ alumnæque ejus spiritualis, in qua multis eximiis viris, non quidem sanguinis, sed Spiritus nexu junctus est; haud oberit paucis attingere statum. Majoris namque horum, quàm illorum, *Wissowatius* noster, semper ducebat dignitatem. Haud pudet igitur hic (ejus rei namque nunquam eum puduit) in fronte ipsa indicare, ipsum secundum viam illam, quæ tam olim quàm nunc hæreseos nomine audit, DEUM PATREM coluisse. Illam intellige religionem, quæ in patria ejus, vulgo (quanquam iniquè) *Arianorum ac Anabaptistarum* seu *Novo-Baptisantium*, nomine audit. Quanquam ipsi Christum Dominum pro unico magistro agnoscentes, simpliciter *Christiani* cognominari voluere. Cæteri namque in eodem Regno, tam Romano-Catholici, quam Evangelici, *Chrzesciani* (à *Chrzest* quod *Baptismum* denotat) nuncupari amant.

Porro in Hungariæ ac Transylvaniæ Regnis (ubi à Johanne Sigismundo, eorum sacris addicto Principe, libertate stabilita gaudent) ad differentiam eorum quibus Trinitatis nomen placet, *Unitariorum* appellationem assumpserunt. Ideo nimirum quod Sacræ Scripturæ, Symboli Apostolici, primævæque Ecclesiæ vestigiis insistentes, religionique aliquam in Summo Numine divisionem multitudinemve statuere ducentes; simpliciter tantum Unum (ut essentia ita & persona) Summum, seu illum verum DEUM, Creatorem cœli & terræ, eumque solum PATREM, confiteantur. Unicum præterea Dominum (tam persona, quàm essentia seu natura) JESUM CHRISTUM, Unigenitum illius Altissimi Filium adorantes. Atque hinc, Ebionitarum, Samosatensianorum, Arianorum, Photinianorumque nomina, in opprobrium ipsis imposita sunt. *Anabaptistarum* verò seu *Novo-Baptisantium* sive *Novo-Baptistarum*, (qui Polonico idiomate *Novvo-Chrzcxency*) titulum inde nacti sunt; quod non, ut vulgò moris est, infantes; sed adultos fideique capaces, sacro hoc ritu initiarent: eos non aspergendo perfundendove, sed secundum Domini mandatum primitivæque ecclesiæ praxin, ad sepulturæ typum exprimendum baptizando seu

mergendo. Atque hæc præcipua erant crimina, ob quæ omnium odiis, atque hinc manantibus persecutionibus, semper expositi fuere. Quod enim ad mores ecclesiæque ordinem ac disciplinam attinet; hæc (præsertim à primordiis) talia fuere, ut & ab ipsis probarentur adversariis: spem namque firmam habentes, fore resurrectionem, tum justorum, tum injustorum, in id summa incumbabant cura, ut jugiter inculpatam, coram Deo hominibusque gererent conscientiam.

Fixerat hæc religio, inprimis in Sarmatarum gente generosa, libertateque inter cætera regna conspicua, sedem ac domicilium, aliisque ob eadem sacra profugis, tutum præbuerat asylum atque refugium.

Haud ignari etenim ipsi mali, miseris succurrere noverant. Aggressi erant aliorum exemplo, quamvis ferius, at solidius, Ecclesiæ erroribus tanquam nebulis obscuratæ, reformationem: styli gladiique spiritualis (non carnalis ut multi perverse fecere) mucrone contra errantes stricto. Hinc anathematis fulmina (quanquam tunc temporis bruta) in eos vibrantur. Vix è Papatus lacunis emerferant, & ecce à Calvinii sequacibus, sociis suis in reformanda ecclesiâ, ob non dissimulatum in supra memoratis dogmatibus ritibusque dissensum, simili modo tanquam hæretici traducuntur, à fraternitateque ac communione excluduntur. Atque sic cunctis eos repellentibus ac vitantibus, coacti sunt separatos habere cœtus. Quos tunc sat debiles, præter externos & interni adversarii, debiliores reddere conabantur. Ab una parte Budneistarum, Christi Domini honorem imminuentium, adorationis invocationisque cultum ipsi tribuere denegantium, ac è virili semine conceptum asseverantium; furor ecclesiam turbabat. Ab altera, Farnoviani, (quos tamen communione sua non arcebant, imò ad eam ultro invitabant) qui Filii Dei honorem augere se autumantes, duplicem ipsum statuebant, antefecularem præter humanam in eo naturam, ejusque ante matrem suam existentiam, propugnantes; separatis institutis congregationibus, ecclesiam scindebant. Verum illi, multis ad meliorem frugem redeuntibus, cum hyperaspista suo, tenues abierunt in auras. Hi, Luclaviciano cœtum

coetuum suorum primario, una cum patrono, nobilissimo illo Stanislao Tassycio (Caroli V. Imperatoris quondam aulico) cæteris illis Unitariis (qui prius Pinczovii, post Racoviani, à præcipuis commorationis suæ locis, nuncupabantur) se adjungente, ipsi quoque antesignanis or-
 bati, plerique eodem redierant. Martinus etiam Czecho-
 vicius, haud vulgaris doctrinæ Vir, diversa à cæteris do-
 gmata fovens, schismaque moliens, eodem quo Wisso-
 watius primam aspexit lucem, decesserat anno: sequaces
 suos monens ac obtestans, ut in minori ecclesia (sic voca-
 batur unius Dei cultorum coetus, ad differentiam majoris,
 qui Trinitariorum Reformatæ religionis erat) quietè ac
 modestè se gerentes, perseverarent. Sic itaque Religio hæc,
 cum internis adversariis luctata, superatis pacatisque domi-
 rebus, è parvis scintillis in magnam jam erumpebat flam-
 mam, & quaquaversum serpebat, orbemque Christianum
 in admirationem sui rapiebat, cunctis caput opponere ausa,
 non tam numero quam viribus pollens. Eratque tempus
 illud, viris ac armis spiritualibus (scriptis nempe quæ to-
 tum jam pervaserant orbem) exercitatissimum: pervene-
 ratque Ecclesia velut ad robustam quandam maturitatem.
 Micabant tunc in ea, velut lucida sidera (quorum splen-
 dor non solum natali solo terminabatur, sed & ad ex-
 teros pertingebat) præclari illi pietate ac doctrinâ vi-
 ri. Hos autem, prout memoria proditum est, fuisse
 accepimus: Tergeminos Lubieniecios, Andream, Stanis-
 laum, & Christophorum, (qui fulgore aulæ exuto, verbi
 divini ministerium, magnanimiter in se susceperant) toti-
 demque Stoinios, Christophorum, Petrum, & Johan-
 nem, (Petro Statorio juniore, & Gregorii Pauli Bresnensis
 filia genitos:) Smalcium, Licinium, Calissium, Niecie-
 cium, Twardochlebium, Moscorovium, Gossavium,
 Radecios, Christophorum & Daniele Rudnicios, (quo-
 rum hic eximiâ eruditione eo pervenerat, ut Theologiæ
 Scholasticæ Græcæque linguæ Professor in ipsa Româ crea-
 retur,) Ostorodos, Voidovios, Volkeliū, Pisto-
 rium, Pisecium, Crellium, Prypcovium, Rupnovium,
 Slichtingium, Ruarum, Stegmannos, Gittichium Vene-
 tianum, Prætorium Lehocki, Rynievicios, aliosque non

paucos: quorum cura industriaque, cum in nonnullis Regalibus utriusque nationis urbibus, tum verò præcipuè in magnatum nobiliumque (sublimi in hoc Regno gaudentium libertate) his sacris addictorum, oppidis & prædiis, ecclesiæ ac scholæ, florebant atque crescebant. Haudquaquam enim ecclesiæ hæc (quamvis non adeò ut aliæ abundaverit) destituta fuit caruitque, sapientibus, potentibus, nobilibusque viris.

Hac verè aurca ætate Wisłowatius in lucem editur, in spem ecclesiæ, tot tantosque ut vidimus quos imitaretur habens præcessores, quorum inclyta acta atque trophæa ipsum stimulare erigereque poterant. Acceperat quidem nuper haud leve ecclesiæ vulnus, amisso anno 1604, die Martii tertia, Fausto illo Socino: quem sequenti, Petrus Statorius Stoinski (qui velut os, indivulsusque ipsius comes fuit) strenuus ille veritatis (cui & in medio Turcarum, in ipsa Byzantina arce, haud veritus est præbere testimonium) propugnator propagatorque, sequutus est anno. Hoc damnum Wisłowatii nativitas compensavit: qui velut è cineribus avi, in ecclesiæ prodiit emolumentum. Biennio à Socini obitu, unica filia ejus, à Christophoro Morstinio avunculo (qui tutelam ejus gerens loco parentis ei erat) Stanislaò Wisłowatio in matrimonium collocata, Anno 1608, die 26 Novembris, primo partu tali avo majoribusque dignum, enixa est nepotem. Imponitur ei, Andreæ Morstinii matris avunculi ergò, ANDREÆ nomen: quod haud frustra se gessisse, actis suis comprobavit.

Felicem Wisłowatii nativitatis tempore, statum ecclesiæ fuisse deprædicavimus. Verum enim verò haudquaquam eo sensu, ut planè ab omnibus adversis immunem extitisse censeremus. Immo verò per crucem perpeffionesque, ad talem ut vidimus, pervenerat florem. Quanquam non minus periculi persecutionumque plena, in quæ adolefcebat, instarent tempora, sequiorque post auream illam sequeretur ætas. Multorumque calamitas ac Sanguis docuit, quantæ molis esset talem erigere ecclesiam. Quas Tragœdias, brevitati studentes, ac proposito nostro insistentes, commodiori reservamus tempori ac loco. Opus igitur tunc erat;

erat, viris animo & pectore firmo præditis, qui & ipsi talia sustinerent, & alios similia perferre docerent: non tantum jubendo sed etiam monstrando tolerare labores. Prima ergo parentum, malos dies instare considerantium, cura fuit, Andream nostrum, probitate ac veritate, simulque (quas semper & ubique secum posset ferre) bonis imbuere artibus. Illud potissimum per se ipsos; hoc, quo melius fieret, & aliorum promovebant ope. Et ut commodius id fieret, genitor ejus (præter cæteras rationes) possessionibus suis in Podlachia divenditis, in minorem Poloniam, utpote cultiorem regionem, commigravit: atque in Cracoviensi principe Regni Palatinatu sede fixa, pagum Jankowka, à Christophoro Morstinio uxoris avunculo, conductum tenuit. Hinc filium in vicinum Raciborsco ablegat, ut illic unà cum memorati Morstinii filius (quibus pædagogum domi alebat) studiis operam navaret. Hic sub optimi Morstinii (quem Wissowatius noster, memoriam viri grata recolens mente, Senatorem Ecclesiæ Dei meritò appellare solitus est) inspectione, morum doctrinæque primis istis rudimentis, industriâ diligentiaque eo profecit, ut à præceptore ipso, idoneus judicaretur, qui in illustriorem promoveretur scholam. Mit- titur ergo, anno 1619, non tam ætate quàm ingenio maturus, in nuper erectum Racoviense gymnasium.

Florebat tunc temporis schola hæc, velut Athenæ Sarmaticæ, ad invidiam usque nobilis: Fundatoribus Scholar- chisque viris de patriâ ecclesiæque optimè meritis gau- dens: inter quos eminebat, Jacobus Sieninius Podoliæ Palatinides, Racoviæ, à genitore suo fundati oppidi, hæ- res ac herus. His accensendi Rectores Præceptoresque, sum- mâ prudentiâ eruditioneque præditi: inter quos, non tempo- re quidem, sed dignitate, primum meritò sibi vindicat locum magnus ille Johannes Crellius: qui Athenæi hujus Wissowatio illud ingrediente, post insignis doctrinæ vi- ros, Brokajum, Manlium, Nieciecium, Paulumque Crokierum, clavum summa cum laude regebat. In quo munere successores habuit, inclytos illos, Martinum Rua- rum, & hinc Joachimum Stegmannum, quos (Wisso- watio jam è gymnasio hoc egresso) excepit, Adamus

Francus Silesius, probitate eruditioneque coetaneorum nemini secundus. Quem in munere hoc sequutos accepimus; Petrum Teichmannum, Georgium Nigrinum, & qui agmen id claudit Laurentium Stegmannum (qui infamia cum Schola hæc tolleretur tactus, Tribandri assumpsit nomen) omnes præstantes animo viros. Felices tunc parentes erant, quibus in ea tempora filii nascebantur, quos velut ad bonarum artium mercatum, Racoviam mittere poterant. Factitantibus id, non solum his qui Ariani Anabaptistæque vocabantur, (peres quos oppidi scholæque illius habenæ fuere) verum & Evangelicorum, nec non Romano-Catholicorum, proceribus nobilibusque. Ita ut plerunque trecenti equestris ordinis juvenes, præter civium oppidanorum filios, (quibus junctis sæpè millenarium numerus excedebat) in gymnasio hoc studiis operam navantes numerarentur.

In hac schola & Wislowatius noster, humaniorum artium habuit profectum, brevique ex interioribus in supremam evectus est classem, studiis impigre incumbendo. In quibus tam assiduus fuit, ut nec paternam domum invisere; per plures annos ei vacaverit. Parentibus tamen ejus visendi copia fiebat, cum ad Synodos, quæ Racoviæ quotannis celebrabantur, genitor ejus Ecclesiæ Robcoviensis Diaconus, commicaret. Post nonnullos in studiis exactos annos, cum parentes cernerent, per breve temporis spatium, tantum eum profecisse, quantum ad vitam inter concives honestè ducendam sufficeret; meditabantur ipsum è schola revocare, atque secundum consuetudinem gentis, in famulitium alicui magnatum tradere, ut inde ad majora ei pateret aditus. Verum nonnullorum qui in schola ecclesiæque excellebant, inprimis verò summi viri Martini Ruari curâ, isti parentum ejus conatus, inhibiti sunt, suadentibus amicis, ut tanta indole præditus puer, ad sublimiora converteretur, optantibusque ut Fausti illius Socini unigenitæ primogenitus, studiis Theologicis operam dando, successu temporis avum ipsis repræsentaret. Offerente itaque ecclesia in studiis ejus promovendis opem suam, parentes his assensum præbuere. Remansit
igi-

igitur Racoviæ, in proposito impigrè pergens. Haud parum studiorum ejus profectum adjuvabat, quod hospitio & mensa, ac proinde quotidiana conversatione uteretur, Johannis illius Crellii, (qui Rectoratus munere deposito, Ecclesiasten Racoviensium agens, nonnullis in Theologica facultate instruendis, sacras literas interpretando, operam dabat,) viri doctrinâ simulque & pietate eminentissimi: à quo cum morum, tum doctrinæ, haud parva se hausisse incrementa, semper grata fatebatur mente.

E Gymnasio Racoviano egressus, Illustrissimi domini Alexandri Petri Tarlonis Palatini Lublinensis rogatu, filiorum ejus natu maximi (minoribus in schola Racoviensi studiis operam dantibus) humanioribus porro artibus imbuendi, anno 1629, suscepit curam. In cujus magnatis (religione Romano-Catholici) aula, multis quamvis se offerentibus illecebris, à recto tramite ne passum quidem se dimoveri passus est: & à sacris quæ pro veris agnita amplexus fuerat, non modo se abduci minimè sinebat, verum eandem omni oblata occasione, propagare aliisque instillare satagebat. Tandem quùm à memorato Domino sollicitaretur, ut filii sui ephorum agens, in exteras cum eo proficilceretur oras, nolens juvenis religionis à sua diversæ, procul à paterna domo custos esse, melioremque exteras oras visendi præstolans occasionem; gratiis Palatino actis, alium qui Pontificiæ addictus erat religioni, ut hoc munus obiret commendavit: atque ita hac arrepta anfa ab aula illa lubens se expedit.

Brevi post hæc, anno nimirum 1631, commodiorem peregrinas oras adeundi, nactus est occasionem. Ablegatur ab ecclesia parentibusque, qui in id, ut quam optimum in bonis artibus progressum haberet, sedulo incumbabant. Nactus in hoc itinere nonnullos præstantes comites, (quorum quidam in patria, alii in exteris, peregrinationis socios se addidère) ut, Martinum Ruarum, Joachimum ab Hirtensberg Pastorium, Georgium Niemiricum, Alexandrum Czaplicium, Nicolaum Lubieniecium, Petrum

Suchodolium, aliosque iisdem sacris addictos viros. Solvens Gedano mari, variasque oras prætervectus, in Bataviam appulit; in qua cum primis Lugduni commoratus est, in loci illius Academia quæ præclaris tunc temporis superbiebat Viris literis operam dando. Invisabat quoque interdum, novo exortum Amstelædamensium Athenæum, ejusque inclytos Professores, Vossium atque Barlaam, ad quos ei semper liber patebat aditus. Ibidem cum Episcopo, Curcellæo, aliisque eximiis pieque doctis viris, quibus ætas ac regio illa ferax erat, notitiam familiaritatemque contraxit. Offendit etiam tunc temporis in Batavia, Christophorum Arcissevium Equitem Polonum, qui Societati Indiæ occidentalis operam suam navans, à Curatoribus ejus in Americam cum militum manu, cum ad Brasiliam aliaque eorum ditioni subjecta loca tutanda, tum ad nova acquirenda, expediebatur. Fuerat is à juventute, horum quos Arianos vocant, addictus sacris: verum inter Reformatos degens, ad eorum communionem accesserat. Quod tamen hac fecit conditione; ut ei de Trinitatis dogmate, à communi opinione dissentire liceret, prioremque de unitate Dei retinere sententiam: impigrè fateri solitus, Arianos seu Photinianos (prout vulgo audiunt) cæteris, purius de Deo sentire: quod & literis suis ad Regem Vladislavum IV, cum in patriam reverteretur datis, haud veritus est inferere. Is in pristinae amicitia, quam cum nostro Wissowatio coluerat signum, invitabat eum, ut vela secum faciens, in Americam trajiceret; innuens, haud defuturam illic divinæ gloriæ promovendæ messem. Nec difficulter animum ejus, ad talia dudum propensum, flexisset; ni eum à tam longinquo discriminisque pleno itinere retraxissent, cum parentes procul relictis, hujusque rei inscii, tum ecclesia cujus curæ se commiserat, quibus inconsultis nihil novi tentare voluit. Maturiori itaque hæc, gratius Arcissevio pro favore actis, reservavit consilio.

Hinc in proposito pergens, trajecit in Angliam: in qua nonnullos insignes illius Regni viros, videre alloqui que ei contigit. Inde in Galliam transfretavit, cujus variis provinciis urbibusque peragratis, Lutetiæ Parisiorum studio-

rum gratia potissimum hæsit : Sorbonam aliaque Professorum ac Doctorum collegia frequentando. Ibidem ei cum magno illo Hugone Grotio , Petro Gassendo , Marino Merfeno , nonnullisque aliis clarissimis viris , notitiam amicitiamque contrahere contigit. In omnibus autem occasionibus , religionis quam ut veram amplectebatur , propagandæ aliisque instillandæ , haud immemor fuit ; quam & publice in Academiis Athenæisque non dubitavit proponere atque propugnare.

Post aliquot annorum , in occidentalibus oris commorationis spatium , in patriam haud sine fructu redux , anno 1637 , Adami Suchodolii (Satrapæ post Horodlensis) matris amicorumque juvenis rogatu , morum studiorumque curam ac moderamen suscepit : quæ res ex utriusque voto feliciter cessit.

Sequens annus , trigessimus nimirum & octavus supra millesimum & sexcentessimum , Unitariis , imò & cæteris recti æquique tenacibus viris , perquam funestus accidit. Eruiitur tunc verè ocellus Poloniæ , asylum atque profugium exulum , religionis musarumque sacrarium : Ecclesia , Gymnasio , Typographiaque Racoviensi sublatis. Damni irreparabilis occasionem dedit , studiosorum quorundam protervitas , qui ligneam crucifixi imaginem extra oppidum sitam , lapidibus fregêre. Hinc adversarii adolescentibus (à parentibus ab petulantiam castigatis) liberè missis , quam dudum quærebant ansam calumniandi nocendique nacti , totam eorum quos Arianos nuncupabant , adoriuntur societatem. Obruitur calumnia Sieninius Racoviæ Toparcha , cui læsæ Divinæ & Regiæ Majestatis crimen intentatur : similiter scholæ professores , & ecclesiæ pastores , tanquam perpetrati facinoris auctores , juventutisque ad id exequendum stimulatores. Nihil contra valuit acculatorum innocentia suæ validis rationibus evicta demonstratio : nihil ipsius Sieninii , senis septuagenarii , patricii deque patriâ cum jactura patrimonii præclarissimè meriti , cui tanquam Patriæ Patri in Comitibus Regni sæpius acclamatum est ; juramento (ipsi , ut testaretur se inscio hæc perpetrata esse , extorto) Sancita purgatio : Nihil compluri-

um ordinis equestris delegatorum, non tantum Arianæ (ut vocatur) sed & Græcæ, & Evangelicæ, imò & Romano-Catholicæ religioni addictorum, contra extraordinarium & summarium, novo & inaudito in libera Republica exemplo, judicii hujus processum, sese opponentium, protestatio. Decernitur Warfowia in regni comitiis, (tertio, equestri nimirum, ordine, summo cum præjudicio, à causæ hujus judicio excluso) scholam Racovianam esse diruendam, ecclesiam Arianis adimendam atque occludendam, typographiam tollendam, ecclesiæ pastores, scholæque professores ac præceptores, infamia nota os proscribendos. Quæ cuncta executioni impigrè mandata, brevi tristem habuere eventum.

At non casu hoc perterritus noster, sequenti anno, cum nonnullis aliis equestri genere ortis, comitiorum celebratione instante, Warsawiam tendit. Illicque in Delegatorum ordinis equestris camera, occasione se offerente, nec pudore nec timore deterritus est, quominus prope ipsius Regis Senatorumque latus, fidei quam profitebatur redderet rationem: tam cum Romano-Catholicis, quam cum Evangelicis, de religionis articulis, ob quos cum suis maximè exosus erat, disceptando. Similes veritatis propagandæ occasionēs, in illustrium virorum præsentia, sæpius ipsi obtingebant, quas etiam spretis periculis haud quaquam præterlabi sinebat: verum hæc brevitati studentibus cuncta haud vacat recensere.

Anno 1640, enixo rogatu genitricis superius memorati Suchodolii, quamvis Reformatorum sacris addictæ, juvenis (quem jam humanioribus artibus probè imbuerat) exteras potissimum oras visendi gratiâ, iterum tanquam ephorus suscepit curam. Peregrinatus igitur imprimis in Germaniâ, Galliâ, ac Belgio (in quibus oris jam cum nonnullis præclaris viris notitia ei intercesserat) post aliquot annos repatriavit: Suchodoliumque matri, se verò ecclesiæ, incolam emstitit. Verum enimverò brevi à reditu eorum, de Wiflowatio facta consilia, deque Suchodolio concepta spes, in cassum cecidere. Decreverant in Synodo anno 1642 Czar-covius celebrata Wiflowatium jam pridem ad sacrum ministr-

nisterium (nequiquam quibusdam consanguineorum sodaliumque ejus obviis) quo gloriam divinam melius promoveret, propensum; (neque tamen in talibus præcocem atque festinantem) ecclesiæ quæ in hæreditario Suchodolii oppido Piaski colligebatur, præficere. Sed Suchodolius, matris affiniumque opera, ad Calvinianorum sacra pertractus, memoratam ecclesiam occludere mandat. Expostulantibus cum eo hac de re, Christophoro Lubienicio, nostroque Wissowatio, (his etenim ab ecclesia id negotii commissum erat) ex amicorum sententia per unum ecclesiastarum respondit, se ecclesiam non aperturum, vereri enim se, ne Unitarii, cives Piascesenses ad suam convertant religionem.

Quum hoc fratrum propositum haud successisset, Wissowatio de alio provisum est loco. Prima itaque ipsum munus pastoris peragentem Ukraina vidit: in qua anno 1643, Senatus Ecclesiastici consulto, in oppido Szeresznie, sub patrocínio Stephani Wojnarowii Venationis Regiæ in Palatinatu Kyoviensi præfecti, pro collega datur Johanni Stoinio eruditione ac eloquentiâ eminentissimo concionatori.

Dum sic in uno Regni Poloniæ angulo, Wissowatius in vinea Domini impigrè operatur; in altero, in minori nimirum Polonia in Hungariæ confiniis, atrox paternam domum obruit calamitas. Genitoris ejus (ob æquitatem quidem & modestiam nonnullis tractus illius incolarum accepti, verum ob religionis diversitatem plerisque invisi) prædium nomine Wrocnirowa, quod in Palatinatus Cracoviensis submontana ora emptum possidebat, latrones hominesque nequam noctu invadunt, pecuniaque ac suppellectili direptis, ipsum crudeliter contundunt, plusque adhuc quam repererant extorquere volentes, carbonibus candentibus torquent atque adurunt: unde post aliquot dies, octava nempe Octobris anni 1643, vita functus est.

Tristis de tali genitoris vitæ termino nuncius, perculit quidem ut par erat Wissowatii nostri animum, verum haudquaquam planè prostravit. Noverat enim macrorem
haud

in adversis temperare : quem tunc temporis , potissimum , sacris officioque ad quod vocatus erat incumbendo , moderabatur atque excutiebat. Ob vigilantiam in munere , cum auditoribus , tum ipsi ecclesiæ patrono Wojnarovio gratus.

Nec minore ipsum Niemiricii , luculenti census hæredes magnæque in illis oris auctoritatis viri , favore prosequerantur. Quorum natu maximus Georgius Kyoviensis Archicamerarius , jam pridem ab ecclesia flagitaverat , ut Wissowatium ex exteris reducem , ipsi concederent , in divinis rebus ministrandi gratiâ. Tunc verò ipsum invitabat , ut cum eo Borysthenem trajiciens , in oppidum suum Orel ad ripam hujus fluminis situm , proficisceretur : his eum animans verbis ; *Sanctus* (inquit) *Andreas Apostolus cognominis tuus , Scythiis eisque finitimis populis Evangelium prædicasse fertur , tu in easdem mecum vade oras , idem acturus.* Verum alia fuit fratrum mens , qui ipsum anno 1644 è Kyoviensi in vicinum Volyniæ Palatinatum transtulerunt , atque ecclesiæ , quæ partim in Halitzany sub patrocinio Alexandri Czaplicii (Martino Beresci Toparcha , tam ecclesiæ quam patriæ gratissimo altoque sanguine creto viro , geniti) partim verò apud affinem ejus Tobiam Ivanicium in hæreditario ejus ivaniciano , colligebatur ; præfecerunt. Adduntur ei insuper vicinæ Kisselinensis Berestensisque , à germanis Martino ac Georgio Czapliciiis fundatæ ecclesiæ : ut earum , illuc excurrendo , fratres visitandi , pastoresque in muneribus eorum (sacrarum præsertim communio-
num tempore) juvandi ; curam gereret.

Dum sic strenuè Christiani Unitarii sacris suis invigilant , nec adversarii eorum interim quiescunt. Eodem illo 1644 anno , haud leviter gravi persecutione (quæ velut umbra corpus pios sequi solet) ecclesiarum status conturbatus , religionisque exercitii cursus in illis oris retardatus est. Impetuntur geminæ illæ modò memoratæ ecclesiæ , quorum incrementa in malevolis invidiam , atque hinc nocendi libidinem concitarunt. Rapitur in jus Georgius Czaplicius Kisselini dominus , ecclesiæque quæ ibidem erat patronus. Crimini ei objicitur , blasphemias ipsum Arianas
Racoviâ

Racoviâ Kisselinum transferre, ministrosque ac præceptores Racovienses proscriptos ac infames apud se fovere. Quod quamvis merum fuerit figmentum, (pastores enim ecclesiæ Kisselinensis, scholæque præceptores, nunquam Racoviæ docuerant) nihil tamen profuit ad innocentes ab injuria adversariorum protegendos. Cujus etiam haud leve ediderunt specimen, dum Adamum Hulevicium de Wojutyn (cum quo postmodum Wisłowatius noster, affinitatem, ducta uxoris ejus germana, contraxit) & Alexandrum Czaplicium Georgii filium, summi Tribunalis, ad quod negotium hoc devolutum erat, membra, quod Arianorum (ut audiunt) sacris essent addicti, à causæ hujus judicio excluderent. Quo facto, Czaplicius mille aureorum Hungaricorum summa mulctatur, injungiturque ei ut ecclesiæ ministros, gymnasiique præceptores, coram Tribunali sistat: quibus (ab amicis inevitabili periculo subductis) haud comparentibus, iterum aliquot florenorum millibus spoliatur: ecclesia verò Kisselinensis, immo & vicina Berestensis funditus evertitur, severeque mandatur ne unquam posthac religionis exercitium illic peragatur. Præterea Matthias Twardochlebius per triginta Kisselinensis; & Joachimus Rupnovius per aliquot annos Brestensis ecclesiarum quondam pastores, tunc jam vita functi, tanquam infames proclamantur, pecuniaque pro eis etiam solvenda imperatur: ita ut ad minimum viginti & aliquot florenorum millibus, omnes mulctæ ac expensæ tunc temporis Czaplicio constiterint. Andreæ porro & Alexandro Czaplicis, Martini Beresci dum viveret domini filius, mulctæ quidem non irrogantur, verum sub gravibus pænis interdictur, in propriis eorum ditionibus, religionis exercitium.

Haud parum acerbo hoc casu multorum in illis oris consternati sunt animi, Nilominus tamen Wisłowatius in supra memoratis locis munia sua obibat: multa quæ ei ab adversariis adversa obveniebant sustinendo. Persæpe à sacrificulis ob religionis exercitia calumniis obrutus in jus rapitur, & ad ipsum usque summum Regni Tribunal trahitur. Ita ut parum abfuerit, quin patria ob religionis praxin ejiceretur; jamque destinaverat in Bataviam pridem à se
ada;

adamatam cedere, nisi à fratribus detentus fuisset, qui labores hos ejus, cum consiliis tum auxilium impigrè ferre juvabant.

His periculis, summo aspirante numine, feliciter exantlatis, aliquantisper respiravit, atque hac quiete usus jam quadragenarius animum ad uxorem ducendam applicuit, ut in secundis sociam, in adversis verò levamen haberet. Copulavit sibi matrimonio, quam jam pridem morum probitate sibi commendatam ambiebat, virginem Alexandram Rupnoviam, Joachimo Rupnovio & Elisabethâ Andreæ Lubieniecii filia genitam. Sufficeret dixisse, his eam parentibus, quorum virtus meritaque in patriam ecclesiamque neminem latebant, prognatam fuisse. Verbo tamen innuere, qui majores cognatique ejus fuere, ut & hac ex parte tali marito (quamvis ille non tam majorum propinquorumque, quam propriæ ipsius virtutis rationem habuerit) dignam fuisse pateat, haud obesse arbitramur. Pater Joachimus Rupnovius (vir ut coætanei ejus testantur, in omni scibili versatus) in primo juventutis flore, gloriæ divinæ amore ductus, sacrum in se suscepit ministerium, quod variis in locis, ut Lublini, Kreloviæ, Racoviæ, Berescique dignè obivit, prætulitque id mundi hujus honoribus, spreto consanguineorum qui in eo pollebant multitudine ac splendore. Ortum ducebat è clarissima Sreniavorum gente, quorum primi progenitores ad fluvium Sreniawa (quo in rei memoriam pro insigni utuntur) Boleslao primo Polonorum Rege sceptrum tenente, strenuam patriæ navarunt operam. Stirpis parens Miroslaus Comes de Nakiel à Chronographis fuisse perhibetur, à quo multi præclari propagati viri, tam olim quam nunc inter patriæ fulcra atque decora recensentur: ad idem etenim stemma, Lubomirscii (Principum titulo decorati) Cmithæque in Wisnicz Comites, nec non Stadnicii aliæque celebres prosapiæ, genus suum referunt. Pater Joachimi Nicolaus (Synodici seu generalis diaconi in ecclesia munere functus) conjugem ex Gieraltorum haud ignobili stirpe prognatam habuit. Cujus genitrix è Czaikavorum, ipsius verò è Baliorum, nobilissimis familiis, ortum traxere. Atque hæc paternæ domus decora fuisse accepimus.

Conjux

Conjux Rupnovii, genitrix verò Alexandræ nostræ, Elisabetha fuit, ex antiquissima Lubienieciorum stemmatis Rola, familia oriunda: Andrea illa Lubieniecio procreata, qui aula Regis (cujus gratiâ pollebat) sponte relicta, fortunaque cum præsentem tum sperata sprete, nec non consanguineorum (inter quos & magnum illum Johannem Sarium Zamoscium Sarmatiæ Phænicem numerabat) fulgore pro nihilo reputato; invisæ illi quam Arianam vocant sectæ se fociavit. Immo ejusdem religionis ecclesiis, proprio sumtu, (paucorum exemplo) in variis locis pastorem agens ministravit, atque earundem acerrimus propugnator propagatorque extitit: quod tot cum adversariis habitæ disputationes, multique ad eadem sacra adducti (inter quos Stanislaus & Christophorus juniores nati germani ejus fuere) abundè testantur. Pater ejus Stanislaus fuit Krzesimoviæ dominus, Lublinensis terræ Quæstor, simulque ex hoc & Sendomiriensi Palatinatu ad judicia exercenda delegatus. Mater tam olim quam nunc clarissimorum Sobiesciorum soboles fuit. Conjux Christina Ostrovia, morum gravitate probitateque conspicua matrona, in Gryphiorum vetustissima gente genita: sub cujus utpote aviæ suæ inspectione, Alexandra nostra florem ætatis se transegisse gloriatur. Hujus germanus fuit Petrus ille Ostrovius, maxima cum laude legatione ad Turcarum Monarcham functus: germana verò Johanne Niemojovio, magno illo decore columineque ecclesiæ, marito gaudebat, ex quo filiam Sieninio Podoliæ Palatinidæ nuptam suscepit. Recensebat insuper memorata Christina, inter progenitores consanguineosque suos, præstantissimas Suchodoliorum Orzechoviorumque (quorum illa matrem, hæc aviam ejus protulit) prosapias: ex quibus multi in patria ecclesiæque præclari prædiere heroës. Cum, talibus majoribus consanguineisque gaudente, virtutisque eorum imitatrice virgine, Wisłowatius matrimonium, per eamque cum memoratis viris affinitatem contraxit. Nuptiæ, matre (pater enim jam decesserat) virginem elocante, sacris more ecclesiæ usitato peractis, celebratæ sunt in Halitzany, in ædibus virtute genereque spectatissimi viri Alexandri Czaplicii, sponsæ matruelis atque tutoris,

tutoris , Anno 1648. die tertia Maji.

Eodem anno Synodi consulto , transfertur è Volynia in minorem Poloniam , ecclesiæque Lublinensis quæ in Siedliska colligebatur , cura ei committitur, Primus Lublini puriori doctrinæ domicilium præbuerat , inclytus ille Tencinius Palatini Belsensis simulque & Lublinensis Satrapæ muneribus functus : in cujus ædibus (illic loci ubi postmodum Jesuitarum erectum est collegium) ecclesia scholæque quondam floruerat. Verùm ipso patrono , ut & pastore ecclesiæ Paclesio , vita functis , mutatio sequuta est , exercitiumque religionis aliquantisper cessavit. Postmodum tamen ab aliis resumtum , ad annum usque 1627 viguit : quo ecclesia hæc à malevolis nefando diruta est modo , addito insuper solatii loco , à summo Tribunali severo ne unquam posthac restauraretur interdicto. Quo facto cives Lublinenses cum finitimis , in vicino urbi pago Siedliska , sub patrocinio Nicolai Suchodolii Chelmenis territorii Dapiferi , ad sacra congregabantur. Pastorem loci hujus , Christophorus Lubieniecus Junior vir gloriæ divinæ zelo flagrans , ad annum usque 1648 , quo munus hoc una cum vita reliquit , egerat.

Huic à fratrum societate , Wissowatius præ cæteris qui tam populosam ecclesiam moderaretur , idoneus judicatus (nequicquam eum fratribus in Volynia apud se retinere nitentibus) successor datur : adjutorque ei Paulus Myslicus additur.

Acceperat iterum proximè elapso anno , haud leve , quamvis non insolitum ecclesia vulnus. Jonas Slichtingius magnum illud ecclesiæ jubar ac ornamentum (Wissowatio etiam nostro affinitate junctus) ob editam ipsius ferè sacre Scripturæ verbis confessionem (libello hoc Warsawiæ carnificis manu publicè combusto) regno infamia tectus proscribitur , ignique ac aqua ei interdicitur. Ecclesia huic malo mederi , vel saltem ne ulterius serperet providere cupiens , Wissowatio ad fratres Cracoviensis Sendomiriensisque Palatinatus legationis munus imponit , stimulaudi eos gratia , ut viros idoneos ad comitia regni delegent , ecclesiæ causam acturos. Vix domum (quæ in Suchodoly in vicina Sedliscorum erat) legatione feliciter functus

functus rediit, & ecce mortuo Vladislao rege, servile in Polonia exarsit bellum, Cosaccique rebelles ducē Theodoto Chmielnicio, exercitu Polonico profligato atque fugato, ad Vistulæ usque ripam grassantur: inprimis in Arianos (uti audiunt) ob religionem eis invisos sævientes. Quod non pauci utriusque sexus his sacris addicti homines probi, in Ukraina, (præsertim Constantinoviæ) tunc temporis crudeliter ab ipsis martyrio affecti, testantur. Fratribus Lublinensibus his perculsis ac dispersis, cæterorumque exemplo in tutiora se conferentibus, Wissowatius cum uxore germanoque illius Andrea Rupnovio ac non paucis auditorum suorum, in Borussiam concessit: ibique non procul à celeberrimo emporio Gedano, in Buszkowy Johannis Arcissevii prædio, commoratus est. Veruntamen nec illic mutatione hac facta otiabatur, sed ter per hebdomaden in Zascocinum ejusdem Arcissevii pagum, ad conciones peragendas, aliaque collegia ac colloquia sacra cum fratribus habenda, itabat. Similiterque, in Strassinium Pauli Ivanicii prædium, in quo sæpius laudatus Martinus Ruarus, Dantiscanæ ecclesiæ quæ illic tunc colligebatur curam gerens, degebat; ad sacram synaxin lingua Polonica, Ruaro Germanica eandem peragente, celebrandam commeari solebat. Tali modo hyeme in Prussia transacta, tumultus turbine in regno cessante, anno 1649 ad stationem suam in terram Lublinensem reversus est, auditoribusque in unum collectis, iterum munia sua obiit.

Anno vertente, Synodi decreto, (frustra patrono fratribusque Lublinensis coetus, plurimum votis obnitentibus) à Lublinensi in Sendomiriensem se confert Palatinum, pastorem civium Racovianorum acturus: qui miserando (ut supra vidimus) modo, loci illius ecclesia sublatam, in Radoştow uno à Racovia lapide distito pago, ad sacra celebranda conveniebant. Patrona Radoştoviensis fuit, pietate conspicua matrona, vidua Domini Wylamii, ex illustri Cikoviorum prosapia, à magnoque illo Stanislao Cikovio Biecenſi Castellano exercituumque regni ducem, ortum ducens: quæ una cum Racovianis cæterisque ecclesiæ illius membris, summa cum humanitate Wissowatium excepit,

excepit, ac in ædes suas recepit, atque dum vixit singulari prosequuta est benevolentia. Ipse quoque in muniis suis obeundis haudquaquam negligens extitit: præter alias enim ad ecclesiam spectantes occupationes, ter per hebdomaden cum auditoribus, qui eo Racoviâ cum domina sua sæpius memorati Podoliensis Palatinidæ vidua, commeari solebant, sacra celebrabat: diebus verò veneris jejuniis ac precibus per totum diem vacabant. Verum enim verò nec illic diu, tam pulcrum religionis exercitii cursum, humani generis adversarius, pacatum sivit. Anno 1651 vicinus parochus Szumscensis, quem memorati coetus incrementa pessimè habebant, insidias struit: ac primò quidem epistolam ad Wisłowatium exarat, tanquam amicus ipsum monens, ut à sacris peragendis supersedeat, pericula namque ipsi hujus rei causa imminere. Noster conscientiae ductum sequutus, rescripsit, se ullis minis periculisque à divinæ gloriæ promovendæ studio, absterreri minimè passurum: ostendens insuper iniquitatem afflictionum quas à Sacerdotibus persæpe patiebantur. Sacrificus his exacerbatos nocendi libidine fervens, Warsawiam petere, illicque literas Wisłowatii in generalibus regni comitiis coram equestri ordinis delegatis legendas exhibere: priorisque Racovianæ ecclesiæ modo & hanc tollere satagens, fingit calumniaturque, cives Racovianos Radoštoviam ad sacra euntes, crucifixi imaginis pedem fregisse, id verò pastoris eorum Wisłowatii instinctu perpetratum esse. Gratis hæc à nocendi cupidis excipiuntur auribus, moxque expeditur mandatum manu sigilloque Regio munitum, atque ad Wisłowatii ædes defertur: quo ipse, nec non patrona Radoštoviensis, præcipuique Racovianorum civium, ad comitia regni citabantur, facinoris rationem reddituri. Sublata mora, comparent Warsawiæ nonnulli incolæ Racovienses, cum proposito Wisłowatium (qui idem facere volebat) si ejus præsentia opus esset eodem arcessendi. Verum illis coram se sistentibus, causæ hujus judicium ad aliud differitur tempus. Interim proba illa matrona, coetus memorati patrona, vita fungitur; Radoštoviam verò Dominus Sieniuta, maritus filiarum ejus natu majoris, (minor enim Stephano Niemiricio Palatinatus Kyoviensis Archicamerario

merario nupserat) religione pontificius, hæreditatis jure crevit, ecclesiamque illam Christianis Unitariis ademit. Qua mutatione facta, Wissowatius inde necesse habuit cedere: quo facto adversarii coeptum negotium urgere destiterunt. Radoſtoviæ hoc pacto sacris silentio imposito, Wissowatio de alio prospectum est loco. Migrat anno 1652 in Cracovienſem Palatinatum, atque ex unanimi fratrum ſententia, in cætus Robcoviensis ministerio, Serino Morſtinio magni illius Philipoviensis Satrapæ digno filio, (huic Racibòrſienſis à genitore ſuo erectæ eccleſiæ cura commiſſa) ſurrogatur. Eccleſia hæc fundata fuit à Sebaſtiano Chronovio Robcoviæ domino, ob morum gravitatem Catonis Chriſtiani nomine decorato, qui cœtui huic miniſtrandi onere in ſe recepto, laudabili exemplo patronum paſtoremque ejus ſimul egerat. Tunc temporis verò poſt alios, Abrahamus Mierzenius memorati Philipoviensis Satrapæ haud degener gener, tutelam ejus gerebat. Atque in hujus eccleſiæ miniſterio Wiſſowatius quadriennium exegit. Præterea verò Luclavianæ eccleſiæ, cujus miniſter tunc erat Johannes Moſzowski (in Hungaria quondam ob religionem à Lutheranis, quorum ſacra deſeruerat, ad rogum damnatus) inſpectionis ac viſitationis à fratribus ſibi commiſſam curam obibat. Similiterque trans Dunajecium amnem in pagum Luzna, in quo piæ quædam matronæ ob ſenectutem cœtum Robcovianum frequentare non valentes degebant; ad ſacra peragenda excurrere ſolebat. Obveniebant ei hæc itinera facienti, ab adverſariis (qui haud æquis hæc aſpiciebant oculis) non pauca (quæ nunc mittimus) adverſa: verùm & ex his feliciter divina emerſit ope. Ordinariis his occupationibus tempus ſurripiendo, libris ſcribendis impendebat. Et ut alia ſileam, totum illic Novum Inſtrumentum notis illuſtravit: pſalmos rythmis Polonicis, rogatu fratrum in uſum eccleſiarum, reddidit, additis eodem fini non paucis hymnis. Concinnaverat inſuper non parvum volumen, quo (provincia hac à Synodo etiam ſibi demandata) Cichovio Jeſuitæ ad triginta ejus rationes, quibus homines ab Ariarum (prout vulgo nuncupantur) religione abſterrere conabatur, reſponſum dedit. Verùm hæc, ut & alia ab

eo haftenus elaborata manuscripta, cum cæteris ejus libris, in persecutione de qua mox, periêre. Ibidem Robcovia anno 1654, die 20 Januarii, genitricem suam Agnetem Socinam amisit: quæ in ædibus ejus larga in ipsum conjugemque ac prolem, pro beneficiis ad mortem usque præstitis, effusa benedictione, Servatori spiritum commendavit: ibidemque à filio terræ mandata quiescit.

Ingredimur annum millesimum sexcentesium quinquagesimum quintum, qui Patriæ Wissowatii, potissimum verò his qui eadem cum ipso sacra colebant, funestus accidit. Is enim annus fuit, quo Carolus Gustavus Suecorum Rex, torrentis instar Poloniam invadens, totam ferè occupaverat. Ita ut Casimiro Rege regno excedente, plerique Palatinatus, præcipuique Senatorum, quin & exercitus regni cum suis ductoribus, nec non ipsum regni caput Cracovia, ejus se necesse habuerint submittere tutelæ. Eo inprimis respectu, ut à Moschis Cosaccisque, ab alia parte regnum igni ferroque immaniter vastantibus, protegerentur. Hinc belli turbine cessante, unicuique ad sua redeundi promulgata libertate, Wislowatius è Roznoviana arce, quo se cum suis procellam hanc vitans contulerat, ad stationem rediit, jejuniorum interim celebrationem ob mutatum patriæ statum, haud intermittens. Vix trimestri pacatè peracto, & ecce novus turbo quietem hanc concussit. Concitantur à quibusdam, Polonorum contra Suecos rustici, ad præsidia eorum, contra fidem datam ex oppidis ejicienda: præmii verò loco, Arianorum (ut audiunt) bona villæque eis promittuntur, passimque per oppida in foris atque templis publicè è suggestu pronunciatur, ut ipsos invadant atque (tanquam victimas pro alienis delictis) trucidant, possessionesque ac bona diripiant. His incitati rustici, multorum subditi contra proprios heros, haud impigri fuêre. Confluxit plusquam trium millium turba, atque Sandecia oppido proditione expugnato, præsidioque Suecico quod illic erat mactato; Arianorum villas ac prædia, Sacerdotibus ipsis viam monstrantibus, securibus, ligonibus, sudibusque præustis instructi, inopinatò invadunt, omniaque ferro ac flammis miscent. Multos cum fidem ejurare nollent, immaniter trucidant,

trucidant, alios contusos semivivos relinquunt, nec debili-
 liori sexui infantibusque parcentes: quæ cuncta recensere,
 tantumque renovare dolorem, horret animus, nec locus
 etiam tempusque sinunt. Dum hæc torrentis instar ge-
 runtur, Wislowatius noster, à cujus ædibus quadrante
 tantum milliariis maleferiati sacrificio duce jam jam ingru-
 entes distabant, tristi hoc accepto nuncio, omni sublata
 mora, uxore liberisque rhedæ impositis, Roznoviam se
 confert. Porro bona ferè cuncta, interque ea bibliotheca-
 cam egregiè instructam, vitam suam suorumque præsen-
 tissimo eripiens periculo, necesse habuit illic relinquere ma-
 levolorumque rabiei exponere. Verum non diu ipsis Ro-
 znovia, vixque unius diei, tutum præbuit asylum, herus
 etenim loci (religione pontificius) veritus ne ei male cede-
 ret quod tales haberet hospites, rusticorum turba illuc ap-
 propinquante, rogat Wislowatium, ut ipsum metu, se-
 verò periculo, liberare, atque ocyus inde discedere velit.
 Mox itaque accingit se itineri Wislowatius, cogiturque
 noctu, media bruma, gelu frigoreque admodum intenso,
 ceu inter medias eos persequentium flammæ, trans Vistu-
 lam per viginti ferè milliaria, proficisci. Ex his peri-
 culis peculiari gratia divina eluctatus, Vistula fluvio tra-
 jecto, concedit in pagum nomine Czarkowy. Hæres
 loci, ecclesiæque patronus fuit Hieronymus Gratus Mo-
 scorovius, incomparabilis illius Hieronymi Moscorovii
 (quem ipsi adversarii veritatis vi adacti, falsi sunt talem fuisse,
 de quo ecclesiæ hæc meritò gloriarentur) ex filio Andrea
 nepos: magni verò illius Andreæ Dudithii pronepos: nostro
 etiam Wislowatio sanguine junctus, utpote patrui ejus Be-
 nedicti Wislowatii filia genitus. Sub hujus patrocínio,
 ecclesiæ à seniore quem memoravimus Moscorovio erectæ,
 pastorem tunc temporis agebat Stanislaus Lubieniecus (qui
 anno 1675 die 21 Maji Hamburgi in exilio vita functus
 est) reconditæ vir eruditionis. Hic Wislowatius cum suis
 aliquantisper respiravit, tempusque quo illic commorari
 licuit sacra peragendo trivit, confluxerant etenim Czar-
 hovios, audito eum illic esse, ejus quondam auditores.
 Quotidie illic conciones admonitionesque, tam diurnis
 quam antelucanis horis, peragebantur: stasisque tempori-
 bus, prout ratio poscebat, jejuniis precibusque vacabant.

Verum enimverò non diu his gavisi sunt, prædatrix namque illa stupidorum turba, ab astutioribus stimulata, recentibusque spoliis illecta, Czarkovios (ubi multos Arianos confluisse resciverant) tendere, atque sub Opatovecia oppido, uno tantum lapide inde distante, Vistulam trajicere nunciatur. Concluditur unanimiter à fratribus, protinus inde fugiendum. Vix unum aut alterum confecerant milliare, & ecce maleferiati illi, in Czarkoviano igni ac ferro grassantur: ecclesiam flammis exurunt, bona diripiunt, bibliothecam memorati Lubieniecii discerpunt, librisque ejus Pinczoviam usque viam sternunt. Hæc hisque similia passim tunc perpetrabantur. In talibus itaque constituti angustiis, præcibus ad Deum fufis, quorsum se conferrent deliberabant. In patriâ à popularibus minimè se tutos esse cernebant: nec consultius extra patriam in vicinas Silesiam aut Hungariam (prout multi optabant) cedere videbatur. Omnes namque transitus à prædonibus sicariisque obsessi erant, nonnullosque jam qui id tentaverant, horrenda morte sublato, non vana referebat fama. In tali itaque casu, quum non posset melius reperiri remedium, placuit vicina Cracovia. Commiserat se hæc urbs (prout supra innuimus) cum cæteris regnicolis, Suecorum clientelæ atque protectioni, atque in eam (utpote præ cæteris tutam atque munitam) non pauci ex vicinia, cum Romanenses, tum Evangelici, belli minas vitantes, se contulerant. Eodem ergo & memorati fratres, graviori compulsi necessitate, venia à civitatis rectoribus impetrata, declinarunt. Urbem ingredienti, Wislowatio committunt ut omnium nomine, gubernatore (is verò erat inclytus ille Paulus Wirtzius) salutato, gratias ipsi pro promisso protectionis patrocinio agat. Quod etiam oratione ad eum habita, exequutus est. Triginta ferè familiæ Cracoviam ingressæ sunt; & quoniam secus ac sperabant, propter seditiones bellicosque motus, nulla inde diicedendi atque ad sua redeundi dabatur facultas; prima omnium cura fuit religionis exercitium, cujus quondam libertate, regum diplomatibus munita, in hac civitate gavisi fuere, donec præterito durante seculo, ecclesia illa à maleferiatis (qui tam in vivos, quam mortuos in sepulcris conditos, more

more non humano sævierunt) nulla de causa dirueretur.

Nunc verò hanc nacti occasionem , à memorato gubernatore , æquè ac cæteri , lacra peragendi libertatem obtinere. Atque hoc post tot adverſa maximum fuit ſolatium, Haud parvum in tam bono propoſito adjumentum erat , quod ſecum haberent plures in divinis exercitatos viros : qui ob civitatis amplitudinem operam inter ſe partivère , ſacra quotidie bis unusquiſque in ſuis vicis peragendo , diebus vetò ſolis ac jejuniorum (quæ unaquaque celebrabantur hebdomade) in unum omnes conveniebant locum : idemque factitabant diſciplinæ eccleſiaſticæ , fractioniſque ſacri panis tempore. Statis inſuper temporibus conveniebant ad ſacrarum literarum ſenſum indagandum atque eruendum , quorum collegiorum ope , Jonas Slichtingius magnam novi fœderis commentariis illic illuſtravit partem. Atque his per ſequi annum tempus trivère : atque inter obſidionum quæ ter redintegrabantur anguſtias ac ſtrepitus , cum fame frigoreque ſæpe luctati , nunquam tamen divina gratia in extremis poſiti , patienter perſeverarunt.

Tandem anno 1657 urbs Regi Poloniæ , priſtino ac legitimo ſuo domino , quarta ab ipſo obſidione cincta , deditur ; Sueciſque è regno excedentibus , unicuique ad ſua redeundi data venia , Wiſſowatius quoque cum ſuis Cracoviâ diſcedit, atque in ſubmontanam ſe confert regionem, Robcoviamque petit. Verumenimverò longè aliam quam reliquerat , reperit illic rerum faciem : ædes ſuas dirutas atque vaſtatas , ſupelleſtilem bonaque omnia ablata : bibliothecam (cujus damnum maximè eum perculit) egregiis tam typis quam manu exaratis inſtructam libris , à Sacerdotibus ruſticisque direptam atque laceratam. Itaque tali ſtatu offenſo , ruinis que tantum ædium paſtoralium Robcoviæ inventis , confert ſe in hæreditarium ſuum pagum nomine Wrocmirowa , dimidio inde milliari diſſitum : atque inde functionis ſuæ memor , fratres cùm in patria tum extra eam diſperſos , literis ſuis ad ſacra celebranda in unum collegit.

Verumenimverò non hæc eſt Chriſti cultorum ſors , ut diu hic otio fruantur, fixamque hic in terris habeant ſedem. Vix reſpiraverant , & ecce novus majorque poſt illa prælu-

dia, eos consternavit turbo. Quod enim antea, vel sub prætectu, vel contra quosdam tantum moliebantur, nunc tandem contra omnes; non modò reliquias illas rusticorum, sed & cæteros simul & semel exterminare studentes; palam consurgunt adversarii. Atque sic ecclesia illa, quæ à centum annis in hoc regno habuit domicilium, prorsus inde extirpatur, & sicut per sanguinem persecutionesque creverat, simili quoque modo decrevit.

Annus agebatur millesimus sexcentessimus quinquagesimus & octavus, quo Johanne Casimiro regnante, horrendi carminis in Arianos vulgo dictos fertur constitutio. Quam hic subjungere seræque mandare posteritati, haud abs re fore arbitramur. Sic autem verba ejus sonant;

Quamvis sectam Arianam, vel ut eam nonnulli vocant Anabaptisticam, in Dominiis nostris degere & propagare, semper lex publica vetuerit, cum tamen fatali quodam Reipublicæ casu; memorata secta nuperis temporibus, in dominiis nostris tam Regni quam Magni Ducatus Lithvaniæ, dilatare se inceperit, quæ Filii Dei præternitatem minuit; reassumendo & in suo vigore relinquendo, contra eos, statutum Vladislai Jagellonis antecessoris nostri de Hæreticis, ex consensu omnium ordinum constituimus: Ut si quis talis inventus fuerit, qui sectam hanc Arianam, in dominiis nostris cum Regni tum M. D. Lithvaniæ & provinciis eis annexis, ausus fuerit profiteri, spargere, vel prædicare, eamque & assertores ejus protegere & fovere, fueritque ea de re legitimè convictus; quilibet talis, prædicto statuto subjacere, & sine ulla dilatione per Capitaneos nostros & officia eorum, pœna capitis affici debet, sub privatione Capitaneatus. At fautoribus eorum, tanquam pro pœna perduellionis, forum in Tribunali inter causas conservatas mixti fori assignamus, ad instantiam cujusvis, sicut & Capitaneis eorumque officiis: in Magno verò Ducatu Lithvaniæ, in Tribunali in quovis Regestro. Volentes tamen clementiam nostram ostendere, si aliquis talis inventus fuerit, qui huic sectæ suæ renunciare noluerit, huic triennium ad divendendas possessiones concedimus, salva bonorum & personarum securitate atque debitorum repetitione. Quo tempore nihilominus, nulla exercitia memoratæ sectæ suæ peragere debe-

bit, & nullis muniis publicis immiscere se poterit, sub pœnis superius expressis.

Non est propositi nostri, constitutionem hanc ventilare: Nec etiam tempus locusve finit, æternam illam totius Reipublicæ de pace ac securitate dissidentium in religione, pluries redintegratam legem, totque Regum sancitam jurementis, ipsi opponere. De titulis etiam cognominibusque Arianorum ac Anabaptistarum, injustè impactis, in tanta rerum atrocitate conqueri, supervacaneum foret. Quod ad dissensum in fidei dogmatibus attinet: rectenè an malè crediderunt? Si malè; cur non in Christiana charitate erudiebantur, spiritualique potius quam carnali gladio conficiebantur? præsertim cum talia nunquam detrectaverint, sed semper parati fuerint, ultro cum adversariis congreendi captantes occasiones: haud veriti in ipsorum templis ac cœnobiis, coramque ipsis Regibus, summis Tribunalibus, Episcopis cæterisque mystis, religionis suæ reddere rationem. Sin verò benè; quid commiserint hi qui insontes persequuntur; quale autem salarium quantaque merces maneat eos, qui talia propter FILIUM ILLUM HOMINIS patiuntur, ipsi dijudicent. Verùm his justissimo Judici commissis, ad propositum revertamur.

Perculit ceu fulmen hoc edictum multos, qui terrenam cœlesti præferentes patriæ, exiliū misérias formidantes, religionem mutarunt, atque velut palea vento flante, à cæteris avulsi sunt: quibusdam in Papæ Romani, aliis in Calvinii castra transfugientibus. Quod posterius ne fieret, à pontificiis mox prohibitum est. At non Wissowatius noster turbine hoc consternatus, in munere suo obeundo minimè cessavit: contentis periculis ac laqueis, qui ei hujus rei ergo, quotidie struebantur: inprimis à vicino Zbyscensi parocho. Cujus cæteris nocendi Wissowatio artibus missis, unum malevoli erga ipsum animi ejusque conatus, (in quo singularis divina emicuit providentia) libet commemorare specimen. Convenerant frequentes Robcoviam fratres, ad jejunium, disciplinamque ecclesiasticam, nec non baptismi, sacrique panis fractionis ritus celebranda. Simul ac hæc parochus ille rescivit, (cujus domicilium vix uno

tantum inde distabat lapide) collectis nequam nulliusque
 ponderis hominibus, Robcoviam tendit, in animo habens
 Wiflowatium capere, reliquos verò bonis spoliatos dissi-
 pare. Verum & hic, Summo favente Numine, in cassum
 propositum ejus cecidit. Appropinquantibus namque ipsis,
 ingentes repente obortæ sunt nebulæ, densæque tenebræ
 Robcoviam ex oculis ejus subduxerunt: ita ut nullo modo
 pagum invenire possent. Postquam igitur sat diu erras-
 sent, coacti sunt irritò conatu reverti: Sacrifico admodum
 irato, atque in hæc erumpente verba; *Ipse* (inquit) *Diab-*
olus hos Arianos tutatur. At contra Robcovia congrega-
 ti (apud quos nullæ erant tenebræ) ubi hæc rescivere, pe-
 culiari Dei hæc adscribebant curæ: ac per biduum sacris
 occupati, pacatè discesserunt, idem & postea factitantes.
 Cum tales nocendi modi haud ex animo adversariis succe-
 derent, gravius in eos fulmen vibrarunt, Regiis manda-
 tis (quæ vulgo Universalia vocantur) emissis, quibus ta-
 les similesque congregationes, Arianis dictis, severè in-
 terdicebantur: simulque jubebantur Satrapæ (vulgo Ca-
 pitanei) cæterique officiales, ut ubicunque invenirent,
 qualiscunque status aut conditionis hujus sectæ homines,
 tum viros tum mulieres, congregatos sacra peragere, captos
 vinctosque in carcerem conjicerent, ac poenis afficerent.
 Consternarunt hæc plerosque, at non Andreæ nostrum,
 qui ut in omnibus, ita & hic, viriliter se gessit. Paratus erat
 ille, ibidem loci prout antea, munia sua obire: sed patronus
 ecclesiæ veritus ne possessiones amitteret, non ausus est
 diutius locum congregandi in villa sua concedere. Itaque
 Wiflowatius haud dubitavit, in Wrocmirovianum hære-
 ditarium suum prædium, ædibus suis hujus rei gratia
 apertis, fratres ut ad sacra convenirent invitare. Accede-
 bant eum nonnulli palam, alii timidiores noctu: porrò
 hos qui non veniebant, partim ipse adibat, partim verò
 per epistolas officii admonebat, atque in fide confirmabat.
 Atque hoc pacto, quotidie ferè sacra in ædibus ejus pera-
 gebantur, omnes namque simul (prout antea factitabant)
 tunc convenire non audebant. His itaque tum secundum
 spiritum, tum secundum corpus (hospitalitate scilicet) mi-
 nistrandum erat: quod etiam utrumque pro viribus præ-
 stabat,

stabat; quamvis inter media ipsi impendentia discrimina: quæ ut & lites ob religionis praxin à Spiritualibus (prout vocantur) ipsi motas, tanquam non insolita, præterimus, atque ad magis notabilia transgredimur.

Annus erat sexagesimus, supra millesimum & sexcentesium, quo termino exilii eorum qui Ariani Anabaptistæque nuncupantur instante, multi (præsertim verò ii quos luculentus census, consanguineorumque splendor, à terrena avelli haud sinebat patriâ in religine nutabant. Hi poposcerunt, ut colloquium charitativum de religione, inter Romano-Catholicos, & eos qui damnati erant Arianorumque nomine audiebant, institueretur. Obtulit hujus rei gratia ædes suas, unus ex primariis regni senatoribus, Johannes Wielopolski Szafraniec, tunc Voynicensis Castellani & Satrapæ Warsawiensis, post verò & Cracoviensis Palatini, dignitatibus functus: impetraturque hujus rei venia ab Episcopo Cracoviensi. Periculosa plenum hoc opus erat alex. Si enim provocati non comparuissent, statim quod causæ suæ diffiderent, accusarentur: illi verò qui in fide vacillabant, justam sacra mutandi se nunc nactos esse arbitrarentur causam. Porro comparere minimè tutum utileque videbatur; verebatur namque, adversarios corruptionis potius quam correctionis eorum studio, hæc instituisse. Hæc itaque nonnulli considerantes, domi se continuerunt: alii in procinctu jam existentes ab amicis inhibiti sunt: itinerum alii difficultate retardati, post peractam demum disputationem advolarunt. At Wissowatius noster, omnibus respectibus posthabitis, spretisque periculis ac incommodis, divino tantum fretus auxilio, descendit in arenam: illic velut in theatro quodam, ultima vice in patria veritati testimonium daturus, nutantesque in fide confirmaturus. Comparuit itaque ad præfixum diem, nonnullis amicorum comitatus, in arce Roznow, ubi memoratus Castellanus residebat, locusque disputandi designatus erat. Illic præter multorum tum adversariorum tum amicorum expectationem, cuncta ei ex animo cessere. Amanter admodum à Castellano exceptus, mensæque ejus humaniter adhibitus, singularem benevolentiam ejus cum sociis suis expertus est: nequicquam invidentibus frementibusque qui
cum

cum antehac persequerentur sacerdotibus, qui eo tunc ad ruinam ejus spectandam advolarant. Confluxerunt ad colloquium hoc non pauci Romano-Catholici, quorum præcipui inque illis oris celebres fuere; Rychlovius Barnardinorum Reformatorum Provincialis, Henningus Rector Cracoviensis Jesuita, Nicolaus Cichovius itidem Jesuita, &c. Cum his Wisłowatius per totos quinque dies, ab undecima ad decimam sextam Martii, memorati anni 1660, de præcipuis in religione controversiis, (inprimis verò de ea ob quam patria ejiciebantur) animosè, & ut ipsi passi sunt solidè decertavit. Sæpe adversarios ad incitas redigebat, agnoscente id, suisque interdum non rectè respondentibus, irascente Castellano colloquii hujus moderatore. Qui (ut alia fileam) palam passus est, argumentum à Wisłowatio solum P A T R E M summum Unumque illum DEUM esse probans, ex 1. Cor. VIII. productum, per totam noctem somnum ei ademisse. Idem, Wisłowatio sacerdotes acriter urgente, probando Filium Dei non esse ipsum summum Deum, ideo quod diem judicii ultimi ignoraverit, Cichoviusque subtilis ille Jesuita eo esset delapsus, ut diceret posse esse summum Deum (si nimirum non sit prima persona) qui non omnia sciat; iratus in hæc erupit verba; *Nolo igitur ego (fatur Castellanus) talem summum habere Deum, qui de die illa nescivit.* Verum hæc penitus noscere cupientem, ad acta hujus colloquii, quorum summa, prout à scribis calamo excepta est, Wengerscii Historiæ Ecclesiasticæ annexa, nuper in lucem prodiit, remittimus. Inter cætera adversariorum de hac disputatione testimonia, & hoc haud indignum notatu, scripto consignatum reperimus. Dominus Castellanus cum Nobilissimo Wladislao Morstinio colloquens, videns Cœnobiarcham (Guardianus vulgo dicitur) se accedentem, rogat D. Morstinium ut in proximum concedat conclave, sacrificique de colloquio audiat judicium. Quo facto, interrogat Castellanus Cœnobiarcham, quomodo ei disputatio hæc placuerit? Ille ad hæc; *Et si omnes (inquit) ex inferno prodirent, non possent fortius religionem suam tutari, quam hic unus.* Castellanus porro; *Quid verò si plures essent: sunt autem (addidit) non pauci tales?* Nescio respondit alter, *quid jam cum eis agendum*

gendum foret. Porro haud infructuosam hanc disceptationem fuisse, testatum fecere; cum adversariorum erga sacra hæc mitiores effecti animi; tum verò potissimum, haud paucorum qui in religione sua nutabant, post colloquium hoc habitum, stabilis in ea (quanquam cunctis exosa) perseverantia.

Interea varii rumores, conjugis familiæque Wissowatii, percellebant aures. His ipsum ab adversariis contumelia affectum, illis in carcerem conjectum, aliis capite plexum, aliis alia quæ libenter vidissent, divulgantibus. Verum hæc incolumis ipsius ad suos reditus, refutavit atque dissipavit: adversariorumque expectatione frustrata suos exhilaravit. Auxit malevolorum invidiam admirationemque, Wissowatii post paucos dies, à memorato Castellano tempore carnisprivii ad se invitatio. Haud detrectavit id quamvis iterum terreretur: sperabat enim se rursus, aliquid boni illic efficiendi nacturum occasionem. Inter salutandum his cum Illustr. Dn. Wielopolski affatus est verbis; *Priori (ait) vice, ut Theologum te excepi, nunc verò tanquam amici & vicini, gratus mihi est tuus adventus. Nec nuda tantum hæc fuisse verba, eventus comprobavit. Per nonnullos dies humanissimè à Castellano tractatus est: colloquia amica (inprimis de religione) invicem miscendo; in præsentia aliquot Sacerdotum, nonnullorumque equitum. Tandem Wissowatio abitum parante, præsentem fratrem ejus Theodoro & Andrea Lachovio de Moscorow utriusque cognato, sevocatum his sollicitavit verbis; Doleo (fatur) vicem tuam ô frater! cernens te in egestatem per exilium quod tibi imminet delapsurum; itaque nobiscum hic potius remane, honoreque ac patrimonio retentis nostram profiteri religionem: ego verò (subjungit Castellanus) ad vitæ tuæ tempora possidendum tibi dabo opimum prædium nomine Grodek, insuper autem spondeo tibi me effecturum, ut & ab aliis regni magnatibus collegis meis, annuatim haud contemnendam pecuniæ habeas summam, doctis etenim viris prout tu es, patria nostra indiget.*

Haud levius id, ac persecutionis exiliique, contra Wissowatium vibratum est telum. Verum enim verò ut in cunctis bonis propositis, ita & hic, constantem immo-

tumque noster Andreas præstitit animum. Maluit itaque bona, bonique viri famam, quam bonam perdere conscientiam: & potius elegit opprobrium cum populo Dei pati, quam temporariam peccati habere fruitionem. Brevibus igitur, gratiis Domino Castellano pro benevolentia actis, respondit, conscientiam quominus desiderio ejus satis faceret obstare. Cum ergo nec duris nec mollibus, à proposito ipsum dimoveri posse cerneret Castellanus, necesse habuit his acquiescere. Nihilominus tamen amanter ipsum dimisit, & opem suam (quanquam jam serò) pollicitus est.

Tandem eodem 1660 anno, funesta illa nunquamque oblivioni tradenda, Christianis Unitariis, decima nimirum mensis Julii, affulsit dies. Qua si vitam retinere velent, patriam cedere cogeabantur: Cunctorum manibus, ad eos ut proscriptos atque infames impunè mactandos ac trucidandos, si ultra definitum tempus remanerent, solutis. Terminus is ab adversariis acceleratus, multis inopinatio accidit: in constitutione namque anni 1658, triennii ipsis ad bona divendenda concessum erat tempus. Verum nec id miseris pacatè licuit transigere: sed uno anno demto, exilium eorum maturarunt. Multi itaque vix quidnam pro possessionibus bonisque suis acceperunt: alios quindecima, vigesima, alios pretii quo constabant parte, alios denique nuda spe & promisso solvendi, contentos esse oportuit. Multi, nullo modo possessiones suas vendere potuere: incolis haud ignaris pro eis hæc remansura. Wissowatii porro nostri senioribus tunc intenti atque distracti, villam mapaliaque (ut & nonnullorum aliorum) miles à Rege impetrata, occupavit atque possedit. Simul etiam aliarum, quæ hæreditario ad eum jure devolvebantur, nec non pecuniarum quas à debitoribus impossibile tunc erat repetere, haud levem fecit jacturam. His itaque patriæ, sibi verò bona conscientia meliorumque bonorum spe relictis, cum eodem animo præditis viris, Poloniâ excedit. Pelluntur igitur atque disperguntur, tot egregii cives, multique de patriâ optimè meriti, ac clarissimis quibusvis prosapiis sanguine innexi, caro è carne, & os ex ossibus Reipublicæ: nunc bonis honoreque spoliati, ac ceu capite diminuti, & non tantum infra plebejos, verum & infra Judæos ac Ma-

home-

hometanos (quibus in Polonia liberè degere licet) reputati. Multi tunc tanquam benè re curata , gaudebant atque exultabant , felix post Arianorum discessum regnum fore augurantes. Alii commiseratione moti , miseris opem ferre non audebant ; majori quam exules poenæ se obnoxios fore scientes. Illis enim ad Romana sacra accedentibus (ut à non paucis factum) honores possessionesque restituebantur : porro his , Arianis succurrisse , aut saltem commercium cum eis habuisse convictis , inevitabili bonorum confiscatione culpa luenda erat , nec ulli remedio locus remanebat. Pars itaque (quo quisque commode se proripere , vitamque periculis subducere potuit) Borussia , pars Marchiam Brandenburgicam , Silesiam alii , alii denique Transylvaniam , Hungariamque petière. Verùm hos postremos (quamvis & aliis sua incommoda haud defuère) nova obruit calamitas. Vix enim , Carpathiis montibus trajectis in Maramorosiensem Regni Hungarici Comitatum , sub Illustris Comitis Francisci Radai protectione commoraturi , pervenerant ; & ecce à Cæsareano milite (occultis ut ferebatur , è Polonia à malevolis , nunciis ac stimulis incitato) miseri exules , quorum quingentorum amplius erat numerus , viatico simul & bonis omnibus , (quæ velut è mediis flammis è patriâ eripuerant) vestibusque ad nuditatem usque , miserando spoliantur modo.

Porro Wissowatius noster , præmonitus multos esse qui ei insidiarentur , terminum præfixum antevertit , atque patriæ limina linquens , in Silesiam cum suis se contulit. Illic per semestre commoratus est , tempusque sacra cum fratribus qui eodem concesserant , peragendo trivit. Hinc sub hyemem , motibus aliquatenus sedatis , remeavit in patriam : in qua nonnulli adhuc fratrum ac sororum , præsertim verò viduæ ac orphani , quibus sumtus ad migrandum non suppetebat , remanserant : miseros pro virili consiliis auxiliisque adjuturus. Audito adventu ipsius , non pauci è latebris suis ad eum confluxère , quibus etiam quo ad illic mansit munia sua obeundo ministravit.

Hyeme hoc pacto in patriâ , media inter ipsi imminencia discrimina transacta , cum militibus è stationibus se moventibus ,

tibus, magis turbulentum instaret tempus, consilio fratrum anno 1661 iterum patriâ excedit: montesque Carpathios periculi ac incommodi plenos transgressus, in Hungariam Cæsareopolin (incolis *Keszmark*) oppidum in Scepusiensi Comitatu situm, cujus Toparcha Illustris Comes Stephanus Tekeli erat, ab aliquot fratrum deductus est. Illic ætatem transegit apud veterem amicum Johannem Paterfonium insignem medicinæ doctorem, qui eodem ob eandem causam, Poloniæ vale dicto, commigraverat. Hinc hyeme instante rursus in patriam excurrit: fratres qui in ea adhuc latebant, præsertim verò nonnullas pias matronas, quorum mariti apostatæ erant, officii admoniturus, atque in religione confirmaturus.

Sequenti 1662. anno, verè novo, novisque ingruentibus incommodis, rursus amicorum consulto patriæ limina liquit, atque iterum Carpathiis montibus superatis Cæsareopolin remeavit. Ibidem per totum hæsit annum: nulla enim jam spes affulgebat aliquid boni in Polonia efficiendi. Eo namque adversariorum ardor jam processerat, ut & maritos qui ad ipsos defecerant, uxores autem pristinae tenaces habebant religionis, in jus raperent mulctasque eis irrogarent, ideo quod Arianis conjugibus cohabitarent. Interim tamen & in Hungaria minimè otiabatur: verum, tum sacra cum his qui illic præsentibus aderant, ad eumve excurrerant, peragendo; tum scripta nonnulla in amicorum gratiam communemque usum, nec non epistolas admonitorias ad dispersos exules, exarando; tempus terebat. Attamen non habens illic talem prout optabat, divinæ gloriæ promovendæ commoditatem; animo quorsum se conferret volutabat. Vicina Transylvania (quamvis incommodis suis haud careret) religionis cui ipse addictus erat, præ cæteris regionibus libertate florebat. In ea namque Principes (more à Johannis Sigismundi temporibus recepto) juramento sancire solent; se, Reformationum, Unitariorum, Saxonum Augustanæ confessioni addictorum, & Romano-Catholicorum, religionis immunitatem conservaturos. Ex his Unitarii, Claudiopoli (cujus civitatis athenæique gubernacula tenent) atque in Siculorum Comitatu, imprimis eminent: in ipsa quoque Hungaria, præsertim

fertim in Baroviensi Comitatu; haud paucas numerant ecclesias. Jamque hujus rei gratia, coeperat Hungaricam addiscere linguam, si forte accideret ut ei à fratribus provincia hæc demandaretur. Hæc agitantem, nuncius à fratribus deprehendit, quo Cruciburgum in Silesiam, ad Synodum ad primam diem Martii, anni 1663. indictam, arcessebatur. Accingit se properè itineri, atque per Poloniam via periculis scatente emensa, coram fratribus se sistit. In hac Synodo decernitur, Wissowatium unà cum Joachimo Stegmanno juniore, in Palatinatum Rheni delegendos: in qua regione laudatissimus principum Elector comes Palatinus Rheni, exulum miseratus labores, in nova restaurata colonia Manheimo, sub patrocinii sui alis, commorandi ipsis concesserat locum. Committit igitur se itineri cum germano suo Theodoro ac memorato Stegmanno eorumque familiis, atque per Lusatiam, Misniam, Thuringiam, Hassiam, Nassoviam, Wetteraviam, Franconiam, aliasque Germaniæ regiones in Palatinatum proficiscitur. Haud detrectavit & in itinere hoc, in primis verò in primariis quæ non paucae ei adeundæ erant civitatibus, religionis quam profitebatur reddere rationem, eamque aliis instillare, non dissimulata ob quam patriæ limina linqueret causa.

Tandem variis molestiis periculisque exantlatis, eodem illo 1663 anno, Manheimum ad confluentem Rheni & Neccari fluviorum situm oppidum, allabuntur. Atque hic sub benignissimi quem memoravimus Principis protectione, triennium haud infeliciter exegere. In propriis ædibus, conciones sacras, juventutis examina, disciplinam ecclesiasticam, nec non sacri baptismi, panisque sacri fractionis ritus, aliaque religionis exercitia, more suo celebrabant. Nec tantum domesticis parietibus contineri contenti fuere, sed omni nisu in id incumbabant, ut sacra eorum ulterius promulgarentur. Haud parum hac in re conferebat, Serenissimi Electoris quo Wissowatium prosequebatur favor: qui crebro, vel eum in palatia sua arcessendo, vel ipse tectum ejus cum aulicis suis subeundo; familiaria cum eo, præsertim de religione, miscebat colloquia. Verùm non tam feliciter, similia colloquia, cum

subditis hujus Domini successere. Postquam enim, tum ore, tum scriptis, librisque huc illuc sparsis, nonnullos in religione sua vacillare fecissent, citantur Heidelbergam, ad comparandum coram Cancellaria Electorali. Illic injungitur eis, ne posthac cum quoquam Electoris subdito (cui legi tamen Princeps ipse non subiacebat) de religione colloquantur, neve ullum de ea agentem libellum cuiquam legendum tradant. Hoc pacto religionis eorum propagationis libertate restricta, cernentes se propositum quod habuerant assequi haud posse, bello praesertim Lotharingico, pesteque (quæ magnam incolarum hausit partem) grassante; communicatis cum collegis suis consiliis, migrandum inde decrevere. Fratres quidem reliqui cupiebant, ut ad eos tenderent, dispersis exulibus ministraturi: quorum nonnulli in Borussia Marchiaque, sub patrociniis gloriosissimi Principum Electoris Brandenburgici alii; alii in Silesia, Celsissimorum Lignicensium & Bregensium Ducum protectione gaudentes; alii alibi commorabantur. Verum Wislowatius noster, animum potius applicuit ad conferendum se in pridem à se adamatam Bataviam: per sæpè cum dictis tum scriptis prodere solitus; *Deum illic quietas ostendere sedes*. Solvit itaque cum suis Manheimo Rheno flumine, multasque celebres Germaniæ urbes prætervectus (nec in hoc itinere veritatis propugnandæ propagandæque præterlabi sinens occasiones) Amstelædamum, libertate rectorumque prudentiâ inclytam civitatem, florentissimumque non tantum Bataviæ, sed & totius orbis emporium, anno 1666 appulit. Atque hic post tot tantosque ut vidimus labores, velut in exoptato portu respiravit. Neque tamen & illic nihil agendo tempus consumpsit: verum & hic curæ laborisque sui reliquit vestigia. Invenerat & ibi non paucos veritatis amatores ac promotores, incideratque in tempus quo publici juris fiebant, fratrum Polonicorum qui Unitarii appellari amant, in unum collecta scripta. Huic operi & Wislowatius noster operam suam navavit, atque in memoratis libris adornandis corrigendisque strenuè desudavit. Ibidem nonnulla, tam didactica quam exegetica, concinnavit scripta: inter quæ commentarii in S. S. Apostolorum Actus, atque in S. S. Jacobi & Judæ epistolas fuerunt,

re, quos amicis flagitantibus dictis operibus insertos, in lucem emitti curavit, nomine tan.en suo non præfixo, à gloria namque quærenda erat alienissimus. Vitæ reliquum, in scientia sua aliis instillanda impendebat: susceptis nonnullis præstantis animi juvenibus, bonis artibus imbuendi gratiâ.

Hic jam tanquam in termino cursus laborumque, Wissowatium post tot tantasque peregrinationes, in Bataviam deductum stitimus. In qua prout ipse fateri solebat, prout nunquam antehac in vita sua, pacatè requievit: tutius in exilio quam in patriâ degens, propinquisque ac consanguineis relictis, amicos complures nactus, qui eum auxiliis consiliisque suis juvère, quorum quotidiana conversatione utens animum recreabat.

Quietem hanc, major excepit, à cunctis scilicet laboribus liberatio, atque in meliorem ex hac vita migratio: quæ etiam pacatè accidit, levemque morbum, placida sequuta est mors. Dies erat decima septima Junii, anni supra millesimum sexcentesium septuagesimi octavi; qua lectioni librorum more solito incumbentem paralyfis commovit, quæ tamen ipsum non protinus confecit, Dei namque gratiâ, conjugisque vigilantia, relictis viribus ad se rediit: dextrum tamen latus (hac enim parte paralyfi tactus erat) haud leviter debilitatum fuit. Hinc febricula superveniente vires suas magis ac magis minui sensit, ita ut necesse habuerit procumbere. Tandem postquam duabus hebdomadis lecto affixus jacuisset, iudicio memoriaque plena, maximè verò (mortis formidine fugata) firma futuri boni spe ad extremum usque præditus, die vigesima nona Julii, peregrinationis suæ dies (qui mali fuere) Spiritu Creatori Redemptorique suo commendato, finiit. Sequentis mensis Augusti die secunda, exuviae ejus deponuntur, miserumque ac curis & incommodis exhaustum corpusculum, in quo magnus ille animus tanquam hospes annos septuaginta commoratus est, terræ mandatur. Nequaquam enim totus periit, vivit namque ejus post funera virtus, parteque meliore sui viget ac vigebit, famaue viri in bonorum (quibus multis flebilis occidit) memoriâ, atque in ipsius monumentis (quanquam non multa relique-

rit, plura namque legebat quam scribebat) nunquam emoritura permanebit. Inter scripta ex ineditis, maximi duxit, breves quidem, haud levis tamen ponderis foetus, quos emendaturus si licuisset erat. Horum alteri *Religionis rationalis*, alteri *Stimulorum virtutum frænorumque peccatorum* titulus. Atque hi tractatus, ut præ cæteris lucubrationibus suis, in lucem emitterentur, morti vicinus desideravit: sperans hæc nonnihil mortalibus conferre posse, ad vera noscenda, bonaque facienda. Hæc etenim jugiter pro summa omnium rerum ducebat, & prout ipse in id omnibus incumberebat viribus, ita & aliis idem in animum inducere satagebat. Inter cæteros verò filio natu minimo (quem majoribus vita functis, solum superstitem reliquit) inter ultimas admonitiones, hanc moriturus dedit; Prout (fatur) *me fecisse vidisti ô puer! tu quoque, semper, quod verum atque bonum cura, & roga, & omnis in hoc sis.* Atque hæc hisque similia, præcipua fuere, quæ adstantibus seque invisentibus inculcabat, charitatem concordiamque imprimis commendans, tam diu donec vitam simul cum voce amitteret: bono certamine peracto, desideratam attingens metam: tam ætatis, quam malorum fatur.

Sequenti millesimo sexcentesimo septuagesimo & nono, conjux Wiffowatii nostri, Alexandra Rupnovia annos quinquaginta & sex nata, maritum quo orbata acerbam ducebat vitam, sequuta est anno: postquam morbo laborans, per idem ferè quo ille temporis spatium, lecto affixa decubisset. Ad extremum mentis memoriæque compos, ac stabilem vitæ melioris spem habens, die 23 Novembris, animam Summo commendatam Numini exhalavit: ejusdemque mensis 27 die, juxta maritum sita quiescit. Laudibus ejus (inter quas haud postrema censeri potest, quod Alexandræ ad exitum usque haud frustra gesserit nomen) immorari non vacat: hanc unam tantum, quam ipsa pro maxima semper duxit, verbo innuisse sufficiat; *Quod Andræ Wiffowatii dilecta fuerit conjux.* Fortunati ambo! si vera est, propter quam tam multa mala passi sunt, religio; sin falsa omnium mortalium infelicissimi: hoc enim miserè toleratæ vitæ consummatio: illud verò laborum terminus, & ad meliorem vitam transitus, ipsis extitisset.

Atque

Atque sic virum hunc, per actorum ipsius orbem, à primis ad metam usque deduximus cunabulis, vitæque ipsius enarravimus annales: ex cujus quæ memoravimus factis, eximia animi ejus facile elucent ornamenta. Corporis enim, quas ipse dum vixit nunquam effingere permisit, minus necesse ducimus delineare dotes.

Hærent etiam in multorum adhuc recenti memoria, venerandæ ipsius faciei (curis annisque haud parùm exhaustæ) impressa vestigia. Hæc igitur quæ cum corpore deposuit, seponentes; altius ascendamus, animique ipsius virtutes paulò penitus contemplemur, in memoriam jam dicta strictim revocando, ex quibus omnium virtutum haud difficulter colligi potest exemplar.

Et primùm quidem fundamentum bonum firmumque jecerat, recti nimirum amorem, propensumque ad verum sciendum & bonum faciendum semper gerebat animum: atque ad ultimum cunctarum actionum collinans scopum, cuncta eo conferentia scrutabatur, bonum semper retinendo. Qua in re ne in erroris scopulos impingeret, prudentiæ scientiæque quas (divino dono eis præditus) virtuti superaddiderat, fax ei prælucebat: visumque corporis myopem ac debilem, animi perspicacitas prudentiæque (virtutum genitrix) compensabat: quam tamen modestia semper moderabatur. Religionem, quam veram esse duxit, amplexus, Deum, Christumque ejus, ex legis ipsorum præscripto, pura coluit mente, carnalibus posthabitis rationibus: quod tota ipsius inter perpeffiones persecutionesque tolerata testatur vita. Fiduciam in Deo firmam collocans, ac promissis ejus credens, spem futuri boni perpetuò immobilem gessit. Ideoque curabat, ut inculpatam coram Deo hominibusque haberet conscientiam: potiusque bona sua, bonique viri famam, quam hanc amittere maluit. Nec frustra pura de divinis (quæ magno ipsi constitit) præditus fuit notitiâ: sed fidem spemque immotam ac stabilem habens, secundum ea quæ sciebat faciendo, charitatem his superstruebat, & à Summi Numinis amore omnia acta sua exordiebatur. In precibus quotidianis assiduus, in concionibus admonitionibusque vigilans ac fervens, (qua in re eloquentia qua pollebat haud parum eum adjuvabat) in disputa-

tationibus religionis ergo strenuus, ad omnia ad Dei gloriam spectantia semper paratus. Nec difficilius ac dicta, ex actis ejus perspicitur justitia ergaque proximos charitas, quæ pietatem amoremque Dei jugiter comitabatur. Parentibus officia, patriæ fidem, magistratui honorem, propinquis amorem, ecclesiæ obedientiam, legibus observantiam, miserisque opem, semper debitam exhibuit: cunctis prout sibi fieri cuperet, similiter faciens. Jam verò, pietati Deo, justitiæque proximo debitæ, temperantiam, à mundo (cupiditates ejus fugiendo) incontaminatum se præstans, sociabat. A voluptatibus carnis illicitis prorsus abhorrebat: in licitis moderatè se gerebat; sobriè ac castè vitam ducendo. Oculorum cupiditas, non magis apud eum locum habuit: & quanquam lautiore uti potuisset conditione, gloriam divinam terrenis prætulit bonis, sorteque sua contentus vixit: atque patriam ejectus, possessionum haud gravi tulit jacturam animo, spem melioris habens thesauri. Porro ex eo quod Dei habuit gratiâ, semper egentibus pro viribus erogabat. De crastino nunquam sollicitus fuit: crebro ipsi cum jam ad incitas redactus videretur, insperatò ope superveniente. Fastum ambitionemque, cum internum tum externum longè fugiebat: vestium enim ædiumque splendorem minimè curabat; porro elatus animus prorsus apud eum exulabat. Et quanquam ipsi haud defuerint talia, quibus hujus mundi homines gloriari solent, nequaquam tamen se supra alios extollebat. Quamvis verò honorem non quæreret, apud magnos tamen in magna fuit æstimatione: cunctis bonis gratus & acceptus; qui memoriam ejus, & post obitum, grata recolunt mente. Sublimes illas humilitatem modestiamque, præ reliquis coluit virtutibus: omni tempore tum erga inferiores quam superiores, comes præstitit mores. Temperantiæ, fortitudinem patientiamque (quarum ad abundantiam usque vidimus exempla) superstruxerat: abstinendoque ab illicitis, adversa forti sustinebat animo. In bono proposito (à quo nec adversis, nec secundis, avelli se patiebatur) jugiter constantem præstitit animum. In quibus eum errare contigit, (homo enim fuit, nec caruit lapsibus) nequaquam contumax pervicaxque extitit: sed semper monitus

us meliora sequebatur. Tandem ad hoc omnium virtutum magnanimitatis, noster Andreas pervenerat fastigium, quod contempta ignominia, crucem sustinuerit, eamque tollens, non tantum alios, sed & se ipsum vincere potuerit: in quod omni cura cunctisque incumberebat viribus, memor majoris illius omni exceptione sententiæ, quam pro Symbolo selectam, tum in ore, tum in corde jugiter gestabat, qua rhapsodiam hanc claudimus; A M A T V I C T O R I A C U R A M.

Hæc è calamo effudi, stylo angustia temporis septus pro-
perante: gravi (ut nosti) luctu, aliisque obrutus occu-
pationibus. Tu his fruere, Virique talis memoriam, sem-
per alta gere mente repostam.

*Amstelædami anno à nato N A T O
D E I, millesimo sexcentesimo, &
octuagesimo, ineunte.*

Tuus quem nosti.

VINDICIÆ

Pro

UNITARIORUM

in POLONIA

Religionis libertate,

AB

EQUITE POLONO

conscriptæ.

VINDICIAE

Pro

UNITARIORUM

in POLONIA

Religionis libertate

ab

EGRITTE POLONO

conscripta

VINDICIÆ

Pro Unitariorum in Polonia Religionis
libertate,*Ab Equite Polono conscriptæ.*

Egimus in veterum monumentis, pro Philosophis, quibus impudens lingua, virulenta criminationum spicula infigebat, non solum tacere integrum non fuisse, sed etiam indecorum, imò nefas judicatum esse, vel minimum remittere aut subtrahere de acerrima defensione illorum, qui reconditam rerum divinarum humanarumque scientiam, pretiosissimum inquam thesaurum, humano generi revelarant. Pariter & mihi perspicienti, quæ sancta utilissimi foederis à Majoribus nostris de religione dissidentibus Varsaviæ initi, ipsorumque juramentorum à quinque serenissimis Regibus nostris præstitorum, & legum publicarum vincula, rumpantur, quæ (proh dolor!) inter Christianos fides tam sancta vacillet; indignum prorsus visum est obmutescere, quin potius vel posteritatis causa, fidei & pietatis Majorum, ac innocentiae afflictæ, apologiam suscipere. Quippe libertas conscientiarum inæstimabile & à cælo, datum bonum, nec ulla purpura venale vel auro; atque sic justitia ut legum, ita & regnorum columen, pax æqua Rerumpublicarum œconomia & proma conda, Charitas Christianæ gentis tessera, fides & quidem jurejurando Regum & Ordinum sancita, inconcussum imperii fundamentum, adeoque legum publicarum sanctitas & salus publica (quæ omnia in uno isto negotio quod aggredior concurrunt) jure suo patrocinium, à quovis bono postulant & facile obtinent. Illud ipsum ego in præsens ago, & hæc omnia sumpto hæreseos iniquo prætextu à parte prævalente, in parte infirmiore violari demonstro, citra cujusquam noxam offensamve, & ad afflictorum innocentiam vindicandam, Itaque UNITARIOS qui

qui in Regno Poloniae & M. D. Lithvaniae ac provinciis illis annexis, * non minus quam in Transylvaniae regno, UNUM DEUM PATREM, ET UNIGENITUM EIUS FILIUM JESUM CHRISTUM Dominum nostrum, cum SPIRITU S. profitentur, & cum jure meritoque UNITARIII & CHRISTIANI, à fide in Christum, & per eum in Unum Deum vocari debeant; tamen præter fidei & animi sui sententiam, † aliis invidiosis titulis appellantur; gaudere debere pace & libertate publica, quæ fœderi Majorum & juramentis Regum Electorum ac legibus publicis innixa est, & stante illo Majorum fœdere & jurejurando, ac justitia æquitateque debita, stare Unitariorum jura: hoc inquam est, quod mihi idoneis documentis probandum incumbit. Ac merito quidem fidei Majorum & Regum ac innocentiae nostræ apologiam ago, cum iniqua illa & impotens criminatio, hoc quoque tempore, jam calamitoso, quam gratiæ divinæ indigo, non fileat, quin imo objiciat, id fieri nec posse nec debere. At vero potius antiqua illa & necessaria oblivionis lege reducta, Unitariis

* *Non minus quam in Transylvania regno.*] Princeps enim Transylvaniae juramento confirmat jura Reformatorum, Unitariorum, Saxonum Augustanae Confessioni adherentium & Pontificiorum. Eminent Unitarii Claudiopoli & Thordæ: & habent in Transylvania & Siculia plures quam 200 Ecclesias.

† *Aliis invidiosis titulis appellantur.*] Nempe *Anabaptistæ*; cum tamen baptismus Catechumenorum, id est in fide Christiana institutorum & Symbolum Apostolicum profitentium, idque per totius corporis in aquam immersionem; prout nos facimus; auctoritate Sacrae Scripturae & veteris Ecclesiae praxi confirmetur: & Unitarii fratres in infantia baptizatos ad iterandum baptismum non cogant. *Ariani*; credo ut veteribus Ariano- rum injuriis ulciscendis fiat prætextus. At Ariani opinati sunt Filium Dei ante Matrem imo & ante Adamum & ante mundum conditum reipsa existisse, ex nihilo creatum esse, Patribus & Prophetis apparuisse, tandem incarnatum esse. Hæc inquam propugnavunt, Justinum, Irenæum, Theophilum, Tertullianum, Origenem, Dionysium Alexandrinum, aliosque Patres, ut auctores dogmatis sui secuti; quod cum fidei nostræ confessione nequaquam consentit. Imò Ariani acerrimè persecuti sunt Photini Episcopi Syrmensis, & antiquioris eo Pauli Samosatensis Episcopi Antiochiæ discipulos, qui primorum Christianorum, Nazaræorum, Ebionitarum, Theodoti Byzantini, Artemonis aliorumque primo & secundo seculo viventium fidem retinentes, primariam veritatem miserunt, quam & nos

tariis modestis & quietis publicæ studiosis civibus, promittenda esset æquabilis pacis & libertatis, omni meliori modo cautæ & munitæ, stricta & accurata, qualem à Majoribus experti sunt, observatio: nihilque præsentī patriæ, communis statui magis accommodum foret, quam si mutua concordia in civilibus, tolerantia in sacris, postliminio revocaretur, & in commune consuleretur. Alioqui non Majorum, non Nostrum omnium, non tot Regum fides, non Legum majestas, non pax communis, non libertas æquabilis, non æquitas, non Respublica stabit. Prævidebant hæc perjuri, & pressuræ mentium mala, Majores nostrum omnium communes, quos Galliarum & vicinarum Germaniarum calamitates, ex bellis sacris ortæ, ac florentissima imperia concutientes, cuncta ferro, flamma, cruore, cinere, vastitate, & ejulatu implentes, cautos & æquos reddiderunt. Mortuo enim Augusto Rege, Jagellonidarum ultimo, cum accederent ad liberiores, omnisque juris hæreditarii exortem electionem, (quæ usque in Gallias sacro bello ardentes provolans, Henricum Valesium, cui habenas imperii deferret, invenit:) generali fœdere Varsoviæ inito, Anno salutis 1573, die 28 Januarii, hoc ante omnia caverunt; ut in æquali Republica, non obstante sententiarum fidei diversitate, æqualis pax & libertas, æternum inconcussa servaretur. Placet verba ipsa ex corpore legum Pòlonicarum deprompta, & Latino sermone donata, inferere. *Hoc præcipue nobis Rex electus juramento confirmabit, pacem publicam; inter scissos & divisos in fide & religione conservare, & mox: Cum autem in Republica nostra, sit non exiguum in causa Religionis Christianæ dissidium, occurrendo huic rei, ne ex ista causa, inter homines oriatur aliqua noxia seditio, quam in aliis Regnis clare videmus: spondemus hoc nobis invicem pro nobis & successoribus nostris, in perpetuum, sub vinculo juramenti, fide, honore, & conscientiis nostris, quod nos qui sumus dissidentes de religione, pacem inter nos conservabimus & propter diversam fidem & differentiam in Ecclesiis, sanguinem non profundemus, neque nos pœnis afficiemus, veluti confiscatione bonorum, infamia, carceribus, & exilio, neque magistratum ullum vel officium ad tale facinus ullo modo juvabimus: Imo verò si quis*

san-

sanguinem ex ista causa effundere velit, huic nos omnes vires nostras opponere tenebimur, etiamsi prætectu decreti vel processus alicujus juridici hoc facere velit. Addita est & clausula ista: Hæc omnia spondemus nobis mutuo pro posteritate nostra, servare constanter & tenere, sub fide, honore & conscientiis nostris. Qui vero huic conventioni adversari, pacem & ordinem publicum destruere voluerit, contra talem omnes consurgemus in ejus destructionem. Hic est ille Syncretismus Majorum, hic fœderis nexus, hæc conservandorum in æquabili pace ac libertate, & retinendorum in officio civium de religione dissidentium ratio unice necessaria, ritè, providenter & opportunè ab omnibus Ordinibus inita. Non diffiteor equidem hanc legem, licet unanimi consensu & applausu Ordinum Politicorum, tempore & loco ac modo debito latam, ut nova suspitioni semper sunt obnoxia, non esse * à sacro ordine & Masoviis admissam & approbatam. Sed consensui Ordinum accessit tunc Franciscus Crassinius Episcopus Cracoviensis, qui fœdus illud, quod, Reipublicæ summè necessarium esse viderat, subscriptione sua firmare non dubitavit. Quâ in re Petrus Myscovijs vestigijs ejus institit, & dum secundi interregni tempore Anno 1586, fœderi Ordinum Cracoviensi, cui articulus ille de pace inter dissidentes de religione servanda bis insertus erat, subscripsit; Crassinum ut Pontificatu Cracoviensi, ita & hac æquitate animique benevolentia erga dissidentes ab sua Ecclesia, imò erga pacem publicam retulit: ut & Laurentius Goslicius Episcopus Camenecensis, Nominatus Chelmenensis, anno sequente subscripsit generali omnium Poloniae & Lithvaniae Ordinum fœderi Varaviae die 7. Martii in Generali Conventione per Archiepiscopum Primate[m] factâ, inito ac publico consensu omnium ordinum conscripto, quo & illud fœdus dissidentium Varaviense Anni 1573, & articulus pacis juramentis

* à Sacro ordine & Masoviis.] Pontifices & Masovitæ irreconciliabiles dissidentium ab Ecclesia Romana hostes, semper excipiunt & protestantur contra Græcorum, Evangelicorum, & Unitariorum jura. Verum tamen libertas Antipontificiorum recto stat talo, & innititur solidis fundamentis, quæ Exceptiones & Protestationes Cleri & Masoviorum convellere non possunt.

mentis Regum sancitius, approbatus est. At vero illud est majus tam utilem & necessariam Reipublicæ legem ab ordinibus Politicis foedus avitum redintegrantibus, identidem approbatam esse: puta Anno 1586. 27. Decemb. & 87. 7. Martii, 8. Maji, & iterum alibi 9. Maji, & 19. Aug. & 8. Octob. & Anno 1632. inter hæc & juramentis Regum sancitam esse ter hæc concepta formula; *Pacem & tranquillitatem inter dissidentes de religione tuebor, manu tenebo, nec ullo modo vel jurisdictione nostra, vel officiorum nostrorum & Statuum quorumvis auctoritate quempiam affici opprimique causa religionis permittam, nec ipse afficiam, nec opprimam, uti legitur in Cod. II. Polon. p. 226. 227.* Atque hoc juramentum Electi Reges Poloniae sæpius ad tanto majorem fidem perpetuæ legi conciliandam, circa electionis & coronationis actus præstiterunt, & hanc sanctionem pacis conventæ approbarunt: ut Henricus Lutetiæ Anno 1573. 10. Sept. (acriter eum initio reluctantem compellante Joanne Zborovio, Capitaneo Odolanoviensi, uno ex Oratoribus, *Si non jurabis, non regnabis*) & Cracoviæ in conventu Coronationis Anno 1574. d. 21. Febr. Stephanus Meggiesii Anno 1576. 8. Febr. datis aliquot diplomatibus, & Cracoviæ in conventu Coronationis die 4. Maji præsentibus quatuor Episcopis. Sigismundus III. in confirmatione pactorum conventorum, inter ordines Poloniae & Oratores Sueciæ penes Varsaviam in Comitibus Anno 1587. 19. Aug. facta, Cracoviæ in conventu Coronationis die 28. Decemb. ejusdem anni, tum in recessu Comitiorum Coronationis Cracoviæ Anno 1588. 30. Januarii, & paulò ante nempe die 8. Januar. in deplomate omnia jura confirmante præsentibus Archiepiscopo Primate & quinque Episcopis, ac multis Senatoribus, Proceribus ac Equitibus diversa officia per regnum & varias ejus Satrapias gerentibus, & provinciarum Delegatis. Vladislaus quoque aliquoties Anno 1632. mense Novemb. & 1633. mense Febr. ut & Serenissimus Rex superstes Joannes Casimirus Anno 1648. & 49. more patrio circa electionem & coronationem. Tacebo verò hanc legem pacis inter dissidentes de religione servandæ, lege comitali aliquoties approbatam & stabilitam esse, nempe Cracoviæ Anno 1576. 30. Maji, 1587. 28. Decemb.

Anno

Anno 1631. & 33. His de causis sine violatione legis fundamentalis, fidei publicæ, æqualitatis & justæ libertatis, pacis communis & Sacramenti ac conscientiæ tot Regum, tam foedus dissidentium, quam articulus de pace inter eos servanda, violari non potuit. Quod si ut par erat observatum fuisset, non rebellassent Cosaci, non perduxissent in viscera regni socios Tartaros & Moscos, cum tot dolendis exercituum Polonicorum & Litvanicorum cladi- bus, & provinciarum infandis calamitatibus, non pertraxissent ad se omnes * Ruthenos fidei vindicandæ obtentu: verbo dicam, non accersivissemus nobis bellum Cosacicum sentinam malorum, vel saltem illud nobis æternam labem & irreparabilia damna non attulisset. Jam fateamur necesse est,

Fregimus leges, rapuere venti Robur invictum:

Exul hoc nobis peperit nefandum. Æquitas probrum.

Hæ decennales & acerbissimæ calamitates, quæ justo judicio divino in nos conspirarunt, doceant patriam, omnem fidei violationem & solutionem conscientiæ, non tantum privatim sed & publicè esse nocivam. Tot nocumenta posteris exemplo futura, fiant nostra documenta. Non potest ulla ratione tertii in Decalogo præcepti, ac divinorum oraculorum fides cum tam impudente in perniciem generis humani & convulsionem societatis civilis inventa nuper perfidia (quæ se umbone illo Constantiensis decreti, *Hæreticis non esse servandam fidem: tegit*) consistere, non potest hæc impunita abire. Hinc tot obvia sunt exempla eorum, qui cum fidem etiam Turcis vel Gentilibus, quales olim Gabaonitæ & Babilonii fuere, datam fregerint, exitium sibi & suis acceleravere. Cujus rei & ad Varnam Vladislai Regis noxio Pontificum consilio obsecundantis,

* *Non pertraxissent ad se omnes Ruthenos.*] Omnes enim Ecclesias Ruthenorum, quæ veteres Græcorum ritus retinent, & Patriarchæ Constantinopolitano subsunt, per summam vim & injuriam Pontificii invaserunt, violarunt, & Romano Pontifici subjecerunt, ac Unitas sc. Ecclesiæ Romanæ vocarunt. Factum id ubique frustra reclamantibus & vim sibi inferri querentibus Ruthenis: qui ideo Cosacis, ob violata sua jura & mutatam antiquam civilis regiminis formam bellum contra Polonos inchoantibus, facile se adjunxerunt, ut ita communi studio libertatem suam a vitam, Ecclesiasticam & Civilem, vindicarent.

tis, & Polonorum nunquam non dolendam cladem, illustre & domesticum exemplum habemus. Certè ipsi veteres Ecclesiæ Doctores, Ambrosius Lib. 2, & 3 de officiis, Augustinus quæst. 13 & 14. in Josue, Lyranus in Josue, aliique, fidem etiam perfidis præstandam esse docent. Non est conveniens Principi, ut cum aliquo barbaro & infideli dicere sustineat, *Lingua iuravi mentem iniuratam gero. vel, An nesciebatis linguam mihi non esse osseam?* Quid enim restat Principi, si fidem quæ intemerata servanda & colenda est, si conscientiam, quæ diligentius quam pupilla oculi custodienda est, violare audet? Ergo si vel Turcis & Gentilibus, non tantum hæreticis & schismaticis fidem de pace servanda dedissent & juraissent Majores & tot Reges nostri, servanda tamen erat, nec erant dissidentes ab Ecclesia Romana & Græci & Evangelici & Unitarii tot injuriis contra tot fœdera & juramenta & leges afficiendi. Et certè pulchrum est, & Deo ac hominibus probis & prudentibus gratum, cum subjecti, licet natione, moribus, lingua, habitu, religione diversi, animorum tamen concordia, libertate communi, æqualitate necessaria gaudent, in uno solo, sub uno & cœlo & sole & Rege quieti & æquabilem in se Principis gratiam experti degunt, communibus bonis fruuntur, pari jure sine discrimine retinentur, pariterque communia mala patiuntur vel propulsant! Quis autem est, quem lateat è contrario summam in eo injustitiam esse, si Princeps subjectos pari jure & libertate, præsertim in libera Republica, gaudere nolit, & omnes quidem communia onera æque portare, nonnullos verò tantum communibus bonis frui velit. Hac ratione alienantur animi nobilitatis & à Rege & à Repub: si ille non Patrem sed vitricum, hæc non matrem sed novercam agat. Et nonne tam rationi congruit, quam publicæ rei est salutare, cives à civibus dogmatis fidei disjunctos, ne se invicem vexent & opprimant, Remque publicam intestinis odiis motibusque non tantum concutiant, sed lacerent & evertant, tenaci tolerantia glutine conjungere? Nonne etiam æquitati est consonum, ut præter communis patriæ & obedientia vincula, sanguinis, affinitatis, & amicitiaë vinculis obstricti, mutuò se ament, tolerent, sinceram

concordiam inter se retineant, æquabili libertate gaudeant, licet sententiis in fide & consequenter conscientiis (quibus soli Deo quilibet obligatur) discrepent? Pietas demum, nonne hoc vel maxime exigit? Quid enim magis sacra pagina novi foederis, quam amorem etiam inimicorum, quam concordiam, dilectionem, unicam verorum Christi discipulorum tesseram, perfectionis vinculum, legis complementum, multorum vitiorum operculum, inculcat & commendat? Et nonne summus Monarcha tam exemplo quam mandato suo nobis ad tolerandos, non ad tollendos & eradicandos in fide à nobis dissentientes præit? Recte igitur Rex Gothorum Theodatus olim dixit: *Cum divinitas diversas religiones patiatur, nos non audemus unam imponere.* Jura Majestatis & gladii Principes à Deo, sed non jus in conscientias habent, nulli hoc Deus concessit. Imo verò hæc tria sibi soli reliquit, in quibus nec vult, nec potest habere parem, creare aliquid ex nihilo, præscire futura, & dominari conscientiis. Hæc enim est regalis sane & digna Stephano Rege Poloniae laudatissimo sententia. Uti verò prudentissimè Imperator Maximilianus II. eos qui dominari velint conscientiae humanae, ipsam cæli arcem invadere, Henrico Valesio Poloniâ excedenti, ita verissimè & Henricus ipse decimoquinto dehinc anno in Galliis exacto, ex parricidæ Monachi ictu jam jam moriturus (cum à quibus læsus, ab iisdem doctus fuerit) dixit, *religionem esse, singulare hominis erga Deum officium, in quod carnali brachio nihil sit iuris.* Quapropter conscientiarum imperium soli Deo conveniens sibi arrogare & crudeliter exercere, Deo & omni æquitati valde contrarium est. Non jam descendemus in campum Theologicum, ut de fidei Catholicae veritate certamen ineamus. Hoc tamen est dicendum, quod sciri publice expedit, hunc nequaquam hæreticum esse dicendum, multo minus hæreseos obtentu vexandum, vel occidendum, vel saltem fide & libertate publica fraudandum, qui symbolo Apostolico, ut antiquissimo ita verissimo & verè Catholico, velut unicae Christiani baptismi tesserae adhæret, illudque firmiter tenet, & prout in se sonat, intelligit, imò huic simplici & genuinae fidei acquiescens, Deum orat, & studet ut, id quod in regenera-

tionis suæ symbolo baptizatus in Patre & Filio & Spiritu S. professus est, semper obtineat, Patrem scilicet & Filium ejus una cum eo adoret, & Spiritum S. qui ex Patre per unigenitum ejus est, promereatur, (ut Hilarius librum de S. Trinitate duodecimum concludens ait) ad hæc pietati & justitiæ deditus est, publicæ quieti & salutis favet, magistratui civili paret, legibus communibus se subicit, indictiones publicas pendit. Is inquam neque in Ecclesiastico neque in civili foro, pro hæretico & seditioso homine habendus est, licet ab aliis in his vel illis quæ vel ad caput & articulos fidei fundamentales Symbolo Apostolico contentos non pertinent, vel disertis scripturæ Canonice verbis adstrui, vel ratione humana comprehendere non possunt, dissentiat. Nam ut fidem dictis divino testimonio adstruam, *Omnis qui credit Iesum esse Christum ex Deo natus est; & omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui genitus est ex eo.* 1. Joan. 5. 1. Dico igitur Unitarios generali Dissidentium de religione (quibus fœdera & jura publica ac juramenta Regum patrocinantur in Polonia) nomine includi, nec posse illæsa veritate & charitate Christiana, cum suæ fidei confessione verè Catholica omnibus nempe qui Christiano nomine gaudent communi, hæreticis accenseri. Nihil enim magis inculcant, quam fidem in Christum Iesum, Dei Filium, mundi Servatorem, Regem & Dominum cœlestem, æternum Pontificem, & omnium Judicem: Symbolo Apostolico, quo solo primitiva Ecclesia contenta fuit, in omnibus adhærent: omnia in sacris literis, quæ fidem & mores vivendi abunde docent, bona fide recipiunt, tenent, colunt, ob diversam scripturæ explicationem neminem damnant, expectantes usque dum omnes à Deo plene instruantur, interim omnibus amorem, æquitatem, & modestiam syncerè testantur, & re ipsa probant, & monente Sacra Scriptura altiora se non quærunt, supra ea quæ scripta sunt sapere non audent, & ea quæ omnem humanum captum excedunt, curiosâ indagine violare nolunt, ac denique legibus patriis vivere gestiunt. Interim habeantur illi pro hæreticis ab iis qui fidei & dilectionis Christianæ oblivisci audent. Non tamen propterea fides publica, ob eorum in fide à cæteris dissensum, est

frangenda. Sed ut scapham scapham, ligonem ligonem vocemus, foederis & juramenti violati, ut infamia ita & periculum, quod certè est gravissimum & Deum habet severissimum vindicem metuendum est.

Hostem qui feriet mihi erit Carthaginensis, dicebat ille. sic mihi Christianus qui profitetur Symbolum Apostolicum, & Polonus qui Polonis parentibus natus, Eques qui nobili familia editus est. Ad hæc vel Unitarii cum Pontificiis, Græcis & Evangelicis de religione consentiunt, vel ab iisdem dissentiunt. Consentimus profecto invicem in Symbolo Apostolico, ad ejus professionem baptizati in nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti. Consentimus etiam si simpliciter secundum divinarum scripturarum verba clara & mentem, hæc sacrosancta nomina concipimus, & vel cum Hilario credimus nos baptizatos, in confessione auctoris & unigeniti & doni, & ut vetus formula habet, in nomen mittentis Patris, venientis Filii & testantis Paracleti. Tria enim ista inquit Rathbertus Paschasius Abbas Carbiensis, agnoscunt suas proprietates, *Munus, Munerans, Muneratus: Ungens, unctus, unguentum*. Sed quia tanto mysterio explicando primæ simpliciter rudimenta sufficere non creduntur, ideo in explicatione horum sacrosanctorum nominum, Patris & Filii & Spiritus S. licet in ea omnes baptizemur, dissentimus: neque tamen quenquam, qui Jesum credat esse Christum, imò qui credat & confiteatur Patrem & Filium & Spiritum S. hosque tres in celo testantes esse unum, Christiani appellatione privare, & si pie vivat ac legibus pareat, à communione Ecclesiæ & vitæ æternæ, tanto minus pacis & libertatis publicæ, ac foederis illius Varfaviensis, excludere ullo modo possumus. Verbo dicam: Consentimus & dissentimus invicem omnes, qui Christi nomine à fide in eam censemur, prout quisque regulam fidei retinens, vel ab ea discedens, verum vel falsum amplexus est. In quibus consentimus, horum nomine, nos mutuo vexare & insectari extremæ impietatis foret. In quibus vero invicem dissentimus, neque propter hæc persecutionum ictus mutuo nobis intentare debemus. Nam nostri Majores sancito sancto & perpetuo foedere invicem sibi caverunt, ne hoc unquam ullo prætextu sive decreti qua-

(quale est Jagellonis Vielunense Anno 1424. & Augusti Parcovienſe 1564. aliaque, quæ injuria, utpote fœdere publico, & posteriorum Regum juramentis & diplomatibus ac legibus publicis & praxis continuæ præſcriptione antiquata, imò & nunquam in actum deducta, à Pontificiis contra nos torquentur) ſive proceſſus alicujus juridici & pœnarum de hæreticis ſtatutarum (quæ Huſſitas advenas petebant, nunc autem ſi revocentur fratres Bohemicae Confeſſionis, proinde & omnes Evangelico nomine comprehenſos Conſenſu Sendomiriensi conjunctos cum primis petunt, ſed illo ipſo fœdere abrogatæ, & abolitæ ſunt) fiat, nosque ad conſervandam pacem mutuam omni conatu in conſcientiis obligare voluerunt. Adde quod Eccleſia Romana ſi Unitarios, ut vult, ex diſſidentium de Religione cenſu expungere & excludere poſſet, prima quidem ſpecie, reliquorum à ſe diſſidentium articulos, & ritus approbaret, re autem ipſa ad opprimendos alios per noſtri ruinaſ tenderet. Ac proinde notum eſt prudentioribus & libertatis publicæ amantibus, in patria civibus, quàm prava intentione communis libertatis oſores, velint Unitarios fœdere publico excluſos. Nempe ut ſemper prava & nociva ac latè evagatura exempla, vel tenuem tramitem quærunt: ita hic ab exoſiſſima & imbecilliore parte, initium fit. Per latus Unitariorum peti Evangelicos, crebra eaque triftis edocuit experientia. Viderunt Majores noſtri, in diſturbatione Eccleſiarum Cracoviæ & Lublini, ea via proceſſum eſſe. Vidimus nos nuper Racoviâ Vilnam, Kiſſelino Maſſitias, properaſſe violatæ libertatis libidinem. Sed quid? anne audax communis libertatis oppreſſio, graſſandi viam naſta, vel in Unitariis, vel in Evangelicis conſtitit. Minimè vero. Fixit jam in campo Pontificio pedem, fixit & trophæa. Strictum & ſummum jus reſcitis uſu, receptis beneficiis, ſummarium inquam juris proceſſum per invidiam Unitariis affictæ hæreſeos introductum: viderunt jam apud ſe, ſenſerunt & accularunt communemque civium fidem impiorarunt * aliquot Proceres Pontificii, ac præ cæteris Paulus Grodzicius Archicamerarius Roſanenſis non

S 3

nega-

* Aliquot Proceres Pontificii.] Ipſe quoque Vice-cancellarius Regni Hieronymus Radziejowski.

negavit expertus se unà cum aliis parum providè & noxi-
 exemplo in summarium illum processum in negotio Racoviano, dicendo *Fiat pro una vice*, consensisse* in Generalibus Anni 1638. comitiis. Nec abludit illud à verò tunc temporis quidem Nympham Cavaleriam, quæ ex Ossolinii Pro-cancellarii cerebro igneo velut Pallas armata ad indicendum æquabili Polonæ libertati bellum profiluerat, teneram adhuc & à parente rubentem, ab aviti moris studiosis oppressam & sepultam visam fuisse: sed Parentem ejus oppressione & sepultura libertatis invidia exosissimæ sibi sectæ tectâ, animum vindictæ & mutandi patrii moris cupidum satiasse. Habetis in manibus epitaphium Cavaleriæ ab antiquæ virtutis & fidei Equite (quisquis ille est) conscriptum, habetis & dignum Ossolinio responsum

* *in generalibus Anni 1638. Comitibus.*] Tribus verbis illud edisseram. aliquot studiosi scholæ Racovianæ, per juvenilem petulantiam, in vicino agro, imaginem passionis Dominicæ, lapidibus fregerunt & dejecerunt. Hi deprehenfi, ad comitia deducti nullam pœnam subierunt, sed tota communitas per summarium juris processum & grave præjudicium afflictâ, Ecclesia & typographia & schola adempta, insontes Professores proscripti, ambiguitatum pleno & iniquo decreto, omnes malevolorum libidini expositi. Porro contra decretum Regium in negotio Racoviano latum, utpote libertati non tantum Unitariorum, sed & Græcorum & Evangelicorum, imo & Pontificiorum, & legibus patriis adversum, protestati sunt Nuncii Terrestres sive Delegati Provinciarum, non tantum Unitarii, sed & Evangelici & Græci, imo & Pontificii; quorum nomina appono: Janussius Radzivil Dux in Birze & Dubinki, S. R. J. Princeps, Archicamerarius Magni Ducatus Litvaniæ &c. Delegatus Districtus Vilcomiriensis. Joannes Antonius. Tyszkewic Dapifer Magni Ducatus Litvaniæ Delegatus Palatinatus Vilnensis. Boguslaus Comes de Lessno Leszczynski, Palatinides Belsensis, Delegatus Pal. Posnanienfis. Joannes Schlichting de Bucowietz Judex Terrestris Schvovenfis, Delegatus Palat. Posn. Sbigneus de Goray Gorayski, Delegatus Pal. Lublinensis. Nicolaus de Wozniki Abramowicz Capitanus & Delegatus Starodubensis. Petrus Kochlewski Judex Terrestris & Delegatus Palat. Brestensis. Georgius Niemiritz in Czernichow, Delegatus Pal. Kyovienfis. Georgius Dux in Cetwertyn, Delegatus Pal. voliniensis Gabriel Hulewitz in Wojutyn Delegatus Pal. Volin. Alexander Czaplic in Haliczany, Delegatus Palat. Voliniensis. Atque hæc eorum protestatio Actis publicis est inserta.

responsum epitaphio illi oppositum, egregia hujus rei documenta. Unus idemque infans in ruinam avitæ libertas editus, & malè oppressus ac sepultus in iisdem illis comitiis revixit, & veste Italæ exutus, Polona indutus videri volebat, & sic in medium admissus præmaturè adolevit ac per ruinam Unitariorum ad Evangelicos, ac demum ad ipsos Pontificios premendos grassatus est. Atque ex eo tempore conversum fuisse ut libertatis ita & totius Reipublicæ orbem videmus & adhuc sentimus: nam eodem partu edita est illa belli Turcici citra consensum Ordinum ad experiendum absolutum imperium moles, & hæc subrutâ cum magna existimationis & auri jacturâ, ad eandem molem excitandam & firmandam excita Cosacorum vis, quæ suo ordini & suæ religioni illatarum injuriarum memor viriumque suarum conscia, insperato arma in Rempublicam vertit & ignaros arcani duces oppressit, ac demum supra propria vota eo potentia & audaciæ crevit. Quapropter interesse Græcorum, præcipuè vero Evangelicorum, ne Unitariorum jura frangantur, neve pars Pontificia in nobis maximâ laborantibus invidiâ, vexandis & persequendis à se dissidentibus assuescat, & suam arrogantiam firmet, jam antè patrum memoriâ saniores animadverterunt. Et certè æquitas hoc suadet & pacis publicæ ac societatis civilis conservandæ ratio, ut populares invicem vel consentiant vel se tolerant, & omni benevolentia ac officiorum genere prosequantur, seduloque provideant, ne pars prævalens (quæcunque tandem illa fuerit) debiliores opprimat. Ita in Transylvania, in qua prædominantur Reformati, infirmiores Augustani & Pontificii cum Unitariis citra ullum religionis periculum concordant, & simul dant operam ne à Reformatis opprimantur, eodem concordia medio Augustani cum Remonstrantibus in Hollandia se tutantur, nec est ullâ alia in tali Republica, in qua jam plures religiones dantur, salutis conservandæ ratio, quàm ut pars potentior concordia infirmiorum coërceatur. Atque in eo ne minimum quidem pars debilior peccat, Quin imò, ut dicam id quod res est, interest partis validioris, ut intra terminos æquitatis retineatur, alioqui per impotentiam ad effrænis & confusæ licentiæ scopulos al-

lidat necesse est. Quis autem non videat vel in solius Polonia exemplo, nullam Rempublicam adeo esse validam, ut non illi à vilissimis servis, injuria & opportunitate excitis, periculum metuendum sit? Optima igitur civitatis servandæ ratio hæc est, ut quivis jure suo vel à majoribus relicto, vel propriis meritis quæsito, & æquabili pace gaudeat. Neque vero in Republica Polona, quamvis in ea prævaleant Pontificii, dissidentes ab his precariam vel animam trahunt, vel libertatem obtinent, sed omnes ut in libera Republica solet fieri, communi jure, libertate & pace gaudent. Hanc vivendi legem à Majoribus scriptam, sancitam, munitam, didicimus, accepimus, legimus, ad hanc docti & facti, instituti & imbuti sumus. Nec est ut dicant Pontificii suam Religionem in Polonia esse œconomam & magistram, alias esse peregrinas & advenas. Nam illud quidem verum est, omnem quæ à Pontificia & Græca dissidet religionem, in Polonia, sed non in Orbe Christiano esse peregrinam & advenam. Sed quæ religio cum scriptura sacra & symbolo Apostolico, ut nostra Unitaria, concordat, illa nequaquam peregrina, sed potius domina & sola verè Catholica, jure censeretur debet. Alioqui Samogitæ, qui adhuc ex parte idolorum impio cultui dediti sunt & partem constituunt Litvania, dicerent jure Polonis & Litvanis & Samogitis Pontificiis, eorum religionem esse peregrinam & advenam, suam verò esse œconomam & magistram. At enim, id est verius, quod prius, id prius, quod ab initio: id ab initio, quod ab Apostolis, inquit Tertullianus. Atque hæ ipsæ rationes omnes, ut pro Evangelicorum, ita & pro Unitariorum libertate, contra Pontificiorum multorum (neque enim omnes adeo sunt à se dissidentibus & libertati pacique communi iniqui:) arrogantiam militant. Dico igitur salvâ majorum Fœderatorum & Regum nostrorum fide, salvam esse tranquillitatem & libertatem publicam, salva esse nostra omnia, omnesque dissidentes de religione tam Pontificios quam Antipontificios (utrique enim ab se fidei sententiis dissident, & mutuo hi illis, & illi his sunt dissidentes de religione) æqua pace gaudere.

At verò objicitur, Unitarios non posse gaudere, fide illa

la fœderis Majorum & juramentorum Regiorum publicâ, ac pace libertateque communi. Quid ita? Quia inquiunt, fœdus illud & juramentum intelligit dissidentes de religione Christiana, at isti non sunt dissidentes de religione, sed à religione Christiana. Quod tam verum est, quam eum qui solum Symbolum Apostolicum profiteatur, ac proinde nil nisi Christianus sit, Christianum non esse. Ideo nec mirum est hanc distinctionem esse nuperam, & apud majores nostros inauditam, qui generatim sanciunt, pacem esse servandam inter omnes de religione dissidentes, quicunque se Christianos esse profiteantur, quique jam tum partem civium constituebant. Certe illi nunquam in animum induxerant suum, ut aliquod discrimen inter se religionis obtentu facerent. Prisca illi Polona fide & candore secum agunt invicem, neminem unquam in communi patria conscientia causa vexari, imò vero omnes de religione dissidentes pace & tranquillitate publicâ, ut in libera Republica decet, gaudere debere decernunt. Alioqui Unitarios in ipso fœderis, quod cum reliquis civibus unâ inibant & subscriptionibus firmabant, initio palam exclusissent, & ita hæresin se in herbis oppressisse gloriati fuissent. Sed tantum abest, ut hoc animum eorum lubiret, ut potius Unitariis dignitates Senatorias, & regni ac provincialia officia variaque munia bono Reipublicæ committerent: id quod jam probandum venit. Ac primum quidem in promptu est, ut dicam & demonstrem triginta fermè ante sancitum illud Varsoviæ fœdus annis, sententiæ Unitariæ restitutæ semina, ut per viros doctos & pios ex Germania, Italia & Polonia oriundos, ita præcipuè per Nobilissimos regni cives sparsa & in herbis relictæ, firmas radices egisse & feliciter succrevisse. Taceo tacitos approbatores inter Canonicos Cracovienses, spreta veritate exosa, ad atheismum conversos, quorum è numero quidam ad primarias dignitates Ecclesiasticas promoti, hæreseos suspicione imò & infamia laborabant ac Pontificis censurâ notabantur. At vero per Joannem Tricessium & Filium ejus Andreæ Joannem Philipovium Aulicum Regium & *Jacobum Prilussium* Notarium Terrestrem Cracoviensem viros nobilissimos & doctrinâ conspicuos, initiis reformationis Sigismundo I. Rege fa-

etis, socii eorum Andreas Fricius Modrevius Secretarius Regius, vir scriptis clarissimus, & mox cum eo Nicolaus Olesnicius Pinczoviæ hæres, Eques splendidissimus, (de quo Orichovius Annal. 3. *Vir patritius, utpote in Sienensium familia ortus, unde multi clari viri in Polonia fuerunt, ex quibus Sbigneus Cracoviensis Episcopus & urbis Romæ Cardinalis, ut ceteros prætermittam, patrum memoria fuit: Stanislaus Lassocius Lanciciensis Archicamerarius, (quæ dignitas apud nos senatoriæ est proxima, Tribunum plebis Romano more recte vocaveris)* Fraterque ejus Christophorus Satrapa (vulgo Capitaneus) Gostynensis, Hieronymus Philipovius Quæstor Palatinatus Cracoviensis, Martinus Chelmus Vexillifer Cracoviensis. Nicolaus Rejus Aulicus Regius, Stanislaus Cicovius primo Archicamerarius Cracoviensis & Dux exercituum Regni in Moscoviam renunciatus, post Castellanus Biecenis, Senator gravissimus & pacis bellicque artibus illustrissimus, Zelosi & fortes Patroni sententiæ Unitariæ extiterunt. Atque hos ante introductum sub comitia Petricoviensia Anno 1565. inter Reformatos & Unitarios schisma factum comperio. Hos proximè post exortum schisma Joannes Lutomirscius, Castellanus Ravenfis, postea Siradiensis & Thesaurarius Curiae Regni, Lanciciensis Radomiensisque Præfectus (Capitaneus vulgo dicitur) cumque eo frater Stanislaus Secretarius Regius & Ecclesiarum minoris Poloniæ Superintendens, Nicolaus Sienicius vulgo Demosthenes Polonicus dictus, Camerae Equestris in prædictis Comitibus Anno 1565 Præses, postea Archicamerarius Chelmensis, Tenutarius Tarnogorensis, vir in Republica præstantissimus, Joannes Niemojevius Judex Terrestris & Delegatus Inorladislaviensis, alique firmo pede secuti sunt: animo illis heroico exemplo addente Joanne Sigismundo Rege Hungariæ renunciato & Transylvaniæ Principe, qui Unitariæ religionis professores fovit & promovit, eandemque ipse ad extremum retinuit. At Augusto Rege defuncto ad fœdus illud ineundum, ut & ad unionem cum Litvanis, & ad erigendum supremum judiciorum tribunal, non parum cum primis contulit memoratus Sienicius Magni illius Zamoscii Cancellarii & Imperatoris vicinus & amicus. Quis jam non videat Unitarios non tan-

tantum non fuisse ab illo foedere in primo ejus exordio exclusos, sed horum magnam partem fuisse quæ tunc in Republica gerebantur, foedus illud pepigisse, illudque ut & omnium Interregnum dehinc & Electionum acta, appositis subscriptionibus juxta cum cæteris civibus approbasse & munivisse. Hoc autem jus foederis sine controversia Henrico & Stephano Regibus florente ut conscientiarum libertate ita & Republica, Unitarios retinuisse probat non exigua exemplorum copia, eorum inquam qui præcipuas in Regno & Magno Ducatu Litvanix dignitates Senatorias, & Aulica & provincialia officia gesserunt. Primus nobis se offert Joannes de Ciechanowice Kiszka Gubernator Samogitiæ & in Magno Ducatu Litvanix S. R. Mtis Pincerna, postea Castellanus Vilnensis, hisce dignitatibus inter principales præcipuos Lithvanix Senatores & Proceres adscitus, Unitariorum Patronus munificentissimus. Hunc sequitur Joannes Czaplic de Szpanow Castellanus Kyoviensis: tum Nicolaus Kazimirski de Biberstein Dominus in Lewartow, vir egregius, legationibus ad Comitatus Regni & acerrima * libertatis defensione clarissimus. His adjungo Stanislaum de Lubienietz Lubieniecium Quæstorem Satrapix Lublensis, & ad judicia in Satrapia Sendomiriensi & Lublensi exercenda Deputatum, cujus tergemini filii insolito fervore abrepti exuto non tantum splendore aulae Regiæ, sed & fallacis seculi amore, Unitariæ sententiæ professores & præcones liberè citra omnem periculi vel invidiæ metum extiterunt, Horum nonnulli Sigismundi Tertii tempora attingentes, numerum sequentium auxerunt. Quamvis enim Sigismundus (qui in Senatu Politico septem Pontificios invenit, quinque vero Evangelicos reliquit) nullum ex Unitariis, præter Stanislaum Cicovium, ad Senatoriam dignitatem promoverit, Aulica tamen & provincialia officia illis non denegavit. Imo vero in ejus Electione Mareschalcus Ordinis Equestris Paulus de Orzechowiec Or-

* *libertatis defensione clarissimus.*] Quin & Constantinus Dux in Ostrog, Palatinus Kyoviensis, & Romanus Hoyski Dominus in Hoszcza, Castellanus Kyoviensis, Capitaneus Volodimiriensis, quamvis religionem Unitariam, quam in corde amplectebantur aperte non sint professi, Unitariorum tamen Fautores & Patroni fuerunt.

Orzechowski Pincerna Chelmenfis, qui poſtea Archicamerarius Chelmenfis & Capitaneus Surafenſis, ampliffimorum bonorum hæres, Magni illius Zamofcii intimus amicus & Confiliarius, imò & Comitiali auctoritate Anno 1590 inter Deputatos confilii bellici & Reipublicæ Proviſores è medio Legatorum Terreſtrium adſcitus, extitit. Ex eadem familia recensent Unitarii Staniflaum Orzechovium, Archicamerarium Lublinenſem, Dominum in Piaski, & utrique ſanguinis jure junctum Petrum de Oſtrow Oſtrowski Aulicum Regium, qui ad Aulam Turcicam legationem & alia munia à Rege ſibi commiſſa glorioſè obivit. His accenſendi Jacobus de Sienno Sienſki Palatinides Podoliae, Racoviae & luculenti cenſus hæres, de Republica cum patrimoni jactura optimè meritus, & ſtrenuus Unitariae profeſſionis Patronus: Stephanus Niemiricz in Czerniechow, Horozki, Noriſko &c. Archicamerarius Kyoviſis, Capitaneus Owruceſis: *Hieronymus de Moſcorow* Moſcorowski & Paulus Lubienietzki Judex Confoederationis Palatinatus Lublinenſis Anno 1632. Viri egregii, qui ſæpius ad Commiſſiones Regales & Legationes provincialium nomine in Comitibus Generalibus obeundas, & ad exercenda judicia in ſupremo Regni Tribunali, vel ad jus tempore Interregni ſecundum Confoederationem (Kaptur vulgo vocant) dicendum adhibiti, impoſita munia, cum laude, quamdiu ſua virtuti laus citra invidiam permanſit, geſſère. Hic ſilenzio prætereundi mihi nequaquam ſunt, Chriſtophorus de Zelanki Zelenski Judex Terræ Lucoviſis, Petrus in Suchodolii Suchodolſki Dapifer Chelmenſis, Paulus de Suchodolii Suchodolſki Pincerna Chelmenſis, *Staniflaus de Woyſlawice* Cikowski hæreditarius in Bren, Krzelow, Korabniki, vir ſenatorio genere & genio, Chriſtophorus in Raciborsko Morſtin, Capitaneus Philipoviſis, Joannes de Konari Konarſki Tribunus Chelmenſis Wladiflaus Dux Zbarafius in Woloszczyce Januſſius Dux Zaſlaviſis Palatinus Volyniæ, Chornoſtajuſ Breſtenſis Chleboviciuſ Miſcenſis, in Lithwania Palatini. Baſiliuſ Zienkievicz Maſchalculus & Judex Terreſtris Novogrodenſis Litvaniæ, Andreas Laſſota venator Lublinenſis, Bernarduſ Suchorabſki Enſifer Belzenſis, Balthaſar Wyſzkowski Judex Branſcenſis, Abrahamuſ Szczepanowski Judex Novæ Civitatis Korczyn Caſtrenſis. Jam ut conti-

mus libertatis Unitariorum usus appareat, adjiciam hos qui Vladislao Rege ad Majorum prærogativas admissi, ad nostra tempora pervenere. Martinus Czaplic de Szpanow Beresci Dominus, & frater ejus Georgius Kisselini Dominus, Viri nobilissimi, multis illustribus familiis sanguine innexi, & in Comitibus ac Tribunali supremo Regni, ut & in judiciis Confederationis sub interregnum, insignes: nec degeneres filii eorum, Andreas & uterque Alexander amplissimarum possessionum hæredes, cuncti autem Ecclesiarum Unitariarum fundatores ac fautores, viri domi forisque, togæ & militiæ clari, merentur commemorationem: sed & Christophorus in Lachowce Sieniuta, & Andreas in Piaski Suchodolski, viri illustres & divites, ac potentes Unitariorum Patroni. Floret adhuc paternæ fidei & dignitatis & virtutis hæres, Georgius Niemieritz de Czerniechow Dominus in Horoski, Użomir, orel &c. Archicamerarius Kyowienfis, Capitaneus Owruensis, animi fortunæque dotibus Principibus comparandus, in Comitibus & Tribunali clarissimus, & meritis in Rempublicam pace belloque egregius. Taceamne Gabrielem in Jwanitze Iwaniezki vicecapitaneum Vlodimirensem, Stephanum de Liniewo Liniewski Judicem Castrensem Vlodimirensem, Michaëlem Liniewski, & Adamum de Wojutyn Hulewitz ad Tribunal Regni supremum ex Palatinatu Voliniensi Deputatos, Nicolaum Kochanowski vicecapitaneum Radomiæ, Sigismundum Wezyk in Vidawa Thesaurarium Varšawensem, Stephanum Kazimirski de Biberstein Ductorem militum strenuum, Cyrillum Chrzanstowski Nuncium Palatinatus Cracoviensis ad Comitibus Regni, Abrahamum Krzesz ejusdem muneris, N. Zulinski Subjudicem Satrapiæ Belzensis, Eliam de Bukowietz Szlichtyng Vice-Palatinum Gnesnensem, Burgrabium terræ Costyanensis, Martianum Wiszowaty Subdapiferum Palatinatûs Podlachæ, Basilium de Bieniew Bieniewski Tribunum Lucoviensem, Stanislaum Bieniewski Tribunum Partzoviensem, Andream de Moscorow Moscorowski singularis in conventibus Nobilitatis Sendomiriensis Auctoritatis Oratorem, viros in toga præstantes? His Subjicio Stephanum de Wojnarowa Wojnarowski Venationis Regiæ in Palati-

natu

natu Kijoviensi praefectum, magni animi Virum, Paulum Zienkiewicz Cichinski Secretarium & Aulicum Regium, Stanislaum Lubienietzki Notarium Thesauri Regni, Pharesum Domaratzki idem officium gerentem, Joannem de Mierzen Mierzenski primò Subdapiferum Volcovicensem, post Marschalcum Vilcomiriensem, Capitaneum Vasilcoviensem, Nicolaum in Suchodoly Suchodolski Aulicum Regium, Dapiferum Chelmensem, Capitaneum Tarnogorensem, Ordinum Ductorem, Christophorum de Wyszkw Wyszkowski Propincernam Terræ Bielscensis, Stephanum Grek de Rebkw Vicepalatinum & ductorem ordinum Podlachiae, Stephanum Niemiritz in Czerniechow, Toporyszcza, Przyborsk &c. Primum Propincernam postea Archicamerarium Palatinatus Kyoviensis, Aulicum Regium, in Comitibus & Tribunali in ætate adhuc juvenili florentem, in Republica toga & sago inclarescentem, & affinem ejus Nicolaum Lubienietzki in Wylok, Ordinum Ductores. Taceo Morstinios rei Salinariae ad Veliciam administratos, & inter eos egregium juvenem Sbigneum praecipuo Officio Veliciae admotum & Terræ Mozirensis Gladiferum: taceo *Tobiam in Svanitze* Swanitzki Propincernam Palatinatus Czernihowiensis, ut & fratrem ejus Paulum Strassini Dominum, & *Michaëlem Kexewski*, illum ex Voliniensi Palatinatu, hos ex Ducatu Prussiae, ad Comitatus Regni saepius Delegatos: taceo alios diversa munia gerentes. Fessum jam & festinantem morari cogit, Elias de Arciszewo Arciszewski, Eques illustris, Aulicus Regius & Tribunus militum egregius, bellis Moscoviticis & Prussicis clarus, ideoque Vladislao Regi belli scientissimo, & Stanislaeo Koniecpolski Duci fortissimo charus, & Boguslaus de Przypkowice Przypkowski Tribunus militum belli acer, & in historia Litvanica celebris, qui nuper contra Moscos fortissimè dimicans pro patria occubuit.

Quis jam æquus audeat dicere tot illustres & Nobilissimos viros (ut alios praeteream) & genere & dignitatibus variisque officiis, & in Rempublicam meritis praestantissimos, jure foederis Majorum exclusos, & pace ac libertate publica nonnisi per conniventiam ac precario gavisos esse? Vel

me tacente res ipsa pro me loquitur, & jus usumque libertatis Unitariorum Fratrum, quâ cum cæteris civibus Polonis æquè gavisi sunt & adhuc gaudent, evincit allata exemplorum copia, quam non jactantia & vanæ gloriæ cupiditas suggessit, sed ipsa necessitas vel invito extorsit. Quid, quod Unitarii juxta cum cæteris civibus Polonis locum in conventibus Equestri Ordinis & facultatem dicendarum sententiarum, ferendorum suffragiorum, & non tantum officialium & Judicum & Delegatorum, sed & Regum eligendorum, atque alia nobilitatis jura constanter & majorum memoriâ sine contradictione obtinuerint? Merito itaque uniuscujusque probi & æqui viri animum admiratio subit, qui fiat; ut cum gens Polona ad invidiam exterorum, & obtabilem libertatem retineat & ostendet, nihilominus in tam æquali Republica, prætextu religionis tanta dari possit inæqualitas. Excludere enim Unitarios (quorum Majores senatoriis variisque eminentissimis muniis functi sunt, & fratrum multi adhuc officia honoratissima obtinent) pace & libertate tot Majorum fœderibus & Regum juramentis & legibus publicis munita, nihil aliud est quam ex æquali inæqualem, ex Senatore plebejum, ex Regum electore mancipium, ex equite agasonem, ex Tribuno & primipilo lixam, ex hærede, vernam, ex libero & ingenuo servum, ex Polono non Polonum, facere velle. En quo tendit iniquitas! Talianè in Republica libera, in statu populari & æquali ferenda? ut hic vel ille, viribus præpollens & præfidens, civem sibi parem ob diversam fidei sententiam à sua, privet natalium jure & avirata libertate, quam ei non dedit, cum eam uterque à Majoribus, & quidem cum tot & tantis ut vidimus obtestationibus & adjurationibus acceperint. Vestram ego fidem & æquitatem, ô CIVES appello, & per communia patriæ, libertatis jura, per Majorum juratam fœderis fidem, per pacem & salutem publicam, per sanguinis vincula & omnia sacra obtestor, videte quid agant quidve meditentur libertatis & æqualitatis hostes, & ingenia ambitioni famulantia, ac antiquum Reipublicæ statum perosa! Obtentu nunc hujus, nunc illius hæreseos, vel alicujus criminis, etiam quæsito prætextu communia jura in-

vaserunt, violarunt, labefactarunt, vobis vel non animadvertentibus, vel conniventibus, vel etiam in sinum ridētib; & ingeminantibus, *Euge, ne sic quidem male.* Credite mihi, interni isti & domestici hostes, bella, atterendo cladibus & exactionibus Equestri Ordini, cum ipsi sint extra ictum, movent & foveant, patrios mores spernunt, a vitas consuetudines boni ordinis & imperii conservandi obstacula vocant, ac proinde antiquant, antiquata ab Orco revocant, & invidiā hæreseos tegunt firmantque, variis artibus libertatem appetunt, & an restringi ac coërceri possit, experiuntur: ubi hoc perfecerint, demptā larvā apertē eam adoriantur, & oppressum ibunt, atque ita, nisi tempestive ignes suppositos cineri dolofo, frigida suffuderis, incendio inevitabili libertatem consumunt, rerum summam ad paucos, qui facilius corrumpi possint, & largitionibus pateant, reducent: & sine sensu, sensim Hispanicæ Inquisitionis, vel saltem Austriacæ dominationis jugum in Poloniam nostram intrudunt. Inite rationes vobiscum, & videte quid domi, quid foris fiat, quomodo in sylva pietatis latentes raptores alienæ libertatis lupi, publicæ quieti inhiant, quomodo Patrum memoria florente libertate conscientiarum publicā Floruerit & Respublica, & quomodo nostra memoria afflicta illa & hæc afflicta sit, ac de salute periclitetur. Nondum vobis o populares media ad restituendam civibus religionis obtentu afflicta libertatem, nondum ad restituendam rem, & libertatem publicam defunt. Circumspicite eos qui patriæ nostræ libertati favent, horum amicitiam prensate & colite. Quod si ad æquitatem & moderationem Majorum redieritis, Optimo & Dignissimo habenas imperii liberè, postquam tempus Electionis advenerit, deferentes, tum dicetur in populis.

MORIBUS ANTIQUIS STAT RES POLONA
VIRISQUE.

Quocirca personatis civibus larvam ipsi Principi non acceptam detrahite, technas & molimina eorum detegite, æquitatem & æqualitatem postliminio revocate, fidem Majorum & Regum ac vestram propriam sincere & firmiter tenete, custodite, colite, fœdus inter dissidentes de fide initum & firmatum toties, servate, optimum Reipublicæ
statum

statum, qualem Majores reliquere, in quo Princeps Majestatem, Senatus auctoritatem, populus libertatem justam, juncti cum Rege ordines laudabili proportionem absolutam potestatem obtineant, diligenter custodite: leges executioni mandate, jus omnibus ex æquo dicite. Sic virtutem avitam Deus opt. Max. gratia & benedictione, orbis Christianus testimonio & laude perennatura approbabit, ac posterorum memoria commendabit. Alioqui Unitarii afflicti solatium certum & efficax in illo Servatoris dicto invenient. *Beati eritis quando vos homines odio habebunt, & separabunt vos, & contumeliis vos afficient, & nomen vestrum ejicient tanquam malum propter Filium HOMINIS. Exultate in illa die & gaudete, ecce enim merces vestra multa est in cælis.* Luc. VI. 22, 23. Nullam enim aliam odii & persecutionum acerbissimam in Unitarios causam habetis, quam quod filium hominis ex Spiritu Sancto conceptum, ex virgine natum, esse Christum ac Filium Dei ac Regem cælestem confiteantur. Ita illos in cælis æterni gaudii præmium, in terris vero tranquillæ conscientiæ gaudium, rectæ factorum & avitæ libertatis æquitatisque defensionis gloria, & bonorum commiseratio manebit. Vos autem etiam atque etiam moneo, videte ne fidei violatæ, libertatis proditæ, & Reipublicæ perditæ, infamia apud posteritatem laboretis, & non tantum vos, sed & tot innocentes perversarum machinationum puros, liberos & subjectos vestros, & uxores ipsas, corruptis juxta Dei vindictæ consiliis vestris, in extremam ruinam ac perniciem conjiciatis, & totius orbis ludibrio exponatis, ac demum tot noxis devincti coram tremendo incorrupti Judicis tribunali olim compareatis. En vobis jura divina humanaque quæ Unitarios tutantur. Horum ignorationem coram Deo & hominibus prætereundum non potestis.

Sed dicet aliquis. Parens hæreticus. hæretico filio, illegitimus illegitimo (nam & hoc impudenter nonnulli non tantum Unitariis, sed & omnibus Evangelicis objiciunt:) hæc æqualis libertatis jura indulgere & relinquere non poterat, cum & ipse illud non habuerit. Nemo enim dat id, quod non habet. At, ô bone! tecum habita, &

vide annon tui majores Evangelicam vel Unitariam religionem professi sunt. *Mihi quidem compertum est, Principes Radzivilios, Comites Gorcanos, Tencinios, Lescinios, Ostrorogios, Ossolinios, Zborovios, Zamoscios, Lubomirscios, Sobiescios, Cicovios, Tirlejos, Lanscoronios, Olesnicios, Sieninios, Myscovios, Sienavios, Slupecios, Stadnicios, Rejos, Lutomirscios, Gostomios, Cxyzovios, Volovicios, Mencinios, Zelinscios, Gnojenios, Bonaros, Tricessios, Cochonovios, Morstinios, Lassocios, aliosque Illustrissimos & Nobilissimos viros, Augusto, & Henrico, & Stephano & Sigismundo Tertio Regibus, religionem Evangelicam vel Unitariam professos fuisse, & acerrimos ejus patronos extitisse, nihilominus inter Senatores, & officiales Regni vel provinciarum, sublimem locum occupasse. Inter hos quære majores tuos: certo certius, nec invitus credo, agnosces omnes hos, quorum de sanguine cretus es, jure natalium avito & libertate communi gavisos esse. Quid igitur impedit quo minus jam horum posterii eandem æquitatem experiantur? Valde equidem à fide & æquitate Majorum discedimus, si hos qui Evangelicam vel Unitariam fidem profitentur non tantum à dignitatibus Senatoriis & principalibus officiis, sed etiam à pace publica & communis libertatis lucisque usura arcemus, honore, existimatione, hæreditate, successione & omni jure spoliavimus.*

Egregiam vero laudem & spolia ampla refertis.

Quod igitur licuit Majoribus tuis, quamvis alii Ecclesiæ Romanæ adhærent, hoc liceat & mihi, etiamsi tu illis adhæreas, vel ad eam damnata Majorum vel Parentum fide sis reversus. *Quis enim (præsertim in Republica libera) imponat mihi necessitatem, vel credendi quod nolim, vel quod velim non credendi, inquit lacteus Lactantius. Si hæc vel illa fides est bona & vera ac genuina, docendo potius quam jubendo, multo minus nocendo, monendo quam minando, ut Augustinus alicubi scribit, est instillanda. Eodem judice Hæretici non morte plectendi, nec ullis legibus occidendi, sed solo gladio spiritus, à Catholica Ecclesia interfici debent. Atque hic est veræ fidei genius, hæc indoles, ut leniter instillari & placide doceri cupiat, & ipsa modestiâ omnibus se commendet.*

det. At falsa & errans opinio, suis diffusa viribus, & sui impotens, furit & ruit, fidei purioris professores ferit, quos maxime timet.

Sed adhuc dicet quisquam. Unitarios esse pace & libertate publica excludendos, imò & patria pellendos, tanquam patriæ hostes, perduelles, perfidos, cum in proxima Reipublicæ conversione Suecis addicti & juncti fuerint, iisdem Cracoviæ & alibi adfuerint, adhæserint: tandem etiam nonnulli cum præsidio Cracoviensi, finibus patriæ excedere, quam in patria manere maluerint. Ad has & similes criminationes, ut breviter respondeam res monet ipsa. Ac verum quidem est, Unitarios in Palatinatu Cracoviensi habitantes, Serenissimi Regis Sueciæ, occupata jam Cracoviâ, ibidem commorantis protectioni, se suaque cuncta, ut tum res ferebant subjecisse; post hæc & Sendomiriæ & Varsaviæ quosdam nomina sua eidem tanquam Patrono, non sine nexu juramenti dedisse. Sed hoc fecerunt cum universa Republica, cui si tam difficili tempore (quale illud fuit Moschorum & Cosacorum immensa potentiâ, mari calamitatum, Litvaniam & Russiam inundante & ultimum toti Regno exitium parante) licuit S. Ræ. Mtis. Sueciæ patrocínio, usque dum res componantur, se subdere, certè eadem libertas fuit Unitariis, * quorum tunc multi à Provincialibus Cracoviensibus, Sendomiriensibus, Kyoviensibus, Voliniensibus, & Podlachiensibus, ad prædictam Regiam Majestatem delegabantur, & qui sunt pars Reipublicæ & cives juri & regimini publico subjecti. Atque sic post deditam Cracoviam Regni caput, post deditionem Ducum & militum Quartanorum, deditibus se Craco-

T 2

vien-

* *quorum tunc multi.*] Ex Palatinatu Cracoviensi, Petrus de Biel-
ſco Wierzbieta, & Stanislaus Sierakowski.

Ex Palatinatu Sendomiriensi, Stephanus Niemiritz in Czernie-
chow Propincerna Kyoviensis, & Christophorus Wyszwoaty de
Szumki.

Ex palatinatu Kyoviensi, Georgias Niemiritz Archicamerarius
Kyoviensis.

Ex Palatinatu Voliniensi, Alexander Czaplic Szpanowski in Kis-
selin, & Andreas Bratkowski.

Ex Palatinatu Podlachiensi, Nicolaus Lubienietzki de Lubie-
nietz.

vienſibus, Sendomiriensibus, Kyovienſibus, Ruſſiæ, Vo-
linienſibusque, per Delegatos Provincialibus, Unitarii in
Palatinatu Cracoviensî agentes, patrocinio Regis ſe ſubmi-
ſerunt, nec quidquam vel ante alios cives, vel in eorum
patriæque fraudem, vel noxam, vel præjudiciũ fecerunt.
Neque enim tunc ſalutis conſervandæ, alia ratio vel Reipu-
blicæ vel Unitariis fuit. Nec integrum fuit Unitariis reſi-
ſtere toti Reipublicæ, Regi Patrono ſe ſubjiciente, vel ipſi
Regi, cui tota Reſpublica non reſiſtebat. Multi tamen
Unitariorum in Magno Ducatu Litvaniæ, in Palatinatu,
Lublinenſi, Belzenſi & partibus Ruſſiæ degentes, &
à Suecis remotiores, fidem iis ſuam obligare neceſſe non
habuerunt, imò contra Suecos arma una cum cæteris civi-
bus ceperunt. Multi quoque in Ungariam vel Sileſiam ſe ſub-
ducentes, eventui rerum intenti fuere. Exceſſiſſent tamen &
omnes proculdubio in Hungariam vel Sileſiam, ſi commo-
tis contra Suecos Provincialibus & ruſticis latronibus, Luthe-
ros (ſic enim omnes Antipontificii vulgò vocamur) nomina-
tim vero Unitarios & Suecos pariter maſtantibus, ac omnes
viarum tranſitus obſidentibus, vitam & chara pignora,
tãquam ex media flamma eripere, & vel in exoticum ſolum
tranſducere licuiſſet miſeris. At cum alia ſalutis & fidei
conſervandæ ratio relictã non eſſet, Cracoviam ſub præſi-
dium Regis Patroni ſe contulerunt, inibique in ejus fide per-
manſerunt, arma tamen contra patriam non ſumpſerunt,
bellicis conſiliis contra populares (ad quæ etiam nunquam
vocati vel adhibiti ſunt) ſe non immiſcuerunt, ſatis habu-
erunt libertate conſcientiæ & libero religionis exercitio,
quod Stephano Rege & initio regni Sigismundi (quanquam
& decennio ferè ante obitum Auguſti) ut in aliis principa-
libus urbibus, ita & in illa Metropoli habuerunt; gaudere,
& pro patriæ ſalute ac quiete publica vota & preces facere,
in omnibus Dei ordinationi & tempori ſe ſubjicientes. O-
peram Suecis nullam commodarunt, quam quod unus, il-
que gente Germanus, ad ſcribendas aliquando literas lati-
nas, à Governatore Cracoviensî adhibitus fuerit; nonnul-
li vero ab eodem Governatore in cujus tunc erant poteſtate,
cum literis miſſi fuerint, qui etiam vitam amittere, quam
fidem juratam fallere maluerunt. Atque ſic corpus illud
Fratrum Unitariorum Cracoviæ ſe geſſit. Uti vero particu-
lares

lares & privatae quorundam actiones, totam Unitariorum societatem non obligant ut pro iis respondere, multo minus pati teneantur: sic & eorum qui Cracoviae in fide Regis Patroni jurata manserunt, factum, Unitariorum communitatem non obstringit, nec in popularium mentibus suspiciones & persecutiones contra omnes Unitarios excitare merito potest. Suo quisque bono vel malo in tanta rerum confusione, & fatali Reipublicae necessitate, id agit, quod ei dura necessitas extorquet. Ad ultimum quidam cum praesidio Cracoviensi ob invidiam multorum Procerum & popularium, inter mille opprobria, & horrendas minas excesserunt, & bona ac possessiones, bonorumque virorum & bonorum civium nomina perdiderunt, ne conscientias perderent, & ut se invidiae ad tempus subducerent. Et permanent illi quidem in fide ejus cui semel jurarunt, sed sua tantum, citra cujusquam, multo minus patriae noxam agunt, illiusque pacem & tranquillitatem ac in pristinum statum restitutionem expectant, quod unicuique integrum esse nec fraudi duci debere, jura divina humanaque docent. Hac enim ratione, neque fidem juratam, neque debitam in Patriam (quae ut non nemo dixit omnes charitates complectitur) charitatem exuunt. At enim invidia, ex fide perfidiam, ex virtute vitium facit: cum potius constans & invicta Unitariorum fides, quam Regi Sueco quamvis extero cum Republica datam & juratam servarunt, argumento esse debeat, eos propriis Regibus & Dominis suis non nisi fideles esse posse, quod etiam adhuc semper testati sunt. Quamobrem ad omnes malevolorum criminationes nihil aliud repono ad vindicandam fidem & innocentiam Fratrum meorum, religionisque incontaminatam famam, quam ea quae oratio ad Principem Transylvaniae, cum eum diem 29. Martij Anno 1657 in Regia Cracoviensi (neque enim aliter fieri potuit) salutaremus, habita continet. Nos inquit, quorum insonti sanguine crimina sua expiatum ibant conterranei nostri, nisi divina innocentiae patrocinate providentia, erepti, & ad hunc usque diem conservati essemus. Non enim latet Serenissimam Celsitudinem tuam, quo pacto Duces & exercitus nostri, omnesque Regni istius incolae sub patrocinium & protectionem Sacrae Regiae Majestatis Sueciae iurata fide sese dediderint. Inter alios cives & nos numerus fuimus. Nul-

la cum Serenissimo Rege Sueciae consilia, nulla arma unquam miscuimus, iniurias maximas quibus propter conscientiam vexabamur, summa patientia tulimus. Hoc fecimus quod omnes fecere, qui Rege extra regnum exacto, in praesentissimo patriae discrimine existimabant se fide, qua Regi suo obstricti fuerant, plane solutos esse. Nos Serenissimo Regi Casimiro fidem ad extremum servavimus, illum omnibus publicis contributionibus etiam ultra vires iuvimus, in omnibus bellicis expeditionibus illi adfuimus, capita nostra pro salute ejus periculis objectavimus, multos ex nostris, quidam etiam filios, fortissime pro patria dimicantes amisimus, omnes pro Rege nostro mori parati fuimus. Sed cum & ipse regnum desperatis rebus desereret, & vicissim desereretur ab omnibus Regni incolis, quota pars nos fuimus reliqui, oneri potius Regi extra regnum sese recipienti, quam subsidio ullo futuri. Mansimus igitur cum cæteris in patria, & universis sese Serenissimo Regi Sueciae dedentibus, soli hoc consilio refragari non potuimus. Quid fit, Serenissime Princeps? Non multo post opportunam, ut ipsis videbatur, occasionem nacti, mutato consilio, mutant & fidem iureiurando sancitam, & undique contra Serenissimum Regem Sueciae arma cient. Quod suum inceptum, ut felix faustumque esset nostro sanguine sancire & consecrare voluerunt, non aliam ob causam, quam quod ipsis haeretici videremur. Edictum publicant & ubique proclamari faciunt, immissa & effusa undique rusticorum & latronum rabie, ut Lutheri (sic enim nos appellitare amant) æque cum Suecis ubicunque deprehendi possint, turcidentur, spolientur, bona eorum diripiantur, possessiones devastentur, & omnis in eos hostilitas & crudelitas impunè exerceatur. Edictum illud protinus in factum vertitur. Quot quot deprehensi sunt, omnes miserabiliter trucidati, quidam etiam ignibus ustulati, bona eorum direpta, domus expoliatae, quibusdam etiam crudeliter necatis non alia quam asini sepultura concessa est, corporibus eorum canibus & vulturibus ad dilaniandum projectis. Ita etiam ultra mortem in miseros sævitum fuit. Quid hic aliud consilii nobis reliquum erat, quam, occissime omnibus quæ asportari nequibant relictis, fugere & vitam crudelissimæ morti eripere. Quosdam etiam fugientes rabies Paganorum ductoribus eorum plebanis insecuta est, ut ipsi quidem ægerrime evaserint, cæterum liberos cum omnibus impedimentis

ami-

a miserint. Quo autem fugeremus? Limites Hungariæ & Silesiæ eadem atrocitate nobis occlusi erant. Nullum aliud restabat refugium, nisi ad eos quorum protectioni ac patrocinio dediti eramus, & quorum ex occasione, hæc tam nefanda & atrocia innocentes patiebamur, à quibus etiam benigne recepti & humaniter habiti sumus. Licet autem truculentas contribulium nostrorum manus evaserimus, non evasimus tamen acerbissima illorum odia & insectationes, propter hoc solum quod nos occidere non potuerint. Nos pro patriæ desertoribus, pro perduellibus infamant, nos ad cædem deposcunt, nos per urbis istius obsidionem ter repetitam, petebant. Quarum obsidionum cum duæ depulsæ essent, tertia nobis incidit prioribus duabus multo gravior, ac diuturnior, quippe ex priorum duarum infelici exitu, multo maioribus viribus incepta, & administrata. Nos miseri profugi consumptis quæ nobiscum attuleramus, inopia & egestate in dies aggravescere premebamur, & res ad famem deveniebant. Hæc tantas tenebras, tantam caliginem, adventus Serenissimæ Celsitudinis tuæ fama dissipavit, & lucem attulit, ac spiritum reddidit.

Jam judicet orbis Christianus, an Unitarii qui vel hoc ut dictum est modo, in ista Reipublicæ conversione, ad sui conservationem, citra perfidiæ infamiam & patriæ noxam se gesserunt, vel cum popularibus contra Suecos bellarunt, possint salva Majorum & Regum fide, à libertate & pace publica excludi. Profecto, neminem qui rem æqua lance, citra religionis invidiam (qua immerito urgemur) perpenderit, hoc dicturum esse credo. Nam quod Theatri Europæi auctor, homo rerum Polonicarum ignarus, & falsa relatione deceptus, scribit; nos in colloquio illo Thoruniensi Charitativo, primum quidem Reformatis attexere voluisse, sed tanquam eos qui non numeremur inter diffidentes in religione Christiana & non includamur Confœderatione Regni, à Reformatis turpiter esse rejectos, (cum tamen isti pro termino illo non comparuerint) postea vero in eodem termino Augustanam Confessionem professos esse; non moramur. Quippe omnes quibus veritas & æquitas cordi est, tam fatentur quam sciunt, rem se aliter planè habere, & aliter id temporis actam esse, nosque nostram Unitariam Confessionem (quæ etiam Anno 1642 typis vulgata jam erat, conscripta juxta symboli Apostolici articulos :) apertè professos esse, coram Episcopo

Samogitiæ. Colloquii illius Præsides, & tota illi assidentium corona, & Regem ipsum cum nos in primo termino Anno. 1644 comparuisse intelligeret, pro secundo Anno. 45 termino, non ut antea omnes Dissidentes ab Ecclesia Romana, sed solos Augustanæ & Reformatæ Confessionis socios invitasse. Quin imò idem Rex, in literis ad Dantiscanos ante secundum terminum datis, apertius mentem suam exponit, se ad colloquium illud invitare eos tantum in religione Christiana Dissidentes, qui sanctam Trinitatem profiteantur: palam significans nos quidem etiam Dissidentes in Christiana religione esse, sed ad hoc colloquium non invitari, haud dubiè ex spiritualium consilio, qui nos in fidei articulis, nullis Conciliis, nullis Patribus, sed solis SS. scripturis, niti intelligunt: ex quibus & ipsimet multos fidei articulos, qui ipsis sunt cum Augustanis & Reformatis communes, & hunc ipsum de sancta Trinitate, prout ab ipsis creditur, articulum probari non posse existimant. Quæ cum ita se habeant, & impudenti illi calumniatori, qui dicti Theatri auctori, credulo illudit, ita & imprudenti scriptori, nullum responsum debemus. *Titio enim in fluvium conjectus per se extinguitur.* Ac proinde quisquis qui de rebus æquum ferre velit iudicium, facilè videt, secundum æquitatem, & rationem, & fœderis Majorum nostrorum, & Regii juramenti mentem; Unitarios illo fœdere publico comprehendere, & communibus non tantum juribus, sed & beneficiis dignitatum & officiorum gaudere debere, si fidei & æquitatis ac meritorum, nec non libertatis & quietis ac salutis publicæ ratio habeatur: atque in ultima hacce patriæ nostræ mutatione, modo decenti & convenienti se gessisse, nec ulla perfidia vel alicujus infamiæ macula, adspergi posse. Ne igitur amplius molevoli prodeant, cum suis exceptionibus & criminationibus, quæ profectò uti in se sunt futes, ita nec illis ipsis, nec Regibus, (quorum conscientia innixa hujus fœderis fides nunquam impunè violari potest) nec patriæ utiles, quos ideo vel profani Poëtæ dicto monitos velim,

— *neu rumpite fœdera pacis* —

Neu regnis postferte fidem —

ob cujus violationem publicam, integra regna in extremam adducuntur ruinam & interitum.

DELLA

BIBLIOTECA
VOLANTE

DI

ANNI CINELLI,

DEMICO GELATO

NZIA QVARTA.

26

IN NAPOLI, 1682.

Con Licenza de' Superiori.

**Minima quæque iucunda sunt , atque
habent aliquid gratiæ quum legun-
tur ; così**

**Flauio Vopisco, nella Vita di Proculo a
246. della celebre edizione di Pari-
gi , del 1620. in fogl. con le Note
del Salmasio, e del Casaubono .**

3
All' Eccellentiss. Sig. il Sig. Dottor

BERNARDINO RAMAZZINI

Lettor pubblico di Medicina nello Studio di S. Carlo di Modana.

ECCELLENTISS. SIGNOR.

E fiaccole accese frà l'ombra della notte, rendono distintamēte visibili quegli oggetti, che frà loro, e l'occhio di chi in esse fissa lo sguardo frappongonsi: Tale uffizio appunto ha fatto con la nostra Città di Firenze la sua virtuosa Controversia, a cagione della quale sono stati in V. S. Eccellentiss. que' meriti, e quelle virtù riconosciute, che senza questa occasione a

A

2

noi

4
noi ò del tutto incognite forse, ò almeno non così note, e manifeste sarebbono; E non meno hà ella saputo tirare à se gli occhi di tutti per rimirar nella stessa quelle pregiabili prerogative, che singolarmente l'adornano, ma ha fatto sì, che i cuori d'e' disappassionati son di suo merito adoratori douentati, essendo verissimo.

Che dalle ipine ancor nascon le rose.

Da questi suoi elaboratissimi Studi, a disgrado dell'Invidia, e del liuore, ha feconda messe di gloria raccolto, facendo vedere al Mondo sopra le carte dalla sua dotta penna vergate, ch' elle son quella pietra di Paragone, che la lega bassa della Dottrina scuopre, e dimostra, e quanto V. S. Eccellentiss. sia nella Filosofia, Medicina, Vmane lettere, e Greca favella versata. Frà quegli che riconoscendo suo merito l'ossequiano, e riveriscono, mi confesso per uno, ancorche d'ogni
altro

^S
altro il più infimo onde per segno di mia
dinvazione al suo nome questo piccol tribu-
to offerisco, e consagro: confermandomi
sempre più

Di V.S. Eccellentiss.

Firenze 4. Agosto 1682.

Devotiss. Ser.
Gio: Cinelli.

GIOVANNI CINELLI

All' Amico Lettore.

L' Vniuersali dimostrazioni di gr-
dimento intorno a questa fatica,
che da scherzo incominciai, mi danno
animo a vigorosamente profeguir-la :
Di queste ne porterò le Testimonian-
ze d' Vomini grandi, acciò sappiano
cert'vni, che di beffarla s'erano propo-
sti, ch'è vna grand'infelicità non in-
tendere: Io però stimo di gran lunga
superiore l'opinione d'vn solo erudito,
a quella di mille ignoranti, che non
fanno ciò che si ciarlano: Eccoti la
sudetta scanzia : Aueraì in breue l'al-
tre due che comporranno appunto il
primo Scaffale, de' quali, se Dio farà
seruito prestarmi tanto di vita, ti darò
buon numero; E mentre prego gli
amadori delle lettere a somministrar-
mi

mi notizie per dar alla mia fatica
 augumento e far maggior benefi-
 cio à letterati, t'auguro felicità, e con-
 tenti.

Samogitiæ. Colloquii illius Præsides, & tota illi assidentium corona, & Regem ipsum cum nos in primo termino Anno 1644 comparuisse intelligeret, pro secundo Anno. 45 termino, non ut antea omnes Dissidentes ab Ecclesia Romana, sed solos Augustanæ & Reformatæ Confessionis socios invitasse. Quin imò idem Rex, in literis ad Dantiscanos ante secundum terminum datis, apertius mentem suam exponit, se ad colloquium illud invitare eos tantum in religione Christiana Dissidentes, qui sanctam Trinitatem profiteantur: palam significans nos quidem etiam Dissidentes in Christiana religione esse, sed ad hoc colloquium non invitari, haud dubiè ex spiritualium consilio, qui nos in fidei articulis, nullis Conciliis, nullis Patribus, sed solis SS. scripturis, niti intelligunt: ex quibus & ipsimet multos fidei articulos, qui ipsis sunt cum Augustanis & Reformatis communes, & hunc ipsum de sancta Trinitate, prout ab ipsis creditur, articulum probari non posse existimant. Quæ cum ita se habeant, & impudenti illi calumniatori, qui dicti Theatri auctori, credulo illudit, ita & imprudenti scriptori, nullum responsum debemus. *Titio enim in fluvium conjectus per se extinguitur.* Ac proinde quisquis qui de rebus æquum ferre velit iudicium, facilè videt, secundum æquitatem, & rationem, & fœderis Majorum nostrorum, & Regii juramenti mentem; Unitarios illo fœdere publico comprehendi, & communibus non tantum juribus, sed & beneficiis dignitatum & officiorum gaudere debere, si fidei & æquitatis ac meritorum, nec non libertatis & quietis ac salutis publicæ ratio habeatur: atque in ultima hacce patriæ nostræ mutatione, modo decenti & convenienti se gessisse, nec ulla perfidia vel alicujus infamiæ macula, adspergi posse. Ne igitur amplius molevoli prodeant, cum suis exceptionibus & criminationibus, quæ profectò uti in se sunt futes, ita nec illis ipsis, nec Regibus, (quorum conscientia innixa hujus fœderis fides nunquam impunè violari potest) nec patriæ utiles, quos ideo vel profani Poëtæ dicto monitos velim,

— *neu rumpite fœdera pacis* —

Neu regnis postferte fidem —

ob cujus violationem publicam, integra regna in extremam adducuntur ruinam & interitum.

Sand, Christof

Christophori Chr[istophori] Sandii Bibliotheca Anti-Trinitariorum sive
catalogus scriptorum & succincta narratio de vita eorum auctorum, qui
praterito & hoc seculo, vulgo receptum dogma de tribus in unico Deo per
omnia aequalibus personis vel impugnarunt, vel docuerunt solum patrem D.N.
J. Christi esse illum verum seu altissimum Deum ; Opus posthumum ;

Freistadii 1684

Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek -- Bio 3726#(Beibd.
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11235902-6